

การใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อบรรเทาความขัดแย้ง
และเพื่อสร้างความปรองดองของพระไพศาล วิสาโล

นิมิตร พลเยี่ยม

คุษฎิณิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยรามคำแหง
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ปรัชญาคุษฎิบัณฑิต (การเมือง)
ปีการศึกษา 2561

PHRA PAISAL VISALO'S USE OF BUDDHIST PRINCIPLES FOR
ALLEVIATING CONFLICT AND FORTERING HARMONY

NIMIT PHONYIAM

A DISSERTATION SUBMITTED TO RAMKHAMHAENG UNIVERSITY
IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY
(POLITICS)

2018

COPYRIGHTED BY RAMKHAMHAENG UNIVERSITY

ชื่อเรื่องคุณิพนธ์ การใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อบรรเทาความขัดแย้งและ
เพื่อสร้างความปรองดองของพระไพศาล วิสาโล

ชื่อผู้เขียน นายนิมิตร พลเยี่ยม

สาขาวิชา การเมือง

คณะกรรมการที่ปรึกษาคุณิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิพนธ์ โชะเฮง)

.....กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ สุขสำราญ)

.....กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร. ดิน ปรัชญพฤทธิ)

มหาวิทยาลัยรามคำแหงอนุมัติให้คุณิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สืบพงษ์ ปราบใหญ่)

.....ประธานกรรมการบริหาร

(รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล ราชภัณฑารักษ์) โครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการเมือง

คณะกรรมการสอบคุณิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล ราชภัณฑารักษ์)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิพนธ์ โชะเฮง)

.....กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ สุขสำราญ)

.....กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร. ดิน ปรัชญพฤทธิ)

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่องคุณิพนธ์	การใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อบรรเทาความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดองของพระไพศาล วิสาโล
ชื่อผู้เขียน	นายนิมิตร พลเยี่ยม
ชื่อปริญญา	ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา	การเมือง
ปีการศึกษา	2561

คณะกรรมการที่ปรึกษาคุณิพนธ์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิพนธ์ โชะเฮง ประธานกรรมการ
2. ศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ สุขสำราญ
3. ศาสตราจารย์ ดร. ดิน ปรัชญพฤทธิ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาแนวคิด และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระไพศาล วิสาโล (2) เพื่อศึกษาแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล ในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการบรรเทาความขัดแย้ง และสร้างความปรองดอง และ (3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ในการนำแนวคิดและหลักธรรมของพระไพศาล วิสาโล ไปใช้แก้ไขความขัดแย้งและสร้างความปรองดอง

ผลการวิจัยพบว่า (1) แนวคิดและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระไพศาล วิสาโล คือ หลักธรรมสำคัญที่นำมาบรรเทาปัญหา หรือแก้ปัญหาความขัดแย้งซึ่งเป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าเลือกใช้ในการปฏิบัติ ได้แก่ หลัก “ไตรสิกขา” “อนัตตา” “การวชิธรรม” “สามัคคีธรรม” “พรหมวิหาร 4” “ปริหานิยธรรม” “สารณียธรรม” “สังคหะวัตรธรรม” และ “ราชสวัสดี” ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้สามารถบรรเทาความขัดแย้ง และสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นได้ (2) การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาช่วยบรรเทาความขัดแย้ง และสร้างความปรองดอง ตามแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล ได้นำวิธีการ “สันติวิธี” มาใช้ควบคู่กับ “หลักธรรมะ” ซึ่งแนวคิดทั้งสองนี้อาศัย

ความสงบ หรือความไม่รุนแรงในการแก้ไขปัญหา และ (3) ปัญหาและอุปสรรคของการใช้หลักคำสอนของพระไพศาล วิสาโล คือ แนวทางสันติวิธีที่มองว่าสรรพสิ่งในโลกนี้อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ หรือธรรมคา 3 ประการ คือ (3.1) อนิจจลักษณะ ทุกสิ่งทุกอย่างมีอันต้องเปลี่ยนแปลงไป ไม่คงอยู่ ไม่เที่ยง (3.2) ทุกลักษณะ ทุกอย่างอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ ไม่สามารถอยู่ได้ในสภาพเดิม และ (3.3) อนัตตลักษณะ ไม่สามารถบังคับควบคุมให้เป็นไปตามต้องการได้ แต่ทั้งนี้เพราะมนุษย์ไม่สามารถบังคับจิตใจให้เป็นไปตามปรารถนา ดังนั้น จึงไม่สามารถคาดหวังได้ว่าการใช้แนวทางสันติวิธีจะประสบผลสำเร็จได้เสมอไป

พระไพศาล วิสาโล ได้นำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้ เพื่อบรรเทาความขัดแย้งไม่เฉพาะแต่ในด้านการเมืองเท่านั้น แต่ได้นำมาใช้บรรเทาความขัดแย้งภายในจิตใจซึ่งเป็นภาวะตามธรรมชาติในตัวของตัวเอง แล้วขยายออกไปสู่ชุมชน เพื่อช่วยบรรเทาความขัดแย้งของการอยู่ร่วมกันของคนกับคน และคนกับธรรมชาติ เพื่อให้อยู่ด้วยกันอย่างเกื้อกูล โดยอาศัยหลัก ความเมตตาทั้งต่อตัวเองและผู้อื่น หลักความสามัคคีของการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน ซึ่ง ต้องอาศัยการปรับใช้หลักธรรมให้เข้ากับวิถีธรรมชาติวิถีชุมชน

ABSTRACT

Dissertation Title Phra Paisal Visalo's Use of Buddhist Principles for
Alleviating Conflict and Fostering Harmony

Student's Name Mr. Nimit Phonyiam

Degree Sought Doctor of Philosophy

Field of Study Politics

Academic Year 2018

Advisory Committee

1. Asst. Prof. Dr. Nipon Sohngeng	Chairperson
2. Prof. Dr. Somboon Suksamran	
3. Prof. Dr. Tin Prachayapruit	

In this qualitative research inquiry, the researcher has three objectives: to study (1) the ideas and Buddhist principles of Phra Paisal Visalo; (2) the ideas involved in Phra Paisal Visalo's utilization of Buddhist principles in alleviating conflict and fostering harmony; and the problems and obstacles confronting using Phra Paisal Visalo's ideas and Dhamma principles for solving conflict and fostering harmony.

Findings are as follows:

1. The ideas and Buddhist principles of Phra Paisal Visalo are key Dhamma principles used to alleviate problems or conflicts. These ideas and principles stem from methods Lord Buddha put into practice. These principles

are “the Threefold Learning” (trisikkhā); “non-self” (anattā); “reverence for the Dhamma” (Dhamma-gararawata); “Dhamma for harmony” (sāmaṅkkee-Dhammā); “the four sublime state of mind” (prommāwihān-sèe; “states of conciliation”: (pihaniyatham) saraniyatham, sangahavatthu, and “ratsawatdi”. All of these Dhamma principles can alleviate conflict and foster harmony.

2. In using the ideas of Phra Paisal Visalo to alleviate conflict and to foster harmony, Dhamma principles are employed to bring about “peaceful settlements” of conflict. These ideas are utilized to solve problems through the employment of peaceful or non-violent means.

3. Problems and obstacles confronting applications of the preaching of Phra Paisal Visalo to the peaceful settlement of conflict involves understanding that all things in this world fall under the rule of the Three Marks of Existence or the Three Common Characteristics (*tilakkhaṇa*) of all existing things as follows:

3.1 Impermanence (*anicca*): Everything must change. Nothing lasts forever. Everything is impermanent.

3.2 Suffering (*dukkha*): Everything is conditioned and conditioning.

3.3 Non-self (*anattā*): Nothing can be controlled such that human desires stem from a condition of impermanence.

Therefore, it cannot be expected that the use of peaceful settlement methods will always succeed.

Phra Paisal Visalo has employed Dhamma principles to alleviate conflicts not only in politics but also in the mind itself. Following the natural condition of humanity, these principles can be extended to communities so as to alleviate conflicts attendant upon humans living together and with nature. Humans can learn to live together in terms of mutual support. One must be compassionate to one's own self and to others. Groups living together should act with mutual respect and humility in interacting with others. All of these Dhamma principles need to be adopted such that they are applied to nature and the community.

กิตติกรรมประกาศ

ขอนอบน้อมแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง และทรงเปี่ยมล้นด้วยพระคุณอันยิ่งใหญ่อันประกอบด้วยพระวิสุทธิคุณ พระเมตตาคุณ และพระมหากรุณาคุณ ทรงประกาศพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ ทรงปรารถนาให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้พ้นจากความทุกข์ .

คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ เพราะความเมตตาอนุเคราะห์ของครูบาอาจารย์ และผู้เกี่ยวข้องในการทำวิจัยทั้งหลาย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คณะกรรมการที่ปรึกษา คุษฎีนิพนธ์ซึ่งได้ให้ความเมตตาและเสียสละเวลาให้คำแนะนำ ปรึกษา ตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาตลอดมา ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิพนธ์ โชะเฮง ประธานกรรมการที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ สุขสำราญ และศาสตราจารย์ ดร. ดิน ปรัชญพฤทธิ อาจารย์ที่ปรึกษา ขอขอบคุณเพื่อนนักศึกษาโครงการปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาการเมือง มหาวิทยาลัยรามคำแหง รุ่นที่ 8 ทุกท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภัทรา อำนวยสวัสดิ์ และ ดร. น้ำผึ้ง ปุณณะสุคนธ์ ที่คอยช่วยเหลือให้คำปรึกษาตลอดมาจนคุษฎีนิพนธ์เล่มนี้เสร็จสมบูรณ์

ผลานิสงค์ใดอันเกิดจากคุษฎีนิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอนอบน้อมบูชาแด่คุณพระศรีรัตนตรัย พระคุณของบิดามารดาผู้เมตตาให้กำเนิดและอบรมสั่งสอนมาแต่เบื้องต้น พระคุณของครูบาอาจารย์ทั้งหลายผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา ตลอดจนผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ที่ผู้วิจัยมิได้เอ่ยนามถึง รวมทั้งสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ยังเวียนว่ายในวัฏฏะของมีสันติสุขเป็นที่สุดทุกผู้ทุกนามด้วยเทอญ

นิมิตร พลเยี่ยม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(4)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(6)
กิตติกรรมประกาศ.....	(9)
สารบัญ.....	(10)
สารบัญตาราง.....	(12)
สารบัญภาพประกอบ.....	(13)
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
ระเบียบวิธีวิจัย.....	7
วิธีดำเนินการวิจัย.....	10
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	11
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
กรอบแนวคิดและความเกี่ยวข้องกับการวิจัย.....	12
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ และสันติวิธี.....	13
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง.....	28
วิธีการจัดการความขัดแย้งด้วยหลักศาสนธรรม.....	64
แนวคิดทฤษฎีเรื่องการปรองดอง.....	89
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	92

บทที่	หน้า
3 แนวคิดสันติวิธีที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสันติภาพของ พระไพศาล วิสาโล....	98
พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปัญโญ).....	98
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต).....	103
หลวงพ่อเทียน จิตตสุโก.....	105
หลวงพ่อกำเขียน สุวนฺโณ.....	107
อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์.....	109
มหาตมะ คานธี.....	111
ติน นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh).....	119
โยฮัน กัลป์ตุง (Johan Galtung).....	121
4 กำเนิดและพัฒนาการทางความคิดของ พระไพศาล วิสาโล ในการนำ หลักทางพระพุทธศาสนามาบรรเทาความขัดแย้งและสร้างความปรองดอง ในสังคมไทย.....	129
ประวัติพระไพศาล วิสาโล.....	130
5 สรุป การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	153
ขอบเขตการศึกษา.....	154
การอภิปรายผล.....	166
ข้อเสนอแนะ.....	174
บรรณานุกรม.....	176
ประวัติผู้เขียน.....	184

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 ลักษณะพฤติกรรมของบุคคลในการเจรจา 2 รูปแบบ และผลลัพธ์ของ แต่ละรูปแบบ.....	24
2 อิทธิทางความคิดของ พระไพศาล วิสาโล.....	124
3 แนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล ก่อนอุปสมบท.....	139
4 แนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล หลังอุปสมบท.....	151

สารบัญภาพประกอบ

ภาพ	หน้า
1 ความหมายของสันติภาพ.....	17
2 สรุปรูปแบบการจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี.....	22
3 วงกลมความขัดแย้ง.....	46
4 แสดงระดับความขัดแย้งในพฤติกรรมองค์กร.....	52
5 แสดงความขัดแย้งตามหน้าที่ เปรียบเทียบกับความขัดแย้งซึ่งทำให้องค์การ มุ่งบรรลุจุดมุ่งหมายขอหน้าที่.....	56

สำหรับพระไพศาล วิสาโล ท่านเป็นพระภิกษุสงฆ์ที่มีความสนใจเกี่ยวกับปัญหาของสังคมและปัญหาบ้านเมืองมานับแต่ก่อนบรรพชา และเมื่อท่านได้บวชเรียนท่านพยายามนำหลักความรู้ทางพุทธศาสนามาผสมผสานกับแนวคิดของบุคคลสำคัญ ๆ ที่ให้คุณค่าในเรื่องของสันติภาพและการแก้ปัญหาความขัดแย้งซึ่งเป็นความสนใจอย่างยิ่งของท่าน จากประเด็นความสนใจดังกล่าวจึงพบแนวคิดเรื่องเรื่องสันติภาพและแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งของท่านพระไพศาล ผ่านผลงานการเขียนและการแสดงธรรมมากมาย บทความที่สำคัญ ๆ เช่น สันติวิธีกับชีวิตประจำวัน, ความรัก ความจริง ความยุติธรรม: ในช่วงเวลาฟื้นฟูสังคม, จาจรศ. 112 ถึง รศ. 229: ภัยที่แปรเปลี่ยน, ทำที่ชาวพุทธในสถานการณ์ขัดแย้ง, ภาวนาเพื่อสันติ, บิณฑบาตความรุนแรง, สันติภาพและธรรมาธรรมะ สงครามในศตวรรษที่ 21, การไถ่เกลียดแบบพุทธ, ก้าวข้าม-ความโกรธ รื้อถอนความรุนแรง, ดับไฟได้ด้วยสันติวิธี, ทักษะการไถ่เกลียด, ไม่มีสุขใดเสมอด้วยความสงบ, สันติวิธีกับอหิวาฬะ สู่สันติวัฒนธรรม ฯลฯ

จากความสนใจแนวทางการปัญหาความขัดแย้งของท่านทำให้เมื่อมีผู้ถามท่านว่าท่าทีของชาวพุทธต่อสถานการณ์ทางการเมืองควรจะทำใจอย่างไรดีในการวางตัว วางใจ หรือว่าการแสดงออก พระไพศาล ได้แสดงความเห็นในเรื่องนี้ว่า (พระไพศาล วิสาโล, 2558, หน้า 5)

...ควรมองว่าเหตุการณ์แบบนี้เป็นธรรมดาโลก เป็นธรรมดาโลกที่คนจะมีความเห็นขัดแย้งกัน รวมถึงการมีผลประโยชน์ขัดกันด้วย เราจึงไม่ควรรู้สึกตื่นตระหนกตกใจหรือตื่นเกรียตกับเหตุการณ์เหล่านี้ นอกจากนั้น อาตมาคิดว่าเราควรมีท่าทีต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่รัฐ โดยมองว่าเขาเป็นพี่น้องของเรา เป็นเพื่อนร่วมโลกที่รักสุขเกลียดทุกข์เช่นเดียวกับเรา อาตมาคิดว่านี่เป็นท่าทีของชาวพุทธต่อบุคคลทั่วไป ผู้ชุมนุมหรือใครก็ตามอาจจะมีความเห็นต่างจากเรา เราก็ควรมีใจกว้าง พร้อมที่จะยอมรับความแตกต่างทางความคิด ความคิดบางอย่างอาจจะไม่ถูกใจเรา เราก็อย่าเพิ่งไปติชมว่า เขาคิดผิด ขณะเดียวกันก็ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าความคิดของเราถูกร้อยเปอร์เซ็นต์ ถ้ายึดมั่นอย่างนั้นก็จะทำให้เราไม่ยอมรับความคิดของคนอื่นเลย... อีกส่วนหนึ่งที่อาตมาคิดว่าจำเป็นต้องมีคือ การมีสติ อย่าให้ความโกรธ ความเกลียดครองใจ ความโกรธความเกลียด

เกิดขึ้นในใจได้ เราห้ามได้ยาก แต่เราควรดูแลรักษาไม่ให้มันครองจิตครองใจเรา
ได้...

นอกจากนี้ในบทความเรื่อง การไถ่เกลี้ยแบบพุทธ ของ พระไพศาล วิสาโล
(2541, หน้า 12) ท่านได้อธิบายไว้ว่า

... ในทางพุทธศาสนาความขัดแย้งเป็นธรรมดาของสรรพสิ่งเช่นเดียวกับทุกข์
หมายความว่า ในชีวิตของบุคคลและในความเป็นไปของสังคม เราไม่สามารถ
หลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้ ไม่ว่าความขัดแย้งกับตนเอง และความขัดแย้งกับผู้อื่น
ความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา แต่เมื่อพูดว่าความขัดแย้งเป็นเรื่อง
ธรรมดา นั้นมิได้หมายความว่าเราไม่สามารถทำอะไร และทุกขันธ์นั้นมีหลายระดับ
หลายประเภท บางประเภทเราไม่สามารถขจัดไปได้ เช่น ความแก่และความตาย
ทำได้อย่างมากแค่ชะลอ แต่บางประเภทก็สามารถระงับได้ เช่น ความหิว
ความเจ็บปวด ฉันทิ์ฉันทินั้น มีความขัดแย้งบางอย่างที่เราสามารถจัดการได้ เรา
ไม่สามารถห้ามความขัดแย้งทางความคิดได้ แม้กระทั่งพระอรหันต์ที่รู้แจ้งใน
สังขารและปลอดพ้นจากกิเลส ก็ยังมีความเห็นแตกต่างกัน... เราสามารถ
เปลี่ยนความขัดแย้งที่เป็น ความวิวาทบาดหมางให้เป็นความกลมเกลียวสามัคคี
กันได้...

จากความสำคัญของประเด็นความขัดแย้งทั่วโลกที่ปรากฏทวีความรุนแรงมากขึ้น
และการพยายามนำแนวทางของศาสนามาใช้เป็นเครื่องมือหรือแนวทางการจัดการกับ
ปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยซึ่งได้เคยบวชเรียนและมีความใกล้ชิดกับท่านพระไพศาล จึงสนใจ
ศึกษาแนวคิด วิธีการ และแก่นธรรมของพระไพศาล วิสาโล ในการจัดการกับปัญหา
ความขัดแย้ง ซึ่งจะนำมาสู่การสร้างความปลอดภัยอันเป็นสิ่งที่ทั่วโลกปรารถนา
โดยเฉพาะสังคมไทยที่ทุกวันนี้มีปัญหาความขัดแย้งอยู่ทั่วไป ผู้วิจัยเชื่อว่าแนวทางของ
พุทธศาสนาตามแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล สามารถใช้ในการสร้างสันติสุขและ
ความปลอดภัยของคนในชาติ เพื่อความมั่นคงทางการเมืองและความผาสุกของประชาชน
อันเป็นเป้าหมายสำคัญทางการเมืองการปกครอง พระสงฆ์อันเป็นที่เคารพนับถือของคน
ในสังคมที่อยากจะเห็นพุทธธรรมช่วยยุติความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย ซึ่ง
ตลอดชีวิตในเพศบรรพชิตได้นำคำสอนแนวทางอหิงสาหรือสันติวิธีออกเผยแผ่พร่ำสอน

พุทธศาสนิกชนตลอดมา เพราะจากประสบการณ์ที่ผ่านมาการแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ไม่ได้ช่วยให้อะไรดีขึ้น และพระสงฆ์รูปนี้คือ พระไพศาล วิสาโล

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล
2. เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักธรรมทางพุทธศาสนา ในการบรรเทาความขัดแย้ง และสร้างความปรองดอง
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการนำแนวคิดและหลักธรรมของพระไพศาล วิสาโล ไปใช้เพื่อบรรเทาความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดอง

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวคิดตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อบรรเทาความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดองโดยศึกษาจากงานเขียนของพระไพศาล วิสาโล โดยทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากผลงานต่าง ๆ ทั้งในรูปของเอกสาร บทความ งานวิจัย บทสัมภาษณ์ รวมถึงชีวประวัติในช่วงเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ช่วง ช่วงแรก เยาว์วัย-ก่อนอุปสมบท และช่วงที่สอง อุปสมบทจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2561)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาแนวคิดตามหลักพระพุทธศาสนาในการใช้บรรเทาความขัดแย้งและเพื่อสร้างความปรองดองของพระไพศาล วิสาโล โดยได้ออกแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative approach) วิเคราะห์เอกสาร (documentary research) การศึกษาจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (primary source) และชั้นทุติยภูมิ

(secondary source) ทั้งที่เป็นตำรา คู่มือ หนังสือ วารสาร บทความ งานนิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก พระไพศาล วิสาโล ตลอดจนนักวิชาการที่มีความรู้และมีผลงานการวิจัยเกี่ยวกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา แล้วทำการสังเคราะห์และวิเคราะห์ สรุปประเด็นเพื่อตอบวัตถุประสงค์การศึกษาและนำมาสู่การบรรเทาความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดอง มีรายละเอียด ดังนี้

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เป็นวิธีการหนึ่งของการเก็บข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งการสัมภาษณ์ต้องอาศัยความสามารถพิเศษของผู้สัมภาษณ์ในการซักถามติดตามประเด็นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีรายละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งคำถามประกอบด้วยคำถาม 2 ลักษณะ ประกอบด้วย คำถามหลัก (main question) คำถามชักใยไล่เรียง (probe) และคำถาม (follow up) (Rubin อ้างถึงใน สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และกรรณิการ์ สุขเกษม, 2547) และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง จึงได้มีวิธีการสัมภาษณ์ทั้งแบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview guide) ซึ่งการสัมภาษณ์จะเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อให้ผู้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็น การสัมภาษณ์ในบางประเด็นจะใช้รูปแบบการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้ศึกษาต้องการทราบอย่างละเอียดตามแต่สถานการณ์และเวลาที่เอื้ออำนวย และความเหมาะสมของระดับ ผู้ถูกสัมภาษณ์ เพื่อที่จะได้ทราบถึงวิธีการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อบรรเทาความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดองตามแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล

การสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล เป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) คือ บุคคลที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับพระไพศาล วิสาโล และนักวิชาการที่มีความรู้ด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีผลงานวิจัยเกี่ยวกับหลักธรรม เพื่อตอบวัตถุประสงค์การศึกษาแนวความคิดของพระไพศาล วิสาโล เพื่อนำมาสู่การบรรเทาความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดองตามกรอบทฤษฎีที่วางไว้ โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีคุณสมบัติข้อใดข้อหนึ่งต่อไปนี้เป็นอย่างน้อย

1.1 เป็นบุคคลที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยโดยตรง คือ พระไพศาล วิสาโล

1.2 เป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับพระไพศาล วิสาโล และเป็นนักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ กึ่งโครงสร้าง สำหรับการสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มเป้าหมาย ที่มีความรู้ความเข้าใจการใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อบรรเทาความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดอง และชีวประวัติ อุปนิสัยของพระไพศาล วิสาโล ซึ่งคำถามการวิจัย ผู้วิจัยได้เตรียมคำถาม ปลายเปิด เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ตอบอย่างอิสระ เพื่อเป็นการยืนยันกับทฤษฎีที่ได้ ทบทวนวรรณกรรม โดยคำถามที่เตรียมไว้ถาม ได้แก่

2.1 การเริ่มต้นเรียนรู้และการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระ-
ไพศาล วิสาโล ในเรื่องอสังหา และสันติวิธี เพื่อนำมาใช้บรรเทาความขัดแย้งเป็นอย่างไร

2.2 แนวคิดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระไพศาล วิสาโล ตาม
มุมมองของผู้ถูกสัมภาษณ์เป็นอย่างไร

2.3 ให้อธิบายถึงแนวคิดตามหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการช่วยบรรเทา
ความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดองได้อย่างไร

2.4 ปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
นำมาใช้เพื่อบรรเทาความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดองคืออะไร

2.5 ข้อเสนอแนะในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เพื่อบรรเทา
ความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดอง

3. การทบทวนข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ของข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) จะถูกนำไปใช้เพื่อช่วยในการวิเคราะห์ปัจจัย โดยข้อมูลที่คาดว่าจะสามารถเข้าถึง ได้ ได้แก่ หนังสือ พระไตรปิฎก วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ตลอดจน เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางศาสนาต่าง ๆ ทั้ง พุทธศาสนา คริสต์ศาสนา ศาสนา อิสลาม ที่มีหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการบรรเทาความขัดแย้งสร้างความปรองดอง ฐานข้อมูลออนไลน์ เพื่อใช้ยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพ

4. การศึกษาฐานภาคสนาม ศึกษาข้อมูลภาคสนาม (field research) โดยวิธีศึกษา
เชิงคุณภาพ ด้วยการเก็บข้อมูลในกรณีที่ข้อมูลไม่เพียงพอถึงจะมีการสัมภาษณ์รายบุคคล (individual in-depth interview) เป็นการพูดคุยเชิงซักถามเชิงลึกโดยใช้คำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นและทัศนคติในเรื่องเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมทางพุทธ-
ศาสนาเพื่อบรรเทาความขัดแย้งและเพื่อสร้างความปรองดอง ซึ่งนอกเหนือจากการวิจัย

โดยการสัมภาษณ์แล้ว การศึกษาฐานภาคสนามถูกนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อที่จะได้ทราบถึงบริบทอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากกรอบทฤษฎีที่ได้ทำการทบทวน โดยการลงพื้นที่ วัดป่าสุคะโต วัดป่ามหาวัน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ พื้นที่ซึ่งพระไพศาล วิสาโล ได้นำหลักธรรมเข้าไปใช้เพื่อบรรเทาความขัดแย้ง และสร้างความปรองดอง

5. การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญในการตรวจสอบความตรง และความเที่ยงของการศึกษาทางด้านคุณภาพ โดยใช้กรอบทฤษฎีและการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ อีกทั้งยังได้ใช้การตรวจสอบข้อมูลอย่างสามเส้า (triangulation) ซึ่งประกอบด้วยการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) และการตรวจสอบสามเส้าด้านระเบียบวิธี (methodological triangulation) แล้วให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ตรวจสอบข้อสรุปพร้อมวิจารณ์ เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของงานวิจัยก่อนได้ข้อสรุป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้วิธีการศึกษาดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (documentary research) ที่เกี่ยวข้องกับหนังสือ ตำราทางวิชาการ วารสาร หนังสือพิมพ์ งานนิพนธ์ รายงานการประชุม และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษาข้อมูลภาคสนาม (field research) โดยวิธีศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) ด้วยการเก็บข้อมูลในกรณีที่ข้อมูลไม่เพียงพอถึงจะมีการสัมภาษณ์รายบุคคล (individual in-depth interview) เป็นการพูดคุยเชิงซักถามเชิงลึกโดยใช้คำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นและทัศนคติในเรื่องเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อบรรเทาความขัดแย้งและเพื่อสร้างความปรองดอง

นิยามศัพท์เฉพาะ

หลักพุทธศาสนา หมายถึง คุณความดี คำสั่งสอนในศาสนา หลักประเพณีปฏิบัติ ในศาสนา ความจริง ความยุติธรรม ความถูกต้อง กฎ กฎเกณฑ์ กฎหมาย สิ่งทั้งหลาย สิ่งของ

หลักคำสอนทางพุทธศาสนา หมายถึง แนวทางที่มุ่งเน้นเรื่องการพ้นทุกข์ และ สอนให้รู้จักทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ให้พ้นจากอวิชชา (ความไม่รู้ความจริงในธรรมชาติ) อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์จากกิเลสทั้งปวง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เน้น การศึกษาทำความเข้าใจ การโยนิโสมนสิการด้วยปัญญา และพิสูจน์ทราบข้อเท็จจริง (ธัมมวิจยะ) เห็นเหตุผลว่าสิ่งนี้มีสิ่งนี้ จึงมี (อิทัปปัจจยตา) จนเห็นตามความเป็นจริงว่า สรรพสิ่งในธรรมชาติเป็นไปตามกฎพระไตรลักษณ์

การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางการเมืองและสังคม หมายถึง แนวทางในการจัดการความขัดแย้งทางการเมืองและสังคม การหลักธรรมมาใช้ในการระงับ ความขัดแย้งที่เรียกกันว่า สันติประชาธรรม ซึ่งมีความหมายว่า ความสงบที่จะเกิดขึ้นใน สังคมได้นั้นประชาชนทุกคนจะต้องมีหลักธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการปฏิบัติและ จะนำมาซึ่งความอยู่ดีกินดี มีความสงบเรียบร้อยและ ไม่เกิดการล่วงละเมิดซึ่งกันและ กัน

ความปรองดอง หมายถึง การจัดการความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมที่ เคยแตกแยก ต่อสู้ และปะทะกัน ทั้งในระดับความคิดและในระดับการใช้ความรุนแรง ทางกายภาพในการตกลงเพื่อเข้าสู่การเจรจา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รู้และเข้าใจแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล ตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา
2. ได้รู้แนวคิดและหลักธรรมทางพุทธศาสนา ในการบรรเทาความขัดแย้งและ สร้างความปรองดอง

3. ใ้รู้ปัญหาและอุปสรรคในการนำแนวคิดและหลักธรรมของพระไพศาล
วิสาโล ไปใช้เพื่อบรรเทาความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดอง

กรอบแนวคิดและความเกี่ยวข้องกับการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อการบรรเทาความขัดแย้ง และ
เพื่อสร้างความปรองดอง ผู้วิจัยได้ตั้งกรอบแนวคิดเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ด้วยการแบ่ง
ประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. การวิเคราะห์จากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยศึกษาจากหลักธรรมทาง
พุทธศาสนาซึ่งเป็นแนวทางแบบสันติวิธีมีวิธีการในการนำมาใช้ในการบรรเทาปัญหา
ความขัดแย้ง และสร้างความปรองดอง

2. วิเคราะห์แนวคิดของพระไพศาล วิสาโล ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
มาใช้ในการบรรเทาความขัดแย้งและความปรองดอง

3. วิเคราะห์ปัญหา และอุปสรรค ของการนำหลักธรรมของพระไพศาล วิสาโล
ในการบรรเทาความขัดแย้งและสร้างความปรองดอง

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อบรรเทาความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดอง” มีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องตามลำดับดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ และสันติวิธี
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง
3. วิธีจัดการความขัดแย้งด้วยหลักศาสนธรรม
4. แนวคิดเกี่ยวกับการปรองดอง

แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพ และสันติวิธี

ความหมายของสันติภาพ

นักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับสันติภาพให้ความหมายของคำว่า “สันติภาพ” ที่แตกต่างกันไป บางคนใช้คำว่า “สันติภาพ” ในความหมายว่าเป็นสันติภาวะ คือ ภาวะที่สงบ ภาวะที่ไม่มีความรุนแรง บางคนใช้ในความหมายของวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง ในการแก้ปัญหา หรือดำเนินการใด ๆ ซึ่ง รุ่งธรรม สุจิธรรมรักษ์ (2533, หน้า 11, 13 -15) อธิบายคำว่า “สันติภาวะ” กับ “สันติวิธี” ไว้ว่า การที่เราเห็นว่าสันติภาพเป็นสิ่งมีค่าเป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนานั้น เราเห็นว่ามีค่าในฐานะที่เป็นภาวะอันเป็นเป้าหมาย (end) ที่ต้องการบรรลุถึง หรือเห็นว่าสันติภาพมีค่าในฐานะที่เป็นวิธีการหรือวิถีทาง (means) ที่ใช้สำหรับบรรลุเป้าหมายใด ๆ ที่ต้องการ นี่เป็นปัญหาที่มนุษย์ยังมีความเห็นแตกต่างกัน ซึ่งจะเรียกสันติภาพในฐานะที่เป็นเป้าหมายว่า “สันติภาวะ” และเรียกสันติภาพในฐานะวิธีการว่า “สันติวิธี” จึงอาจกล่าวได้ว่า สันติภาวะ คือ สภาพหรือภาวะที่สงบไม่มีปัญหา ความรุนแรง เช่น ไม่มีสงคราม ไม่มีการต่อสู้ฆ่าฟันหรือเบียดเบียนกัน ส่วนสันติวิธี คือ

วิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรงหรือวิธีการปฏิบัติที่ไม่รุนแรงในการแก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิต บางคนอาจหมายถึง สันติภาวะ เน้นสันติวิธีผู้ที่สนับสนุนแนวคิด “สันติภาพด้วยกำลัง” (peace through strength) เช่น ผู้ที่ถือคติว่า “แม้หวังตั้งสงบจึงเตรียมรบ ให้พร้อมสรรพ” เป็นพวกที่เน้นสันติภาวะมากกว่าสันติวิธี

ทั้งนี้ “สันติวิธี” ถ้าแปลตรงตัวหมายถึง การใช้วิธีการอันสันติ (peaceful means) ในภาษาอังกฤษ คือ nonviolence แปลเป็นไทยว่าสันติวิธี หรือการไม่ใช้ความรุนแรง หรือการไร้ความรุนแรง ถ้าเป็นการกระทำก็จะใช้คำว่า nonviolent action ซึ่งมีผู้แปลว่า ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง อย่างไรก็ดี สันติวิธีมีความหมายต่างจากคำว่า “สันตินิยม” (pacifism) หรือการต่อต้านอย่างสงบ (passive resistance) สันติวิธีมิใช่การยอมจำนนต่อปัญหาหากเป็นการต่อสู้วิธีหนึ่ง สันติวิธีมิใช่การรู้รักษาตัวรอดเพราะมีความเสี่ยงที่สูงไม่น้อยกว่าการต่อสู้ด้วยอาวุธ สันติวิธีมิใช่วิธีการที่ใช้ได้เฉพาะคนกลุ่มเล็ก ๆ ที่ไม่หวาดกลัว หากเป็นวิธีการที่ยังมีคนเข้าร่วมมากก็จะยังได้ผลดี นักสันติวิธีเชื่อว่าความรุนแรงไม่ใช่คำตอบ และที่ใช้สันติวิธีก็เพราะเชื่อว่าเป็นวิธีที่ได้ผล (มหาวิทยาลัยมหิดล, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี, 2561)

สันติวิธีอิงอยู่กับทฤษฎีเรื่องอำนาจซึ่ง Gene Sharp เป็นนักเขียนคนสำคัญในเรื่องสันติวิธี เห็นว่าบุคคลในสังคมแบ่งออกเป็นผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง และอำนาจของผู้ปกครองเป็นผลมาจากการยินยอมของผู้ถูกปกครอง สันติวิธีหรือการปฏิบัติการไร้ความรุนแรง คือ กระบวนการถอนความยินยอมและเป็นวิธีการที่จะท้าทายเผด็จการ กล่าวอีกนัยหนึ่ง อำนาจของผู้ปกครองเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับการเชื่อฟังและสร้างความร่วมมือของราษฎร หากสันติวิธีสามารถทำให้ราษฎรถอนการสนับสนุนหรือวางเฉยได้ก็จะลดทอนอำนาจหรือทำให้ผู้ปกครองหมดอำนาจหรือความชอบธรรมในการปกครอง (Sharp อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และคมสันต์ หุตะแพทย์, 2529)

ความหมายของสันติวิธี

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 1166) ให้ความหมายคำว่า สันติวิธี ว่าหมายถึง วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ เช่น เจริญ

สงบศึกโดยสันติวิธี และมูลนิธิส่งเสริมสันติวิธีได้กล่าวถึงความหมายของสันติวิธีว่า คือ วิธีแห่งการดำเนินชีวิต ซึ่งมีรากฐานมาจากการจัดการปัญหาความขัดแย้งในสัมพันธภาพของมนุษย์ ไม่ว่าในระดับปัจเจกหรือกลุ่มบุคคล เป้าหมายของสันติวิธี คือ การใช้ประโยชน์จากขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และค่านิยมของชุมชน เพื่อเปลี่ยนความขัดแย้งนั้นมาสู่สัมพันธภาพที่เอื้อประโยชน์ต่อมวลมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ สันติวิธีจึงมีความสำคัญในเรื่องการเคารพในศักดิ์ศรีของเพื่อนมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา เพศ หรือวัย

ทั้งนี้ คณะอนุกรรมการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีให้แนวทางของสันติวิธีว่าประกอบด้วย 3 ประการ ดังต่อไปนี้ (สถาบันดำรงราชานุภาพ, 2551, หน้า 5)

1. การแก้ปัญหาโดยไม่ใช้วิธีรุนแรง เช่น จัดการกับผู้ชุมนุมโดยไม่ใช้อาวุธหรือต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมด้วยการชุมนุมอย่างสงบ การถือแพ่ง หรือการคว่ำบาตร ทั้งนี้ รวมไปถึงการไม่ตอบโต้ความรุนแรงด้วยความรุนแรง

2. การขจัดเงื่อนไขแห่งความรุนแรง และสร้างเงื่อนไขแห่งสันติวิธี เช่น การดูแลมิให้มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน การขจัดความยุติธรรม การเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกป้องชุมชน มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น สามารถเข้าถึงทรัพยากรสาธารณะได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ปลอดพ้นจากความยากไร้ ได้รับการปฏิเสธร้อยละเสมอภาค และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ได้รับความเคารพ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การขจัดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง

3. ทักษะที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เช่น ความเอื้ออาทร ความห่วงใย ความใจกว้าง ยอมรับความหลากหลาย และเคารพความแตกต่าง การรู้จักให้อภัย ไม่แบ่งเขาแบ่งเรา รวมถึงทักษะที่ว่าความรุนแรงมิใช่ทางออก จะแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนและได้ผลต้องสันติวิธี

เมื่อพิจารณาถึงความหมายของสันติวิธี พบว่า เป็นคำที่มีการใช้กันมาก การศึกษาของไทยมักใช้คำว่าสันติวิธีปนกันกับคำว่า “อหิงสา” เพราะมีใจความบางประการที่คล้ายคลึงกัน แตกต่างกันตรงที่คำว่า “อหิงสา” เน้นที่ศาสนธรรม ในขณะที่สันติวิธีเน้นไปที่กระบวนการทางสังคมและการเมือง โดยนิยามสันติวิธีว่าเป็นการแก้ไขความขัดแย้งหรือการตอบโต้สถานการณ์หนึ่ง ๆ โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อคู่กรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่

เป็นการประทุษร้ายต่อร่างกายและชีวิต นอกจากนี้ สันติวิธี ยังหมายถึงวิธีที่กลุ่มบุคคล หรือมวลชนใช้ต่อสู้เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนาในบางอย่างหรือเพื่อให้รัฐ หรือผู้มีอำนาจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่าง เช่น การจัดชุมนุม หุยงานประท้วง การคว่ำบาตรทางด้าน เศรษฐกิจ หรือวิธีฝ่าฝืนกฎหมาย (คือแพ่ง) เช่น การปิดถนน เป็นต้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ผู้ที่เน้นแนวทางสันติวิธีย่อมไม่เห็นด้วยกับการใช้ความรุนแรงเพื่อบรรลุเป้าหมายใด ๆ และวิจารณ์ฝ่าย “สันติภาพด้วยกำลัง” ว่าถ้าคิดป้องกันสงครามด้วยการเตรียมกำลังรับก็จะต้องเกิดสงคราม เพราะอีกฝ่ายก็คงไม่ไว้ใจว่าเตรียมกำลังไว้รับมือหรือใช้เป็นข้ออ้างเพื่อเตรียมกำลังไว้รุกราน ส่วนการทำสงครามเพื่อสร้างความเป็นใหญ่เพื่อใช้อำนาจจัดระเบียบให้ฝ่ายอื่น ๆ นั้น บทเรียนจากประวัติศาสตร์ได้สอนว่านี่เป็นต้นเหตุของสงคราม แทนที่จะเป็นตัวจัดสงคราม เพราะแต่ละฝ่ายก็อยากเป็นใหญ่เพื่อปกครองฝ่ายอื่น ไม่มีฝ่ายใดอยากถูกปกครองและมักไม่มองว่าฝ่ายที่เข้มแข็งกว่าเป็นผู้จัดระเบียบให้เกิดความสงบ หากแต่มองว่าเป็นฝ่ายที่ใช้อำนาจกดขี่อย่างไม่เป็นธรรม จึงต้องหาทางต่อสู้ให้พ้นจากการถูกกดขี่ จึงเกิดเป็นสงครามเรื่อยมา อย่างไรก็ตาม แม้ในบรรดาผู้สนับสนุนสันติวิธีก็ยังสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 พวก คือ (รุ่งธรรม สุจิธรรมรักษ์, 2533, หน้า 14)

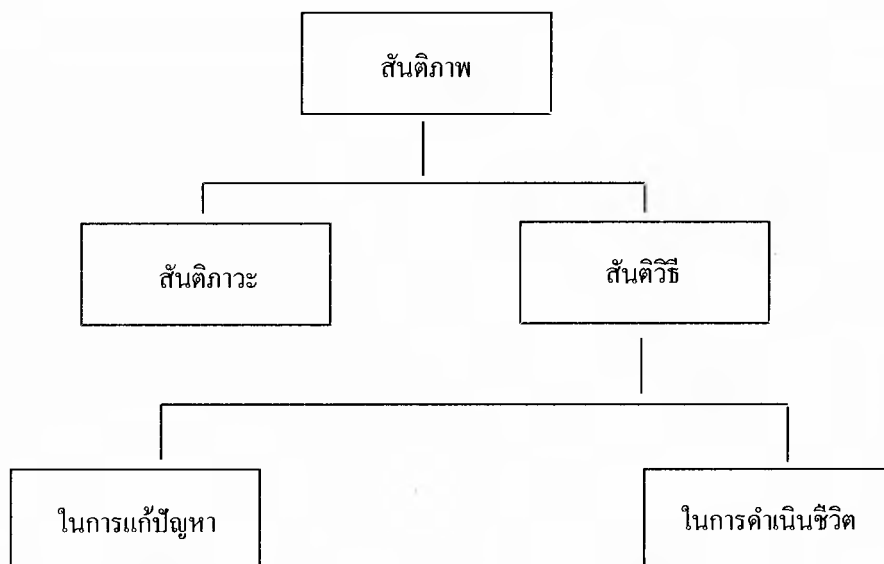
1. ผู้ที่ใช้สันติวิธีเพื่อแก้ปัญหาคความขัดแย้ง คือต่อต้านการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา

2. ผู้ที่ใช้สันติวิธีเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิต คือต่อต้านวิถีชีวิตที่รุนแรง เช่น การเบียดเบียนอย่างไม่เป็นธรรมต่อเพื่อนมนุษย์สัตว์พืช และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ นักสันติวิธีพวกแรกมองสันติวิธีในฐานะที่เป็นวิธีการแก้ปัญหาคความขัดแย้งมากกว่าเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิต กลุ่มนี้ไม่เห็นด้วยกับการแก้ปัญหาโดยใช้วิธีการรุนแรง เช่น การตัดสินความขัดแย้งกันด้วยกำลัง การแก้ไขปัญหาเด็กที่ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนด้วยการตี การลงโทษอาชญากรด้วยการประหารชีวิต เป็นต้น นอกเหนือจากการแก้ปัญหายังยอมรับการใช้ความรุนแรงในการดำเนินชีวิตในด้านอื่น ๆ เช่น ไม่เห็นว่าการฆ่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารเป็นสิ่งผิด อาจนิยมกีฬาหรือความบันเทิงที่ใช้ความรุนแรง เช่น การล่าสัตว์ยิงนก

ตกปลา การชกมวยการเอาสัตว์มาต่อสู้กันการนิยมดูภาพยนตร์หรือเล่นวิดีโอเกมที่รุนแรง เป็นต้น

ส่วนนักสันติวิธีอีกพวกหนึ่งนั้นไม่ได้มองสันติวิธีในฐานะเป็นเพียงวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งของมนุษย์เท่านั้น กลุ่มนี้มองสันติวิธีว่ามีความสัมพันธ์ที่อาจกลายเป็นความรุนแรงได้ไม่เฉพาะระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงความรุนแรงที่มนุษย์อาจกระทำต่อสัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติได้ด้วย อาจเป็นการเบียดเบียนธรรมชาติจนเกินความจำเป็น ทำให้สภาพแวดล้อมเสียความสมดุลไปไม่สามารถปรับคืนสู่สภาพเดิมได้ทัน เนื่องจากมนุษย์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรุนแรงและรวดเร็วจนเกิดสภาพแวดล้อมเป็นพิษขึ้น

จากที่กล่าวมาอาจสรุปความหมายของสันติภาพได้ดังแสดงในภาพ 1

ภาพ 1 ความหมายของสันติภาพ

ที่มา. จาก “สันติศึกษากับสันติภาพ” ใน เอกสารการสอนชุดวิชา สันติศึกษา (หน่วยที่ 4) (หน้า 15), โดย รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์, 2533, นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัย-ธรรมราช.

จากความหมายดังกล่าวทำให้เห็นว่า สันติวิธีนั้นนอกจากจะมีนัยที่มุ่งเน้นไปที่การแก้ไขปัญหาโดยปราศจากความรุนแรงแล้ว ยังมีนัยที่สะท้อนให้เห็นถึงการเป็นยุทธศาสตร์อย่างหนึ่งในการจัดการกับความขัดแย้งโดยไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม บุคคลอื่นและสัตว์ต่าง ๆ เป็นต้น ขณะที่ โคทม อารียา กล่าวถึงสันติวิธีในลักษณะปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจ เช่น การใช้ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง เพื่อให้รัฐเปลี่ยนแปลงนโยบายหรือพฤติกรรม ซึ่งผลของการใช้สันติวิธีจะมีความยั่งยืนและเป็นไปตามหลักจริยธรรม หรือ ศาสนธรรม ได้ดีกว่าการใช้ความรุนแรง สรุปได้ว่า สันติวิธี เป็นกระบวนการตอบโต้กับสถานการณ์ความขัดแย้งที่ไม่ใช้กำลังทางกายภาพเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ดังนั้น สันติวิธีจึงไม่ได้หมายความว่าความเฉื่อยชา (passive) และการไม่กระทำ (inaction) หากแต่เป็นการกระทำหรือการแสดงออกในรูปแบบหนึ่งที่ไม่ใช้ ความรุนแรง เช่น การเดินขบวนประท้วง การติดป้ายสัญลักษณ์ การฉีกบัตรเลือกตั้ง เพื่อแสดงเจตนารมณ์ทางการเมือง การอดอาหาร การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ หรือการไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการเจรจาและการไกล่เกลี่ยกับคู่ขัดแย้ง เป็นต้น ดังจะเห็นว่า ผู้ที่ใช้สันติวิธีในการแก้ไขความขัดแย้ง จะไม่ต้องการใช้ความรุนแรงและไม่ต้องการทำให้การต่อสู้นั้นมีผู้คนบาดเจ็บหรือเสียชีวิต ซึ่งแน่นอนว่าผู้ที่ใช้สันติวิธีจะต้องเป็นผู้ต้องได้รับความกล้าหาญในการชนะใจตนเอง ใช้ความอดทนสามารถควบคุมตนเองได้ และมีความเข้าใจ ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

หลักคิดของสันติวิธี (non-violence concepts)

หลักคิดของสันติวิธี คือ การไม่ใช้ความรุนแรง เนื่องจากการใช้ความรุนแรงก่อให้เกิดความแตกแยก และสร้างความเสียหายต่อจิตใจและร่างกายทั้งในส่วนของปัจเจกและส่วนรวม การใช้แนวทางสันติวิธีจึงต้องทำความเข้าใจถึงหลักคิดของสันติวิธีซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 8 ประการ ดังต่อไปนี้ (บุญบง ชัยเจริญวัฒน์ และเหมือนขวัญ เรณูมาศ, 2560, หน้า 8-9)

1. ปฏิเสธการใช้ความรุนแรงอย่างสิ้นเชิง ความรุนแรงมีผลเป็นการทำลายทั้งในแง่ของความสัมพันธ์ของคู่กรณีและสถานการณ์ ความขัดแย้งทำให้ทิศทางความขัดแย้ง

เปลี่ยนแปลงไปในทางลบ และความรุนแรงจะทำให้ข้อเรียกร้องที่ชอบธรรมของฝ่าย
ผู้ใช้ความรุนแรงกลายเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม ฉะนั้น จะเห็นว่าแม้ว่าจะมีข้อเรียกร้องที่
เป็นธรรมเพียงใด หากวิธีการเรียกร้องนั้นไม่เป็นธรรมก็ไม่สามารถได้รับการตอบสนอง
จากฝ่ายตรงข้าม

2. โจมตีที่ปัญหาไม่โจมตีที่ “ตัวบุคคล” หลักคิดนี้เป็นการแยกปัญหาออกจาก
ตัวบุคคล คือ เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น สิ่งที่ต้องจัดการกับความขัดแย้งนั้น คือ จัดการที่
ปัญหา ไม่โจมตีหรือมุ่งจัดการที่ตัวบุคคล เพราะหากเรามุ่งโจมตีหรือจัดการที่ตัวบุคคล
ความสัมพันธ์ระหว่างเรากับคู่กรณีจะยิ่งดิ่งต่ำลง ต่างฝ่ายต่างปกป้องตนเองและคิดหาแต่
วิธีโจมตีกลับกันไปมา ซึ่งแน่นอนว่าวิธีการดังกล่าวไม่ได้เป็น ประโยชน์ต่อการจัดการ
ความขัดแย้ง ในขณะเดียวกันก็จะยังเป็นการสร้างกำแพงปิดกั้นทางออกที่เป็นไปได้ของ
ปัญหา

3. สร้างความสัมพันธ์อันดี ความสัมพันธ์ที่ดี ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไว
วางใจต่อกัน (trust) ซึ่งการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันนั้น จัดได้ว่าเป็นขั้นตอนสำคัญ
ลำดับต้น ๆ ของการจัดการความขัดแย้ง ด้วยแนวทางสันติวิธี เนื่องจากในการจัดการ
ความขัดแย้งนั้น ก่อนที่คู่กรณีจะไปสู่ขั้นตอนของการพูดคุยกัน สัมพันธภาพของคู่กรณี
ต้องได้รับการฟื้นฟูเสียก่อน เพราะหากสัมพันธภาพที่ดีหรือความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง
กันของคู่กรณีไม่ได้รับการฟื้นฟู คู่กรณีก็จะเกิดความหวาดระแวงต่อคำพูดของอีกฝ่าย
มากกว่าการเปิดใจ ยอมรับฟังอีกฝ่าย จนกระทั่ง ในท้ายที่สุดก็จะทำให้คู่กรณีทั้งสอง
ฝ่ายไม่สามารถเข้าใจกันและกัน รวมทั้งไม่ยอมรับข้อเสนอของกันและกัน

4. ไม่มุ่งเอาชนะกัน แต่สร้างความร่วมมือกัน ในการแก้ไขความขัดแย้งนั้น
คู่กรณีจะต้องไม่อยู่ บนฐานคิดแบบการเล่นเกมส์ คือ มีฝ่ายแพ้และมีฝ่ายชนะ เพราะหาก
คิดเช่นนั้น คู่กรณีจะมีแนวโน้มในการใช้วิธีรุนแรง การบิดเบือนข้อมูล และการหักหลัง
กัน ซึ่งการกระทำทั้งหมดที่กล่าวมานี้ มีแต่จะทำให้ความ ขัดแย้งเกิดการขยายตัวและ
บานปลายมากขึ้น แต่ในทางตรงกันข้าม หากคู่กรณีสละทิ้งวิธีการคิดแบบการเล่นเกมส์
และหันหน้ามาร่วมมือกัน คิดหาทางออกที่สร้างสรรค์ ก็จะสามารถบรรลุเป้าหมาย
ร่วมกันได้อย่างเต็มที่

5. ตอบสนองความต้องการของทุกฝ่าย โดยส่วนใหญ่แล้ว ความขัดแย้งที่มีความรุนแรงเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เกิดจากการที่ความต้องการขั้นพื้นฐานของคู่กรณีไม่ได้รับการตอบสนอง ดังนั้น ถ้าจะแก้ไขความขัดแย้ง ความต้องการขั้นพื้นฐานของทุกฝ่ายจะต้องได้รับการตอบสนองเสียก่อน ซึ่งจะทำให้บนพื้นฐาน ของการร่วมมือกัน

6. มองทุกคนมีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน การมองผู้อื่นว่าเป็นมนุษย์เหมือนกับเรา เป็นปัจจัย ที่จะป้องกันการใช้ความรุนแรงต่อกัน เพราะการทำลาย หรือการทำร้ายบุคคลอื่นที่เราคิดว่ามีความเป็น มนุษย์ มีครอบครัวที่รัก มีสุข มีทุกข์ มีเจ็บ มีเสียใจ เฉกเช่นเดียวกับเรา เราก็จะกระทำรุนแรงต่อเขาได้ยากลำบากขึ้น ในทางตรงกันข้าม หากเรามองผู้อื่นว่ามีโซ่มนุษย์ เราจะกระทำความรุนแรงต่อผู้อื่นได้ง่ายขึ้น ดังเช่นที่ครั้งหนึ่ง พระกิตติวุฒิปโท เคยเสนอแนวคิดที่ว่า “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คนให้เชื่อว่า การฆ่าหรือการใช้ความรุนแรงต่อคนที่มีอุดมการณ์คอมมิวนิสต์เป็น สิ่งที่สามารถกระทำได้ โดยไม่บาป ซึ่งแนวคิดข้างต้นเป็นการชี้ให้เห็นว่า เราไม่ได้นับว่า ‘ชีวิต’ ทุกชีวิตคือ ‘ชีวิต’ แต่พยายามมองว่า ‘ชีวิต’ ของใครควรถูกนับว่าเป็น ‘ชีวิต’ บ้าง และเมื่อเรา มองว่าคอมมิวนิสต์ ‘ไม่ใช่ชีวิต’ เราจึงเกลียด ต่อต้านและพร้อมที่จะใช้ความรุนแรงต่อคนที่เป็นคอมมิวนิสต์ อันเป็นวิธีคิดและวิธีปฏิบัติที่ตรงข้ามกับสันติวิธีอย่างสิ้นเชิง

7. เน้นทั้งเหตุผลและความรู้สึก การจัดการความขัดแย้ง คือ การจัดการกับวิธีที่ผู้คนคิดและรู้สึก ดังนั้น การใช้เหตุผลเพียงอย่างเดียวในการจัดการความขัดแย้งเป็นสิ่งที่นักสันติวิธีมองว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหาคได้ เนื่องจากการจัดการความขัดแย้งที่ดีควรต้องใช้ทั้งเหตุผลและความรู้สึกเป็นปัจจัยขับเคลื่อน ดังเช่น ตัวอย่างการเจรจาสันติภาพระหว่างอียิปต์กับอิสราเอล ในปี พ.ศ. 2521 คู่เจรจาในฐานะตัวแทนของประเทศใช้เวลาในการเจรมาเป็นปีก็ไม่สามารถสงบศึก และหาข้อตกลงร่วมกันได้ แต่ภายหลังจากที่คู่เจรจากจากทั้งสองประเทศใช้เวลาพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจความรู้สึกกันและกันเพียงไม่กี่นาทีก่อน ในสถานะคนเป็นพ่อหรือผู้นำของประเทศที่ไม่ต้องการเห็นลูกของตนได้รับผลกระทบจากสงคราม ทั้งสองฝ่ายก็กลับตกลงกันได้ อันเป็นที่มาของสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างกันในที่สุด

8. กล้าและสร้างสรรค์ ความรุนแรงมีแรงผลักดันมาจากความกลัว เช่น กลัวสูญเสียอำนาจ จึงต้องมีการใช้ความรุนแรงในการปกป้องอำนาจของตนไว้ แต่การใช้สันติวิธีนั้นต้องขจัดความกลัวออกไป และจะต้องมีแรงผลักดันมาจากความกล้า คือ ต้องมีความกล้าเผชิญกับความจริง กล้าที่จะตั้งคำถาม กล้าคิด กล้ากำจัดอคติ กล้าที่จะยอมสูญเสียผลประโยชน์บางสิ่งบางอย่าง และกล้าที่จะพูดคุย ซึ่งความกล้าเหล่านี้จะนำพาเราไปสู่การเปิดใจยอมรับการพูดคุยกับอีกฝ่ายอันเป็นการกระทำที่สร้างสรรค์และจำเป็นอย่างมากต่อ การจัดการความขัดแย้ง

โดยสรุป สันติวิธี คือ แนวคิดหนึ่งที่ว่า มนุษย์นั้นมีเหตุผล สามารถเข้าใจ เห็นอกเห็นใจและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติได้ ส่วนการแก้ไขความขัดแย้ง หมายถึง การตอบโต้หรือตอบสนองในสถานการณ์ความขัดแย้งหนึ่ง ๆ และสำหรับการแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธีจึงหมายถึง การแก้ไขความขัดแย้งโดยปราศจากการใช้ความรุนแรง ปราศจากอคติ มีเพียงแต่ความกล้า ความร่วมมือ และการมุ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ซึ่งงานวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งแบบสันติวิธีของพระไพศาล วิสาโล ซึ่งท่านเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงในเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง และนำมาสู่แนวคิดในการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยแนวทางของพุทธศาสนาตามที่ท่านได้บวชเรียน

รูปแบบการจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี (non-violence approaches)

รูปแบบการจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธีโดยพื้นฐานที่ใช้กันอยู่นั้น มีหลายรูปแบบ ส่วนการเลือกจะนำรูปแบบใดไปใช้ขึ้นอยู่กับสภาพความขัดแย้ง ความต้องการของกลุ่ม ขึ้นอยู่กับทรัพยากรที่มี และสภาพแวดล้อม ซึ่งสามารถสรุปรูปแบบได้เป็น 9 รูปแบบ ตามแผนภูมิ ดังต่อไปนี้ (บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และ เหมือนขวัญ เรณูมาศ, 2560, หน้า 10)

ภาพ 2 สรุปรูปแบบการจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี

ที่มา. จาก สันติวิธี: การจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี (หน้า 10), โดย บุษบง ชัยเจริญวัฒน์, 2560, ใน วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., 5(2), 8-14.

จากภาพอธิบายได้ดังนี้

1. การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (mediation) หมายถึง กระบวนการที่คู่กรณี ซึ่งอาจจะเป็น รัฐ บุคคล หรือกลุ่มบุคคลใช้ในการแก้ไขปัญหา โดยสมัครใจมาพูดคุย อภิปรายถึงความแตกต่างกันในเรื่องต่าง ๆ และเป็นกระบวนการที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายต่าง ตกลงพร้อมใจกันให้มีคนกลางเป็นผู้ไกล่เกลี่ย โดยหลักการสำคัญของการเจรจา-ไกล่เกลี่ยโดยคนกลางมี 4 ประการ คือ (1) แยกคนออกจากปัญหา (2) พิจารณาลงถึง จุดสนใจและผลประโยชน์ร่วมของคู่กรณี โดยไม่มุ่งเน้นที่จุดยืน (3) สร้างทางเลือกที่หลากหลายให้กับคู่กรณี และ (4) ใช้กฎกติกาในกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อความยุติธรรม

ฉะนั้น การเลือกบุคคลที่จะเข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน ได้กล่าวถึง คุณสมบัติที่ดีของคนกลางไว้ คือ (1) ความเป็นมิตรและเป็นที่ยอมรับทางสังคม เคารพต่อความคิดเห็นของบุคคล (2) มีประสบการณ์หรือความชำนาญในการจัดการความขัดแย้งมาก่อน (3) มองโลกในแง่ดี มีความรู้สึกร่วม (4) มีความยืดหยุ่น ความอดทน (5) มีความใจกว้าง มีความน่าเชื่อถือ และ (6) ไม่อารมณ์ร้อน มีไหวพริบดี และมีความเชื่อมั่นในตนเอง

2. การเจรจาต่อรอง (negotiation) หมายถึง กระบวนการของบุคคลที่ต้องการแก้ไขปัญหา โดยสันติวิธี เพื่อให้เกิดการประนีประนอม พยายามหาข้อตกลงที่ยอมรับได้ของกลุ่มสนทนาทั้ง 2 ฝ่าย โดยมีการ เสนอข้อแลกเปลี่ยน ซึ่งนำผลประโยชน์มาให้ทั้ง 2 ฝ่าย (win-win) โดยการเจรจาต่อรองไม่มีสูตรสำเร็จที่ตายตัว เนื่องจากแต่ละคนก็ย่อมมีความแตกต่างหลากหลายจึงไม่จำเป็นต้องมีสูตรเฉพาะในการเจรจาต่อรอง นอกจากนั้น กระบวนการเจรจาไม่จำเป็นต้องอาศัยคนกลางหรือบุคคลที่สาม อาจจะเป็นการเจรจาต่อรองเฉพาะคู่ขัดแย้งหลัก หรือเป็นการส่งตัวแทนมาพูดคุยก็ได้ หลักการสำคัญในการเจรจาต่อรองที่ควรยึดถือปฏิบัติ คือ (1) ยอมรับสถานะของกลุ่มขัดแย้ง หรือคู่กรณี (2) เข้าใจจุดยืน มุมมองและเหตุผลของคู่กรณีฝ่ายตรงข้าม (3) เห็นส่วนดีของกลุ่มเจรจาไม่ว่าจะเป็นทัศนคติหรือพฤติกรรม (4) มองคู่เจรจาว่า เป็นผู้ที่สามารถเป็นฝ่ายเดียวกับเราได้ หรือจะตกลงกันได้ โดยได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน และ (5) เจรจากับคู่เจรจาอย่างสุภาพและเปิดเผย

ลักษณะพฤติกรรมของบุคคลในการเจรจาทั้งแบบการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (mediation) และการเจรจาต่อรอง (negotiation) ทั้ง 2 รูปแบบ จากวิธีการดำเนินการจะพบว่าผลลัพธ์ของแต่ละรูปแบบแตกต่างกันออกไป อาจเป็นลักษณะที่ทั้ง 2 ฝ่ายมีชัยชนะ หรืออาจมีเพียงฝ่ายเดียวที่เป็นฝ่ายชนะ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับเป้าหมาย วิธีการ คูตาราง 1

ตาราง 1

ลักษณะพฤติกรรมของบุคคลในการเจรจา 2 รูปแบบ และผลลัพธ์ของแต่ละรูปแบบ

แนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการเจรจา		
Negotiation Concepts		
	การเจรจาเพื่อการเอาชนะฝ่ายเดียว	การเจรจาเพื่อบรรลุผลร่วมกัน
	Distributive Negotiation	Integration Negotiation
การสนทนาระหว่าง 2 ฝ่ายขึ้นไป เพื่อนำไปสู่ ข้อตกลงร่วมกัน ประเด็นที่ขัดแย้ง	การต่อรองที่จุดยืน	การเจรจาที่วางอยู่บนฐานของจุดสนใจ + หลักการ
	Positional bargaining	“interest base” + “principle base”
	ชนะ-แพ้	Negotiation
	win-lose	ชนะ-ชนะ
	win-win	win-win
	1. กอบโกยให้ได้มากที่สุด	1. ความแตกต่าง + ความเหมือน
	2. บิดเบือนการรับรู้ของฝ่ายตรงข้าม	2. ความจำเป็นพื้นฐาน + จุดสนใจ/จุดยืน
	3. ค้นหาจุดที่ยอมไม่ได้ของฝ่ายตรงข้าม	3. หอภัยความต้องการของทุกฝ่าย
	4. ยอมถอยทางยุทธศาสตร์	4. สร้าง “ทางเลือกต่าง” เพื่อให้ได้รับทั้ง 2 ฝ่าย
		5. ใช้หลักเกณฑ์ที่ยุติธรรม เป็นกลาง เพื่อยุติความขัดแย้ง

ที่มา. จาก สันติวิธี: การจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี (หน้า 11), โดย บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ, 2560, ใน วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., 5(2), 8-14.

3. การใช้อนุญาโตตุลาการ (arbitration) เป็นการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งด้วยวิธีการตัดสินโทษ ผู้ทำหน้าที่ในการตัดสิน เรียกว่า “อนุญาโตตุลาการ” อย่างไรก็ตาม แม้กระบวนการอนุญาโตตุลาการจะมีผู้ตัดสินโทษ แต่กระบวนการนี้ก็ต่างไปจากระบบการตัดสินโทษของศาล คือ อนุญาโตตุลาการสามารถหา ข้อมูลอื่นมาพิจารณาเสริมได้ โดยไม่ต้องใช้เฉพาะประเด็นที่ฟ้องร้อง และผลของการตัดสินของอนุญาโตตุลาการนั้น คู่กรณีจะนำไปปฏิบัติหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับว่าในช่วงที่ตกลงกันได้มีการเขียนสัญญาไว้หรือไม่ รวมทั้งขึ้นอยู่กับดุลพินิจของคู่กรณี

4. กระบวนการนิติบัญญัติ (legislation) สืบเนื่องจาก ความขัดแย้งในบางกรณีเกิดขึ้นเพราะผู้คนได้รับความเดือนร้อนจากข้อกฎหมายที่ล้าสมัย หรือกฎหมายที่เอื้อผลประโยชน์ให้กับคนบางกลุ่ม เช่น กฎหมายป่าสงวน ที่ถูกกำหนดขึ้นและบังคับใช้ภายหลังจากที่ผู้คนได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่ามาหลาย ปีแล้ว กฎหมายนี้ก็ออกกฎหมายภายหลังในการห้ามไม่ให้ผู้คนเข้ามาใช้พื้นที่ ฉะนั้นทางแก้ไขเพื่อระงับความ ขัดแย้งนี้อาจจะต้องแก้ไขที่ตัวกฎหมาย โดยการใช้กระบวนการนิติบัญญัติ เช่น การร่างกฎหมายป่าชุมชน หรือสิทธิชุมชนขึ้นมาเพื่อรองรับการแก้ไขปัญหา เป็นต้น

5. การเจรจาไกล่เกลี่ยข้ามวัฒนธรรม (cross cultural mediation) การเจรจาไกล่เกลี่ยข้ามวัฒนธรรม เป็นการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อให้คู่กรณีต่างวัฒนธรรมกันได้รับผลประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย โดยมีบุคคลที่สามทำหน้าที่เป็นคนกลาง (mediator) ในการไกล่เกลี่ย ซึ่งบุคคลที่สามนี้จำเป็นต้องเรียนรู้ วัฒนธรรมของคู่กรณี และจะต้องเป็นคนที่เปิดกว้างรับความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ ชนชั้น เพศ และศาสนาได้นอกจากนั้น การเลือกใช้ภาษาในการเจรจาไกล่เกลี่ยก็เป็นกุญแจสำคัญโดยคนกลางต้องเลือกใช้ภาษาที่สามารถทำให้ทุกฝ่ายเข้าใจได้ ซึ่งอาจจะเป็นภาษาของคนกลางที่ทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย แต่ต้องพิจารณาว่าภาษาที่ใช้ในการสื่อสารนั้นได้รับการยินยอมจากคู่กรณีทั้งสองฝ่าย เป็นต้น

6. การสานเสวนา (dialogue) หมายถึง กระบวนการกลุ่มในการจัดการกับความขัดแย้งที่อาศัยบุคคลที่สาม ช่วยทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการพูดคุยสนทนากันระหว่างกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์ความขัดแย้งที่มีความซับซ้อน และลักษณะความตึงเครียด โดยเฉพาะความตึงเครียดระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในความขัดแย้ง โดยการสานเสวนาจะเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการลดอคติและสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้เข้าร่วมกระบวนการ

การสานเสวนา นอกจากจะเป็นกระบวนการที่ทำความเข้าใจซึ่งกันและกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย และสร้างสัมพันธภาพที่ดีของคู่ขัดแย้งทุกฝ่ายแล้ว การสานเสวนายังเป็นวิธีการจัดการความขัดแย้งหนึ่งที่สามารถช่วยเยียวยาบาดแผลในจิตใจของผู้เข้าร่วมการสานเสวนาด้วย เพราะเมื่อผู้เข้าร่วมการสานเสวนาได้มีโอกาสพูด หรือบอก

เล่าความรู้สึกที่มีในใจก็เปรียบเสมือนได้แบ่งเบาความคิดความรู้สึกที่ทุกข์ของ
ตัวเองลงมาให้ผู้อื่นรับทราบร่วมกัน โดยมีท่านอื่น ๆ คอยรับฟัง เสนอความเห็นและ
เยียวยาจิตใจกันและกัน เป็นต้น

7. การไต่สวน (inquiry) แนวทางนี้เป็นวิธีที่มุ่งเน้นการจัดการข้อพิพาททั้งใน
ประเทศและระหว่างประเทศ เกิดขึ้นจากผลการประชุมสันติภาพครั้งแรกที่กรุงเฮก
ประเทศเนเธอร์แลนด์ ในปี ค.ศ. 1899 ในมาตรา 9 และ 14 มีสาระสำคัญเกี่ยวกับเรื่อง
การไต่สวนว่า หากประเทศคู่กรณีทั้งสองประเทศไม่สามารถตกลงกันได้โดยทางการทูต
อันเนื่องมาจากมีความเห็นขัดแย้งกัน ให้จัดตั้งคณะกรรมการไต่สวนอำนวยความสะดวก
ในการศึกษาวิเคราะห์ปัญหา โดยหาข้อเท็จจริงอันแน่ชัดด้วยการสืบสวนที่ปราศจาก
ความลำเอียงและด้วยความบริสุทธิ์ใจ ซึ่งคณะกรรมการไต่สวนนั้นประกอบ ด้วย
บุคคลซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายสาขาต่าง ๆ และการสอบสวนของคณะกรรมการ
ไต่สวนนี้ จะทำได้ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากคู่พิพาทอย่างน้อยฝ่ายหนึ่งในดินแดนที่จะ
มีการสอบสวนไม่ให้ความร่วมมือ (non-cooperation) การไม่ให้ความร่วมมือเป็นเจตนา
ที่จะหยุดยั้งหรือ เพิกถอนความร่วมมือในรูปแบบที่เคยให้แก่บุคคล กิจกรรม สถาบัน
หรือระบอบการปกครองเพื่อแสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้วอำนาจในการปกครองล้วนมี
ที่มาจากการยอมรับและสนับสนุนของประชาชน และเมื่อใดที่ประชาชนพร้อมใจกัน
เพิกถอนความยินยอมนั้น บุคคล กิจกรรม สถาบัน กระทั่งระบอบการปกครองก็ไม่อาจ
ดำเนินต่อไปได้ วิธีการไม่ให้ความร่วมมือแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) การไม่ให้
ความร่วมมือทางสังคม (2) การไม่ให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อาทิ การคว่ำบาตรทาง
เศรษฐกิจ และ (3) การไม่ให้ความร่วมมือทางการเมือง

9. อารยะขัดขืน (civil disobedience) แนวคิดของวิธีการนี้ได้รับอิทธิพลจาก
แนวคิด “อหิงสา” ของมหาตมา คานธี ประยุกต์ใช้เป็นคำว่า “อารยะขัดขืน” โดยอธิบาย
ว่า “อารยะขัดขืน” เป็นเรื่องของการขัดขืนอำนาจรัฐที่เป็นทั้งเป้าหมายและตัววิธีการอัน
ทำให้สังคมการเมืองโดยรวมมีอารยะมากขึ้น ทั้งนี้ การจำกัดอำนาจรัฐโดยพลเมืองด้วย
วิธีการอย่างอารยะ คือ เป็นไปโดยเปิดเผย ไม่ใช้ความรุนแรงและยอมรับผลตามกฎหมาย
ที่จะเกิดขึ้นกับตัว ผู้ใช้สันติวิธีแนวนี้นี้เพื่อให้สังคมการเมืองเป็นธรรม มีการเคารพสิทธิ

เสรีภาพมากขึ้น และเป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น อารยะชัดขึ้นเป็นการใช้สันติวิธีในลักษณะที่มีความคล้ายคลึงกันกับวิธีการ “ไม่ให้ความร่วมมือ” กล่าวคือ การไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามกฎหมายหรือนโยบายของรัฐบาล โดยต้องการให้สังคมโดยรวมเห็นว่ามี ความอยู่ดีธรรมเกิดขึ้น ในกฎหมายหรือนโยบายนั้น ๆ ซึ่งลักษณะเด่นของ “อารยะชัดขึ้น” อยู่ที่การ ไม่ใช้ความรุนแรง และการมุ่งเน้นละเมิดกฎหมาย แต่ผู้ละเมิดจะยอมรับผลของการละเมิดกฎหมายนั้น

จากความสำคัญของแนวสันติวิธีจึงมีผู้ศึกษาในเรื่องนี้จำนวนมาก อาทิ งานวิจัยของ Chenoweth และ Stephan (อ้างถึงใน จันจิรา สมบัติพูนศิริ, ม.ป.ป.) ได้อธิบายตรรกะการทำงานเชิงอำนาจของสันติวิธีและเก็บข้อมูลเชิงสถิติโดยศึกษาแคมเปญการต่อสู้กับรัฐบาลเผด็จการเจ้าอาณานิคม นโยบายกีดกันเชื้อชาติ สีผิวและการเรียกร้องเอกราชของกลุ่มชาติพันธุ์กว่า 300 แคมเปญ พบว่า กลุ่มคนธรรมดาที่ใช้สันติวิธีบรรลุเป้าหมายทางการเมืองถึงกว่าร้อยละ 50 ขณะที่แคมเปญซึ่งใช้ความรุนแรงประสบความสำเร็จเพียงร้อยละ 26 การศึกษานี้จึงสรุปว่า ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงมีประสิทธิภาพมากกว่าการใช้ความรุนแรง เนื่องจากปัจจัยหลัก 2 ประการ คือ ประการแรก การใช้สันติวิธีช่วยให้กลุ่มได้รับแรงสนับสนุนเพิ่มขึ้นจากทั้งภายในและภายนอกประเทศ ส่วนปัจจัยที่สอง คือ ฝ่ายตรงข้ามที่ได้กลับกลุ่มปฏิบัติการไร้ความรุนแรงมีแนวโน้มประสบวิกฤติความชอบธรรมทางการเมือง

กล่าวได้ว่า สันติวิธีทางการเมือง คือ เครื่องมือต่อสู้กับอำนาจในความขัดแย้งระหว่างคู่กรณีต่าง ๆ โดยมีกลไกความชอบธรรมเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จ ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงทำงานสองทิศทางเพื่อบ่อนเซาะฐานอำนาจของคู่กรณี ประการแรก ปฏิบัติการอย่างการชุมนุมในที่สาธารณะ เดินขบวนหรือประท้วงเชิงสัญลักษณ์ ช่วยเปิดโปงพฤติกรรมหรือนโยบายของฝ่ายตรงข้ามซึ่งผู้ประท้วงเห็นว่าไม่ชอบธรรม ปฏิบัติการเหล่านี้อาจโน้มน้าวให้ประชาชนตั้งคำถามต่อผู้มีอำนาจ จนนำไปสู่การเลิกเชื่อฟัง ประการที่สอง ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงสร้างวิกฤตการณ์ทางความชอบธรรมให้แก่คู่กรณีที่ใช้ความรุนแรง ในกรณีที่ผู้ไร้ความรุนแรงนั้นเป็นผู้ปกครองผลคือประชาชนที่ยัง

ศรัทธาผู้ปกครองเดิมอยู่อาจเห็นว่าการใช้ความรุนแรงกับฝ่ายที่ยึดมั่นในสันติวิธีเป็น
การกระทำเกินกว่าเหตุ

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความขัดแย้ง

สังคมไทยในทุกวันนี้ปัญหาต่าง ๆ กล่าวได้ว่ามาจากความขัดแย้งทางความคิด
ซึ่งความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นในทุกสังคม ทุกองค์กร และทุกประเทศ ทำให้เป็น
ที่สนใจศึกษาอย่างยิ่ง จนเกิดเป็นแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยจำนวนมาก ความขัดแย้ง
(conflict) เป็นสิ่งที่แสดงถึงความไม่ลงรอยและการปะทะกันระหว่างความคิด เป้าหมาย
ผลประโยชน์ ความเชื่อและความต้องการของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งความขัดแย้งมี
หลายระดับ นับตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับระหว่างบุคคล ระดับสังคม ไปจนถึง
ระดับชาติและระดับนานาชาติ

แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง

ความหมายของความขัดแย้งตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542
(ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ให้ความหมายว่า “ขัด” หมายถึง ไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ขืนไว้
ส่วน “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงกันไม่ลงรอยกันต้านไว้ทานไว้ รวมความแล้ว ความขัดแย้ง
หมายถึง “สภาพความไม่ลงรอยกัน คือ ไม่ยอมทำตามและยังมีความต้านทานไว้”
ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล (Center for Peace and Good Governance, 2011) ได้ให้
ความหมายคำว่า “ความขัดแย้ง” หมายถึง ความแตกต่างของจุดประสงค์ ความเชื่อและ
ค่านิยมระหว่างบุคคล และกลุ่มบุคคล ซึ่งความขัดแย้งในสถานการณ์ใดก็ตามเป็น
การแสดงออกของปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องภายใต้ความหมายนี้จะเห็นได้ว่า ความขัดแย้ง
เป็นความรู้สึกหรือปฏิกิริยาของบุคคลหรือกลุ่มที่มีความคิดเห็น ค่านิยม และเป้าหมาย
ไม่เป็นไปในทางเดียวกัน รวมถึงความขัดแย้งที่เป็นรูปแบบของการต่อสู้เพื่อทรัพยากรที่
มีอยู่จำกัด หรือการที่ฝ่ายหนึ่งรุกล้ำหรือขัดขวางการกระทำอีกฝ่ายเพื่อให้เป้าหมายของ

คนบรรลุผลซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวอาจจะสะท้อนออกมาในรูปของความไม่รุนแรงหรือรุนแรงก็ได้ สำหรับความหมายของความขัดแย้งในทัศนะทางพระพุทธศาสนานั้น จากการศึกษาในคัมภีร์ต่าง ๆ จะไม่พบคำในภาษาบาลีที่แปลว่า “ความขัดแย้ง” โดยตรง แต่จะมีคำอื่นในภาษาบาลีที่มีความหมายในลักษณะที่เป็นความขัดแย้ง หรือบ่งบอกถึงความขัดแย้ง ซึ่งสามารถจัดกรอบเกี่ยวกับประเด็นที่ว่าด้วยความหมายของความขัดแย้ง (รัฐพล เ็นใจมา และสุรพล สุยะพรหม, 2561, หน้า 226) ส่วน พณีส หันนาकिनทร์ (2542, หน้า 231) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความขัดแย้ง หมายถึง สถานการณ์ที่บุคคลทั้งสองฝ่ายมีความเห็นหรือมีความเชื่อที่ไม่ตรงกันและยังไม่สามารถหาข้อยุติที่สอดคล้องกันได้ ในขณะที่ Howard (อ้างถึงใน บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ และเหมือนขวัญ เรณูมาศ, 2560, หน้า 6) เห็นว่า “ความขัดแย้ง” เป็นสถานการณ์ที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายหรือหลายฝ่ายพยายามที่จะยืนยันความคิดและเป้าหมายของตนเอง โดยอยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่า ไม่สามารถที่จะปรองดองความคิด/ความเชื่อกันได้ นอกจากนั้น Howard ยังมองว่าความขัดแย้งนั้นไม่จำเป็นต้องถูกพัฒนาเป็น “ความรุนแรง” เสมอไป เพราะความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นเป็นปกติ และสามารถจัดการได้ด้วยแนวทางสันติวิธี ส่วน Thomas and Kilmann (1987) ให้ความหมายของความขัดแย้งไว้ว่า ความขัดแย้งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้น และเป็นขั้นเป็นตอนในแต่ละขั้นตอนของเหตุการณ์ความขัดแย้ง มักพบว่าจะมีคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ถูกกระทำ หรือผู้สูญเสีย โดยการกระทำนั้นก่อให้เกิดความคับข้องใจไม่เห็นด้วย ไม่ช่วยเหลือ ถูกดู เอร็ดเอาเปรียบ การใส่ร้าย และไม่อนุমิต สอดคล้องกับนิยามของ Bercovitch (1984) ที่มองว่า ความขัดแย้ง คือ สถานการณ์ที่ทำให้เป้าหมายหรือค่านิยมระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลไปด้วยกันไม่ได้ ตามความหมายนี้ การจะเกิดความขัดแย้งหรือไม่เกิดขึ้นนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขไม่ว่าจะเป็นทางสังคมหรือส่วนตัวที่จะทำให้เกิดความเข้ากัน ไม่ได้ดังกล่าว

ส่วนนักวิชาการด้านความรุนแรงและสันติวิธีสังคมไทย อธิบายว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมและมีใช่เป็นสิ่งที่เลวร้ายเสมอไป เพราะบางครั้งความขัดแย้งก็เป็นประโยชน์ได้ กล่าวคือ บางครั้งความขัดแย้งในสังคมก็ทำหน้าที่เหมือนลึ้นนิรภัย (safety value) ซึ่งช่วยผ่อนคลายความเป็นศัตรูของกันและกันให้

เบาบางลงได้ นอกจากนั้น ความขัดแย้งยังเปรียบเสมือนสัญญาณเตือนสังคมว่า “สังคมกำลังมีปัญหาที่กำลังคุกรุ่นอยู่” ดังนั้น ความขัดแย้งจึงไม่ใช่สิ่งที่จะต้องให้หายไปจากสังคม โดยสิ้นเชิง ส่วนลักษณะของความขัดแย้งนั้นเป็นสิ่งที่มีความลักษณะทั้งเปิดเผย และเก็บกด ซ่อนไว้ ซึ่งตรงข้ามอย่างสิ้นเชิงกับสิ่งที่เรียกว่าสันติภาพ ซึ่งสันติภาพจะเปิดเผยตลอดเวลา ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ที่มีลักษณะไม่เป็นมิตร ซึ่งปฏิสัมพันธ์ที่มีลักษณะไม่เป็นมิตรจะแสดงออกผ่านพฤติกรรม อาทิเช่น การข่มขู่ การสร้างแรงกดดันแก่ฝ่ายตรงข้าม การดำเนินการใด ๆ ก็ตามที่มีลักษณะข่มขู่เพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะ เป็นสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่คน 2 คนแสดงความเกลียดชัง ข่มขู่ ไม่ให้ความร่วมมือ และอีกฝ่ายหนึ่งมีการก้าวก่ายการทำงานของอีกฝ่ายหนึ่ง จนไม่สามารถใช้ชีวิตอย่างปกติสุขได้ เป็นความไม่ลงรอยกันหรือสถานะที่ไม่เห็นพ้องต้องกัน หรือความเป็นปฏิปักษ์กันระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป โต้แย้งกันในประเด็นค่านิยม หรือเกิดการแข่งขันกันในเรื่องของอำนาจ สถานภาพ เป้าหมาย และการแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด

กล่าวโดยสรุป นักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศที่สนใจศึกษาเรื่องความขัดแย้งได้ให้ความหมายข้อคิดในทำนองเดียวกัน กล่าวคือ ความขัดแย้งเป็นความไม่ลงรอยกันหรือสถานะที่ไม่เห็นพ้องต้องกัน หรือความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 กลุ่มขึ้นไป โดยมีสาเหตุมาจากวัตถุประสงค์ที่ไม่สามารถเข้ากันได้ เป็นสภาพการณ์ที่คนหรือกลุ่มคนเกิดความไม่เข้าใจกัน มีความรู้สึกไม่พึงพอใจหรือคับข้องใจที่จะพูดคุยต่อกัน การไม่เห็นพ้องที่เกิดขึ้นจากความแตกต่างระหว่างบุคคลสองคนหรือกลุ่มสองกลุ่ม หรือมากกว่าภายใต้ความขัดแย้งขององค์การบุคคล หรือกลุ่มอาจจะขัดขวางเป้าหมาย หรืองานระหว่างกัน ทั้งนี้ ประเด็นของความขัดแย้งอาจเป็นการส่งเสริมการปฏิบัติงานในองค์การ หรืออาจมีโทษขึ้นอยู่กับวิธีการบริหารในองค์การ (วันชัย วัฒนศัพท์, 2547, หน้า 41; พรนพ พุกกะพันธ์, 2542, หน้า 1; สมยศ นาวิการ, 2540, หน้า 772; เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540, หน้า 15; เอกชัย กี่สุขพันธ์, 2531, หน้า 71; Robbighns อ้างถึงใน สิทธิพงษ์ สิทธิขจร, 2535, หน้า 125)

สำหรับนักวิชาการต่างประเทศ อาทิ Bisno (1988), Filly (1976), Greenberg and Baron (อ้างถึงใน ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี, 2550, หน้า 9), Nelson and Quick (อ้างถึงใน

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี, 2550, หน้า 10) และ Tomey (2000) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ความขัดแย้ง คือ กระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มรับรู้ว่าคุณค่าอื่นหรือกลุ่มอื่นได้ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งจะส่งผลในทางลบ หรือสร้างความไม่เท่าเทียมกันให้เกิดขึ้นต่อความต้องการหรือผลประโยชน์ของตน ความไม่เท่าเทียมกันของเป้าหมายทัศนคติและอารมณ์หรือพฤติกรรม นำไปสู่ความไม่ลงรอยกัน หรือตรงกันข้ามกันระหว่าง 2 ฝ่ายขึ้นไป ความขัดแย้งเป็นความสัมพันธ์ของอำนาจในทางการเมืองจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากนี้ ความขัดแย้งยังเป็นปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรหรือ ระหว่างประเทศ ตั้งแต่ 2 ฝ่าย หรือมากกว่านั้น ซึ่งต้องอยู่บนผลประโยชน์ของแต่ละฝ่ายโดยฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งพยายามที่จะป้องกันหรือบีบบังคับเพื่อผลบางอย่าง ในขณะที่ฝ่ายหนึ่งพยายามต่อต้าน ความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ ทั้งนี้ อาจเป็นคำพูดหรือไม่ได้เป็นคำพูด หรือแสดงออกโดยพยายามขัดขวางและมีการบีบบังคับทำอันตราย

โดยสรุป ความหมายของความขัดแย้ง มักมีคุณลักษณะบางประการร่วมกัน หรือใกล้เคียงกัน คือ ความขัดแย้งเป็นสถานการณ์ที่เกิดความขัดกัน ไปด้วยกันไม่ได้ในเรื่องของเป้าหมาย ค่านิยม การแสดงความเชื่อ การแย่งชิงผลประโยชน์ การไม่ลงรอยกันด้านความต้องการ ความสนใจ การรับรู้ การตีความ และการแสดงความรู้สึกในด้านลบ นอกจากนั้น ความขัดแย้งยังหมายถึง สถานการณ์ที่คนสองคน หรือมากกว่านั้นมีการปฏิบัติที่สื่อถึงการบั่นทอนการเกลียดชัง และการใช้พฤติกรรมที่ข่มขู่และไม่เป็นมิตรต่ออีกฝ่าย จึงเกิด ความขัดแย้งขึ้น

สาเหตุของความขัดแย้ง

พระมหาพรหมชา ฐมฺหาโส (นิธิบุญยากร) (2547, หน้า 42) ได้สรุปเหตุปัจจัยของความขัดแย้ง โดยจัดกลุ่มความคิดออกเป็นกลุ่มดังต่อไปนี้ คือ

กลุ่มที่มองว่าความขัดแย้งเกิดจากปัจจัยภายใน จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักคิดทางศาสนา และกลุ่มนักคิดเชิงพฤติกรรมศาสตร์

1. กลุ่มนักคิดทางศาสนา มองว่า กิเลส คือ ที่มาของความขัดแย้ง นักวิชาการด้าน

พระพุทธศาสนา มองว่าความอยากได้ อยากใหญ่และใจแคบ ถือได้ว่าเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดความหวาดกลัวระแวงและไม่ไว้ใจกัน ตัวปัญหาของความขัดแย้งอยู่ที่วิชาซึ่งแตกกิ่งใหญ่ออกมาเป็นความโลภความโกรธ และความหลง

2. กลุ่มนักคิดเชิงพฤติกรรมศาสตร์มองว่า สัญชาตญาณและสันดานของมนุษย์คือที่มาของความขัดแย้ง โดยอธิบายว่า ความขัดแย้งของมนุษย์เกิดจากพื้นฐานของมนุษย์ที่มีสัญชาตญาณความก้าวร้าว ซึ่งเป็นการต่อสู้และเป็นกระบวนการเพื่อการทดแทนหรือชดเชยสิ่งที่มาทำลายล้างมนุษย์ โดยผ่านทางความขัดแย้งหรือการแข่งขัน

กลุ่มที่มองว่าความขัดแย้งเกิดจากความต้องการ มองว่า ความต้องการด้านเศรษฐกิจและสังคม เป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคม สิ่งที่สามารถนำมายืนยันได้ คือ คำนีชี้ความแตกต่างทางเศรษฐกิจ หรือรายได้สินทรัพย์ถือครองและการมีงานทำ เป็นต้น ส่วนตัวแปร คือ ความต้องการด้านสังคมก็ คือ ระดับการศึกษาความทันสมัย และฐานะทางสังคม ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นสิ่งกระตุ้นให้คนในสังคมเกิดความขัดแย้ง

กลุ่มที่มองว่าความขัดแย้งเกิดจากอำนาจ มองว่า ความไม่เท่าเทียมกันหรือความไม่สัมพันธ์กันของอำนาจระหว่างบุคคลในสังคม และความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมของอำนาจเป็นลักษณะสำคัญที่สุดของความขัดแย้ง เนื่องจากระดับของอำนาจที่แตกต่างกันเป็นผลให้คู่กรณีเริ่มตระหนักถึงความแตกต่างกัน และยิ่งทำให้มีการแสวงหาวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ

กลุ่มที่มองว่าความขัดแย้งเกิดจากค่านิยม ประกอบไปด้วยประเด็นหลักหลายประการ เช่น ความเชื่อวัฒนธรรม ประเพณีศาสนา ภาษาและชาติพันธุ์ เป็นต้น

กลุ่มที่มองว่าความขัดแย้งเกิดจากโครงสร้างสังคม มองว่า ความขัดแย้งเกิดจากการกดขี่ ขูดรีดทางชนชั้นโดยเฉพาะในสังคมทุนนิยม ซึ่งโครงสร้างสังคมมีการแบ่งชนชั้นสูง และเป็นชนชั้นที่กดขี่ขูดรีด ด้วยเหตุนี้ ความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ซึ่งขัดแย้งกันในผลประโยชน์ของชนชั้น เนื่องจากความสำนึกของชนชั้นที่ก่อตัวขึ้นกลายเป็นความขัดแย้งได้ทำการจำแนกตัวแปรพื้นฐานของการขัดแย้งว่า ความขัดแย้ง

ไม่ได้เกิดโดยบังเอิญแต่เป็นผลพวงจากสังคมทุนนิยม และโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การกดขี่และการขัดแย้งทางสังคม

กลุ่มที่มองว่าความขัดแย้งเกิดจากข้อมูลข่าวสาร หรือการสื่อสารที่ไร้ประสิทธิภาพ มองว่า การรับรู้ที่ผิดพลาด ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งการเกิดสงครามก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากความผิดพลาดในการรับรู้และการประเมินที่ผิดพลาด ตลอดจนความทันสมัยหรือความคล่องตัวอาจจะเป็นจุดอ่อนได้เช่นกัน เพราะการที่ข้อมูลมีมากมายหลากหลายนั้นถ้าขาดการกลั่นกรองข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ หรือขาดการแยกแยะวิเคราะห์และสังเคราะห์ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้งได้เช่นกัน

ทัศนะเกี่ยวกับความขัดแย้ง

นักวิชาการที่ศึกษาทัศนะเกี่ยวกับความขัดแย้ง พบว่า มีอยู่ 3 ประเภท ดังนี้ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์, สมชาย หิรัญกิตติ และธนวรรธ ตั้งสินทรัพย์ศิริ, 2550)

1. ทัศนะความขัดแย้งแบบดั้งเดิม (the traditional view conflict) เป็นทัศนะเกี่ยวกับความขัดแย้ง ซึ่งเกิดขึ้นเริ่มแรกโดยมองว่าความขัดแย้งทุก ๆ อย่างที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ไม่ดี มองความขัดแย้งในเชิงลบ และใช้คำว่า “ขัดแย้ง” ในลักษณะของความรุนแรง (violence) การทำลาย (destruction) และไม่มีเหตุผล (irrational) ความขัดแย้งในทัศนะของนักคิดสมัยเดิมจึงให้คำจำกัดความว่าเป็นสิ่งอันตราย ควรหลีกเลี่ยง ลักษณะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องพฤติกรรมกลุ่ม ซึ่งเป็นแนวคิดนี้ได้รับความสนใจในช่วงปี ค.ศ. 1930-1939 และ ค.ศ. 1940-1949 ความขัดแย้งถูกมองว่าเป็นผลของการทำหน้าที่เกี่ยวกับการสื่อสารที่บกพร่อง ขาดการเปิดเผย และขาดความไว้วางใจระหว่างบุคคลตลอดจนความล้มเหลวของผู้บริหารในการตอบสนองความต้องการของพนักงาน

2. ทัศนะความขัดแย้งแบบมนุษยสัมพันธ์ (the human relation view conflict) เห็นว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดา และเป็นสิ่งที่ทุกกลุ่มทุกองค์การไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ จึงควรยอมรับความขัดแย้งว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น มีอยู่ในกลุ่ม และองค์การไม่

สามารถที่จะกำจัดให้หมดไปโดยสิ้นเชิง และบางครั้งความขัดแย้งมีผลดีต่อการทำงานกลุ่ม โดยจะทำให้เกิดการพัฒนาความคิดเห็น และการทำงานของกลุ่มได้

3. ทศนะความขัดแย้งด้านปฏิภิริยาระหว่างกัน (the interactionist view conflict) เป็นแนวความคิดที่ว่า ข้อขัดแย้งเป็นพลังด้านบวกในกลุ่ม และเป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้กลุ่มทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ บางครั้งจึงควรกระตุ้นการขัดแย้งให้เกิดขึ้นเพราะว่าถ้าเกิดความสงบสุข การเข้ากันได้กลมกลืนกัน ความสงบเงียบ และความร่วมมือกันอย่างดีภายในกลุ่มอาจจะทำให้เกิดความเฉื่อยชา ไม่ตอบสนองต่อความต้องการที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรมใด ๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กร สิ่งสำคัญของทศนะนี้ก็คือ ควรกระตุ้นผู้นำกลุ่มให้รักษาระดับความแย้งให้อยู่ในระดับต่ำ เพื่อสร้างให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และเกิดความคิดเห็นขึ้นภายในกลุ่ม

นักวิชาการปัจจุบันมีทศนะต่อความขัดแย้งที่แตกต่างจากในอดีต ตามทศนะเดิมมองความขัดแย้งในแง่ลบ ทศนะมุมมองใหม่อาทิความเห็นของ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ (2550) ดังนี้

1. ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ถ้าผู้บริหารสามารถปรับหลักการบริหารไปใช้ในการบริหารได้ถูกต้อง
2. ความขัดแย้งเกิดจากความผิดพลาดของการบริหารที่ไม่สามารถนำหลักการบริหารไปใช้กับการบริหารได้
3. ความขัดแย้งทำลายองค์การและเกิดผลเสียหายต่อองค์การ
4. หน้าที่ของผู้บริหารคือขจัดความขัดแย้ง
5. การขจัดความขัดแย้งจะทำให้ผลการดำเนินงานดีขึ้น

ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง

เนื่องด้วยความขัดแย้งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในทุกสังคมทั่วโลกจึงนำมาสู่การศึกษา และเกิดเป็นทฤษฎีต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีบทบาท (role theory) เป็นทฤษฎีหนึ่งที่ Moorhead and Griffin (อ้างถึงใน สุพัตรา จิตตเสถียร, 2550, หน้า 20) นำมาใช้อธิบายถึงความขัดแย้งในบทบาทของ

มนุษย์ในองค์กร และใช้อธิบายถึงแบบแผนพฤติกรรมของบุคคลภายใต้ตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลทำให้แสดงพฤติกรรมนั้นออกมา ส่วนความขัดแย้งในบทบาท (role conflict) จะเกิดขึ้นตามประสบการณ์ของแต่ละคนที่ประสบมา หรือเกิดจากการที่พฤติกรรมของบทบาทตั้งแต่สองบทบาทขึ้นไปไม่สอดคล้องกัน ความขัดแย้งเกิดจากการที่ไม่สามารถแสดงบทบาทต่าง ๆ ได้พร้อมกันในเวลาเดียวกัน เช่น ต้องเป็นประธานในการประชุมในฐานะครูใหญ่หรือจะต้องออกไปรับลูกที่โรงเรียนในฐานะที่เป็นบิดา

ความขัดแย้งของบทบาท (role conflicts) หมายถึง เมื่อบุคคลต้องแสดงบทบาทต่าง ๆ หลายบทบาทในห้วงเวลาเดียวกันและบทบาทนั้นไม่สอดคล้องกัน เช่น มีบทบาทเป็นผู้บริหาร ในขณะเดียวกันก็มีบทบาทเป็นสามีที่ต้องทำหน้าที่ประเมินผลการปฏิบัติของภรรยาที่เป็นลูกน้องของตนด้วย เป็นต้น และเมื่อบทบาทนั้นไม่ชัดเจน (role ambiguity) ทำให้บุคคลไม่แน่ใจว่าจะปฏิบัติอย่างไร เช่น การแนะนำจากหัวหน้างานไม่ชัดเจนหรือแนวทางการร่วมปฏิบัติกับเพื่อนร่วมงานไม่ชัดเจน จะส่งผลให้บุคคลเกิดความเครียด สัมพันธ์กับบทบาทของตัวเองที่มีอยู่กับบทบาทที่ถูกคาดหวังและเมื่อมีมากกว่าหนึ่งบทบาทขึ้นไป จะทำให้เกิดความขัดแย้งในบทบาท (role conflict) ได้ซึ่งมีอยู่ 4 แบบดังต่อไปนี้ (Moorhead & Griffin อ้างถึงใน สุพัตรา จิตตเสถียร, 2550, หน้า 21)

1.1 ความขัดแย้งภายในตัวผู้ส่งข่าว หรือผู้ที่ยื่นคำสั่ง (intra-sender conflict) เช่น กรณีที่หัวหน้าทีมต้องทำงานในบทบาทเท่าเทียมกันในทีม ในขณะเดียวกันก็มีบทบาทเป็นผู้บริหารด้วย ต้องทำหน้าที่สั่งการและบังคับบัญชาด้วย จะมีบทบาทที่เท่าเทียมกันในทุกบทบาทคงเป็นไปได้ยาก จึงทำให้เกิดความขัดแย้งภายในตัวเองขึ้น

1.2 ความขัดแย้งระหว่างผู้ส่งข่าว หรือผู้ที่ยื่นคำสั่ง (inter-sender conflict) เกิดจากคนในกลุ่มมีความขัดแย้งกับคนในกลุ่มอื่น ๆ ที่มีบทบาทเดียวกัน ทำให้เกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม

1.3 ความขัดแย้งระหว่างบทบาท (inter-role conflict) เมื่อบทบาทต่างกันที่ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่ต่างกันด้วย แต่เมื่อต้องมาทำงานร่วมกันจะพบว่ามีความขัดแย้งที่เข้า

กันไม่ได้ เช่น เมื่อหัวหน้าขอให้ช่วยทำงานล่วงเวลาเพื่อให้งานเสร็จในขณะเดียวกัน ก็กังวลกับบทบาทการเป็นแม่บ้านที่ต้องดูแลลูกหลังเลิกงาน ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นระหว่างเรื่องงานกับบทบาทส่วนตัวที่มีอยู่

1.4 ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบทบาท (person-role conflict) เกิดขึ้นเมื่อเรามีบทบาทอย่างหนึ่งแต่ไม่สามารถทำตามบทบาทที่ตนมีได้ หรือการที่บุคคลมีความต้องการอย่างหนึ่งแต่ตามบทบาทที่ถูกกำหนดไว้นั้นทำตามความต้องการของตนเองไม่ได้ ก็จะเกิดความขัดแย้งขึ้นได้

2. ทฤษฎีความขัดแย้งแบบร่วมมือ Leung and Tjosvold (อ้างถึงใน สุพัตรา จิตตเสถียร, 2550, หน้า 21) เสนอว่า สิ่งสำคัญที่ทำให้การจัดการความขัดแย้งไม่ได้ผล คือ การขาดแรงจูงใจที่ดี (motivation) ดังนั้น หากองค์กรต้องการจัดการความขัดแย้งให้ได้ผลดีจึงควรมีการลงทุนเพื่อการฝึกฝนสร้างการเรียนรู้ให้บุคลากร ให้มีสมรรถนะต่อการจัดการความขัดแย้งแบบร่วมมือ ตามทฤษฎีความขัดแย้งแบบร่วมมือ (cooperative conflict theory) มีจุดเน้นที่การมีเป้าหมายเดียวกันภายใต้มิตรภาพที่ดีต่อกันและกัน “we are in this together” and “we Swim or sink together” หัวใจสำคัญ คือ แนวทางปฏิบัติถูกกำหนดมาจากการบูรณาการความต้องการของทุกคนร่วมกันบนพื้นฐานของความจริงใจต่อกันเพื่อมุ่งสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

สาระสำคัญของทฤษฎีการขัดแย้งของ Leung and Tjosvold (อ้างถึงใน สุพัตรา จิตตเสถียร, 2550, หน้า 23) คือ

1. ทุกหน่วยของสังคมอาจเปลี่ยนแปลงได้
2. ทุกหน่วยของสังคมเป็นบ่อเกิดของการขัดแย้ง
3. ทุกหน่วยของสังคมมีส่วนส่งเสริมความไม่เป็นปึกแผ่น และการเปลี่ยนแปลง
4. ทุกสังคมจะมีคนกลุ่มหนึ่งควบคุมบังคับคนอีกกลุ่มหนึ่ง ให้เกิดความเป็นระเบียบในสังคม

แนวคิดมาร์กซิกซ์ Marx (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540, หน้า 29) เชื่อว่าความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงเป็นของคู่กัน เขาใช้การวิเคราะห์ความขัดแย้งเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สังคม Marx ยืนยันว่า ความขัดแย้งเป็นกฎพื้นฐานของชีวิต

การวิเคราะห์สังคมของ Marx อยู่บนพื้นฐานของการศึกษาความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ Marx เชื่อในการใช้ความขัดแย้งเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาสังคม Marx มีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงของทุก ๆ สังคมจะมีขั้นตอนของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ 5 ขั้น โดยแต่ละขั้นจะมีวิธีการผลิต (mode of production) ที่เกิดจากความสัมพันธ์ของอำนาจของการผลิต (forces of production) ซึ่งได้แก่ การจัดการด้านแรงงาน ที่ดิน ทุน และเทคโนโลยีกับความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิต (social relation of production) ซึ่งได้แก่ เจ้าของปัจจัยการผลิตและคนงานที่ทำหน้าที่ผลิต แต่ในระบบการผลิตแต่ละระบบจะมีความขัดแย้งระหว่างชนชั้น กล่าวคือ ผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตกับผู้ใช้งานในการผลิต ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เป็นโครงสร้างส่วนล่างของสังคม (substructure) และเมื่อโครงสร้างส่วนล่างเปลี่ยนแปลงจะมีผลทำให้เกิดการผันแปรและเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างส่วนบนของสังคม (superstructure) ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคม เช่น รัฐบาล ครอบครัว การศึกษา ศาสนา และรวมถึงค่านิยม ทศนคติและบรรทัดฐานของสังคม ลำดับขั้นของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ของ Marx (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540, หน้า 30) มีดังนี้

1. ขั้นสังคมแบบคอมมิวนิสต์ดั้งเดิม (primitive communism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของเผ่า (tribal ownership) ต่อมาเผ่าต่าง ๆ ได้รวมตัวกันเป็นเมืองและรัฐ ทำให้กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเปลี่ยนไปเป็นของรัฐแทน
2. ขั้นสังคมแบบโบราณ (ancient communal) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของรัฐ (state ownership) สมาชิกในสังคมได้รับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัวที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ซึ่งได้แก่ เครื่องใช้ส่วนตัวและทาส ดังนั้น ทาส (slavery) จึงเป็นกำลังสำคัญในการระบบการผลิตทั้งหมด และต่อมาระบบการผลิตได้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าของทาสและทาส
3. ขั้นสังคมแบบศักดินา (feudalism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของขุนนาง คือ ที่ดิน โดยมีทาสเป็นแรงงานในการผลิต
4. ขั้นสังคมแบบทุนนิยม (capitalism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของนายทุน คือ ที่ดิน ทุน แรงงาน และเครื่องจักร โดยมีผู้ใช้งานเป็นผู้ผลิต

5. ขั้นสังคมแบบคอมมิวนิสต์ (communism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของทุกคนทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันไม่มีใครเอาเปรียบซึ่งกันและกัน

ตามแนวความคิดของ Marx (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540, หน้า 32) กล่าวถึงลำดับขั้นการนำไปสู่การปฏิวัติของชนชั้นล่างของสังคมเกิดจากกระบวนการดังต่อไปนี้

1. มีความต้องการในการผลิต
2. เกิดการแบ่งแยกแรงงาน
3. มีการสะสมและพัฒนาทรัพย์สินส่วนบุคคล
4. ความไม่เท่าเทียมทางสังคมมีมากขึ้น
5. เกิดการต่อสู้ระหว่างชนชั้นในสังคม
6. เกิดตัวแทนทางการเมืองเพื่อทำการรักษาผลประโยชน์ของแต่ละชนชั้น
7. เกิดการปฏิวัติ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแนวความคิดของ Marx

เป็นการต่อสู้ระหว่างชนชั้นในสังคม โดยใช้แนวความคิดว่าภาษาวิ (dialectical) ที่เริ่มจากการกระทำ (thesis) ซึ่งเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการกระทำ (antithesis) และเกิดการกระทำแบบใหม่ (synthesis) ตามมา

จุดเริ่มต้นของความขัดแย้งมาจากเศรษฐกิจ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเกิดขึ้น เพราะแต่ละกลุ่มมีความสนใจทางเศรษฐกิจที่ตรงข้ามกัน ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยากและจะนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคม และทางการเมือง โดยที่กลุ่มหนึ่งพยายามสนองประโยชน์ของตน ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งจะเสียประโยชน์ ในทำนองเดียวกันสมาชิกของกลุ่มก็พยายามแสวงหาประโยชน์ของตนเอง จึงทำให้เกิดการขัดแย้งภายในกลุ่ม และขัดแย้งกับกลุ่มอื่น Marx ถือว่าความขัดแย้งเป็นสภาพการณ์ปกติของสังคม เป็นแกนกลางของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ จุดเน้นในแนวคิดของ Marx อยู่ที่เศรษฐกิจการต่อสู้ของชนชั้นธรรมชาติของการแข่งขันและการแสวงหาประโยชน์

แนวความคิดหรือฐานคติเกี่ยวกับองค์การสังคมของ Marx (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540, หน้า 32) มีดังนี้

1. ความสัมพันธ์ทางสังคมแสดงลักษณะเป็นระบบ ความสัมพันธ์เต็มไปด้วยความสนใจที่ขัดแย้งกันอยู่ในตัว
2. ระบบสังคมต่างเป็นตัวจ่ายการขัดแย้งอย่างมีระบบ
3. การขัดแย้งจึงเป็นลักษณะที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และมีอยู่มากมายในระบบสังคม
4. การขัดแย้งมักแสดงออกมาเป็นความสนใจที่ตรงกันข้ามกันของคนสองพวก
5. การขัดแย้งมักเกิดจากการแบ่งปันสิ่งของที่หายาก สิ่งที่เห็นได้ชัด คือ อำนาจ
6. การขัดแย้งเป็นแหล่งสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคม

จากแนวคิดของ Marx ที่ได้กล่าวมานั้น สรุปได้ว่า ความขัดแย้งเป็นกฎพื้นฐานของชีวิต และ Marx เชื่อว่า ความขัดแย้งเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาสังคมกัน การเปลี่ยนแปลงของทุก ๆ สังคมจะมีขั้นตอนของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ แนวคิดของ Marx เน้นประเด็นเศรษฐกิจ เรื่องการต่อสู้ของชนชั้นและการแข่งขัน การแสวงหาประโยชน์

ทั้งนี้ หน้าที่ของความขัดแย้งทางสังคมต่อคู่กรณีตามความเห็นของ Marx (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540, หน้า 33) มีดังนี้

1. ยิ่งมีการเป็นปรปักษ์ระหว่างกลุ่มจะมีความเครียดมาก และยิ่งมีการขัดแย้งระหว่างกลุ่มมาก ขอบเขตของกลุ่มต่าง ๆ ก็จะจางหายไปน้อยลง
2. ยิ่งการขัดแย้งมีความเครียดมากเท่าใด และกลุ่มมีบูรณาการน้อยเพียงใด กลุ่มขัดแย้งก็จะยิ่งรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางมากขึ้นเท่านั้น
3. ยิ่งการขัดแย้งมีความเครียดมากเท่าใด ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในกลุ่มคู่กรณีก็จะยังมีมากขึ้นเท่านั้น

หน้าที่ของการขัดแย้งต่อสังคมเป็นส่วนรวมตามความเห็นของ Marx (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540) มีดังนี้

1. ยิ่งการขัดแย้งมีความเครียดน้อยเพียงใด สังคมส่วนรวมจะขึ้นอยู่กับการพึ่งพาอาศัยกันก็จะยิ่งเป็นไปได้มากขึ้น การขัดแย้งจะส่งผลให้เกิดบูรณาการในสังคมมากขึ้น
2. ยิ่งการขัดแย้งเกิดขึ้นบ่อย การขัดแย้งมีความเครียดน้อยลง สมาชิกของกลุ่มที่

อยู่ภายใต้อำนาจก็จะยังระบายความเป็นปฏิปักษ์มากขึ้น รวมทั้งจะเกิดความเชื่อมั่นในการควบคุม และจะเป็นการส่งผลให้เกิดบูรณาการในสังคม

3. ยิ่งการขัดแย้งมีความเครียดน้อยและเกิดบ่อยมากก จะยิ่งเพิ่มโอกาสในการสร้างบรรทัดฐานขึ้นมาควบคุมการขัดแย้งมากขึ้น

4. ยิ่งความสัมพันธ์เชิงปฏิปักษ์ระหว่างคู่กรณีในสายบังคับบัญชาทางสังคม (social hierarchy) มาก แต่การขัดแย้งโดยเปิดเผยมีน้อย แล้วความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างสมาชิกของแต่ละกลุ่มคู่กรณีจะมีมากขึ้น จึงเป็นการส่งผลให้การรักษาสายการบังคับบัญชาทางสังคมขณะนั้นให้ดำรงยืนยาวต่อไป

5. ยิ่งการขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่มีอำนาจต่างกันมาก ความเครียดมีน้อย โอกาสที่จะทำให้ความสัมพันธ์แห่งอำนาจกลายเป็นเรื่องปกติก็มีมากขึ้น

6. ยิ่งการขัดแย้งมีความเครียดน้อย โอกาสในการที่จะสร้างกลุ่มผสมระหว่างสมาชิกของกลุ่มที่ไม่เคยมีความสัมพันธ์กันมาก่อนก็ย่อมจะมีมากขึ้น

7. ยิ่งการคุกคามของการขัดแย้งที่มีความเครียดมากระหว่างกลุ่มมีเวลายาวนาน กลุ่มผสมระหว่างกลุ่มขัดแย้งก็จะมีความคงทนถาวรมากขึ้น

แนวคิดของ Simmel (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2540, หน้า 35) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งเป็นปฏิสัมพันธ์รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในกลุ่ม เพราะสมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ผลงานของ Simmel เรื่องความขัดแย้ง เขาเชื่อว่า ความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายแสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายนั้น ความขัดแย้งเป็นผลมาจากความรู้สึกเข้าข้างตนเองมากกว่าเข้าข้างฝ่ายอื่น ความรู้สึกอาจเป็นความมั่งร้าย โกรธเกลียด หรืออิจฉา โดยมากเกิดขึ้นเพราะพฤติกรรมหรือคุณลักษณะทางสังคมของแต่ละฝ่ายมีความสำคัญเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ไม่มีองค์การใดหรือบุคคลใดจะหนีพ้นจากความขัดแย้งไปได้ ความขัดแย้งมักจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

แนวคิดที่สำคัญบางประการของ Simmel (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2540, หน้า 35) เกี่ยวกับความขัดแย้ง มีดังนี้

1. ความขัดแย้งทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวภายในกลุ่ม

2. ความกลมเกลียวภายในกลุ่มเป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้ง

3. ความกลมเกลียวระหว่างกลุ่มเป็นสาเหตุทำให้เกิดการขัดแย้ง

ความขัดแย้งและโครงสร้างของกลุ่ม สาระความคิดเกี่ยวกับองค์การสังคมของ Simmel (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540, หน้า 45) มีดังนี้

1. ความสัมพันธ์ทางสังคมจะเกิดขึ้นในภาวะสังคมเป็นระบบ ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมอาจสืบเนื่องมาจากกระบวนการทางอินทรีย์ภาพสองกระบวนการ คือ กระบวนการก่อสัมพันธ์ และกระบวนการแตกสัมพันธ์

1. กระบวนการดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องมาจากทั้งแรงขับสัญชาตญาณและความจำเป็น อันสืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางสังคมประเภทต่าง ๆ

2. กระบวนการขัดแย้งเป็นสิ่งเก่าแก่แต่โบราณของสังคม แต่ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นสิ่งทำลายระบบสังคมหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเสมอ

3. ตามความเป็นจริงแล้วการขัดแย้งเป็นกระบวนการสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ดำเนินไปเพื่อดำรงรักษาสังคม หรือส่วนประกอบบางอย่างของสังคม

การศึกษาของ Simmel (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540, หน้า 47) พบ ลักษณะความเข้มข้นของการขัดแย้ง ดังนี้

1. ความเข้มข้นของการขัดแย้งจากความขัดแย้งของสาเหตุความขัดแย้ง

2. ความเข้มข้นของการขัดแย้งจากขนาดของอารมณ์ผูกพันของสมาชิกกลุ่ม
ขัดแย้ง

3. ความเข้มข้นของการขัดแย้งจากการที่โครงสร้างสังคมมีความเข้มงวดและมีวิธีการควบคุมความเครียดและการขัดแย้งน้อย

4. ความขัดแย้งจะไม่เข้มข้นถ้ากลุ่มขัดแย้งขัดแย้งกันด้วยผลประโยชน์แท้จริง

5. ความเข้มข้นของการขัดแย้งเกิดจากการขัดแย้งเกี่ยวกับผลประโยชน์ไม่แท้จริง

6. ความเข้มข้นของการขัดแย้งเกิดจากผลประโยชน์ส่วนรวมเหนือผลประโยชน์ส่วนตัว

7. ความเข้มข้นของการขัดแย้งเกิดจากการขัดแย้งเนื่องมาจากค่านิยมและประเด็นสำคัญทางสังคม

นอกจากนี้ ความขัดแย้งยังขึ้นกับระยะเวลา ซึ่งระยะเวลาของความขัดแย้งจะยืดยาวหากคู่ขัดแย้งไม่จำกัดเป้าหมายลง ความขัดแย้งจะยืดยาวหากคู่ขัดแย้งไม่สามารถเห็นพ้องกันเรื่องเป้าหมายได้ ดังนี้ (Simmel อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2540, หน้า 50)

1. ความขัดแย้งจะยืดยาว หากคู่ขัดแย้งไม่รู้ความแตกต่างของตน สัญลักษณ์แห่งชัยชนะและพ่ายแพ้ของตน
2. ความขัดแย้งจะสั้นหากผู้นำกลุ่มขัดแย้งทั้งสองฝ่ายต่างรู้สึกว่าการบรรลุเป้าหมายมีราคาแพงกว่าการได้ชัยชนะระหว่างกัน
3. ความขัดแย้งจะสั้นหากผู้นำกลุ่มขัดแย้งต่างมีความสามารถชักชวนสมาชิกกลุ่มขัดแย้งให้ยุติขัดแย้งได้

โดยสรุป ความเห็นเรื่องความขัดแย้งของ Simmel เชื่อว่า ความขัดแย้งเป็นผลมาจากความรู้สึกเห็นแก่ตนเองและพวกพ้องมากกว่าฝ่ายอื่น ๆ จนนำมาสู่ความรู้สึกมั่งร้าย โกรธเกลียด หรืออิจฉา จนนำมาสู่ความขัดแย้งในที่สุด

แนวคิดของ Weber (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2540, หน้า 51) ยอมรับว่าความขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างบุคคล พบได้ทุกหนทุกแห่งในสังคม ความขัดแย้งเกิดจากการกระทำของบุคคลที่ต้องการดำเนินการให้บรรลุความปรารถนาของตน จนเกิดปะทะกับการต่อต้านของอีกฝ่ายหนึ่งหรือหลาย ๆ กลุ่ม ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีทรัพยากรหรือรางวัลอย่างจำกัด ซึ่งการที่คนหนึ่งได้รับทำให้อีกคนหนึ่งไม่ได้รับการที่คนหนึ่งสามารถบรรลุความปรารถนาของตนเองในสภาพที่มีทรัพยากรอย่างจำกัด ทำให้ผู้นั้นมีอำนาจมากขึ้น ความขัดแย้งทั้งหลายไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การต่อสู้กัน Weber ถือว่าการแข่งขันเป็นรูปแบบหนึ่งของความขัดแย้ง ในการแข่งขันนั้นจะมีกฎกติกาที่ทุกฝ่ายยอมรับ การชนะ คือ การได้รางวัลหรือประโยชน์ซึ่งไม่ใช่การทำลายคู่ต่อสู้ ความขัดแย้งถ้าหากเกิดขึ้นในระยะยาวนานจะทำให้เกิดการแบ่งอำนาจของบุคคลในสังคม

สาระสำคัญของความขัดแย้งในสังคมตามแนวคิดของ Weber พอสรุปได้ดังนี้ (Weber อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2540, หน้า 52)

1. ความขัดแย้งของผลประโยชน์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคม
 2. ไม่มีสังคมใดจะพ้นไปจากการแตกแยกและการเปลี่ยนแปลง
 3. ในสังคมใด ๆ ก็ตามกลุ่มของบุคคลและแต่ละบุคคลย่อมมีอำนาจไม่เท่ากัน
 4. ผู้มีอำนาจจะใช้กฎ และการบังคับเพื่อสร้างระเบียบทางสังคม
 5. โครงสร้างของสังคมและแนวปฏิบัติในสังคมถูกกำหนดขึ้นโดยผู้มีอำนาจ
 6. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้เกิดการแตกแยกในกลุ่มของผู้มีอำนาจมากกว่าในกลุ่มของผู้ไม่มีอำนาจ ผู้มีอำนาจจะพยายามรักษาสถานภาพเดิม และต่อต้านการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้ตนเองถูกลดอำนาจ
 7. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นจากผลการกระทำของบุคคลที่ได้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลง ถ้าหากผู้มีอำนาจเห็นว่าตนจะได้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงจะส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเร็ว
 8. การใช้อำนาจจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขดังต่อไปนี้
 - 8.1 ความสามารถที่จะควบคุมการออกกฎระเบียบ ซึ่งจะพิทักษ์ผลประโยชน์ของตน
 - 8.2 ความสามารถที่จะควบคุมการลงโทษ และใช้การควบคุมนี้เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของตน
 - 8.3 ความสามารถที่จะควบคุมเครื่องมือที่จะเผยแพร่อุดมการณ์ และการสื่อสารทั้งหลาย ประกอบด้วย
 - 8.3.1 เผยแพร่กฎ ข้อบังคับทั้งหลายโดยให้เห็นว่าเป็นของดีและถูกต้อง
 - 8.3.2 เปลี่ยนความสนใจของประชาชนโดยอ้างอุดมการณ์และทำให้เชื่อว่าความสนใจของประชาชนสอดคล้องกับของผู้นำ
 - 8.3.3 กระตุ้นให้ประชาชนอาสาสมัครที่จะเชื่อฟังกฎ หรือระเบียบต่าง ๆ
- ตามแนวคิดของ Weber พอสรุปได้ว่า ความขัดแย้งเกิดได้ทุกแห่งในสังคม เกิดจากการกระทำของบุคคลที่ต้องการบรรลุความปรารถนาของตนเป็นสำคัญ
- แนวคิดของ Mosca** (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540, หน้า 47) นักสังคมวิทยา ชาวอิตาลีได้แสดงความคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งในหนังสือชื่อ The Ruling Class

โดยเชื่อว่า ความขัดแย้งในสังคมไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือระหว่างกลุ่มคนกับกลุ่มคนเป็นของปกติที่เกิดโดยธรรมชาติ และไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การดำรงชีวิตในสังคมแม้ว่าจะสามารถจัดการความขัดแย้งลงได้บ้างแต่ Mosca ก็ไม่เห็นความจำเป็นที่ต้องทำเช่นนั้น เพราะความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้ในการสร้างความก้าวหน้าความเป็นระเบียบของสังคม และเสรีภาพทางการเมือง จึงเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งของ Mosca แตกต่างไปจากความคิดเห็นของ Marx โดยที่ Mosca มีทัศนะว่าการดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่อาจพบในสังคมต่าง ๆ ซึ่งเป็นการดิ้นรนเพื่อการยังชีพในเบื้องต้น แต่เมื่อการดิ้นรนในระดับนั้นบรรลุผลแล้วคนก็จะหันไปสู่ความขัดแย้ง เพื่อที่จะเด่นกว่าคนอื่นมากกว่าเพื่อการมีชีวิตอยู่ ดังนั้น มนุษย์จึงดิ้นรนเพื่ออำนาจบุคคลทั้งหลายจึงแสวงหาทางที่จะเป็นสมาชิกหรือเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นปกครอง เพราะชนชั้นปกครองเป็นผู้ที่มีอำนาจเป็นผู้ตัดสินใจ และควบคุมโชคชะตาของสังคม Mosca ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของ Marx ที่เห็นว่าเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดสาเหตุแห่งความขัดแย้งแต่เพียงอย่างเดียว Mosca เชื่อว่าความขัดแย้งที่สำคัญที่สุดในสังคม คือความขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจ ความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่มเพื่อต้องการเป็นสมาชิกของชนชั้นปกครอง ซึ่งชนชั้นปกครองก็คือกลุ่มของคนที่มีอำนาจ

ความขัดแย้งตามทัศนะของศาสตร์สาขาต่าง ๆ

ศาสตร์ทางจิตวิทยา เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2540, หน้า 38) ได้อธิบาย

ความหมายของความขัดแย้งแนวคิดทางจิตวิทยาว่า หมายถึง สถานการณ์ที่บุคคลถูกกระตุ้นให้เกี่ยวข้องในกิจกรรมสองอย่างหรือมากกว่าสองอย่าง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่แยกจากกันโดยเด็ดขาด ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นได้ในหลายระดับ ดังนี้

1. ระดับที่พฤติกรรมปรากฏชัด เช่น คนถูกกระตุ้นหรือถูกยั่วให้รับหรือให้หนีจากของห้ามบางอย่าง
2. ระดับคำพูด เช่น คนต้องการที่จะพูดความจริงแต่กลัวที่จะทำให้คนขุ่นเคือง
3. ระดับสัญลักษณ์ เช่น คน ๆ เดียวอาจมีความคิดหลาย ๆ อย่างต่อสิ่งเดียวกัน แต่ความคิดเหล่านั้นไม่สอดคล้องกัน

4. ระดับอารมณ์ เช่น การตอบสนองภายในร่างกายเกี่ยวกับความกลัวกับการย่อยอาหาร เป็นสิ่งที่ไปด้วยกันไม่ได้ ซึ่งเป็นความขัดแย้งทางอารมณ์

ศาสตร์ทางสังคมวิทยา ความขัดแย้งทางสังคมวิทยา เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2540, หน้า 42) อธิบายว่าหมายถึง การดิ้นรนเพื่อจะได้ของที่มีคุณค่า หรือเพื่อการอ้างสิทธิในฐานะอำนาจและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยกลุ่มที่ขัดแย้งกันมิได้มีจุดมุ่งหมายเพียงจะได้สิ่งที่มีคุณค่าซึ่งตนปรารถนา แต่ยังต้องการให้ฝ่ายตรงข้ามมีความเป็นกลางถูกทำร้าย หรือถูกกำจัดให้หมดไปความขัดแย้งเช่นนี้อาจเกิดขึ้นระหว่างบุคคลระหว่างกลุ่ม หรือระหว่างบุคคลกับกลุ่มความขัดแย้งภายในกลุ่มและความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ตลอดของชีวิตในสังคม ความขัดแย้งอาจเกิดจากการกระจายหรือการแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าหรือสินค้าที่มีอยู่อย่างจำกัด เช่น รายได้ผลตอบแทน สถานะ ตำแหน่ง อำนาจ สิทธิการครอบครอง หรือสถานที่

ศาสตร์ทางมานุษยวิทยา ในทางมานุษยวิทยา เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2540, หน้า 29) เห็นว่า ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการแข่งขันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ อย่างน้อยสองฝ่ายฝ่ายต่าง ๆ ในที่นี้อาจเป็นบุคคลครอบครัว เชื้อชาติชุมชน หรืออาจเป็นกลุ่มของแนวคิดองค์การทางการเมือง เผ่าชน หรือศาสนาความขัดแย้ง อาจเกิดจากความปรารถนาหรือเป้าหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้ สาเหตุอย่างหนึ่งของความขัดแย้ง ก็คือ พฤติกรรมก้าวร้าว นักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่ยืนยันว่า ความขัดแย้งนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลของวัฒนธรรมการไม่มีความขัดแย้งการมีความร่วมมือและการกระทำที่ประสานงานกันมักถูกใช้เป็นดัชนีวัดความมั่นคงทางสังคมมีความขัดแย้งเป็นผลที่ตามมาของระบบสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในทางมานุษยวิทยานั้นความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการทางสังคม เนื่องจากระบบสังคมมีความขัดแย้งในหลายรูปแบบสังคมจึงถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ที่ตรงกันข้ามหรืออยู่คนละฝ่ายความขัดแย้งจึงมีผลต่อความสัมพันธ์ของกลุ่มขัดแย้ง

มุมมองต่อความขัดแย้ง

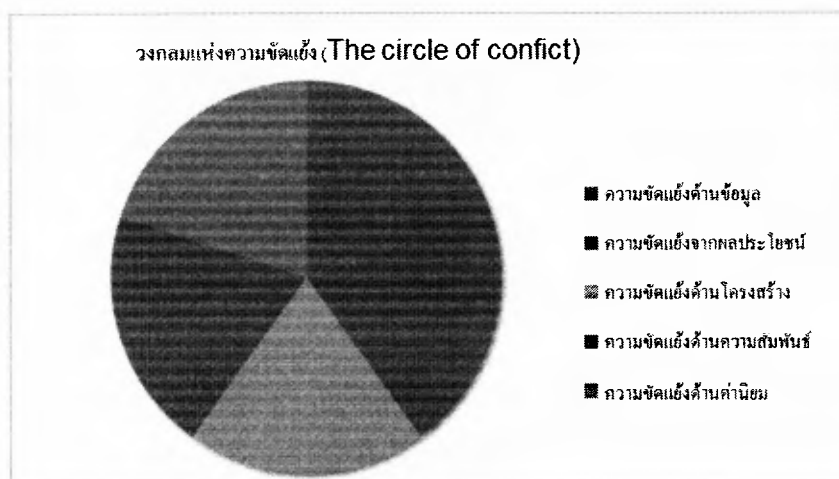
เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความขัดแย้งมากยิ่งขึ้น ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี (2550, หน้า 13) ได้นำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความขัดแย้งที่สำคัญ 3 แนวคิดด้วยกัน ได้แก่

1. มุมมองแบบดั้งเดิม (the traditional view) ซึ่งมองว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยง

2. มุมมองแบบมนุษยสัมพันธ์ (the human relation view) มองว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติ และยากที่จะหลีกเลี่ยงแต่ก็ไม่เป็นเรื่องที่เลวร้ายเสมอไปเพราะสามารถที่จะบังคับ และกำหนดแนวทางในการแสดงออกของกลุ่ม

3. มุมมองแบบรวมสมัย (the integrationist view) ซึ่งมองว่าความขัดแย้งนั้น นอกจากจะเป็นตัวบังคับที่มีผลดีในกลุ่มแล้วยังมีความสำคัญอย่างมากว่าหริบกลุ่มในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาเรื่องความขัดแย้งนี้ Moore (อ้างถึงใน วันชัย วัฒนศัพท์, 2547, หน้า 11) อธิบาย “วงกลมของความขัดแย้ง” ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้วิเคราะห์ความขัดแย้ง โดยแบ่งชนิดของความขัดแย้งออกเป็น 5 ชนิด ดังนี้

ภาพ 3 วงกลมความขัดแย้ง

ที่มา. จาก ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา (หน้า 11), โดย วันชัย วัฒนศัพท์, 2547, นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

จากภาพด้านบน คือ ความขัดแย้งทั้ง 5 ชนิดซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ (Moore อ้างถึงใน วันชัย วัฒนศัพท์, 2547)

1. ความขัดแย้งด้านข้อมูล (data conflict) เป็นปัญหาพื้นฐานของความขัดแย้ง อาจเกิดจากข้อมูลน้อยไป การแปลผลผิดพลาด การวิเคราะห์ออกมาด้วยความเห็นต่าง หรือแม้แต่ข้อมูลมากเกินไปบางครั้งก็เป็นปัญหาความแตกต่างในการรับรู้ข้อมูล (perception) บางครั้งก็เป็นปัญหาขัดแย้งกันได้

2. ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ (interest conflict) เป็นเหตุผลแห่งการแย่งชิงผลประโยชน์ในสิ่งที่ดูเหมือนมีหรือไม่มี เพียงพอเป็นเรื่องของตัวเนื้อหากระบวนการ และจิตวิทยา (เช่น บุคลิกกรรมใหม่)

3. ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (structural conflict) เป็นเรื่องของอำนาจแย่งชิงอำนาจ การใช้อำนาจการกระจายอำนาจ ปัญหาโครงสร้าง รวมไปถึงกฎ ระเบียบ บทบาท ภูมิศาสตร์ระยะเวลา และระบบ

4. ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (relationship conflict) เป็นปัญหาด้านบุคลิกภาพ พฤติกรรมต่าง ๆ ในอดีต อารมณ์ที่รุนแรงความเข้าใจผิด และการสื่อสารที่บกพร่อง

5. ความขัดแย้งด้านค่านิยม (values conflict) เป็นปัญหาระบบของความเชื่อ ความแตกต่างในค่านิยมชนบประเพณีประวัติดั้งเดิมที่หล่อหลอมเขาขึ้นมา

การแยกแยะความขัดแย้งออกไปแต่ละชนิดช่วยให้เห็นความชัดเจนของประเด็น ความขัดแย้งว่ามีองค์ประกอบอะไร เพื่อนำไปสู่การแก้ไข แต่ไม่ได้หมายความว่าความขัดแย้งต่าง ๆ จะมีเฉพาะชนิดใดชนิดหนึ่งแต่จริง ๆ แล้วผสมผสานกันอยู่เกือบทุกชนิดหรือมีทุกชนิดในเรื่องเดียวกัน แต่แตกต่างกันในความรุนแรง

พัฒนาการของความขัดแย้ง

จากที่กล่าวมาว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องที่อยู่คู่กับสังคมมาโดยตลอด จึงมีผู้ศึกษาและวิเคราะห์ไว้มากมาย ดังนี้ (CDA Associates อ้างถึงใน วันชัย วัฒนศัพท์, 2547, หน้า 10)

1. ความขัดแย้งแฝง (latent conflicts) ระยะนี้เป็นข้อพิพาทที่มีลักษณะของความมั่นคง ที่ซ่อนตัวอยู่ยังไม่พัฒนาเต็มที่และยังไม่ขยายตัวจนเกิดการแบ่งขั้วกันของผู้ที่ขัดแย้ง บ่อยครั้งที่ฝ่ายหนึ่งหรือหลายฝ่ายอาจจะยังไม่ตระหนักว่ามีความขัดแย้งหรือตระหนักถึงความขัดแย้งที่อาจจะ มีโอกาสเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น เริ่มมีความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

2. ความขัดแย้งกำลังเกิด (emerging conflicts) มีความขัดแย้งเกิดขึ้นที่ฝ่ายต่าง ๆ สามารถระบุออกมาได้เขารู้ว่ามีข้อพิพาทเกิดขึ้นประเด็นต่าง ๆ ดูจะชัดเจน แต่ยังไม่มีการเจรจา ไกล่เกลี่ย หรือกระบวนการแก้ปัญหาที่น่าจะดำเนินไปได้เกิดขึ้น

3. ความขัดแย้งที่ปรากฏออกมาแล้ว (manifest conflicts) เป็นระยะที่ความขัดแย้งพัฒนาไปเป็นข้อพิพาทซึ่งฝ่ายต่าง ๆ ได้มีบทบาทอย่างเอาเป็นเอาตายในเรื่องที่ดำเนินอยู่ อาจจะเริ่ม มีการเจรจาไกล่เกลี่ย หรืออาจจะถึงทางตันแล้วก็ได้

ส่วนผสมของความขัดแย้ง

ส่วนประสมสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งมี 5 ประการ ได้แก่ (1) ความต้องการ (2) การรับรู้ (3) อำนาจ (4) ค่านิยม และ (5) ความรู้สึกและอารมณ์ ซึ่ง ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี (2550, หน้า 11) อธิบายไว้ดังนี้

1. ความต้องการ (needs) ความต้องการเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทุกคนล้วนเกิดมามีความต้องการด้วยกันทั้งสิ้น แต่ความต้องการของแต่ละบุคคลจะมีความแตกต่างกันตามสภาพภูมิหลังหรือสถานะความเป็นอยู่ การไม่ตระหนักถึงความต้องการของตนเอง บุคคลอื่น หรือกลุ่มนั้นเป็นสาเหตุที่นำไปสู่ความขัดแย้งได้ทั้งสิ้น

2. การรับรู้ (perceptions) เป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวันของมนุษย์ที่จะมองเห็นแต่ละสิ่งในมุมมองที่แตกต่างกัน ซึ่งความขัดแย้งจะเกิดขึ้น เนื่องจากแต่ละคนแต่ละฝ่ายมีมุมมอง หรือการรับรู้ต่อสาเหตุของปัญหาและผลลัพธ์ของปัญหาที่แตกต่างกัน โดยมุมมองที่แตกต่างกันของแต่ละฝ่ายจะมาจากประสบการณ์ ภูมิหลังบุคลิกภาพ ระดับ

การศึกษา พื้นฐานของครอบครัวที่แตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมอันสืบเนื่องมาจากมุมมองที่มีต่อความมีจริยธรรมของหัวหน้ารัฐบาลที่แตกต่างกัน

3. อำนาจ (power) ขอบเขตอำนาจและการใช้อำนาจเป็นสิ่งสำคัญที่ระบุดึงประเภท หรือจำนวนของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เพราะอำนาจเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าความขัดแย้งจะถูกจัดการอย่างไร ความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้เมื่อแต่ละฝ่ายพยายามที่จะทำให้ให้อีกฝ่ายเปลี่ยนการกระทำหรือพฤติกรรมตามที่ตนเองต้องการ ซึ่งถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีอำนาจมากกว่าโอกาสที่จะได้รับประโยชน์จากอีกฝ่ายก็มีสูง และสามารถควบคุมความขัดแย้งได้มากกว่า

4. ค่านิยม (values) ค่านิยม คือ ความเชื่อหรือหลักเกณฑ์ที่เราพิจารณาว่าเป็นสิ่งสำคัญความค่านิยมไม่มีความชัดเจน ความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ยอมรับค่านิยม หรือสิ่งที่ยึดปฏิบัติของอีกฝ่ายหนึ่ง

5. ความรู้สึกและอารมณ์ (feelings and emotions) มีบุคคลจำนวนไม่น้อยปล่อยให้ความรู้สึก และอารมณ์มีอิทธิพลเหนือตนในการรับมือกับความขัดแย้ง สาเหตุของความขัดแย้ง เกิดขึ้นเพราะบุคคลไม่ให้ความสนใจต่อความรู้สึก และอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่า ต้นตอและสาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้น มีสาเหตุมาจากผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย ตลอดจนการถูกเอาเปรียบหรือปัญหาจากการใช้อำนาจทั้งที่ชอบและไม่ชอบ เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาความขัดแย้งแต่ละระดับบุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่มคน บุคคลกับหน่วยงานของรัฐ หรือระหว่างหน่วยงานของรัฐด้วยกันเอง ทำให้ความขัดแย้งบางกรณีมีความรุนแรงจนทำให้ปัญหากลายเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงและขยายวงกว้าง ก่อให้เกิดความสูญเสียอันใหญ่หลวงจนก่อให้เกิดความเสียหายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

รูปแบบของความขัดแย้ง

ศิริวรรณ เจริญรัตน์ และคนอื่น ๆ (2550) แบ่งความขัดแย้งเป็น 2 ลักษณะคือ

1. ความขัดแย้งด้านเหตุผล (substantive conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดจาก

การไม่เห็นด้วยในวิธีการของอีกฝ่าย ที่ต้องการทำให้บรรลุเป้าหมาย ตัวอย่างเช่น ความขัดแย้งซึ่งเกิดจากการประชุม เพื่อหากลยุทธ์พัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ของฝ่ายการตลาด ที่อีกฝ่ายหนึ่งอาจจะไม่เห็นด้วยกับวิธีของอีกฝ่ายหนึ่ง ความขัดแย้งนี้เป็นรูปแบบที่ถือว่าเป็นเรื่องปกติที่คนทำงานร่วมกันทุกวัน อาจมีทัศนคติที่แตกต่างกันไป เมื่อบุคคลไม่เห็นด้วยกับเป้าหมายของทีมงาน หรือองค์การ การจัดสรรทรัพยากร นโยบาย และกระบวนการ ตลอดจนการมอบหมายงานเหล่านี้จะก่อให้เกิดความขัดแย้งตามมา ซึ่งการบริหารความขัดแย้งประเภทนี้เป็นความท้าทายที่ผู้บริหารส่วนใหญ่ต้องประสบอยู่เสมอ

2. ความขัดแย้งด้านอารมณ์ (emotion conflict) เป็นความขัดแย้งซึ่งเกิดจากความรู้สึกของบุคคล เช่น ความโกรธ ความไม่ไว้วางใจ ความไม่ชอบ ความกลัว ความไม่พึงพอใจ หรือเป็นความขัดแย้ง ซึ่งเกิดจากบุคลิกภาพของบุคคลที่แตกต่างกัน ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานสูญเสียพลังงาน เกิดความวุ่นวาย ส่งผลให้ประสิทธิภาพของงานลดลง นอกจากนี้ ความขัดแย้งด้านอารมณ์สามารถ แสดงออกมาให้เห็นเป็นปกติในรูปแบบของความขัดแย้งที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น ผู้ร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา หรือผู้ใต้บังคับบัญชา หรือบางครั้งอาจเกิดจากการที่ต่างฝ่ายต่างคิดว่าตนเองเป็นผู้มีประสบการณ์ในงาน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์ที่ธุรกิจได้รับแรงกดดันจากสถานะการทำงานที่รุนแรงเฉกเช่นในปัจจุบันการลดขนาดองค์กร และการปรับปรุงโครงสร้างองค์กรใหม่ สถานการณ์เหล่านี้มีสิ่งต่าง ๆ มากมายที่ผู้บริหารต้องตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งอาจทำให้เกิดความขัดแย้งด้านอารมณ์ได้

สำหรับ สุพานี สฤษฏ์วานิช (2552) ได้แบ่งประเภทความขัดแย้งไว้ ดังนี้

1. แบ่งตามผลที่มีต่อองค์การ แบ่งเป็น

1.1 เป็นรูปแบบความขัดแย้งที่เป็นประโยชน์กับองค์การ ทำให้้องค์การรอบคอบ ไม่เฉื่อยชา มีความคิดเห็นใหม่

1.2 เป็นความขัดแย้งที่ทำให้้องค์การเสียหาย ก่อให้เกิดผลลบต่อองค์การ ทำให้เกิดการแตกแยก ทำลายความสามัคคี บรรยากาศในการทำงานร่วมกัน

2. แบ่งตามเป้าหมายของความขัดแย้ง

2.1 ความขัดแย้งในเรื่องงาน คือ ในการทำงานมีวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน หรือมีความคิดเห็นในเรื่องงานที่แตกต่างกัน หรือกรณีทำงานต้องขึ้นอยู่กับใครคนใดคนหนึ่งก็ทำให้เกิดความขัดแย้งได้

2.2 ความขัดแย้งในเรื่องความสัมพันธ์ คือ คนเราก็คงมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกันได้ เนื่องจากสาเหตุหลาย ๆ อย่างเช่น ความเข้าใจผิดกัน ทำให้มีทัศนคติและความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน

2.3 ความขัดแย้งในเรื่องกระบวนการ คือ เป็นความขัดแย้งในเรื่องวิธีการทำงาน หรือการกระทำที่แตกต่างกันแม้จะมีเป้าหมายอย่างเดียวกัน

3. แบ่งตามประเด็น ของความขัดแย้ง

3.1 Goal Conflict เป็นความขัดแย้งในเป้าหมายที่ต่างกัน เช่น เป้าหมายของฝ่ายขายกับเป้าหมายของฝ่ายผลิตที่แตกต่างกัน

3.2 Cognitive Conflict เป็นความคิดเห็น หรือความเชื่อที่แตกต่างกัน เช่น ความคิดเห็นที่มีต่อพรรคการเมืองว่าพรรคใดดีกว่ากัน

3.3 Affective Conflict เป็นความรู้สึกอารมณ์ที่ต่างกัน ความชอบที่แตกต่างกัน เช่น บางคนอาจชอบอาหารอีสาน บางคนชอบอาหารฝรั่ง เป็นต้น

3.4 Behavioral Conflict เป็นพฤติกรรมหรือการกระทำการแสดงออกที่แตกต่างกัน เช่น การเลี้ยงลูกที่ต่างกันโดยพ่อแม่บางคนยึดหลักคำโบราณที่ว่า “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” แต่พ่อแม่บางคนรอบรู้ใช้หลักการเลี้ยงลูกสมัยใหม่ คือ ไม่ตี แต่ให้ลูกมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการ แสดงออก

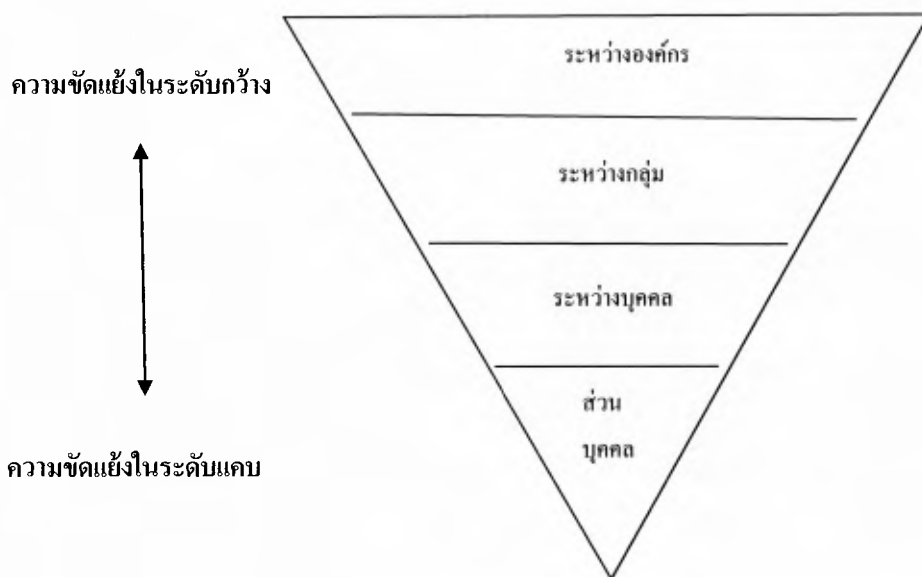
ระดับของความขัดแย้ง

Luthans (อ้างถึงใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ, 2550, หน้า 112) ได้แบ่งระดับของความขัดแย้งออกเป็น 4 ระดับ คือ (1) ความขัดแย้งส่วนบุคคล (2) ความขัดแย้งระหว่างบุคคล (3) ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม และ (4) ความขัดแย้งระหว่างองค์การ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ความขัดแย้งส่วนบุคคล (intrapersonal conflict) เป็นความขัดแย้งภายในของ

แต่ละบุคคล ซึ่งเกิดจากแรงกดดันที่ได้รับเป้าหมาย หรือความคาดหวังที่ไม่สอดคล้องกัน หรือเป็นความขัดแย้ง ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อแต่ละบุคคลเกิดความสับสน วิดกกังวล หรือเกิดความตึงเครียด ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1.1 ความขัดแย้งที่ต้องเลือกระหว่างสิ่งที่พึงพอใจทั้งสองอย่าง (approach-approach conflict) เป็นความขัดแย้งซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลจะต้องเลือกระหว่างทางเลือกใจเท่ากัน แต่ต้องตัดสินใจเลือกเพียงทางเดียวเท่านั้น ซึ่งหากตัดสินใจเลือกทางใดทางหนึ่งก็จะทำให้เสียโอกาสทางเลือกนั้นไป ตัวอย่างเช่น การเลือกระหว่างการเลื่อนตำแหน่งที่มีคุณค่าในองค์การกับการทำงานที่ตนเองพึงพอใจในองค์การอื่น ซึ่งเลือกได้เพียงหนึ่งทางเท่านั้น เป็นต้น

ภาพ 4 แสดงระดับของความขัดแย้งในพฤติกรรมองค์การ

ที่มา. จาก การจัดการและพฤติกรรมองค์การ (หน้า 24), โดย ศิริวรรณ เสรีรัตน์, สมชาย หิรัญกิตติ และชนวรรณ ตั้งสินทรัพย์ศิริ, 2550, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธีระฟิล์ม และไซเท็กซ์.

1.2 ความขัดแย้งที่ต้องเลือกระหว่างสิ่งที่ไม่พึงพอใจทั้งสองอย่าง (avoidance-avoidance conflict) เป็นความขัดแย้งซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลจะต้องเลือกระหว่างทางเลือกสองทางเลือกที่ไม่ดี และเป็นทางเลือกที่ต้องการหลีกเลี่ยงทั้งคู่ ตัวอย่างเช่น การโยกย้าย

งานไปจังหวัดใดจังหวัดหนึ่งในสองจังหวัดซึ่งไม่พึงพอใจทั้งคู่ เป็นต้น การหลีกเลี่ยงปัญหานั้น เป็นการถอนตัวจากปัญหาหรือปิดบังอำพรางข้อขัดแย้งเอาไว้ ซึ่งเป็น การละทิ้งปัญหาโดยไม่กระทำสิ่งใดเลย หรือสร้างท่าทีว่าไม่มีความขัดแย้ง โดยคาดหวังว่าความขัดแย้งจะคลี่คลายหายไปเอง

1.3 ความขัดแย้งที่ต้องเลือกลีงที่พึงพอใจแต่ต้องยอมรับสิ่งที่ไม่พึงพอใจ (approach-avoidance conflict) เป็นความขัดแย้ง ซึ่งก่อให้เกิดทั้งผลลัพธ์ทางบวกและทางลบขึ้นพร้อมๆ กัน เกิดขึ้นเมื่อบุคคลจะต้องตัดสินใจทำบางสิ่งที่มีผลดีและเสีย ตัวอย่างเช่น การเลือกทำงานที่มีผลตอบแทนสูงแต่ตนเองไม่ชอบและไม่ต้องการทำ เป็นต้น

2. ความขัดแย้งระหว่างบุคคล (interpersonal conflict) เป็นความขัดแย้ง ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลสองคนขึ้นไปมีความขัดแย้งกัน ซึ่งอาจจะเป็นลักษณะด้านเหตุผล หรือด้านอารมณ์ หรือทั้งสองอย่างร่วมกัน ตัวอย่างเช่น ความขัดแย้งด้านเหตุผล เช่น บุคคลสองคนโต้เถียงกันเรื่องความประพฤติดของพนักงานความคิดสร้างสรรค์ ตัวอย่างของความขัดแย้งด้านอารมณ์ เช่น บุคคลทั้งสองไม่เห็นด้วยกับสีของเสื้อผ้าที่อีกฝ่ายหนึ่งใส มาทำงาน หรือเป็นความขัดแย้งเนื่องจากที่มีผลประโยชน์จำนวนจำกัด แต่มีโอกาได้เพียงหนึ่งคนเท่านั้น เป็นต้น

แต่เนื่องจากความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นพลวัตหรือเคลื่อนไหวอยู่เสมอ ดังนั้น จึงเป็นการยากที่จะแยกความขัดแย้งออกจากกัน โดยเด็ดขาดได้ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลจำแนกออกเป็นประเภทสำคัญ ๆ ได้ 2 ประเภท (Luthans อ้างถึงใน ภกมล คำดี, 2539, หน้า 31)

แบบที่ 1 เรียกว่า Zero-Sum Conflict ความขัดแย้งแบบนี้ ถ้าฝ่ายหนึ่งได้ทำได้อีกฝ่ายหนึ่งก็จะเสียเท่านั้น นั่นคือฝ่ายชนะได้ทำไรเมื่อรวมกับฝ่ายแพ้ที่เสียไปจะเท่ากับศูนย์ ความขัดแย้งแบบ Zero-Sum เป็นการแข่งขันอย่างแท้จริง ดังนั้นจะเห็นได้จาก การแข่งกีฬาหลายประเภทที่เมื่อฝ่ายหนึ่งชนะอีกฝ่ายหนึ่งก็แพ้ หรือการแข่งขันกันเพื่อ ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง เมื่อฝ่ายหนึ่งได้ตำแหน่ง อีกฝ่ายหนึ่งก็จะไม่ได้ตำแหน่ง

แบบที่ 2 เรียกว่า Non- Zero-Sum Conflict หรือ Mixed-Motive Situation

ความขัดแย้งแบบนี้มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ (1) การที่ฝ่ายหนึ่งชนะเท่าใดมิได้หมายความว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องแพ้เท่านั้น นั่นคือผลรวมของผู้แพ้กับผู้ชนะไม่เท่ากับศูนย์ และ (2) มีตัวกระตุ้นทั้งความร่วมมือและการแข่งขันเข้าไปเกี่ยวข้อง ข้องด้วย ดังนั้น คู่ขัดแย้งจึงพยายามจะเอาประโยชน์ให้มากที่สุด ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างการซื้อขายรถยนต์ ผู้ซื้อและผู้ขายที่ต่างก็มีความร่วมมือกันในการที่จะซื้อและขายแต่ขณะเดียวกันก็มีการแข่งขันเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เพราะผู้ซื้อต้องการจะซื้อให้ถูกที่สุด และผู้ขายให้แพงที่สุด

นอกจากนี้ ความขัดแย้งระหว่างบุคคล เป็นเรื่องพื้นฐานธรรมดาที่จะต้องเกิดขึ้น ความขัดแย้งระหว่างบุคคลมีสาเหตุมาจากความแตกต่างของบุคคล ทั้งในด้านเพศ การศึกษา ปรัชญา แนวความคิด และระบบคุณค่า ฯลฯ นอกจากนี้ก็อาจมีสาเหตุมาจากองค์กร คืองานที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติอาจเป็นตัวการให้เกิดความขัดแย้ง เพราะต้องแข่งขันกัน เลื่อนตำแหน่ง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเหล่านี้เป็นเพราะทุกคนต้องการที่จะมีสถานภาพ มีอิทธิพล มีชื่อเสียง และมีอำนาจ (จุฑามาศ รุจิรัตนนท์, 2547, หน้า 57)

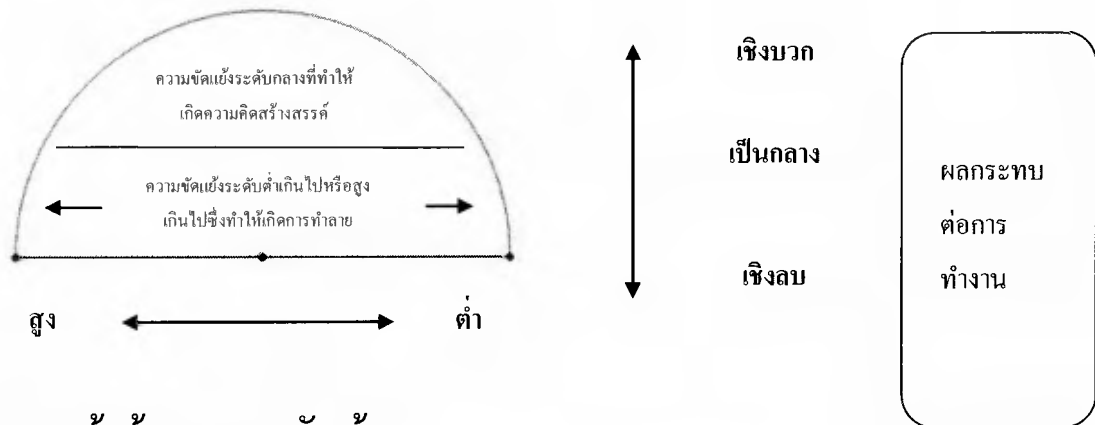
3. ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม (intergroup conflict) เป็นความไม่ลงรอยกัน หรือเป็นปัญหา ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มในองค์กร ความขัดแย้งเหล่านี้เกิดขึ้นเนื่องจากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ความต้องการในการรับรู้ทัศนคติ และการขาดความเข้าใจกัน หรือเป็นความขัดแย้ง ซึ่งเกิดระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ภายในองค์กร หรือเป็นความขัดแย้งทางด้านเหตุผล และอารมณ์ระหว่างกลุ่มในองค์กร ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มงานในหน้าที่ หรือกลุ่มงานข้ามหน้าที่ก็ได้ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเป็นเรื่องปกติในองค์กร แต่ส่งผลกระทบระหว่างกลุ่มงานตามหน้าที่หรือแผนกต่าง ๆ วิธีที่จะช่วยลดความขัดแย้งประเภทนี้ คือ การจัดตั้งทีมงานข้ามหน้าที่ หรือเฉพาะกิจขึ้น อีกทั้งยังช่วยสนับสนุนความคิดสร้างสรรค์และการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม (between-group conflict) ยังประกอบด้วย (1) ความขัดแย้งในหน้าที่ (2) ความขัดแย้งระหว่างระดับชั้น และ (3) ความขัดแย้งระหว่างสายบังคับบัญชากับสายอำนวยการ (ภคมล คำดี, 2539)

4. ความขัดแย้งระหว่างองค์การ (interorganizational conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากการแข่งขันระหว่างองค์การธุรกิจต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ความขัดแย้งระหว่าง 7-eleven สาขาที่อยู่ใกล้เคียงกัน ความขัดแย้งระหว่างองค์การจะมีขอบเขตที่กว้างขวางซึ่งไม่จำกัดเฉพาะการแข่งขันด้านการตลาดอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงความขัดแย้งระหว่างสภาพแรงงานและองค์การที่พนักงานเป็นสมาชิก ระหว่างหน่วยงานรัฐบาล หรือระหว่างองค์การและผู้ขายปัจจัยการผลิต เป็นต้น

ความขัดแย้งตามหน้าที่กับความขัดแย้งซึ่งทำให้องค์การไม่บรรลุจุดหมายของหน้าที่ (functional and dysfunctional conflicts) ความขัดแย้งในองค์การทำให้ทั้งสองฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงบุคคลอื่นที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งนี้ด้วยเกิดความรู้สึกไม่สบายใจ ตัวอย่างเช่น ในการทำงานสภาพแวดล้อมที่เพื่อนร่วมงานสองคนมีปัญหาไม่พูดกัน เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามในพฤติกรรมองค์การ การแสดงความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายจำแนกเป็นสองด้าน คือ ความขัดแย้งตามหน้าที่ ซึ่งเป็นความขัดแย้งในเชิงสร้างสรรค์ต่อองค์การ ความขัดแย้งซึ่งทำให้องค์การไม่บรรลุจุดหมายของหน้าที่ซึ่งเป็นความขัดแย้งที่ส่งผลเสียต่อองค์การ ดังภาพ 4 โดยมีรายละเอียดดังนี้ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ, 2550)

1. ความขัดแย้งตามหน้าที่ (functional conflict) เป็นความขัดแย้ง ซึ่งเกิดจากโครงสร้างงานตามหน้าที่การทำงานในหน้าที่ ซึ่งแต่ละหน้าที่จะมีความขัดแย้งกันในจุดหมายของแต่ละหน้าที่ หรือเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่ม ซึ่งจะกระตุ้นให้เกิดผลต่อการทำงานในองค์การ เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากผลประโยชน์เชิงบวกกับกลุ่ม เรียกว่าเป็นความขัดแย้งในเชิงสร้างสรรค์ จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการตัดสินใจที่ต้องพิจารณาอย่างระมัดระวัง เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นถึงแนวทางการปฏิบัติ โดยจะต้องเพิ่มข้อมูลที่ใช้ในการตัดสินใจที่สามารถนำเสนอโอกาส และความคิดสร้างสรรค์ สามารถปรับปรุงบุคคล ทีมงาน และองค์การได้ ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพจะสามารถกระตุ้นความขัดแย้งเชิงสร้างสรรค์ในสถานการณ์ด้วยการคงสภาพเดิม หรือจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนา

ความเข้มข้นของความขัดแย้ง

ภาพ 5 แสดงความขัดแย้งตามหน้าที่เปรียบเทียบกับความขัดแย้งซึ่งทำให้องค์กรไม่บรรลุ จุดมุ่งหมายของหน้าที่

ที่มา. จาก การจัดการและพฤติกรรมองค์การ (หน้า 30), โดย ศิริวรรณ เสรีรัตน์, สมชาย หิรัญกิตติ และชนวรรณ ตั้งสินทรัพย์ศิริ, 2550, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธีระฟิล์ม และไซเท็กซ์.

2. ความขัดแย้ง ซึ่งทำให้องค์กรไม่บรรลุจุดมุ่งหมายของหน้าที่ (dysfunctional conflict) เป็นการเผชิญหน้า หรือปฏิกริยาระหว่างกลุ่ม ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุความสำเร็จในจุดมุ่งหมายขององค์กร หรือเป็นความขัดแย้งซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในระบบ หรือเป็นการเผชิญหน้าระหว่างกลุ่มที่เป็นปัญหาต่อองค์กร และกีดกันไม่ให้สามารถบรรลุเป้าหมายขององค์กร หรือเป็นความขัดแย้งที่ทำให้องค์กรหรือกลุ่มเสียเปรียบ ซึ่งทำให้พลังของกลุ่มลดลง ทำลายความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในองค์กร ส่งเสริมความเป็นศัตรูระหว่างบุคคล และทำให้เกิดสภาวะแวดล้อมการทำงานเชิงลบ ตัวอย่างเช่น เมื่อพนักงานสองคนไม่สามารถที่จะทำงานร่วมกันได้ เพราะความแตกต่างระหว่างขัดแย้งด้านอารมณ์เชิงทำลาย) หรือเมื่อบุคคล (เป็นความสมาชิกในกลุ่มไม่สามารถปฏิบัติงานได้ เพราะไม่เห็นด้วยกับเป้าหมายกลุ่ม (เป็นความขัดแย้งด้านเหตุผลเชิงทำลาย) ซึ่งในกรณีนี้อาจจะเรียกว่าเป็นความขัดแย้งเชิงทำลาย จะทำให้ผลผลิตและ

ความพึงพอใจในการทำงานลดลง มีการขาดงาน และการออกจากงาน ดังนั้น ผู้บริหารจะต้องสนใจในความขัดแย้งเชิงทำลาย และหาทางป้องกันหรือแก้ปัญหาโดยเร็วที่สุด

สาเหตุของความขัดแย้ง (causes of conflict)

กระบวนการของการแก้ปัญหาความขัดแย้งซึ่งเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจถึงสถานการณ์ของความขัดแย้ง แบ่งออกเป็นหลายรูปแบบ ดังนี้ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ, 2550)

1. ความขัดแย้งในแนวตั้ง (vertical conflict) จะเกิดขึ้นในระดับสายการบังคับบัญชา โดยทั่วไปแล้วจะเกี่ยวข้องกับความเห็นที่ไม่ตรงกันของผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาในด้านทรัพยากร เป้าหมาย วันครบกำหนด หรือผลลัพธ์ของการปฏิบัติงาน เช่น ผู้จัดการฝ่ายจัดซื้อขัดแย้งกับลูกน้องเรื่องการเลือกจัดซื้อวัตถุดิบ
2. ความขัดแย้งในแนวนอน (horizontal conflict) จะเกิดขึ้นระหว่างบุคคลหรือกลุ่มในระดับสายบังคับบัญชาเดียวกัน โดยจะเกี่ยวข้องกับความเข้ากันไม่ได้ของเป้าหมาย การขาดแคลนทรัพยากร และปัจจัยระหว่างบุคคล เช่น ความขัดแย้งระหว่างเพื่อนร่วมงานเรื่องการแย่งลูกค้ากัน
3. ความขัดแย้งระหว่างสายการบังคับบัญชา ที่ปรึกษา (line-staff conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในแนวนอน ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการเข้ากันไม่ได้ระหว่างพนักงานที่มีอำนาจบริหาร และพนักงานฝ่ายที่ปรึกษา เช่น ที่ปรึกษาอาจเสนอความคิดเห็น แต่สายงานหลักไม่เชื่อ เป็นต้น
4. ความขัดแย้งด้านบทบาท (role conflicts) เป็นความขัดแย้งในการทำงานที่เกิดขึ้นปกติ ซึ่งเกิดจากการสื่อสารที่ไม่ชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมายการทำงานที่มากเกินไป การกำหนดลักษณะงานที่น้อยเกินไป และไม่สามารถเข้ากันได้ระหว่างความคาดหวังจากแหล่งที่แตกต่างกัน เช่น ฝ่ายผลิตต้องการทำให้มีคุณภาพดีแต่ขายยาก แต่ฝ่ายการตลาดต้องการของราคาถูกเพียงให้ขายได้ง่าย
5. ความสัมพันธ์ของเส้นทางการไหลของงาน (workflow interdependencies) คือ ต้นกำเนิดของความขัดแย้ง การโต้เถียงและความไม่เห็นด้วย อาจเกิดขึ้นกับบุคคล

และกลุ่มที่ต้องการความร่วมมือ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ทำนาย ซึ่งหากงานมีลักษณะต้องพึ่งพากันสูงจะทำให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย ตัวอย่างเช่น ในร้านอาหารความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นระหว่างคนทำอาหารและพนักงานเสิร์ฟ เพราะหากคนทำอาหารทำช้า พนักงานเสิร์ฟก็จะนำอาหารไปให้ลูกค้าช้าตามไปด้วย ซึ่งอาจจะถูกลูกค้าต่อว่า นอกจากนี้ความขัดแย้งจะรุนแรงขึ้นหากบุคคลหรือกลุ่มขาดทิศทาง เป้าหมายในการดำเนินงาน

6. ความขัดแย้งจากความไม่ชัดเจนในอำนาจหน้าที่ (domain ambiguities) ซึ่งหากบุคคลหรือกลุ่มอยู่ในสถานการณ์ที่กำกวม คือสถานการณ์ที่ไม่รู้ว่าตนเองมีหน้าที่อะไร และอยู่ในความรับผิดชอบของใคร ความขัดแย้งก็อาจเกิดขึ้นได้ง่าย เนื่องจากมีการทำงานก้ำก๋ายหน้าที่กัน

7. การขาดแคลนทรัพยากร (resource scarcity) ทำให้องค์การตกอยู่ในสถานการณ์การแข่งขันที่เสียเปรียบ เมื่อทรัพยากรมีการขาดแคลนความสัมพันธ์ในการทำงานก็จะทำให้เกิดปัญหา โดยเฉพาะในองค์การที่มีการลดจำนวนพนักงานและองค์การที่มีปัญหาด้านการเงิน เมื่อองค์การมีปัญหขาดแคลนทรัพยากร บุคคลหรือกลุ่มที่อยู่ในองค์การนั้นจะพยายามกำหนดตำแหน่งตัวเอง เพื่อให้ปรับได้รับหรือรักษาผลประโยชน์ของตนเองไว้สูงสุด ดังนั้น พวกเขาจะพยายามขัดขวางไม่ให้มีการกระจายทรัพยากรไปยังบุคคลอื่น

8. ความไม่สมดุลด้านอำนาจหรือคุณค่า (power or value asymmetries) ความสัมพันธ์ระหว่างงานสามารถสร้างความขัดแย้งได้ โดยจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มที่ต้องทำงานร่วมกันนั้น มีความแตกต่างกันอย่างมากในตำแหน่งหน้าที่ อำนาจ หรือคุณค่า ตัวอย่างเช่น เมื่อกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจต่ำกว่าต้องการช่วยบุคคลที่มีอำนาจสูงกว่าซึ่งคน ๆ นั้นไม่ยินยอมให้ช่วยเหลือ หรือเมื่อบุคคลที่มีตำแหน่งหน้าที่สูงต้องพึ่งพาบุคคลที่มีตำแหน่งที่ต่ำกว่า เป็นต้น

ส่วน Pneuman and Bruehl (อ้างถึงใน จูทามาต รุจิรตานนท์, 2547, หน้า 93) ได้จำแนกสาเหตุของความขัดแย้งออกเป็น 3 สาเหตุใหญ่ ๆ คือ

1. องค์ประกอบส่วนบุคคล ได้แก่ ภูมิหลังของบุคคลซึ่งมีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม การศึกษา ประสบการณ์ ค่านิยม ความเชื่อ รวมทั้งอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด

ทัศนคติ อุปนิสัยส่วนตัว รวมทั้งภาวะผู้นำของแต่ละบุคคลและการรับรู้ที่แตกต่างกัน ทำให้มีความเข้าใจและความคิดเห็นต่างกัน

2. การปฏิสัมพันธ์และการบวนการสื่อสารที่ไม่มีคุณภาพขาดความชัดเจน ข้อมูลบิดเบือนรวมทั้งความล่าช้าของการสื่อสาร

3. สภาพขององค์กร ได้แก่ การมีทรัพยากรจำกัด ความไม่ชัดเจนในบทบาทหน้าที่ และสายงานบังคับบัญชา กฎเกณฑ์ที่เข้มงวด และการแข่งขันเพื่อให้ได้ผลประโยชน์และอำนาจ

อาภรณ์ ภูวิทย์พันธุ์ (2559) กล่าวว่า ไม่ว่าคุณจะทำงานอะไรก็ตามความขัดแย้งย่อมจะเกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา และทุกเมื่อ และคงจะไม่มีใครหนีปัญหาความขัดแย้งได้ ซึ่งความขัดแย้งเป็นรูปแบบของพฤติกรรมในลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นจากความคิดเห็น คำพูด และการกระทำที่ไม่ตรงกันหรือสอดคล้องกันระหว่างคนสองคนหรือมากกว่า ทั้งนี้ เบื้องหลังของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอาจจะมาจากผลประโยชน์ที่ไม่ตรงกัน หรือความต้องการแสดงอำนาจ เมื่ออำนาจถูกกลืนตรอนสิทธิ์ก็อาจจะเป็นเหตุที่จุดประกายให้คนเกิดความขัดแย้งขึ้น ซึ่งปัญหาความขัดแย้งจะเกิดขึ้นในลักษณะที่แตกต่างกันไป ซึ่งสามารถพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

1. การไม่ให้ข้อมูลหรือความร่วมมือใด ๆ หรือบางครั้งอาจเกิดการกักข้อมูล กว่าจะได้เอกสารหรือข้อมูลต่าง ๆ ต้องใช้ระยะเวลานานมาก

2. การกลั่นแกล้ง ใส่ร้าย การพูดจาเสียชื่อเสียง ทำให้คนอื่นเข้าใจผิด หรือเกิดความคิดเชิงลบ (negative thinking) กับคน ๆ นั้น โดยไม่ว่าเค้าจะทำ พูด หรือคิดอะไร

3. การแสวงหาพรรคพวก พยายามสร้างเครือข่ายเพื่อให้ตนเองมีอำนาจ และสามารถต่อรองกับคนที่ไม่ชอบหรือไม่พอใจได้ โดยจะเห็นได้จากการแบ่งเป็นก๊ก เป็นพวก และหากคนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันเริ่มมีทัศนคติที่ไม่เป็นตามเสียงส่วนใหญ่

4. การสูญเสียคนดีมีฝีมือ ซึ่งปัญหาข้อนี้จะเป็นปัญหาที่สำคัญและองค์กรไม่ควรละเลย แต่กลับควรตระหนักและเห็นความสำคัญในเรื่องของการสูญเสียคนดีที่มีความรู้ความสามารถ แต่กลับถูกกลั่นแกล้ง ใส่ร้ายโดยไม่สามารถทนต่อแรงอิทธิพลของการแบ่งก๊ก แบ่งเหล่าได้

จุฬามาศ รุจิรัตนนท์ (2547, หน้า 87) ได้กล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งข้อมูลต่าง ๆ และพฤติกรรมส่วนบุคคลรวมทั้งความแตกต่างในค่านิยม ความเชื่อ เป้าหมายและหลักการในการดำเนินชีวิต ความรับผิดชอบ วิธีการทำงานภายใต้มาตรฐานที่แตกต่างกัน รวมไปถึงเรื่องของอำนาจและระบบงานที่มีกฎหมายและระเบียบเคร่งครัดจนไม่เอื้ออำนวยต่อสัมพันธภาพส่วนบุคคล การขาดความสามัคคีปรองดองและการแข่งขันช่วงชิงทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด

นอกจากนี้ Moore (อ้างถึงใน วันชัย วัฒนศัพท์, 2547, หน้า 15) ได้กล่าวว่า สาเหตุของความขัดแย้งระหว่างบุคคล หมายถึง เงื่อนไขที่นำไปสู่ความขัดแย้งในองค์การ ซึ่งจะประกอบไปด้วยปัจจัยต่าง ๆ มากมายและแต่ละปัจจัยมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก สาเหตุของ ความขัดแย้ง มี 5 ประการใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. ด้านความขัดแย้งจากข้อมูล (data conflict) หมายถึง การขาดข้อมูล ข้อมูลไม่ตรงกัน สื่อสารบกพร่อง ความแตกต่างของวิธีการแปลผลข้อมูล ความแตกต่างในการรับรู้ข้อมูล เป็นต้น
2. ด้านความขัดแย้งจากผลประโยชน์ (interest conflict) หมายถึง การแข่งขันทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด การแก่งแย่งเพื่อตอบสนองความต้องการทางอารมณ์ ความรัก เกียรติยศ ชื่อเสียง เป็นต้น
3. ด้านความขัดแย้งทางด้านโครงสร้าง (structural conflict) หมายถึง กระบวนการทำงาน ระบบความยุติธรรมและเสมอภาค ระบบการควบคุม ระบบอำนาจและบารมี ระบบการกระจายทรัพยากร เป็นต้น
4. ด้านความขัดแย้งจากความสัมพันธ์ (relationship conflict) หมายถึง ความแตกต่างหรือเข้ากันไม่ได้ในเรื่องของบุคลิกภาพ พฤติกรรม การสำคัญผิด การสื่อสารบกพร่อง
5. ด้านความขัดแย้งจากค่านิยม (value conflict) หมายถึง ความแตกต่างในโลกทัศน์ ความเชื่อ ความคาดหวัง ทศนคติ เป้าหมาย ฐานคติ การตัดสินใจ ความประพฤติ การตีค่าประเมิน ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ประวัติด้านตัว การเลี้ยงดู เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป สาเหตุของความขัดแย้งในองค์การเกิดจากปัจจัยทางด้านข้อมูล ผลประโยชน์ โครงสร้าง ความสัมพันธ์และค่านิยม อย่างไรก็ตาม แหล่งที่มาของความขัดแย้งไม่เพียงแต่มีจำกัดอยู่เฉพาะ 5 ประการนี้เท่านั้น อาจจะมีปัจจัยอื่น ๆ อีกหลายประการซึ่งขึ้นอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรนั้น ๆ ด้วย

ข้อดี-ข้อเสียของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งจึงมีทั้งข้อดีและข้อเสีย แต่โดยทั่วไปคนมักจะนึกถึงโทษ หรือ ข้อเสียของความขัดแย้ง ซึ่งโทษหรือข้อเสียของความขัดแย้งมีดังนี้ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ, 2550)

1. ขาดการยอมรับ ขาดความไว้วางใจ ไม่เคารพกัน มีทัศนคติเชิงลบกับฝ่ายตรงข้าม
 2. ขาดความร่วมมือในการทำงาน
 3. ขาดความคิดริเริ่มทำเฉพาะในสิ่งที่ถูกสั่งเพราะมีทัศนคติที่จะไม่ร่วมมือไม่ช่วยเหลือกัน
 4. คนมุ่งที่จะเอาแต่การชนะกัน โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะตามมา
 5. การสื่อสารอาจถูกบิดเบือน หรือปิดบังซ่อนเร้นข้อมูลไม่ให้อีกฝ่ายได้รับทราบ
 6. เกิดความเครียด และเฉื่อยชา ไม่อยากคิด ไม่อยากทำ
 7. ประสิทธิภาพการทำงานลดลง ทุ่มเทงานน้อยลง
 8. ทำลายความสามัคคี เพราะจะไม่ร่วมมือกัน ไม่รักกัน ไม่ชอบหน้ากัน ไม่พูดคุยกัน
 9. เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการตัดสินใจ
 10. ถ้าทนอยู่ในองค์กรต่อไปไม่ได้ ก็จะสูญเสียกำลังคนเกิดขึ้น
- ส่วน อรุณ รักธรรม (2540) ได้กล่าวถึงข้อเสียของความขัดแย้งไว้ ดังนี้
1. ทำให้เกิดการสูญเสียกำลังคนออกจากองค์กร เนื่องจากทนดูและทนร่วมทำงาน ภายใต้อาการความขัดแย้งอย่างรุนแรงนั้นต่อไปไม่ได้

2. ทำให้มิตรภาพระหว่างบุคคลหรือกลุ่มน้อยไปจากเดิมมาก
3. บรรยากาศของความเชื่อถือและไว้วางใจซึ่งกันและกันจะหมดไปจนอาจจะนำมาซึ่งการต่อสู้หรือทะเลาะวิวาทกันด้วยอารมณ์ที่ใช้เหตุผลได้
4. ทำให้เกิดการต่อต้านความขัดแย้งขึ้น
5. เกิดการบิดเบือนการรับรู้ โดยแต่ละกลุ่มจะมองทักษะและผลการปฏิบัติงานของพวกเขาว่าเหนือกว่าบุคคลอื่น
6. เกิดภาพลวงตาในทางลบมากขึ้น
7. ทำให้เกิด “จุดบอด” ขึ้นโดยที่การผูกพันอยู่กับบทบาทและสถานภาพของกลุ่มแต่ละกลุ่มมากเกินไป จนเกิดความกลัวต่อการพ่ายแพ้

นอกจากนี้ เมื่อความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้จะมีทั้งคุณและโทษ แต่ถ้าความขัดแย้งมีระดับสูงหรือมากเกินไป ผลเสียย่อมเกิดขึ้นแน่นอน ถ้าความขัดแย้งมีระดับความรุนแรงทำให้เกิดความเสียหายต่อเกียรติยศ ชื่อเสียง ทุนทรัพย์ และผลผลิต บุคคลอาจไม่พอใจในการทำงาน เกิดการเฉื่อยชา หรืออาจไม่ทนที่จะอยู่ในองค์กร ทำให้ประสิทธิภาพงานลดลงเกิดความเสียหายแก่องค์กรได้

ข้อดีหรือประโยชน์ของความขัดแย้ง ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่น ๆ (2550, หน้า 42) ได้กล่าวถึงข้อดีของความขัดแย้งไว้ ดังนี้

1. ความขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ทำให้เกิดความสามัคคีในกลุ่ม
2. ถ้าเป็นความขัดแย้งที่ไม่รุนแรงมาก จะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมทางสังคมในกลุ่มมากขึ้น
3. ความขัดแย้งอาจช่วยให้ความสัมพันธ์คงอยู่ต่อไป เพราะไม่ปล่อยความไม่เห็นพ้องต่อกันออกไปบ้าง ไม่ได้เก็บกดไว้
4. ป้องกันไม่ให้องค์กรหยุดอยู่กับที่ หรือเฉื่อยชา เพราะมีคนที่คิดเห็นแตกต่างไปจากเดิม จึงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง โดยทำให้บุคคล และองค์กรเกิดการเปลี่ยนอย่างเหมาะสม
5. ทำให้ปัญหาต่าง ๆ กระจ่างชัดขึ้น เพราะมีการพูดอภิปราย ให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น
6. กระตุ้นให้เกิดการแสวงหาข้อมูลใหม่ ๆ วิธีการแก้ปัญหาใหม่ ๆ

7. ความคิดเห็นที่แตกต่างกันทำให้มีความรอบคอบ มีความริเริ่มสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นได้

สำหรับ Deutsch (อ้างถึงใน ภคกมล คำดี, 2539, หน้า 81) มีความเห็นถึงข้อดีดังนี้

1. ป้องกันมิให้องค์การหยุดนิ่งอยู่กับที่
2. กระตุ้นให้บุคคลเกิดความอยากรู้อยากเห็น
3. ช่วยจัดปัญหาที่เลื่อนลอย และแสวงหาแนวทางแก้ไขที่ชัดเจน
4. ช่วยสร้างเอกลักษณ์ให้กลุ่มและบุคคล
5. ความขัดแย้งภายนอกจะช่วยกระตุ้นให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกันภายในองค์การ

ความขัดแย้งมีส่วนที่เป็นประโยชน์หากสามารถบริหารจัดการ ดังนี้ (ภคกมล คำดี, 2539, หน้า 84)

1. การขัดแย้งที่มีความเข้มข้นจะทำให้ข้อบ่งชี้ของกลุ่มขัดแย้งแต่ละกลุ่มมีความชัดเจน
2. การขัดแย้งที่มีความเข้มข้น และการแบ่งงานอย่างชัดเจนระหว่างสมาชิกของกลุ่มขัดแย้งแต่ละกลุ่ม จะทำให้เกิดการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางของโครงสร้างอำนาจการตัดสินใจ
3. การขัดแย้งที่มีความเข้มข้นและเชื่อว่าจะมีผลกระทบไปทุกส่วนของแต่ละกลุ่มจะทำให้เกิดความมั่นคงขึ้นในแต่ละกลุ่มขัดแย้ง
4. ความสัมพันธ์ขึ้นปฐมภูมิระหว่างสมาชิกกลุ่มขัดแย้งและความขัดแย้งมีความเข้มข้น สามารถบังคับให้ยอมรับบรรทัดฐานและค่านิยมของกลุ่มได้
5. โครงสร้างสังคมของกลุ่มขัดแย้งที่เข้มงวด จะเปิดโอกาสให้แต่ละกลุ่มสามารถเปลี่ยนแปลงระบบไปในแนวทางกันไม่มาก จะเปิดโอกาสให้แต่ละกลุ่มสามารถเปลี่ยนแปลงระบบไปในแนวทางส่งเสริมการปรับตัวและความมั่นคง
6. ความขัดแย้งที่เกิดบ่อย ๆ จะทำให้สามารถเป็นเครื่องแสดงการไม่ลงรอยกันในค่านิยมสำคัญ และจะสามารถรักษาคุณภาพได้มากขึ้น

7. ความขัดแย้งที่เกิดบ่อยและไม่เข้มข้นมาก จะทำให้แต่ละกลุ่มขัดแย้งสามารถสร้างระเบียบบรรทัดฐานกำกับการขัดแย้งขึ้นมาได้

8. ระบบสังคมที่ไม่เข้มงวดมาก จะทำให้การขัดแย้งสามารถสร้างสมดุล และระดับสูงต่ำของอำนาจในระบบขึ้นมาได้

9. ระบบสังคมที่ไม่เข้มงวดมาก จะทำให้การขัดแย้งเป็นสาเหตุให้เกิดความสัมพันธ์แบบผสม มีการยึดเหนี่ยวกันและบูรณาการของระบบเพิ่มขึ้น

จากประเด็นความขัดแย้งที่เป็นที่เกิดขึ้นในทุกสังคม และการที่นักวิชาการได้วิเคราะห์และเห็นถึงประโยชน์ของความขัดแย้งดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจอย่างยิ่งที่จะวิเคราะห์ลักษณะและแนวทางของ พระไพศาล วิสาโล ที่ท่านมุ่งเน้นธรรมในการแก้ปัญหาและจัดการกับความขัดแย้งทางการเมือง ซึ่งจะได้วิเคราะห์ในบทต่อไป

วิธีการจัดการความขัดแย้งด้วยหลักศาสนาธรรม

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ทั่วไป ทั้งในการปฏิบัติงานในองค์กร ในกลุ่มสังคม ในสังคมการเมือง จนมีผู้สนใจศึกษาและเกิดเป็นแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ มากมาย และนำมาสู่แนวคิดการใช้ความขัดแย้งให้เป็นประโยชน์ อย่างไรก็ตามก็ตีปัญหาความขัดแย้งล้วนนำมาซึ่งความสูญเสีย ทั้งด้านขวัญกำลังใจ และหากรุนแรงมากจนเกิดการทะเลาะวิวาทความแตกแยกก็จะสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินได้ ประเทศต่าง ๆ จึงเกิดผู้นำที่สำคัญที่เข้ามาคลี่คลายหรือจัดการปัญหาความขัดแย้ง และประเด็นหลักที่ถูกหยิบยกมาใช้ในการจัดการปัญหาความขัดแย้งก็คือแนวคิดคำสอนทางศาสนา ทั้งนี้ ศาสนาทุกศาสนาต่างมุ่งสู่เป้าหมายคือการสร้างสังคมที่ดี โดยประชาชนที่ยึดมั่นในหลักศาสนาและปฏิบัติตนตามหลักศาสนาจะส่งผลดีต่อตนเอง เมื่อตนดีคิดดีผลนั้นก็จะเกิดต่อสังคมชุมชน และในที่สุดก็จะเป็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ทั้งนี้ ศาสนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับความต้องการทางจิตใจของมนุษย์ที่แฝงไว้ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ เป็นศรัทธาสูงสุดของมนุษย์ที่จะเชื่อและปฏิบัติตามเพื่อความอยู่รอดและความสงบสุขของสังคม เป้าหมายของศาสนามีความสอดคล้องกับการจัดการ

ความขัดแย้งของมนุษยชาติเพื่อสันติภาพของโลก ดังนั้น การนำหลักศาสนามาใช้ในการจัดการความขัดแย้งจึงเป็นอีกหนึ่งวิธีที่มนุษย์นำมาปฏิบัติกันอย่างยาวนาน ซึ่งทุกศาสนาได้วางแนวทางไว้ อาจแตกต่างกันไปบ้างแต่เป้าประสงค์หรือผลที่ต้องการจะเป็นไปเพื่อสร้างสันติสุขของมวลมนุษย์เช่นเดียวกัน ดังนี้

ศาสนาคริสต์

ข้อมูลจาก สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน (ม.ป.ป.) เรื่องที่ 8 การศาสนา กล่าวถึงที่มาของศาสนาคริสต์ว่า นับว่าเป็นศาสนาที่สำคัญที่สุดศาสนาหนึ่งของโลก มีประชาชนนับถือกว่า 1,000 ล้านคน ผู้ให้กำเนิดศาสนาคริสต์ คือ พระเยซู ท่านเกิดที่เมืองเบธเลเฮม แขวงยูดาเย กรุงเยรูซาเล็ม เป็นบุตรคนเดียวของโยเซฟ และมาเรีย ท่านเกิดในตระกูลช่างไม้ เจริญเติบโตขึ้นมา ในหมู่บ้านนาซาเรธ แขวงทะเลกาลิลี ทางเหนือของประเทศอิสราเอลปัจจุบัน ตามประวัติกล่าวว่า พระเยซู เป็นเด็กที่เฉลียวฉลาดมาแต่เยาว์วัย ท่านได้รับการเลี้ยงดูอยู่ในวิหารของชาวยิว ในกรุงเยรูซาเล็ม มีชีวิตอยู่อย่างคนธรรมดาสามัญ อาจเป็นเพราะสิ่งแวดล้อมที่มีแต่เรื่องเกี่ยวกับศาสนา ธรรมะ และนักบวช จึงทำให้ท่านมีใจฝักใฝ่ในธรรมะ และการสั่งสอนคนจนเมื่ออายุได้ 12 ปี ก็มีเหตุการณ์ สำคัญในชีวิตที่จะเป็นนิมิตบอกว่าท่านจะได้เป็นศาสดาต่อไปในภายภาคหน้า ทั้งนี้ เพราะท่านเป็นผู้ที่พูดจามีเหตุผลมาตั้งแต่เป็นเด็ก เมื่อใครถามปัญหาอะไรกับท่าน ท่านก็มักจะตอบว่า ประเดี๋ยวก่อน ฉันจะถามบิดาฉันดูก่อน ซึ่งคำว่า “บิดา” ในที่นี้ท่านหมายถึง “พระเป็นเจ้า”

ระหว่างอายุ 12-18 ปี ท่านได้ท่องเที่ยวหาความรู้ และได้มอบตัวเป็นศิษย์ของจอห์น ซึ่งเป็นผู้ให้ศีลจุ่มแก่ท่าน แล้วท่านก็ออกเทศนาสั่งสอนให้คนมีความรักใคร่เมตตากัน และคำสอนที่มีชื่อมากก็คือ คำสอนที่ว่า “ถ้าใครมาตบหน้าทางแก้มขวาของท่าน ก็จงหันแก้มซ้ายให้เขาตบอีกทีหนึ่ง” นอกจากนั้น ท่านก็สอนให้คนทั้งหลายมีความสำนึกชอบ เสียสละ และไม่พยายาโทษ จนกระทั่งพวกที่มีปัญญาทั้งหลายเห็นว่า ท่านเป็นผู้มาช่วยโลกในนามของพระเป็นเจ้า แต่พวกคนพาลก็เห็นว่า ท่านมาก่อวุ่นวายพลเมืองให้แข็งข้อต่อผู้ปกครองชาวโรมัน ในที่สุดก็หาทางกำจัดท่านเสีย แต่พระเยซูก็ไม่ท้อถอย

คงแสดงธรรมด้วยความเมตตาปราณี และมีความรักเด็กยิ่งกว่าใคร ๆ ในสมัยเดียวกัน เมื่อท่านไปถึงหมู่บ้านใด เด็ก ๆ ในหมู่บ้านนั้น จะเข้ามาห้อมล้อมท่าน ขอให้ท่านเล่า นิทานให้ฟังบ้าง ให้เล่นกับตนบ้าง ท่านก็ไม่เคยขัดใจเด็ก เมื่อท่านไปถึงที่ใด เด็ก ๆ จะ สนุกสนานกันอย่างยิ่งที่สุด ยิ่งท่านเป็นบุคคลที่เด็กรักมากเท่าใด ผู้มีอำนาจในบ้านเมืองก็ ยิ่งเกลียดท่านมากเท่านั้น พวกนักพรตยิว ซึ่งมีความอิจฉาริษยาความดีของท่าน เกรงว่า ท่านจะชิงเอาสาวกของตนไปหมด จึงกล่าวหาว่า ท่านเป็นกบฏ ช่องสมผู้คน เพื่อคิดคัด ทรยศต่อบ้านเมือง และพยายามฟ้องต่อผู้ปกครองชาวโรมันหลายครั้งหลายหน ในที่สุด ท่านก็ถูกจับ และศาลโรมันมีคำสั่งให้ประหารชีวิต โดยให้ตรึงท่านด้วยตะปูลงบนไม้ กางเขน

การที่พระเยซูถูกตรึงไม้กางเขนนี้ ลัทธิโรมันคาทอลิกถือว่า พระยะโฮวาผู้ทรง พระมหากرณาแก่สัตว์โลก ได้ประทานพระบุตร คือ พระเยซู ลงมา เพื่อสละชีวิตเป็น การไถ่บาปของมนุษย์ ท่านได้มีโอกาสคำสอนอยู่เพียง 3 ปีเท่านั้น ก็ถูกตรึงไม้กางเขน เมื่ออายุได้ 33 ปี เมื่อพระเยซูถูกตรึงไม้กางเขนแล้ว ศาสนิกชนสำคัญของท่าน คือ เซนต์ปอล ได้เป็นผู้ช่วยเผยแพร่คริสต์ศาสนาให้แผ่ไพศาลออกไปได้เป็นอันมาก อีกท่าน หนึ่งก็คือ เซนต์ปีเตอร์ ทั้งสองท่านนี้ ได้อุทิศชีวิตให้แก่ศาสนาจนกระทั่งถูกจักรพรรดิ-โรมัน ที่ไม่นับถือคำสอนของพระเยซูสั่งจับ และให้ประหารชีวิตเสียทั้งสองคน

ในคริสต์ศาสนามีนิายที่สำคัญที่สุดอยู่ 2 นิกายด้วยกัน คือ นิกายคาทอลิก กับ นิกายโปรเตสแตนต์ ดังนี้ สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ 4 (ม.ป.ป.)

นิกายคาทอลิก นับว่าเป็นองค์การใหญ่ในคริสต์ศาสนา โดยอาศัยแรงคันทง การเมืองสนับสนุน และศาสนจักรมีอำนาจเหนือนักการเมืองมาตั้งแต่สมัยต้น และสมัย-กลางแห่งประวัติศาสตร์ยุโรป นิกายนี้มุ่งเอาคำสอนและการปฏิบัติของเซนต์ปีเตอร์เป็น หลัก ถือว่าเซนต์ปีเตอร์เป็นผู้สืบต่อจากพระเยซูโดยตรง

นิกายโปรเตสแตนต์ เกิดในภายหลัง มาติน ลูเทอร์ เป็นผู้ให้กำเนิด ลูเทอร์ มีความเห็นว่า การที่ไปปในกรุงโรม หรือคณะนักบวชฝ่ายคาทอลิกจะแปลความหมายของ ศาสนาเอาตามใจชอบนั้น ใช้ไม่ได้ จำเป็นต้องดำเนินตรงตามคัมภีร์ และอย่างมีเหตุผล นักบวชจะมาผูกขาดการสั่งสอนอย่างแต่ก่อนไม่ได้ นอกจากนั้นนิกายนี้ไม่นิยมนับถือ

“แม่พระ” คือ พระนางมาเรีย ว่าเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ เห็นควรนับถือเฉพาะพระเยซูองค์เดียวเท่านั้น

คริสต์ศาสนาถือว่า พระเป็นเจ้าเป็นผู้ทรงสร้างเรามา ทั้งนี้ ก็เพื่อให้เรา

1. รู้จักพระองค์
2. รักพระองค์ และ
3. ปฏิบัติพระองค์บนแผ่นดินนี้

เราจึงจะได้เสวยบรมสุขกับพระองค์ในสวรรค์

ผู้ที่นับถือคริสต์ศาสนาจะต้องยึดมั่นในพระบัญญัติ 10 ประการ คือ (กรมศาสนา, 2551)

1. จงนมัสการพระเจ้าแต่ผู้เดียว
2. อย่าออกพระนามพระเจ้าโดยไม่สมควร
3. วันพระเจ้าให้ถือเป็นวันศักดิ์สิทธิ์
4. จงนับถือบิดามารดา

การนับถือบิดามารดาและบรรพบุรุษเป็นหน้าที่สำคัญเพราะพวกเขาคือผู้ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันประกอบด้วยคุณค่า ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตในทุก ๆ ด้าน บุตรคือผู้สืบทอดเจตนารมณ์ต่าง ๆ ด้วยการรับและปฏิบัติตาม ซึ่งก็อาจมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขของกาลเวลา การเน้นความเคารพต่อบิดามารดาเป็นการตอกย้ำความสำคัญของอุดมคติ คุณธรรมและคุณค่าต่าง ๆ ของอดีต เพื่อให้ไม่ให้ลืมอดีต ลืมรากฐานชีวิตดั้งเดิมของตนเอง หันไปหาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่มีคุณค่าที่แท้จริงและไม่อาจต่อเนื่องกับประเพณีเดิมได้ ดำเนินชีวิตไปอย่างไม่มีรากเหง้า

5. อย่าฆ่าคน

อย่าฆ่าคน บัญญัติข้อนี้มาจากความเชื่อที่ว่า พระเจ้าทรงเป็นผู้ให้กำเนิดแก่ชีวิตมนุษย์ พระองค์ทรงเป็นเจ้าของและมีสิทธิ์เหนือชีวิตนี้ชีวิตมีค่าสูงสุดซึ่งมนุษย์ยอมสละทุกสิ่งเพื่อจะได้อยู่ยืนาน เมื่อลมหายใจเข้าออกมาจากพระเจ้า ทุกขณะในชีวิต จึงเป็นชีวิตในพระเจ้า

6. อย่าล่วงประเวณี

7. อย่าลัทธิทรัพย์

อย่าลัทธิทรัพย์ บัญญัติข้อนี้ไม่ได้หมายถึงแต่การขโมยของผู้อื่น แต่รวมถึง การเบียดเบียน การกดขี่ การเอาเปรียบผู้อื่นแกว่า ผู้ที่ยากจนกว่า หรืออีกนัยหนึ่งเป็น เนื่องเกี่ยวกับความยุติธรรม ส่วนที่เกี่ยวกับการลัทธิทรัพย์โดยตรง พระคัมภีร์กล่าวถึง ความโลภในทรัพย์สินของผู้อื่นและของโลกโดยทั่วไป การลัทธิทรัพย์มีโทษหนักเบาตาม กรณี หนังสือห้าเล่มแรกได้กำหนดกฎเกณฑ์และการลงโทษเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้มาก เกี่ยวกับบัญญัติข้อนี้มีเรื่องที่กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ซึ่งมนุษย์แต่ละคนมีแม้ว่าใน ท้ายที่สุด ทุกสิ่งทุกอย่างก็เป็นของพระเจ้า พระเจ้าตรัสว่า “เจ้าจะขายที่ดินของเจ้าให้ขาด มิได้ เพราะว่าที่ดินนั้นเป็นของเรา เพราะเจ้าเป็นแขกเมือง และเป็นผู้อาศัยอยู่กับเรา”

8. อย่าขโมย

อย่านิทานว่าร้าย ซึ่งรวมถึงการมุสาการเป็นพยานเท็จทำให้ผู้อื่นเสียหาย เสีย ชื่อเสียง การหลอกลวงทุกชนิดทั้งด้วย การปฏิบัติและคำพูด “คนไร้ค่าคือคนชั่วร้ายที่ เทียวไปด้วยวาจาอคเคี้ยว ตาของเขาก็ขยิบ เท้าของเขาก็ขยับ นิ้วของเขาก็ชี้ไป ประดิษฐ์ ความชั่วร้ายด้วยใจตลบตะแลงหวานความแตกร้าวย่อยไป”

การกล่าวเท็จโยงไปถึงจิตใจและความคิดที่ชั่วร้าย ความอิจฉาริษยา ตลอดจน ความมุ่งร้ายต่อผู้อื่น ดังตัวอย่างของกาอินที่ฆ่าอาเบล น้องชายพระเจ้าทรงถามถึงอาเบล กาอินก็โกหกว่าไม่ทราบ หรือพี่น้องของโยเซฟที่อิจฉาโยเซฟและขายให้กับ พ่อค้า อียิปต์แล้วไปโกหกยกอบผู้บิดาว่า โยเซฟถูกสัตว์ป่ากัดกิน และเรื่องอื่น ๆ ซึ่งได้รับการกล่าวโทษและประนาม เช่นเดียวกับที่ พระเยซูทรงประนามพวกฟาริสี คัมภีร์จารย์ เพราะความ-หน้าซื่อใจคดของพวกเขา พระองค์เปรียบเทียบคนเหล่านี้กับหลุมศพที่ งดงามแต่ภายนอก คนเหล่านี้ไม่พูดความจริงและไม่ปฏิบัติ “จริง” เช่นดปีเตอร์สอนว่า “ที่ท่านทั้งหลายได้ชำระจิตใจของท่านให้บริสุทธิ์แล้วด้วยการเชื่อฟังความจริงจนมีใจรัก เพื่อนพี่น้องอย่างจริงใจ ท่านทั้งหลายจงรักกันมากด้วยน้ำใสใจจริง” ทั้งนี้เพราะพวกเขา เชื่อในพระเยซูผู้ทรงเป็นหนทางความจริงและชีวิต

9. อย่าเป็นพยานเท็จต่อเพื่อนบ้านของเจ้า

10. อย่าโลภอยากได้เรือนของเพื่อนบ้าน อย่าโลภมากอยากได้เมียของเพื่อนบ้าน หรือทาสของเขา โค ลา ของเขา หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดของเพื่อนบ้านนั้น

ทั้งนี้ หลักคำสอนจาก “พระคริสตธรรมคัมภีร์” สามารถนำมาปฏิบัติใช้เพื่อแก้ไข ปัญหาข้อพิพาทบาดหมางต่าง ๆ นับเป็นเครื่องมือในการจัดการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง โดย “สวมหัวใจ” ดังต่อไปนี้ คือ (สำนักงานศาลยุติธรรม, สำนักกระจับข้อพิพาท, 2559, หน้า 36-47)

1. ใจเที่ยงตรง จากพระคำรัสของพระเยซูคริสต์ที่ตรัสไว้ว่า “อย่าคิดว่าเรามาเพื่อจะนำสันติภาพมาสู่โลก เรามิได้นำสันติภาพมาให้ แต่เรานำดาบมา” หมายความว่า การแสวงหา “สัจธรรม” จิตใจจะต้องเที่ยงตรง คือ ต้องไม่ประนีประนอมหรือไม่ สมยอมกับใคร สิ่งใด ความรู้ใด หรือเหตุปัจจัยใด ๆ จิตใจคน ๆ นั้นจึงจะค้นพบความจริง เช่นเดียวกัน ผู้ที่เกี่ยวข้องและกำลังมองหาความปรองดอง หรือ สมานฉันท์ ความคิด จิตใจที่ท่านจะต้องมีก็คือ “ความเที่ยงตรง” หมายถึง ท่านต้องกล้าเลือกทำแต่สิ่งที่ถูกต้อง มิใช่เลือกที่รักมักที่ชัง เห็นแก่พรรคพวกของตนหรือเพราะเขาเป็นคนของใคร ดังเช่น Franklin Delano Roosevelt (ประธานาธิบดี คนที่ 32 ของสหรัฐอเมริกา) ได้พูดไว้ว่า “ถ้าให้ข้าพเจ้าต้องเลือกกระหว่าง “ความถูกต้อง” และ “ความสงบสุข” ข้าพเจ้าขอเลือก ความถูกต้อง”

2. ใจที่เปิดกว้าง พระเยซูคริสต์ตรัสว่า “มารดาของเราและพี่น้องของเรา คือ คนเหล่านั้นที่ได้ฟังพระวจนะของพระเจ้าและทำตาม” นั้นหมายถึงว่า ไม่เลือกปฏิบัติเพราะเขาเป็นสายเลือด เป็นเพื่อน เป็นพี่น้อง หรือเป็นญาติ เป็นผู้มีพระคุณ หรือผู้มีอำนาจ ก็คิดอีกแบบ ทำอีกแบบ ตัดสินอีกแบบ ถ้าไม่ใช่ว่าก็คิดอีกแบบ ทำอีกแบบ ตัดสินอีกแบบ หนึ่ง ถ้าทำแบบนี้ก็เข้าข่าย “สองมาตรฐาน” ซึ่งใคร ๆ ก็ไม่ชอบ ถ้ายังคิดจะปฏิบัติต่อกัน และกันด้วยความคิดและจิตใจที่คับแคบ พระเยซูคริสต์ได้ทรงตรัสไว้ว่า “ถ้าพวกท่าน รักเฉพาะคนที่รักท่าน ควรนับว่าเป็นคุณความดีของท่านด้วยหรือ? เพราะแม้แต่พวกคนบาปก็ยังรักเฉพาะคนที่รักเขาเหมือนกัน ถ้าพวกท่านทำดีเฉพาะกับคนที่ทำดีต่อท่าน ควรนับว่าเป็นคุณความดีของท่านหรือ? เพราะแม้แต่พวกคนบาปก็ทำอย่างนั้นเหมือนกัน ถ้าท่านทั้งหลายให้อภัยเฉพาะคนที่ท่านหวังจะได้คืน ควรนับว่าเป็นคุณความดี ของท่าน

หรือ? เพราะแม้แต่พวกคนบาปก็ยังให้คนบาปยิ้ม โดยหวังจะได้คืนเหมือนกัน” นี่เป็นหัวใจที่สองที่คนไกล่เกลี่ยควรจะต้องมี

3. ใจที่ยินยอม การเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อแก้ไขปัญหาข้อพิพาท หรือเพื่อหยุดการทะเลาะบาดหมางได้หรือไม่ หัวใจที่ยินยอมถือเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จ นั่นหมายความว่า ต้องให้คู่กรณีหรือฝ่ายตรงข้ามเขาสัมผัสได้ก่อนว่า เขายังมีความสำคัญ และยังมีคุณค่า ยังเป็นที่ปรารถนาอยู่ ดังนั้น คนที่ไปทำหน้าที่พูดจาไกล่เกลี่ยจะต้องมีความอ่อนน้อมถ่อม โดยยึดหลักพระคัมภีร์ที่เขียนไว้ว่า “จงรักกันฉันพี่น้อง ส่วนการที่ให้เกียรติแก่กันและกันนั้น จงถือว่าผู้อื่นดีกว่าตัว” และ “จงปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างที่ท่านปรารถนาให้เขาปฏิบัติต่อท่าน” วิธีนี้ควรใช้ทุก ๆ ครั้งที่ท่านได้เป็นคนกลางหรือเป็นคนเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้ง หมายความว่า ถ้าทัศนคติและมุมมองของผู้ไกล่เกลี่ยหรือคู่กรณีได้ดีคุณค่าหรือให้ราคากับคู่กรณีอย่างมีคุณค่า มีเกียรติ และได้รับการปฏิบัติอย่างยุติธรรม เชื่อได้ว่าผลลัพธ์ที่จะได้รับกลับมานั้นย่อมจะเป็นไปในเชิงบวกอย่างแน่นอน ซึ่งการปฏิบัติแบบนี้เป็นหัวใจแห่งการยินยอม และเป็นการปฏิบัติตามอย่างพระเยซูคริสต์ ดังที่พระองค์ ทรงตรัสและได้กระทำเป็นต้นแบบ

4. ใจที่ (พร้อม) ให้อภัย อัครทูตแห่งคริสตจักรได้สอนไว้ว่า “จงให้อภัยขมขื่น และใจขัดเคือง และใจโกรธ และการทะเลาะเถียงกัน และการพูดให้ร้าย ด้วยการคิด-ปองร้ายทุกอย่างอยู่ห่างไกลจากท่านเถิด และท่านจงเมตตาต่อกัน มีใจเอ็นดูต่อกันและอภัย-โทษให้กัน เหมือนดังที่พระเจ้าได้ทรงโปรดอภัยโทษให้แก่ท่านในพระคริสตนั้น” การให้อภัยจะช่วยให้เราเป็นอิสระจากกรงขังหรือกำแพงที่เราสร้างขึ้นมานั่นได้แก่ ความเกลียด เกลียดแค้น ชิงชัง กรงขังแห่งความพยาบาท อาฆาตมาดร้าย ความคิดและความรู้สึกที่เป็นอคติ และเมื่อใดก็ตามที่เราสลัดเอาสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ออกไป อิสราภาพจึงจะมีเกิดขึ้นในใจและในสังคมอย่างแน่นอน

ศาสนาอิสลาม

ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนาอิสลามจาก ศาสนากับการเมือง: ต้นกำเนิดศาสนาอีกด้าน (2554) นั้น ศาสนาอิสลามที่เป็นศาสนาสำคัญของโลกที่เกิดขึ้นเป็นลำดับสุดท้าย โดยมี

ต้นกำเนิดจากท่านนบีมุฮัมมัดที่ถือกำเนิดในเมืองเมกกะ ในทะเลทรายอาระเบียในขณะนั้น มีความหลากหลายเชิงศาสนาความเชื่อ มีทั้งยิว คริสต์ และบูชาผีสาร เทวรูปต่าง ๆ มากมาย ในวัย 40 ปีท่านมุฮัมมัดได้รับสาสน์จากทูตสวรรค์และทำหน้าที่เป็นผู้เผยแพร่อำนาจจากพระเจ้าเป็นเจ้า คือ พระอัลเลาะห์ ซึ่งท่านก็เป็นผู้เผยแพร่วะจนะเหล่านั้น จนในที่สุดก็รวบรวมเป็นคัมภีร์อัลกุรอานในเวลาต่อมา ระหว่างนั้น ท่านก็เริ่มเผยแพร่วะจนะจากพระเจ้าให้แก่คนรอบตัว เพื่อนใกล้ชิด และเมื่อขยายวงไปในวงกว้างขึ้นก็มีคนที่ไม่พอใจบ้าง และบางครั้งก็รุนแรงถึงขั้นถูกปองร้าย สุดท้ายพระองค์จึงต้องหลบหนีไปอยู่ในเมืองเมดินา ซึ่งที่นั่น ความเชื่อของท่านมุฮัมมัดเป็นที่ยอมรับมากในเมดินา และเมืองเมดินาจึงกลายเป็นรัฐมุสลิมแห่งแรก และมีมัสยิดแห่งแรกในศาสนาอิสลามที่นี่ และจากนั้นท่านรวบรวมกำลังพลได้หนึ่งหมื่นคนและนำทัพบุกโจมตีเมืองเมกกะ และได้ทำลายรูปเคารพต่าง ๆ ของเมกกะจนสิ้น เว้นเพียงแต่ หินดำแห่งกะบะ จนในปัจจุบันเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่ชาวชาวมุสลิมครั้งหนึ่งในชีวิตต้องไปที่นั่น และด้วยวิธีการเช่นนี้เอง ทำให้ท่านนบีมุฮัมมัดใช้วิธีการทางทหารพยายามในการเปลี่ยนแปลงเมืองต่าง ๆ ในคาบสมุทรอาระเบียให้เป็นอิสลาม ทำให้ในยุคต่อมาสาวกของพระองค์จึงมีภารกิจทางศาสนาที่ใช้อำนาจทางการทหารในการเผยแพร่อำนาจที่เรียบง่ายเข้าถึงพระเจ้าได้ง่าย ไม่ต้องผ่านตัวกลางอย่างศาสนาคริสต์ ทำให้อาณาจักรอิสลามสามารถแพร่กระจายได้ไกลและมีประสิทธิภาพมาก ผลที่ตามมาอย่างมีนัยยะสำคัญ คือ อาณาจักรอิสลามสามารถรับและใช้วิทยาการจากที่ต่าง ๆ มาปรับใช้เป็นของตัวเอง เพราะในเวลานั้นศาสนาอิสลามซึ่งมีที่ตั้งสำคัญอยู่ที่เมืองเมกกะ และตั้งอยู่บนโลกในส่วนที่เรียกว่า Middle East ทำให้เป็นศูนย์กลางทางความรู้ระหว่างตะวันออกและตะวันตก ซึ่งทำให้วัฒนธรรมความรู้แบบอิสลาม ได้คิดต่อจากกรีกโรมัน และรู้ว่าจีนผลิตกระดาษ การพิมพ์ได้ เรียนรู้ว่าอินเดียมีเลข 0 ใช้ ทำให้ในเวลาต่อมาวิทยาการของอิสลามก้าวหน้าไปมากกว่าเดิม เช่น ความรู้คณิตศาสตร์-พีชคณิต Algebra ซึ่งเป็นภาษาอาหรับ/ความรู้ด้านการไหลเวียนของโลหิตที่ชาวอาหรับพบก่อนนักวิทยาศาสตร์ในยุโรป/ระบบการเงินการธนาคาร ที่ใช้กันทั่วไปในจักรวรรดิมุสลิม/เช็ดที่สามารถขึ้นเงินที่ใดก็ได้ในโลกอาหรับ เป็นต้น

อนึ่ง ปี ฮ.ศ. หรือ อิจเราะห์ศักราช สำหรับชาวมุสลิม จึงใช้เริ่มต้นปีโดยนับเหตุการณ์การอพยพของท่านมุฮัมหมัดจากเมืองเมกกะสู่เมืองเมดินา ซึ่งจะแตกต่างจากศาสนาพุทธที่เริ่มต้นนับปี พ.ศ. หลังจากการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า และศาสนาคริสต์ที่เริ่มต้นนับปี ค.ศ. จากการกำเนิดของพระเยซู

นักวิชาการทั้งมุสลิมและไม่ใช่มุสลิมต่างได้ระบุถึงแนวคิด คุณค่าและหลักการคำสอนของศาสนาอิสลาม ซึ่งมีปรากฏอยู่มากมายในคัมภีร์อัล-กุรอาน และอัล-หะดิษ ซึ่งสามารถใช้เป็นกรอบในการสร้างสันติภาพจัดความขัดแย้งได้ ดังนี้ (สุชาติ เศรษฐมาลินี, 2557)

1. การสถาปนาความยุติธรรม ข้อเรียกร้องสำคัญที่สุดประการหนึ่งในศาสนาอิสลาม คือ การสถาปนาความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ดังนั้น การกระทำใด ๆ ก็ตามเพื่อสร้างความยุติธรรมจึงเปรียบเท่ากับว่าเป็นการกระทำเพื่อผู้เป็นเจ้าของ ดังตัวอย่างคำสอนในอัล-กุรอาน ที่เรียกร้องให้มุสลิมต้องมีหน้าที่ในการสร้างความยุติธรรมและต่อต้านการกดขี่และความอยุติธรรมทั้งหลาย ทั้งในระดับบุคคลและระดับโครงสร้าง ดังนั้น การมุ่งเน้นให้ความสำคัญเกี่ยวกับความยุติธรรมตามหลักการคำสอนของอิสลามจึงเป็นสิ่งเดียวกับการใช้แนวทางสันติวิธีในการเรียกร้องผู้คนชุมชนเพื่อต่อต้านความอยุติธรรมในสังคม จุดหมายปลายทางหลักของสันติวิธี ได้แก่ การแปรเปลี่ยนและจัดโครงสร้างความรุนแรงในทุกกระบวนซึ่งการแปรเปลี่ยนดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นในการสถาปนาสังคมที่มีความความยุติธรรม

2. การสร้างความเข้มแข็งทางสังคมผ่านการกระทำด้วยคุณธรรมและความดีงาม การสร้างพลังทางสังคมของผู้ถูกกดขี่โดยผ่านคุณค่าสำคัญในอิสลาม 2 ประการ คือ ความมีคุณธรรม (ihsan) และการประกอบความดีงาม (khayr) นับเป็นสิ่งสำคัญเพื่อนำสู่ความยุติธรรม การแพร่กระจายไปอย่างกว้างขวางของศาสนาอิสลามมาจากพื้นฐานในการช่วยเหลือและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ที่อ่อนแอหรือไร้อำนาจในสังคม การต่อสู้เพื่อต่อต้านการกดขี่ การช่วยเหลือคนจนผู้ยากไร้ และการมองมนุษย์อย่างมีความเท่าเทียมกัน สิ่งเหล่านี้นับเป็นคุณค่าอันเป็นแก่นของคำสอนของศาสนาอิสลาม อิสลามเรียกร้องให้มนุษย์ต้องทำความดีไม่เพียงต่อผู้ที่เป็นบุพการีและผู้ที่เป็นญาติที่

น้อง หากรวมถึงต้องกระทำดีและรับผิดชอบต่อผู้ที่เป็นเด็กกำพร้า คนยากจน ผู้คนที่ไม่มีผู้คอยให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนผู้ที่เป็นเพื่อนบ้าน ไม่ว่าพวกเขาจะมีความเกี่ยวข้องกับเราในทางใดหรือไม่ก็ตาม คำสอนอิสลามเน้นการกระทำความดีงามตามทางที่เที่ยงตรง (al-sirat al-mustaqim) ตามแนวทางอันดีงามของท่านนบีมุฮัมมัด ไม่ได้เน้นที่การใช้อำนาจและกำลัง

โดยสรุป มุสลิมจะต้องสร้างคุณธรรม มีคุณธรรม และกระทำความดีงามทั้งต่อผู้ที่เป็นมุสลิมและผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม คำสอนในอัล-กุรอานและแบบอย่างจากท่านนบีนั้นได้ให้ความสำคัญต่อดนฺซึ่งชนคุณค่าดังกล่าว เพื่อสร้างสันติภาพในสังคมทุกระดับ ดังนั้น ในกระบวนการแสวงหาสันติภาพด้วยสันติวิธีในอิสลามจึงจำเป็นที่ค่านึงถึงเรื่องการสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องในความขัดแย้งที่จะสามารถเข้าถึงการตัดสินใจ ได้อย่างมีความเท่าเทียมกัน

3. ความเป็นสากลและเกียรติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อิสลามได้ส่งสารที่ชัดเจนและหนักแน่นเกี่ยวกับความเป็นสากลและเกียรติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยอิสลามมองว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีจุดกำเนิดเดียวกันและอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น มนุษย์จึงมีสิทธิเท่าเทียมกัน มนุษย์เป็นสิ่งสรรสร้างที่เลอเลิศและสวยงามที่สุดของผู้เป็นเจ้า มีศักยภาพที่จะเรียนรู้ ความสามารถในการตัดสินใจและรับผิดชอบต่อผลของการกระทำของตนเอง มนุษย์ในทัศนะอิสลามจึงเกียรติศักดิ์ศรีสูงส่งในฐานะเป็นผู้แทนของผู้เป็นเจ้าบนหน้าแผ่นดินนี้ ดังนั้น การเป็นมนุษย์จึงมีสถานะและได้รับเกียรติอย่างสูงส่งจากผู้เป็นเจ้า การปกป้องชีวิตและเคารพในเกียรติศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์จึงเป็นเรื่องที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่อาจจะล่วงละเมิดกันได้ในทัศนะอิสลาม

ในทัศนะอิสลาม เกียรติศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่ได้รับจากผู้เป็นเจ้านี้จะต้องได้รับการปกป้องซึ่งหมายรวมถึงผู้ที่เป็นศัตรูต่ออิสลาม เด็ก สตรีและคนชรา ดังนั้น เมื่อการกล่าวถึงประเด็นความขัดแย้งในมุมมองของอิสลามจึงต้องให้ความสำคัญและเคารพในเกียรติศักดิ์ศรีของคนทุกฝ่ายในข้อความขัดแย้งซึ่งสิ่งนี้เป็นคุณค่าสำคัญของวิถีทางสันติวิธี

4. ความเท่าเทียม ในคำสอนของอิสลามนั้นให้ความสำคัญมากกว่าเพียงเพื่อให้ความขัดแย้งเฉพาะกรณีหนึ่ง ๆ ยุติลงไป แต่คำสอนยังมีความมุ่งมาดปรารถนาที่จะนำสู่การบรรลุความเป็นครอบครัวเดียวกันของมนุษย์ คุณค่าเรื่องความเท่าเทียมกันในหมู่มวลสมาชิกในสังคมเป็นเรื่องสำคัญในอิสลามเพราะอิสลามมองว่ามนุษย์ทุกคนล้วนมาจากจุดกำเนิดเดียวกัน ในหลักอิสลามไม่ได้ให้สิทธิพิเศษแก่ผู้คนบนพื้นฐานของเชื้อชาติหรือชาติพันธุ์ ตลอดจนฐานะเงินทองหรือชนชั้นทางสังคม หากตัดสินด้วยความศรัทธาต่อผู้เป็นเจ้าและคุณธรรมความดีงาม เพราะทุกคนต่างเป็นสิ่งถูกสร้างจากผู้เป็นเจ้าอย่างเท่าเทียมกัน

5. ความศักดิ์สิทธิ์แห่งชีวิตมนุษย์ แนวทางการสร้างสันติภาพและสันติวิธีมีพื้นฐานคุณค่าที่ว่าชีวิตมนุษย์นั้นศักดิ์สิทธิ์และมีคุณค่าที่จะต้องได้รับความปลอดภัย และได้รับการปกป้องจากความรุนแรง ทั้งนี้ เนื่องจากมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้นมาโดยบังเอิญ หากแต่ถูกสร้างจากผู้เป็นเจ้าอย่างมีความหมายและมีเป้าหมายที่ชัดเจน คุณค่าคำสอนของอิสลามได้ให้ความสำคัญและรับประกันว่าชีวิตและการทำงานของมนุษย์จะต้องได้รับการปกป้องและห้ามมิการล่วงละเมิด การฆ่าทำลายชีวิตมนุษย์ผู้บริสุทธิ์คนหนึ่งโดยไร้เหตุผลจึงนับเป็นบาปใหญ่ในอิสลาม หรือแม้แต่การทำลายทรัพย์สินอันเป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ก็เป็นสิ่งต้องห้ามในอิสลาม

โดยสรุป การริเริ่มสู่การสร้างสันติภาพในอิสลามจึงต้องสร้างและพัฒนาเงื่อนไขที่จะปกป้องชีวิตและเกียรติศักดิ์ศรีของมนุษย์ และสนับสนุนความเท่าเทียมกันของทุกคนไม่ว่าเขาจะมีเชื้อชาติ หรือนับถือศาสนาใดก็ตาม

6. การมุ่งสู่สันติสุข สันติภาพที่แท้จริงในทัศนะอิสลาม คือ สภาวะที่กลมกลืนกันทั้งทางด้านกายภาพ จิตใจและจิตวิญญาณ เป็นการดำรงอยู่อย่างสันติโดยยอมจำนนต่อผู้เป็นเจ้า ตลอดจนอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ และด้วยความยุติธรรมอันเป็นเป้าหมายของการดำรงอยู่ของมนุษย์ ดังนั้น สันติภาพจึงเป็นสภาวะทั้งในระดับภายในของปัจเจกบุคคลและในระดับสังคม โดยมีผู้เป็นเจ้าทรงเป็นคุ้มครองรักษา การยอมจำนนต่ออำนาจผู้เป็นเจ้าโดยสมบูรณ์จึงเป็นหลักประกันในการสร้างสันติภาพในทัศนะอิสลาม

อิสลามจึงเป็นศาสนาที่เรียกร้องให้มุสลิมต้องเป็นผู้ใฝ่ในสันติ ไม่ใช่กระหาย

สงครามและนิยมความรุนแรง แม้ว่าชีวิตของท่านศาสดาจะถูกคุกคามเหยียดหยาม ถูกทำร้าย หรือแม้กระทั่งบรรดาญาติและมิตรสหายผู้ใกล้ชิดถูกฆ่าอย่างโหดร้าย และแม้กระทั่งศพพวกเขาจะถูกทำร้ายอย่างป่าเถื่อนจนท่านเสียใจเป็นที่สุด แต่ท่านไม่เคยคิดเคียดแค้นต่อศัตรูของอิสลาม และกลับให้อภัยพวกเขาเหล่านั้นจนท่านชนะจิตใจของชนชาวมักกะฮ์ในที่สุด

อย่างไรก็ตาม คงจะไม่สามารถกล่าวถึงหลักการและคุณค่าในการสร้างสันติภาพในทัศนะอิสลามได้อย่างสมบูรณ์หากไม่มีการพูดถึงประเด็นเรื่องคุณค่าของ “การญิฮาด” ถึงแม้ว่า นักวิชาการมุสลิมต่างยอมรับถึงเงื่อนไขที่จำกัดของการสามารถให้กำลังได้ แต่ก็มีกรถเถียงอย่างมากในหมู่นักวิชาการทั้งมุสลิมและผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม เกี่ยวกับบริบทและการตีความหมายเกี่ยวกับ “การญิฮาด” มีงานศึกษาจำนวนมากที่สรุปว่า “ญิฮาด” ไม่ได้หมายถึง การใช้อาวุธเข้าแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งกับศัตรูที่ไม่ใช่เป็นชาวมุสลิม หรือกับชาวมุสลิมด้วยกัน หากอัล-กุรอาน ได้ชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการทำญิฮาดแบบสันติวิธี เช่น การต่อสู้เพื่อเอาชนะอารมณ์ของตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นการญิฮาดที่ยิ่งใหญ่และทำสำเร็จได้ยากที่สุด เป็นต้น

7. การสร้างสันติภาพเพื่อลดความขัดแย้ง อิสลามสนับสนุนให้มุสลิมมีบทบาทและทำหน้าที่ในการเป็นผู้ประสานข้อขัดแย้ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน คำสอนของอิสลามให้หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าด้วยความก้าวร้าวรุนแรงและมีอคติระหว่างกัน จึงสอดคล้องและมีประสิทธิภาพตามหลักการของการสร้างสันติภาพเพื่อลดความขัดแย้งที่จะนำสู่ความรุนแรง

8. การให้อภัย อิสลามมีคำสอนเช่นเดียวกับศาสนาอื่น ๆ ที่ให้คุณค่าอย่างมากกับการรู้จักให้อภัย การให้อภัยเป็นวิถีที่ผู้คนพึงมีต่อกันและกัน การให้อภัยนับเป็นคุณค่าสำคัญในหลักการและกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติการของการสร้างสันติภาพทั่วโลก

9. ความรับผิดชอบในการกระทำและการตัดสินใจ อิสลามเป็นศาสนาที่มองว่าการปฏิบัติเป็นสิ่งพิสูจน์ความศรัทธาของคนเป็นมุสลิม และมนุษย์ทุกคนจะต้องรับผิดชอบในการกระทำทุกอย่างของตนเอง สำหรับมุสลิมมีความรับผิดชอบส่วนบุคคล 3

ประการ ที่จะถูกตัดสินโดยผู้เป็นเจ้าของคือ (1) ความรับผิดชอบต่ออัลลอฮ์ (ช.บ.) ผู้เป็นเจ้าของ เกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามศาสนบัญญัติ (2) ความรับผิดชอบต่อตนเอง คือ อยู่อย่างเป็น สุขสงบกับตัวเอง และ (3) ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น คือ อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ ทานนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) ย้ำว่า ทุกคนมีอำนาจในการเลือกตัดสินใจในการกระทำของ ตนเอง และทุกคนจะได้รับผลในการตัดสินนั้น ๆ จากผู้เป็นเจ้าของอย่างเที่ยงธรรม ดังนั้น การให้ความช่วยเหลือและเอื้ออาทรต่อผู้อื่น การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและ สร้างสรรค์ให้เกิดสันติภาพในสังคมจึงนับเป็นการกระทำดีที่เราจะได้รับรางวัลจาก ผู้เป็นเจ้าของ

10. ความอดทน มุสลิมถูกสอนให้ต้องเป็นผู้อดทนซึ่งเป็นคุณค่าสำคัญของผู้มี ความศรัทธาในผู้เป็นเจ้าของไม่ว่าเขาจะเผชิญกับความยากลำบากอย่างมากมายเช่นไรก็ตาม ความอดทนเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้มีความศรัทธารวมทั้งคนทำงานด้านการสร้าง สันติภาพในการรณรงค์สู่เปลี่ยนแปลงสังคมด้วยสันติวิธี ดังนั้น การเรียกร้องให้มุสลิม ใช้ความอดทนและรู้จักควบคุมตนเองในสถานการณ์ความขัดแย้งจะทำให้เป็นนักสร้าง สันติภาพที่ดีในท่ามกลางความขัดแย้ง

11. กระบวนการมีส่วนร่วมและยอมรับซึ่งกันและกัน การมีส่วนร่วมและเปิดใจ ยอมรับทุกฝ่ายย่อมเป็นผลดีและมีประสิทธิภาพมากกว่าการใช้อำนาจแบบเผด็จการและ ปิดกั้นการตัดสินใจ ยุทธศาสตร์ในการสร้างสันติภาพวางอยู่บนพื้นฐานให้ทุกฝ่ายเข้าสู่ การเจรจบนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกันหรืออาจใช้คนกลางช่วยดำเนินการใน การไกล่เกลี่ย

อิสลามส่งเสริมให้มนุษย์เปิดใจกว้างมากกว่าที่จะมีจิตใจคับแคบ โดยใช้หลัก ความยุติธรรมแทนที่ความอยุติธรรม หลักการนี้สะท้อนได้ดีในระบบการปกครองแบบ ชูรอ (การปรึกษาหารือ) ความหมายของระบบชูรอ คือ ความสมานฉันท์ในสังคมที่เกิด จากการที่ทุกฝ่ายได้พูดคุยเสวนากัน โดยอิสระอย่างแท้จริง แสดงความคิด ความเห็นได้ อย่างเต็มที่ โดยผู้ปกครองจะเก็บรวบรวมความเห็นหรือคำแนะนำทั้งหมดจากหมู่พล สมาชิกเพื่อประกอบการตัดสินใจต่อไป บทบาทสำคัญของกระบวนการชูรอในระบบ การปกครองตามแนวอิสลามเป็นที่ถกเถียงในกันอย่างมากในแวดวงหมู่นักวิชาการ

โดยเฉพาะกลุ่มที่เห็นว่า ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยไม่ได้ขัดกับหลักการของอิสลาม ทั้งนี้ เนื่องจากผู้เข้าร่วมในระบบชูรอจะประกอบด้วยผู้คนทุกภาคส่วนในสังคม โดยยึดหลักการสำคัญดังนี้

11.1 เป็นการปกครองเพื่อคนโดยส่วนรวม เป็นความพึงใจและได้รับความเห็นชอบจากคนทั้งชุมชนมากกว่าจากผู้ที่เป็นตัวแทนเท่านั้น

11.2 การจะได้รับการมีชีวิตที่ดี มีศาสนาและนำสู่ประโยชน์สาธารณะร่วมกันนั้น ไม่ใช่เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองเท่านั้น เช่น ระบบการจ่ายชะกาด เป็นหน้าที่รับผิดชอบของมุสลิมทุกคนที่จะต้องให้ความช่วยเหลือค้ำจุนสมาชิกอื่น ๆ ในสังคม

11.3 เสรีภาพเป็นสิทธิของคนทุกคน หากเสรีภาพในการแสดงออกไม่ได้รับการรับรองในสังคม ระบบชูรอก็ย่อมไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างแท้จริง

11.4 มนุษย์ทุกคนต่างมีความเท่าเทียมกัน มีพ่อ-แม่ คนเดียวกัน และต่างถูกสร้างมาจากวิญญูณเดียวกัน

11.5 ผู้คนที่ต่างจากเราย่อมมีสิทธิอำนาจเช่นกัน

11.6 การกดขี่และการไร้ความยุติธรรมเป็นสิ่งต้องห้ามเนื่องจากเป็นสิ่งที่ขัดกับหลักคำสอนของอิสลามอย่างร้ายแรง

11.7 หลักการของระบบชูรอเป็นไปตามระบบกฎหมายอิสลามซึ่งจะต้องได้รับการปฏิบัติตามทั้งโดยผู้ปกครองและประชาชนทั่วไป หลักดังกล่าวจะช่วยปกป้องประชาชนจากการฉ้อฉลของผู้ปกครอง

12. ความเป็นพหุลักษณะและความหลากหลาย ในประเพณีคำสอนของอิสลาม ความเป็นพหุลักษณะและความหลากหลายเป็นคุณค่าที่มีความสำคัญอย่างมาก อัล-กุรอานได้ระบุถึงการให้มีความอดกลั้นต่อความหลากหลายที่วางอยู่บนพื้นฐานความแตกต่างทางเพศ สีผิว ภาษา ความเชื่อและตำแหน่งทางสังคม ความสมานฉันท์ท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายนับเป็นคุณค่าที่ดั่งามของสังคม ในขณะที่ ความพยายามจะแข่งขันและควบคุมเหนือผู้อื่นเป็นสิ่งที่ถูกตำหนิ อิสลามเชื่อว่าความแตกต่างเป็นลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ และเป็นเจตจำนงค์ของผู้เป็นเจ้า

ดังนั้น อิสลามได้เน้นให้มุสลิมมีความอดกลั้นต่อผู้อื่นที่แตกต่างจากตน โดยเฉพาะผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม และจะต้องปฏิบัติดีต่อผู้อื่น โดยไม่ได้ใช้ความแตกต่างทางความเชื่อของศาสนามาเป็นเส้นแบ่งแยก นอกจากนั้นอัล-กุรอาน ได้เรียกร้องให้มุสลิมละเว้นการต่อสู้และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข จากการให้ความเคารพและยอมรับในความหลากหลายดังกล่าว สามารถสรุปเป็นหลักการของอิสลามเพื่อให้มุสลิมดำรงอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุขในท่ามกลางความหลากหลาย ดังนี้

1. เกียรติศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์จะต้องได้รับการปกป้องโดยสมบูรณ์ไม่ว่าคนผู้นั้นจะมีความแตกต่างทางศาสนาความเชื่อ ชาติพันธุ์ หรืออุดมการณ์ความคิดใด ๆ ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้ได้รับการปกป้องโดยผู้เป็นเจ้า

2. มนุษย์ทุกคนต่างมาจากแหล่งกำเนิดเดียวกัน

3. ความแตกต่างหลากหลายของมนุษย์เป็นสิ่งสร้างสรรค์และเป็นกฎของผู้เป็นเจ้า

4. อิสลามไม่ยอมรับในการละเมิดศาสนาอื่น ๆ

5. มุสลิมมีเสรีภาพที่จะเลือกและตัดสินใจหลังจากที่ผู้เป็นเจ้าได้ส่งสารอันชัดเจนแล้ว

6. ผู้เป็นเจ้าคือผู้ที่จะเป็นผู้ตัดสินการกระทำของมนุษย์ทุกคนแต่เพียงพระองค์เดียว ท่านนบีเป็นเพียงผู้นำสารของพระองค์ท่านนั้น

7. มุสลิมจึงต้องปฏิบัติแต่ความดีงาม ดำรงความเท่าเทียมและความยุติธรรมในการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ความอดกลั้นต่อความแตกต่างและการเคารพในความหลากหลายนับเป็นแก่นของหลักปฏิบัติในแนวทางการสร้างสันติภาพ นักสร้างสันติภาพต่างมีความหวังที่จะให้ผู้คนตระหนักในความแตกต่างเพื่อที่จะไม่ถูกนำไปใช้ในการเลือกปฏิบัติหรือสร้างอคติใด ๆ คุณค่าเหล่านี้เป็นหลักการสำคัญในคำสอนของอิสลาม เพราะความหลากหลายเป็นพระประสงค์และเป็นอำนาจสิทธิขาดของผู้เป็นเจ้าแต่เพียงองค์เดียวที่มุสลิมทุกคนต้องให้การยอมรับเพราะมาแต่พระองค์องค์ประสงค์ที่จะทำให้มนุษย์เป็นหนึ่งเดียวเหมือนกันทั้งหมดย่อมพระองค์ย่อมมีอำนาจที่จะทำได้อย่างแน่นอน

ศาสนาพุทธ

สำหรับประเทศไทยซึ่งเป็นเมืองพุทธศาสนาได้มีการนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเข้ามาเพื่อจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็น “ศาสนาแห่งสันติ” หากพิจารณาว่าความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคม” พระพุทธเจ้าทรงมองความขัดแย้งว่าเป็น “ธรรมชาติของมนุษย์” ซึ่งถือได้ว่าเป็น “สิ่งที่มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่พ้น” (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2539, หน้า 36) ความขัดแย้งหรือความแปลกแยกในตัวเองกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เจ้าชายสิทธัตถะได้พัฒนาจิตของตนเองเพื่อเลื่อนสถานภาพจากความเป็นมนุษย์ธรรมดาไปสู่ความเป็นพระพุทธเจ้า ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะสาเหตุสำคัญดำเนินมาจากความขัดแย้งภายใน เกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย (Phramaha Hansa Dhammhaso, 2011) ดังนั้น หลักธรรมเพื่อขจัดความขัดแย้งเป็นหลักพุทธสันติวิธีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรียกหลักธรรมนี้ว่า โอวาทปาฏิโมกข์ แปลว่า คำสอนเพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ หรือความขัดแย้ง เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าล้วนแล้วแต่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์

ในทางศาสนา ความขัดแย้งเป็นสภาวะการณ์และลักษณะที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความคิดหรือการกระทำที่ไม่สอดคล้องกัน มีผลประโยชน์ ค่านิยม ความสัมพันธ์และโครงสร้างที่แตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างกันเหล่านั้นได้ก่อให้เกิดความบาดหมาง การทะเลาะ การแก่งแย่งและการวิวาทจนนำไปสู่การทำร้ายร่างกาย ฆ่าผู้อื่นในที่สุด ซึ่งความขัดแย้งนี้เองได้สะท้อนให้เกิดเชิงทวิลักษณ์ คือ ในแง่บวกและลบ ความขัดแย้งพระพุทธศาสนาเรียกว่า ทุกข์ ซึ่งมีสภาพขัดแย้ง บีบคั้น กดดันซึ่งกันและกัน ซึ่งเกิดขึ้นจากปัจจัยภายในเป็นสาเหตุหลัก ปัจจัยภายในที่กล่าวมา คือ จิตใจ และภายในจิตใจนั้นสาเหตุแห่งความขัดแย้งเกิดจากเวทนา ตัณหา เพราะเมื่อเกิดเวทนา มนุษย์ก็ต้องการวัตถุมาสนองสุขเวทนา ต่อมาก็เลยมีการติดใจในสุขเวทนานั้น เรียกว่า ตัณหา พอเกิดตัณหาบ่อยเข้า อุปาทานความยึดมั่นก็เกิดขึ้น เมื่อยึดมั่น ถือมั่นย่อมเกิด การแสวงหา จะโดยชอบธรรมก็ตาม ไม่ชอบธรรมก็ตาม ย่อมเกิดการรักษา คุ้มครองเกิดขึ้น อันนี้เป็นความทุกข์หรือความขัดแย้งที่เกิดภายในจิตใจ (พระครูสุตพัฒน์ โนคม (วรเมศร์ จารุณฺโณ, 2561)

เมื่อกล่าวโดยภาพรวมเกี่ยวกับความขัดแย้งจะพบว่า พระพุทธศาสนายอมรับว่า ความขัดแย้งว่าเป็นสิ่งจำเป็น (necessity) ในระดับโลกียวิสัย เพราะ “ความขัดแย้ง” จัดได้ว่าเป็น “ทุกข์ของบุคคลและสังคม” ประการหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมองว่า ความขัดแย้งเป็น “ธรรมชาติ” หรือ “ธรรมดา” ของสังคมทั่วไปจนอาจจะกล่าวได้ว่าเป็น “สิ่งจำเป็น” ของสังคม เพราะสรรพสิ่งในสังคมนั้นแปรเปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลา (อนิจจัง) ผลจากการแปรเปลี่ยนดังกล่าวนี้จึงทำให้เกิดบรรยากาศของ “ทุกข์” หรือ “ความขัดแย้ง” ซึ่งเป็นสภาวะหรือบรรยากาศที่ดำรงอยู่ในภาพเดิมไม่ได้สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งก็เพราะทุกสิ่งทุกอย่างนั้นในแง่ของโลกียวิสัยนั้นไม่สามารถเป็นไปตามความต้องการ หรืออำนาจของสิ่งใด หรือบุคคลใดกล่าวคือ ไม่มีสิ่งใดหรือบุคคลใดบังคับให้มันไม่เปลี่ยนแปลงหรือไม่ให้ขัดแย้งกัน (อนัตตา) ฉะนั้น เมื่อกล่าวโดยธรรมชาติแล้วสรรพสิ่งต้องขัดแย้งกัน แต่ถึงกระนั้นพระพุทธศาสนาก็ได้เหลือ “พื้นที่” ของความ “ไม่ขัดแย้ง” เอาไว้ให้ “สภาวะสูงสุด” นั่นก็คือ “พระนิพพาน” (สำนักงานสาธุกิจธรรม, สำนักกระบวนข้อพิพาท, 2559, หน้า 32)

การจัดการความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธศาสนามีเป้าหมายเพื่อสันติภาพ ได้แก่ สันติภาพภายใน หมายถึง การมีสภาวะจิตที่บรรลุพระนิพพานซึ่งเป็นสันติภาพที่แท้จริง และสูงสุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งต้องเกิดจากการฝึกฝนอบรมตนตามหลักไตรสิกขา คือ “ศีล สมาธิ ปัญญา” และสันติภาพภายนอก หมายถึง การอยู่ดีมีสุขของประชาชนหรือสังคม ซึ่งเป็นภาวะที่ทุกคนรับรู้ได้และภาวะที่เกิดขึ้นจากการที่สังคมสงบสุขเรียบร้อย ไม่มีการรบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกัน การฝึกตนเองในด้านพฤติกรรมภายนอกทางกาย วาจา เรียกว่า “ศีล” การฝึกฝนพัฒนาคนในด้านจิตใจ เรียกว่า “สมาธิ” และการฝึกฝนพัฒนาคนในเรื่องของความรู้ความเข้าใจให้เข้าถึงความจริง เรียกว่า “ปัญญา” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2538, หน้า 6)

นอกจากหลัก “ศีล สมาธิ ปัญญา” ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งแล้ว ยังมีหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับความสงบสุขและสันติภาพ เช่น หลัก “เมตตาธรรม” เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งได้โดยทันที เพราะเมตตาธรรมเป็นคุณธรรม

ประจําใจที่เปิดจิตใจให้กว้าง พ้นจากความเห็นแก่ตัว และขยายความรู้สึกที่ดีงามออกไป เมื่อจิตพ้นจากความยึดติดในตัวตนและสิ่งที่จะเอาเป็นของตนก็พร้อมที่จะรองรับและเปิดโอกาสให้คุณธรรมอื่น ๆ เจริญงอกงามขึ้นได้อีก พร้อมที่จะปฏิบัติคุณธรรมข้ออื่น ๆ ได้อย่างจริงใจและเต็มที (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุต.โต, 2542, หน้า 356-357)

จากแนวความคิดการสอนตามหลักพุทธศาสนาในการแก้ปัญหาความขัดแย้งและเพื่อสร้างสันติในหมู่วมวลมนุษย์ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล ซึ่งท่านเป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่มีความคิดโดดเด่นในเรื่องการจัดการความขัดแย้ง ท่านกล่าวว่า เรื่องการไกล่เกลี่ยแบบพุทธเกิดในพระพุทธประวัติ หลายครั้งที่พระพุทธองค์ได้ทรงเป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง เช่น กรณีความขัดแย้งระหว่างพวกพวกลัทธิสากยะกับพวกโกลิยะที่ทำสงครามเพื่อแย่งน้ำกัน และกรณีพระเจ้าวิฑูทกะ โอรสพระเจ้าปเสนทิโกศลที่จะยกทัพไปทำลายพวกสากยะที่เป็นพระญาติของพระองค์ที่กรุงกบิลพัสดุ์ พระองค์ทรงเข้าห้ามด้วยวิธีการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้งด้วยพระองค์เอง และพระองค์ทรงตรัสตอบพระอานนทที่เพิกเฉยต่อกรณีพระภิกษุถูกจับจ้วง โดยพระองค์ทรงเห็นว่าเรื่องแบบนี้วางเฉยไม่ได้ พระพุทธศาสนาจะไม่วางเฉยเมื่อมีความขัดแย้ง ต้องเข้าไปไกล่เกลี่ยแก้ไข เพราะถือเป็นกิจส่วนร่วม เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และหลักการของพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า อกุศลมูล ความขัดแย้งและการแก้ไขความขัดแย้งมี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบที่หนึ่ง ประเด็นหรือข้อเรียกร้อง องค์ประกอบที่สอง บุคคลหรือคู่ขัดแย้ง และองค์ประกอบที่สาม คือ กระบวนการหรือปฏิสัมพันธ์ เช่น การตอบโต้ การเผชิญหน้า การใช้ความรุนแรงต่อกัน หรือการเจรจา ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเน้นการเจรจาท่อกันโดยการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง (พระไพศาลวิสาโล, 2550, หน้า 2-8)

รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้ในการจัดการความขัดแย้ง มีผู้ศึกษาไว้จำนวนมาก และเพื่อนำมาสู่การวิเคราะห์แนวคิดและการดำเนินการของ พระไพศาล วิสาโล ผู้วิจัยได้นำการศึกษาของ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยากร) (2547, หน้า 214-218) ที่ได้สรุปไว้ว่า แนวคิดในการแก้

ความขัดแย้งแนวพุทธ ได้แก่ แนวคิดเชิงรับแนวคิดเชิงรุก และแนวคิดคู่ขนาน มาเป็นพื้นฐานสำคัญ ดังนี้

1. แนวคิดพื้นฐานเชิงรับเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี
แนวคิดนี้ประกอบด้วยแนว (1) หลักขันติธรรม และ (2) หลักอนัตตา กล่าวคือ หลักขันติธรรม หมายถึง ความอดทนที่เกิดขึ้นจากการที่ถูกกระทำโดยฝ่ายตรงข้าม ส่วนหลักอนัตตา หมายถึง การลดทอนหรือถอนทำลายและสลายการยึดมั่นถือมั่นในความเป็นอัตลักษณ์

2. แนวคิดพื้นฐานเชิงรุกเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี
ประกอบด้วย (1) หลักการวชิรธรรม และ (2) หลักสามัคคีธรรม กล่าวคือ หลักการวชิรธรรมเป็นกระบวนการของความเคารพให้เกียรติและยกย่องโดยไม่ดูหมิ่นบุคคล ข้อมูลและประชาคมที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนหลักสามัคคีธรรม หมายถึง ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ เป็นพื้นฐานที่สำคัญ เพราะหลักแห่งความสามัคคีเป็นองค์ประกอบสำคัญในการผลักดันกระบวนการของสังคมที่ไร้ระเบียบไปสู่สังคมแห่งสันติ

3. แนวคิดพื้นฐานแบบคู่ขนานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี
แนวคิดพื้นฐานนี้เป็นชุดเดียวกับแนวคิดเชิงรุกและแนวคิดเชิงรับ ซึ่งสามารถนำมาใช้ร่วมกันได้ในทุกกรณี ได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 หลักปธานียธรรม หลักสารณียธรรม และหลักสังกะวัตถุธรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

หลักพรหมวิหาร 4

หลักพรหมวิหาร 4 หมายถึง ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง ที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ มี 4 ประการ ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2540, หน้า 124-127)

1. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดี มีไมตรีต่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครอง กล่าวคือ ปรารถนาให้เขาเหล่านั้นมีความสุข

2. กรุณา ความสงสาร คือ ช่วยเหลือให้ประชาชนหรือผู้ได้ปกครองให้พ้นจากทุกข์ ไฟใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความเดือดร้อนของปวงประชารวมถึงสัตว์ทั้งปวงด้วย

3. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อประชาชนหรือผู้ได้ปกครองประสบความสำเร็จ ในหน้าที่การงานก็รู้สึกชื่นชมยินดีกับความสำเร็จของเขาเหล่านั้น

4. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง คือ อันที่จะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา กล่าวคือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง ไม่ซ้ำเติมเมื่อผู้อื่นประสบความทุกข์ พิจารณาเห็นการกระทำของเขาเหล่านั้นตามหลักแห่งกรรม

ทั้งนี้ ความเมตตาและอุเบกขาเป็นแนวคิดเชิงรับ ส่วนกรุณาและมุทิตาเป็นแนวคิดเชิงรุก พระพุทธเจ้าใช้หลักพรหมวิหาร 4 ต่อสรรพสัตว์อย่างประสานกลมกลืนเป็นชุดความคิดที่พระองค์ใช้เป็นเครื่องมือและเป็นพื้นฐานในการจัดการความขัดแย้งทั้งระดับปัจเจกและระดับสังคม นับเป็นหลักการสำคัญที่นักสันติวิธีต้องพัฒนาให้เกิดขึ้น (พระไพศาล วิสาโล, 2559, หน้า 73)

หลักอปริหานิยธรรม

การปกครองทุกระดับไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอาณาจักรหรือฝ่ายศาสนจักร หากมีคุณธรรม 7 ข้อ ที่ชื่อว่า อปริหานิยธรรม แล้วก็จะมีความเจริญ มีความสามัคคีเป็นปึกแผ่นแน่นหนา ศัตรูไม่สามารถทำลายได้ถ้าเราจะส่งเสริมให้ระบอบประชาธิปไตยมันคงเกิดเป็นคุณประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองก็ควรพร้อมเพรียงกันยึดแนวทางหลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ โดยตรัสสอนเหล่าภิกษุทั้งหลายที่เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี และตรัสสอนเหล่าภิกษุที่เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ หลักอปริหานิยธรรมสำหรับฝ่ายคฤหัสถ์ มีดังนี้ (1) หมั่นประชุมกันเนื่อง ๆ (2) ประชุมหรือเลิกประชุม และทำกิจของส่วนรวมอย่างพร้อมเพรียงกัน (3) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีบัญญัติไว้ ไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้วยึดถือปฏิบัติตามหลักธรรมที่บัญญัติไว้ (4) เคารพนับถือเชื่อฟังและให้เกียรติแก่ผู้เป็นประธาน

ผู้บริหารหมู่คณะ และปฏิบัติตามหลักธรรมที่บัญญัติไว้ (5) ให้เกียรติ ให้ความปลอดภัย แก่สตรีเพศ ไม่ข่มเหงลูกคร่า (6) เคารพนับถือบูชาพระเจดีย์ทั้งหลายทั้งภายในและ ภายนอกเมือง และ (7) ไม่บั่นทอนผลประโยชน์ที่เคยอุปถัมภ์บำรุงพระเจดีย์เหล่านั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2540)

พระครูปลัดไพฑูรย์เมธิโก (มหานุกูล) (2558) ศึกษาเรื่อง *อภิธานิยธรรม*: *สันติภาพสู่สังคมไทย* พบว่า ในยุคของการแข่งขันภายใต้กระแสทุนนิยม และความมั่งคั่งทางด้านวัตถุกลับมีปัญหาเรียกร้องหาโมติจิตมิตรภาพ และเรียกหาสันติภาพ พระพุทธศาสนาเป็นความหวังที่จะนำพาวิถีอารยธรรมไปสู่การพัฒนาสันติภาพ ตามหลักอภิธานิยธรรม ผลในทางปฏิบัติผู้ที่กำลังโยยหาสันติภาพต้องยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคลที่เป็นอัตวิสัยและปรับเปลี่ยนไปตามภาวะวิสัย

หลักสาราณิยธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2540) อธิบายเรื่อง สาราณิยธรรม แปลว่า ธรรมอันเป็นไปเพื่อความระลึกถึงกันและกัน หมายถึง ธรรมอันเป็นไปเพื่อเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันจนก่อให้เกิดเป็นความสามัคคีนี้น้ำหนึ่งใจเดียวกัน ดังนั้น สาราณิยธรรม ก็คือวิธีสร้างความสามัคคีนั่นเอง การที่หมู่คณะหรือสังคมใดเกิดความแตกแยกมีปัญหาวุ่นวาย ก็เป็นเพราะว่าคนในหมู่คณะหรือสังคมเหล่านั้นละเลย หลักธรรมเรื่องความสามัคคี จึงทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา คือขาดความรัก ขาดความเมตตา อิจฉาริษยา นินทาว่าร้ายกัน เบียดเบียนและรังแกกัน เห็นแก่ตัวถืออภิสิทธิ์ และมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน ต่างคนต่างก็ถือความคิดของตนเป็นใหญ่อยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ถ้าหากทุกคนในสังคมเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ยอมรับในความแตกต่างของกันและกัน เคารพในกฎกติกาเดียวกัน รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือกัน ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และรู้จักการให้อภัยกันอยู่ตลอดเวลาสังคมของเราก็จะมีความอบอุ่นและน่าอยู่เต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขสิ่งดังกล่าวมานี้สามารถทำให้เกิดขึ้นได้โดยการเสริมสร้างความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในสังคม

เรื่องของความสามัคคีนั่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงหลักธรรมที่เป็น

แนวทางในการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะในสังคม ไว้ 6 ประการ คือ
 สาราณียธรรม 6 หมายถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกรู้ถึงกัน 6 ประการ เป็นคุณธรรมที่ทำให้
 คนเราไม่เห็นแก่ตัว แต่จะคิดถึงคนอื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น ระลึก
 ถึงกัน ผูกพันเชื่อมโยงบุคคลไว้ด้วยน้ำใจ ประกอบด้วยหลักสำคัญ 6 ประการ ได้แก่
 (1) ตั้งเมตตาภาวกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและรับหลังด้วยจิตที่เมตตา
 (2) ตั้งเมตตาวชิกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและรับหลัง เช่นกล่าว
 ตักเตือนเป็นต้นด้วยจิตที่เมตตา (3) ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้ง
 ต่อหน้าและรับหลัง คือคิดแต่สิ่งที่ดีก่อให้เกิดประโยชน์แก่เพื่อน (4) แบ่งปันลาภที่ตนได้
 มาแล้วโดยชอบธรรมให้แก่เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ไม่หวงเอาไว้บริโภคผู้เดียว
 (5) รักษาศีลตนเองให้บริสุทธิ์เหมือนกับเพื่อนพรหมจรรย์อื่น ๆ ไม่ทำตนให้เป็นที่น่า
 รังเกียจหรือตำหนิจากผู้อื่นในแง่ศีลาจารวัตร และ (6) เมื่อเกิดปัญหาได้บทสรุปไปใน
 ทิศทางเดียวกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ ไม่วิวาทกับใคร ๆ จนนำไปสู่ความรุนแรง หลักการ
 ดังกล่าวข้างต้นเป็นแนวคิดเชิงรุกในแง่ของการสร้างความสัมพันธ์ถือเป็นหัวใจสำคัญ
 ของหลักสันติวิธี

สังคหัตถุ

สังคหัตถุ แปลว่า วิธีสงเคราะห์ หมายถึง วิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นที่
 ยังไม่เคยรักใคร่นับถือ หรือที่รักใคร่นับถืออยู่แล้วให้สนิทแนบยิ่งขึ้น หรือกล่าวได้ว่า
 สังคหัตถุ ก็คือ เทคนิควิธีทำให้คนรัก หรือมนต์ผูกใจคน นั่นเอง มีทั้งหมด 4 ประการ
 ดังนี้ (สังคหัตถุ 4 หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ, 2561)

1. ทาน ทาน คือ การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปัน
 ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ การให้ทานให้เพื่อขจัดกิเลส เช่น การบริจาคทานแก่นสมณ-
 ชีพราหมณ์ ผู้ทรงศีล เพื่อขจัดความโลภหรือความตระหนี่ เป็นการชำระจิตใจให้สะอาด
 ยกกระดับจิตใจให้สูงขึ้น และการให้เพื่อสงเคราะห์หรือเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น การทำ
 ทานโดยให้สังคหัตถุนี ในแง่ปฏิบัติ หมายถึง การเฉลี่ยหรือแบ่งให้จากส่วนที่คนมีอยู่
 มิใช่ให้มากมายจนไม่เหลือ หรือให้จนผู้รับร่ำรวย จุดประสงค์เน้นที่การแสดงอหิสา

ไมตรีมากกว่าความมากหรือน้อยของวัตถุที่ให้ เพราะฉะนั้น คนยากจนหรือคนที่มีวัตถุ
สิ่งของเล็กน้อยก็สามารถแบ่งปันให้ทานผู้อื่นได้ตามอัธยาศัยของตน เช่น การแบ่งปัน
อาหารให้เพื่อน แบ่งปันเครื่องเขียนให้เพื่อน เป็นต้น คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคน
ละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว ควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินของที่เราหามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน
เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

2. ปิยวาจา ได้แก่ การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน เพื่อให้เกิดความสามัคคี
ปิยวาจาทำได้ง่าย เพราะวาจานั้นมีในตัวเรา เพียงมีสติ มีเมตตาในใจก็สามารถพูดออกมา
ได้ คำพูดมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ (1) คำพูดที่พูดออกไปแล้วคนฟังเกลียด เช่น คำหยาบ
คำด่า คำประชด คำกระทบกระเทียบ คำแค้น คำสบถ เป็นต้น คำพูดเหล่านี้เรียกว่า
“อัปปิยวาจา” และ (2) คำพูดที่พูดออกไปแล้วทำให้คนฟังรัก เช่น คำอ่อนหวาน คำ-
ชมเชยจากใจจริง คำพูดที่ชวนให้เกิดความสมัครสมานไมตรี เป็นต้น

3. อัตถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกันในวงแคบ และ
บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนให้คนพัฒนาตน 2 ด้าน คือ
(1) การทำตนให้เป็นประโยชน์ และ (2) ทำในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ การทำตนให้เป็น
ประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ อย่างคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้าน
ท่านอย่างหนึ่งดูดาบ ปั่นวัวปั่นควายให้ลูกท่านเล่น” หรือ “อยู่ก็ให้เขาไว้ใจไปก็ให้เขา
คิดถึง” คนที่ไม่หนึ่งดูดาบมีอะไรพอจะช่วยเหลือคนอื่นและสังคมได้ก็เอาใจใส่ชวนช่วย
ช่วยเหลือตามสติกำลัง ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “คนทำหมู่คณะในสังฆาม” อยู่ที่ไหน
ก็สร้างความเจริญที่นั่น วิธีทำตนให้เป็นประโยชน์และทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์อาจทำได้
หลายวิธี เช่น การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้
ความสามารถ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์เป็นนักเรียนที่ดี
ของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของ
พระพุทธศาสนา

4. สมานัตตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การวางตนได้เหมาะสม
มีความหมาย 2 ประการ คือ (1) วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็น
หัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะ

อะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำได้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย และ (2) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

ประโยชน์ของสังคหวัตถุ 4 มีดังนี้ (สังคหวัตถุ 4 หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ, 2561)

1. ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข
2. เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน
3. เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ
4. เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี

5. ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติเสื่อมเสียในสังคม

จากหลักธรรมดังกล่าวมา จะเห็นได้ว่าหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาส่วน เป็นเครื่องสร้างความสุข สงบให้กับผู้ปฏิบัติ ละเป็นเครื่องควบคุม “จิต” ซึ่งจะส่งผลต่อ ผู้ปฏิบัติ หากน้อมนำมาปฏิบัติได้ก็จะเป็นผู้มีจิตใจดี คิดดี ก็จะส่งผลต่อสังคมส่วนรวม จึงเป็นแนวทางสำคัญอย่างยิ่งที่นำมาใช้ในการลดความขัดแย้งและสร้างความปรองดอง ในสังคม

ราชสวัสดิธรรม

นอกจากหลักธรรมข้างต้น หลักธรรมทางพุทธศาสนาในเรื่องราชสวัสดิ นับเป็น หลักธรรมะสำคัญที่ใช้ในเรื่องการปกครอง ราชสวัสดิ เป็นธรรมะเรื่องหนึ่งที่ปรากฏ แทรกอยู่ในวิสุทธิชาดก กล่าวถึงหลักธรรมที่พระวิสุทธิบัณฑิตกล่าวสั่งสอนบุตรเพื่อเป็น หลักปฏิบัติสำหรับผู้ที่จะเป็นข้าราชการจะพึงประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้า ในหน้าที่การงานและเพื่อเป็นหลักสำหรับยึดถือในการปฏิบัติหน้าที่ ตลอดจนการแก้-

ปัญหาในคำสอนจำแนกเป็น 2 ส่วน คือ การปฏิบัติตนต่อพระมหากษัตริย์ และ การปฏิบัติตนในฐานะข้าราชการ (พอพล สุกใส, 2550, หน้า 7)

ชื่อของ “ราชสวัสดิ์” เป็นคำสอนที่สืบทอดกันมายาวนาน โดยเฉพาะในหมู่ข้าราชการ-บริพารและทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ โดยมีการอธิบายที่มาว่ามาจาก “ราชสวัสดิ์” แต่ด้วยการออกเสียง ราช-ชะ-วะ-สะ-ดี แบบแขกหรือแม่เปลี่ยนเสียงออกไทยเป็น ราช-ชะ-วัด-สะ-ดี แล้วก็ยังไม่ค่อยปาก กอปรกับคงจะมีความเข้าใจผิดอะไรสักอย่าง จึงมีการเรียกขานชื่อเสียใหม่เป็น ราช-ชะ-สะ-หวัด เรื่อง ราชสวัสดิ์ หรือ ราชสวัสดิ์ ได้รับมาจาก วิศวชาดก เป็นคำสอนของวิศวบัณฑิตสำหรับข้าราชการที่สืบทอดในวรรณกรรม คำสอนของไทย และปรากฏในวรรณคดีคำสอนของไทยอีกหลายเรื่อง เช่น โคลงพาลี สอนน้อง โคลงราชานุวัตร พาลีสอนน้องคำกลอน

บทราชสวัสดิ์ที่แพร่หลายนั้นว่ามาจากพระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้พระราชทานไว้เพื่อเป็นข้อเตือนใจและข้อปฏิบัติแก่ราชสำนัก โดยที่ความนั้นตรงกับ ขุนช้างขุนแผน ตอนที่ 15 ขุนแผนต้องพราภาง-ลาวทอง ซึ่งเป็นคำสอนของนางทองประศรีที่สอนพลายแก้วก่อนไปรับราชการว่า การเป็นข้าราชการต้องรักษาราชสวัสดิ์ 10 ประการ ให้งดดี จึงจะมีความก้าวหน้าในชีวิตราชการ ดังความว่า (สยามรัฐ, 2561)

โบราณว่าเป็นข้าจอมกษัตริย์ ราชสวัสดิ์ต้องเพียรเรียนรักษา ท่านกำหนดจดไว้ในตำรา มีมาแต่โบราณช้านานครั้น หนึ่งวิชาสามารถมีอย่างไร ไม่ปิดไว้ให้ท่านทราบทุกสิ่งสรรพ หนึ่งกล่าวหาญทำการถวายนั่น มุ่งมั่นจนสำเร็จเจตนา หนึ่งมิได้ประมาทราชกิจ ชอบผิตรีตรึกหมั่นศึกษา หนึ่งสัตย์ซื่อถือธรรมจรรยา เหมือนสมาทานศีลไว้มั่นคง หนึ่งเสี่ยมเจียมตัวไม่กำเริบ เอื้อมเอิบหยิ่งเย่อเพื่อหลง หนึ่งอยู่ใกล้ชิดติดพระองค์ ไม่ทำเทียมด้วยทะนงพระกรุณา หนึ่งไซ้ไรไม่ร่วมราชาอาสน์ ด้วยอุบาทว์จัญไรเป็นหนักหนา หนึ่งเข้าเฝ้าสังเกตซึ่งกิจจา ไม่ใกล้ไกลไปกว่าสมควรการ หนึ่งผู้หญิงชาวโนไม่พันพัว เล่นหัวผูกกรักสมัครสมาน หนึ่งสามีกัดรักใคร่ในภูบาล ถึงถูกกริ้วทันทานไม่ตอบแทน ...

อาจกล่าวได้ว่า “ราชสวัสดิ์” เป็นวรรณกรรมคำสอนที่แต่งขึ้นเพื่อสอนหลักในการเป็นขุนนางและข้าราชการที่พึงปฏิบัติ

แนวคิดทฤษฎีเรื่องการปรองดอง

จากที่กล่าวมาข้างต้นเรื่องของความขัดแย้งและการแก้ความขัดแย้งแบบสันติวิธีแล้วนั้น แนวคิดเรื่องการปรองดองเป็นสิ่งที่ทุกสังคมต้องการให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะสังคมไทยที่นับวันผู้คนมีความแตกแยกขัดแย้งไปทั่ว จนมีการหยิบยกเรื่องการปรองดองมาเป็นแนวทางสำคัญของการเมืองไทย ผู้วิจัยจึงนำเสนอแนวคิดนี้เพื่อประกอบงานวิจัยดังนี้

ความหมาย

การปรองดอง คือ เป็นกระบวนการที่นำไปสู่การลดความเกลียดชังแตกแยกและสร้างความไว้วางใจเพื่อฟื้นคืนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่เคยขัดแย้งรุนแรง โดยผ่านการแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำในอดีต การยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น การเมตตาให้อภัย ตลอดจนการมองภาพอนาคตของสังคมร่วมกัน (วุฒิสาร ตันไชย และคณะ, 2556, หน้า 27)

ขั้นตอนและกระบวนการสร้างความปรองดอง

ขั้นตอนและกระบวนการสร้างความปรองดองจากการศึกษาของ Luc Huyse ศาสตราจารย์วิชาสังคมวิทยาและสังคมวิทยากฎหมาย มหาวิทยาลัยกฎหมาย Leuven (อ้างถึงใน วุฒิสาร ตันไชย และคณะ, 2556, หน้า 30) ได้เสนอขั้นตอนกระบวนการปรองดองไว้ 3 ขั้นตอน ทั้งนี้ กระบวนการต่าง ๆ ของการปรองดองอาจไม่ได้ดำเนินการในลักษณะขั้นตอนเช่นนี้ทั้งหมด เพราะแต่ละสถานการณ์ความขัดแย้งอาจจะใช้ขั้นตอนการปรองดองที่แตกต่างกันได้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 หยุดใช้ความรุนแรงเพื่อหยุดยั้งความหวาดกลัว (replacing fear by nonviolent) ทั้งนี้ เพื่อที่จะขจัดความเกลียดชัง ความเกลียดแค้น และความทรงจำที่เจ็บปวด โดยขั้นตอนแรกสุดของการเดินทางสู่ความปรองดอง คือ จะต้องหยุดใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบ

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจ (building confidence and trust) หลังจากที่ได้หยุดการใช้ความรุนแรงแล้ว รัฐบาลจะต้องสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในสังคมให้กลับคืนมา ทั้งนี้ทั้งกลุ่มขัดแย้ง เหยื่อ และผู้ได้รับผลกระทบกับความขัดแย้งทางการเมืองจะต้องสร้างความไว้วางใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชน

ขั้นตอนที่ 3 เอาใจเขามาใส่ใจเรา (towards empathy) คือ การเข้าใจถึงสาเหตุที่มาของความขัดแย้งจากมุมมองของฝ่ายตรงข้าม โดยเหยื่อยินดีที่จะรับฟังเหตุผลของผู้กระทำผิด และผู้กระทำผิดก็พร้อมที่จะรับรู้ความรู้สึกเจ็บปวดของเหยื่อเพื่อหยุดยั้งความเกลียดชังและการแก้แค้นต่อกัน

จากขั้นตอนทั้ง 3 ข้างต้นเมื่อนำมาสู่การสร้างการปรองดองก็ต้องหาวิธีการต่าง ๆ ซึ่งเป็นขั้นตอนการลงมือปฏิบัติที่มีความละเอียดอ่อน เพราะเหตุการณ์ประเด็นความขัดแย้งในประเทศไทยที่เกิดขึ้นในขณะนี้เห็นได้ว่าการพยายามใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อสร้างความปรองดองและทำให้สังคมเกิดสันติสุข แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ

หลักการสร้างความปรองดอง

หลักการสร้างความปรองดองตามแนวทางของ Bercovitch (อ้างถึงใน วุฒิสาร ตันไชย และคณะ, 2556) มีดังนี้

1. การสานเสวนา เป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการนำไปสู่การสร้างการปรองดอง การสานเสวนาที่แท้จริงเกิดขึ้นได้เมื่อคู่กรณีมาร่วมกันสนทนาเพื่อนำไปสู่ข้อตกลง โดยต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงมุมมอง ความรู้สึก โกรธเกลียดที่มีต่อกัน การสานเสวนาที่แท้จริงถึงจะนำไปสู่การสร้าง การปรองดองได้โดยจะต้องมีการวิเคราะห์ความขัดแย้ง และปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น ดังนี้

1.1 เน้นหรือจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกของคน การเปิดเผยอารมณ์ ความรู้สึกของตนเองสามารถที่จะเยียวยาอดีตและความเจ็บปวดในปัจจุบันได้และแง่มุมของความ ยุติธรรมที่สำคัญมากคือการเยียวยาความรู้สึกของคนที่เจ็บปวด กระบวนการ (process) ที่จะจัดการกับคนที่เกลียดชังกันได้มาพูดคุยกันเพื่อขับเคลื่อนการอยู่ร่วมกัน ไปสู่นาคต ดังนั้นการเตรียมการเพื่อนำมาสู่กระบวนการพูดคุยจึงมีความสำคัญมาก และทำให้เกิดการเข้าใจในความเจ็บปวดของแต่ละฝ่าย โดยต้องการพื้นที่ปลอดภัย สำหรับคู่กรณีในการเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นสำหรับการเยียวยาความรู้สึก ทางจิตใจ รวมถึง การยอมรับความจริงแทนหนทาง การต่อสู้กัน เช่น กรณีแอฟริกาใต้ยอมรับผู้แทนของแต่ละฝ่ายยอมรับตัวตนซึ่งกันและกัน และยอมรับอดีตที่เกิดขึ้น เช่น กระบวนการของ คณะกรรมการแสวงหาข้อเท็จจริงและสร้างความปรองดองในแอฟริกาใต้มีเป้าหมายเพื่อ เยียวยาความหวงกังวลของเหยื่อรวมถึงสังคมด้วย เป้าหมายไม่ใช่เพื่อลงโทษผู้กระทำแต่ เพื่อให้คนใน สังคมอยู่ร่วมกันได้

1.2 ความปรองดองเกิดขึ้นได้เมื่อความต้องการของมนุษย์ได้รับการตอบสนอง เช่น การอพยพผู้ลี้ภัยกลับประเทศบอสเนียจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าพวกเขาไม่รู้สึก ปลอดภัยและมั่นคง ในการไปอยู่ร่วมกับศัตรูการให้อภัยเป็นสิ่งจำเป็นแต่จะเกิดขึ้นไม่ได้ เลย ถ้าความต้องการของมนุษย์ ถูกละเลย หรือในกรณีอิสราเอลกับปาเลสไตน์ที่จะไม่ เกิดความปรองดอง ถ้าไม่เกิดการยอมรับในการ ดำรงอยู่ในอัตลักษณ์ของชนกลุ่มน้อย ชาวอาหรับ

2. ศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญมากในการแก้ไขความขัดแย้ง ในการเยียวยา ความรู้สึกของผู้คน การสร้างความสัมพันธ์ที่แตกร้างขึ้นมาใหม่ต้องการมากกว่า เครื่องมือในการเจรจา ไกล่เกลี่ย ที่เพียงแต่ค้นหาความต้องการและความต้องการที่ แท้จริงเท่านั้น แต่ต้องใช้สัญลักษณ์และ พิธีกรรม กล่าวคือใช้ทั้งความเชื่อทางศาสนา และพิธีกรรมในการสร้างความปรองดอง

3. การสร้างความปรองดองจำเป็นมากที่จะต้องใช้นโยบายที่หลากหลาย ทั้ง ด้านจิตใจกฎหมาย สังคม วัฒนธรรม จิตวิทยาและการเมือง การเจรจาเพียงอย่างเดียวไม่ สามารถนำไปสู่การสร้างสันติภาพได้แต่ต้องสร้างกิจกรรมร่วมกันในภาคประชาสังคม

ด้วย การสร้างความ ประองคองจะประสบความสำเร็จถ้าได้รับความร่วมมือจากทั้งภาครัฐ และภาคประชาชน ที่สำคัญมาก คือผู้นำที่ได้รับการยอมรับจาก คู่กรณีเช่น เนลสัน แมนเดลา ที่เปลี่ยนความคิดของคนผิวดำในแอฟริกาใต้ให้หันมาสนับสนุนการสร้าง ความประองคอง

4. การสร้างความประองคองเน้นที่หัวใจ (heart) และความคิด (head) การเน้นที่ ความคิด คือ การกำหนดเป้าหมายของการพูดคุย และทำให้การพูดคุยดำเนินต่อไปใน ทิศทางที่ควรจะเป็นส่วนการเน้นที่หัวใจคือการพูดคุยกันถึงอารมณ์ความรู้สึกที่อยู่ ลึกในจิตใจ ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงลักษณะวัฒนธรรมที่หลากหลายในกระบวนการสร้าง ความประองคอง โดยไม่เน้นที่การรับหรือนำเข้าวิธีการและกฎหมายแต่ของประเทศ ตะวันตกแต่ต้องปรับใช้ให้เหมาะกับ สภาพสังคม

5. การให้อภัยมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคม วัฒนธรรมของแต่ละ สังคมมีความแตกต่างกันออกไป ไม่ควรยึดติดแต่เพียงรูปแบบเดียว แต่ละวัฒนธรรมก็มี มุมมองต่อการ ให้อภัยและการสร้างความประองคองที่แตกต่างกันออกไป ส่วนอีกวิธีที่มี ใช้อย่างกว้างขวางเพื่อจัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรงในสังคมได้อีกหนึ่งรูปแบบ คือ ความยุติธรรมระยะเปลี่ยนผ่าน

จากแนวคิดเรื่องการสร้างความประองคองที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ปัญหา ความขัดแย้งในสังคมไม่ว่าชาติใด วิธีการแบบสันติวิธี โดยการสร้างความประองคองนั้น เป็นวิธีการที่สามารถคลี่คลายแก้ปัญห และประการสำคัญคือ การให้หลักธรรมและ วิธีการทางศาสนาเป็นเครื่องมือในกาสร้างความประองคอง ลดปัญหาความขัดแย้ง ดังผลงานการวิจัยดังต่อไปนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิเทศ สนั่นนรี, จรัสติกา สาริกา ไสวงาม และภัทรวดี ทองนิ๊ก (2561) ศึกษา เรื่อง การสื่อสารเชิงพุทธเพื่อสร้างความประองคองในสังคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารเชิงพุทธ เพื่อสร้างความประองคอง (2) ศึกษา

สภาพปัญหาด้านการสื่อสารเพื่อสร้างความปรองดอง และ (3) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อสร้างความปรองดอง โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ (1) พระสงฆ์จำนวน 8 รูป (2) นักวิชาการหรือผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูป/คน (3) พนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 4 คน และ (4) ผู้นำชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 32 รูป/คน ผลการวิจัย พบว่า

1. แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อสร้างความปรองดอง พบว่า เป็นการสื่อสารด้วยสติและปัญญา มีความรอบคอบในขณะที่ทำการสื่อสารโดยมีเป้าหมายเพื่อให้ ตนเองและผู้อื่นมีความสุขยึดหลักกัลยาณมิตตธรรม หลักสัพปริสธรรม เบญจศีล และเบญจธรรม หลักอริยสัจ หลักไตรลักษณ์ บนพื้นฐานของสัมมาทิฐิ คุณค่าแท้และประโยชน์ที่แท้จริง ส่วนปัญหาการสื่อสารเกิดจากอคติ และขาดการพิจารณาด้วยเหตุผล ก่อนเชื่อข้อมูล ขำวสาร ควรยึดหลักหลักโยนิโสมนสิการ กาลามสูตร และปรโตโมสะ การสื่อสารเพื่อสันติ ตามหลักไตรสิกขา และตัวชี้วัดการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อสร้างความปรองดอง ประกอบด้วย สาราณียธรรม 6 สังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4

2. สภาพปัญหาด้านการสื่อสารเพื่อสร้างความปรองดอง พบว่า มีอยู่ 8 ประเด็น คือ (1) ความต้องการมีอิทธิพลต่อกัน (2) การมีทางเลือกที่หลากหลาย (3) ความต้องการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ อารมณ์ และพฤติกรรมผู้อื่น (4) ขาดทักษะการสื่อสาร (5) ข้อมูลคลุมเครือขาดการกลั่นกรอง (6) เนื้อหาขาดความเป็นสากล (7) อคติ และ (8) ประเด็นสิ่งแวดล้อมที่เป็นอุปสรรค

3. รูปแบบและกระบวนการการสื่อสารเชิงพุทธเพื่อสร้างความปรองดอง พบว่า มี 3 ประเด็น คือ (1) องค์ประกอบการสื่อสารเชิงพุทธ ได้แก่ การสื่อสารของพระพุทธเจ้าตามระดับสติปัญญาของบุคคล การสื่อสารด้วยหลักกัลยาณมิตตธรรม สื่อสารความจริงและเว้นลักษณะมุสาวาท ผู้สื่อสารและผู้รับสารมีความเป็นบัณฑิต มีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามหลักสัพปริสธรรม ยึดหลักโยนิโสมนสิการและปรโตโมสะ และยึดหลักกาลามสูตร (2) เป้าหมายการสื่อสารเชิงพุทธ ประกอบด้วย จุดมุ่งหมายใน

การสอนของพระพุทธเจ้า 3 ประการ และเป้าหมายเพื่อการปฏิบัติชอบ ปฏิบัติเหมาะสม ปฏิบัติไม่เป็นข้าศึก ปฏิบัติ เอื้อประโยชน์ปฏิบัติถูกต้อง ปฏิบัติด้วยตนเอง ปฏิบัติด้วยความเพียร เกิดความสุขแก่ เทวดาและมนุษย์ อนุเคราะห์โลก และเพื่อความหลุดพ้น และ (3) กระบวนการสื่อสารเชิง พุทธตามแนวไตรสิกขา

มูทิตา แซ่ซ่ง, อนุสรณ์ จันลาภา และอาบา แย่แบวกู (2555) ศึกษาเรื่อง รูปแบบ การจัดการและการส่งเสริมความสามัคคีเพื่อความปรองดอง กรณีศึกษา: สาขาเศรษฐกิจพอเพียง คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี พบว่า ความสามัคคีเป็นคุณธรรมสำคัญเพื่อการอยู่ และทำงานร่วมกันในสังคมอย่างเป็นปกติสุข และมีประสิทธิภาพ ในทางพุทธศาสนามีหลักธรรมในการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ สาราณียธรรม ทำนองเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสามัคคีในวาระสำคัญต่าง ๆ การขาดความสามัคคีเป็นปัญหาสังคมที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะสังคมไทยในขณะนี้ วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาสภาพปัญหาและหาแนวทางในการสร้างความสามัคคีปรองดอง เพื่อลดความขัดแย้ง โดยศึกษาจากภาพรวมเชิงทฤษฎี และกรณีศึกษาสาขาเศรษฐกิจพอเพียง คณะบริหารศาสตร์ ซึ่งใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ร่วมกับเชิงปริมาณ โดยรวบรวมและใช้ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และกิจกรรมทดลอง นอกจากนั้นใช้วิธีคิดเชิงระบบ เพื่ออธิบายสภาพการณ์ความปรองดอง และวิเคราะห์ผลการศึกษาวิจัยในภาพรวม

การศึกษาเชิงทฤษฎีและภาพรวมของสังคมไทยสรุปได้ว่า ปัญหาความสามัคคีเกิดจากความขัดแย้ง หรือความไม่เป็นธรรมของ 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ (1) ผลประโยชน์ (2) อำนาจ และ (3) ความเชื่อ และทัศนคติ ซึ่งอาจจะเกิดจากปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายปัจจัยร่วมกัน ปัจจัยแต่ละอย่างมีสัมพันธ์ ซึ่งกันและกัน เป็นสภาพที่สามารถถูกจัดการได้ ทำให้ปัญหามานปลายและแก้ไขได้ยาก เห็นได้ชัดในกรณีความขัดแย้งทางการเมืองของไทย ในปัจจุบันในระบอบประชาธิปไตยที่คำนึงถึงความเห็นที่แตกต่างของทุกฝ่ายนำไปสู่ความปรองดองได้ ดังคำกล่าวที่ว่า “ถูกทุกอย่างอาจไม่ใช่ความเป็นธรรม” แต่หากคำนึงถึงเสียงส่วนใหญ่ หรือการแข่งขันเพื่อให้ได้เสียงข้างมากทำให้สังคมเกิด

ความขัดแย้งและแตกแยกได้ การสร้างความสามัคคีปรองดองจึงต้องอาศัยการจัดการ เพื่อลดความขัดแย้งของปัจจัยเหล่านี้ และยุติการถูกจัดการเพื่อสร้างความขัดแย้งดังกล่าว ให้ได้เสียก่อน หลักการสร้างสามัคคีที่นำเสนอได้แก่ (1) หลักธรรม เช่น สาราณีย-ธรรม 6 หลักกาลามสูตร พรหมวิหาร 4 (2) การต่อสู้แบบสันติวิธี และ (3) ปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง และตัวอย่างชนชาติที่มีชื่อเสียงด้านความสามัคคีอย่างญี่ปุ่นที่ แตกต่างจากคนไทย

ความสามัคคี ถ้าหมายถึง การทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน เพียงอย่างเดียว อาจจะนำมาซึ่งผลเสียได้ ขณะที่ความขัดแย้งหากมีในลักษณะที่พอเหมาะถือเป็นสิ่งที่ดี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าทั้งสองสิ่งนี้มีทั้งข้อดีและข้อเสียสังเกตได้จากคำสำคัญ ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่มด้วยกัน นั่นคือกลุ่มที่ให้ผลดี ได้แก่ ปรองดอง สมานฉันท์ ทีมเวิร์ค กลุ่มที่ให้ทั้ง ผลดีและผลเสียได้แก่ ขัดแย้ง อุปถัมภ์ พวกมากลากไป และกลุ่มที่ให้ผลเสีย ได้แก่ แตกแยก แบ่งฝักฝ่าย เล่นพรรคเล่นพวก เป็นต้น ข้อค้นพบจากการวิจัยพบว่า คนส่วนใหญ่ในสังคมยังไม่กล้ายอมรับความแตกต่างที่ไม่ใช่สิ่งเดียวกับที่ตัวเองเป็น ทำให้เกิด ความแตกต่าง ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งได้ในที่สุด แม้แต่ในสาขาเศรษฐกิจพอเพียงเอง

สมเกียรติ สาลีพันธ์, บรรจบ บรรณรุจิ และชันทอง วัฒนะประดิษฐ์ (2560) ศึกษา เรื่อง แนวทางการประยุกต์หลักสาราณียธรรมเพื่อการจัดการความขัดแย้งระหว่าง การทำเรือแห่งประเทศไทยกับพนักงาน มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษา บริบทความขัดแย้งระหว่างการทำเรือแห่งประเทศไทยกับพนักงาน (2) เพื่อศึกษา หลักธรรมสาราณียธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (3) เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์ หลักสาราณียธรรมในการจัดการความขัดแย้งระหว่างการทำเรือแห่งประเทศไทยกับ พนักงาน ผลการวิจัยพบว่า

1. ความขัดแย้งในกรณีที่พนักงานเรียกร้องในเรื่องการจ่ายค่าตอบแทนค่าทำงานล่วงเวลา ซึ่งมูลเหตุของความขัดแย้งมี 3 ประการ คือ ทักษะคติ ผลประโยชน์และข้อมูล การจัดการความขัดแย้งดำเนินมาสู่การฟ้องร้อง ซึ่งทำให้สถานการณ์ความสัมพันธ์ ระหว่างพนักงานกับผู้บริหารองค์กรขาดความปรองดองสมานฉันท์

2. หลักสารานิยธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้จัดการปัญหาของความขัดแย้ง และทำให้เกิดความรักความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในองค์กร

3. การแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างการทำเรือแห่งประเทศไทยกับพนักงานด้วยหลักสารานิยธรรม 6 เริ่มต้นจากความเห็นที่ตรงกัน การมีส่วนร่วมในการกำหนดกติกาในองค์กรร่วมกัน ความมีจิตคิดเมตตาต่อกันนำมาซึ่งการแสดงออกด้วยความเคารพให้เกียรติและเห็นอกเห็นใจกัน พร้อมทั้งจะแบ่งปันผลประโยชน์ด้วยความเป็นธรรม องค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัย คือ IP-OP Model คือ IP หมายถึง การพัฒนาสันติภายในตน (inner peace) นำไปสู่การพัฒนาสันติภายนอก OP (outer peace) ซึ่งจะนำไปสู่องค์กรสังคม อันอุดมด้วยสันติสุข

กัณฑ์ สาระทิส (2555) ศึกษาเรื่อง *พุทธสันติวิธีเพื่อสร้างความปรองดอง* จากการศึกษาพบว่า สืบเนื่องจากความขัดแย้งในสังคมไทยมีขึ้นอย่างต่อเนื่อง และทวีความรุนแรงตลอดมาเกิดขึ้นจากหลายเหตุปัจจัยนำไปสู่การแตกแยกทางความคิด การแบ่งฝักฝ่าย และเกิดความไม่ลงรอยกันทางความคิดไม่สามารถที่จะประสานรอยร้าวที่เกิดจากความไม่เข้าใจร่วมกันให้เป็นเอกภาพได้ ภาวะความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้มีใช้เฉพาะในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น ปัญหาเหล่านี้ถูกลามไปสู่ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคมการเมือง แม้กระทั่งศาสนา จนเกิดขบวนการที่นำปัญหาเหล่านั้นโยงไปสู่การแบ่งแยกทางสังคมจนยากที่จะก่อให้เกิดสังคมสมานฉันท์ได้โดยง่าย พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ พระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมือง แต่พระพุทธศาสนาก็มีอิทธิพลและบทบาทอยู่ดีต่อวิถีชีวิตของบุคคลในสังคม ซึ่งนักสังคมศาสตร์ให้การยอมรับความสำคัญของพระพุทธศาสนาในลักษณะที่เป็นระบบควบคุมสังคมให้สุขสงบ และเป็นสถาบันเบื้องต้นสำหรับการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และสวัสดิการของมนุษย์

สืบบงษ์ สุขะมงคล (2557) ศึกษาเรื่อง *การบริหารจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทย* ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2555 ผลการวิจัยพบว่า การก่อตัวของความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2544-2555 สาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง ประกอบด้วย ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของ

ประชาชน การขัดกันในด้านและผลประโยชน์ของกลุ่มการเมือง สื่อมวลชนและกลุ่มพันธมิตร การรัฐประหาร ระบบตรวจสอบ ถ่วงดุล รัฐธรรมนูญปี 2540 รัฐธรรมนูญปี 2550 การก่อตัวความขัดแย้งเป็นมูลเหตุที่สำคัญที่สุด คือ การชุมนุมทางการเมืองโดยยึดสถานที่สาธารณะ รูปแบบความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2544-2555 ประกอบด้วย สื่อมวลชนที่ไม่เป็นกลางและนำเสนอข้อมูลไม่ครบถ้วน นักวิชาการที่ไม่เป็นกลาง วาทกรรม “อำมาตย์และ โพร” การชุมนุมของกลุ่มคนเสื้อเหลือง การปราบปรามและการใช้กำลังโดยรัฐ และการบังคับใช้กฎหมายอย่างไม่เป็นธรรมและไม่เท่าเทียมกัน รูปแบบความขัดแย้งที่มีระดับปัญหาสูงสุด คือ การชุมนุมปราศรัยที่แยก ราชประสงค์ ผลกระทบต่อความมั่นคง ประชาชน และประชาธิปไตยที่เกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2544-2555 ประกอบด้วย ผลกระทบทางด้านความแตกแยกของคนในชาติ จริยธรรมและธรรมาภิบาล ผลกระทบด้านความมั่นคง ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การยอมรับของประเทศในระดับนานาชาติ ผลกระทบกับความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม ประชาธิปไตย ผลกระทบที่มากที่สุดคือ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การบริหารจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2544-2555 ประกอบด้วย การสร้างความสามัคคีของคนในชาติ การแก้ปัญหาโดยสันติวิธีและการใช้กระบวนการตามระบอบประชาธิปไตย การเยียวยา การปรองดอง การให้ความเป็นธรรมตามกฎหมาย การอภิโทษในกรอบกฎหมาย โดยสังเคราะห์เป็นตัวแบบในการบริหารจัดการความขัดแย้งประกอบด้วย (1) กระบวนการปรองดองที่มีรัฐบาลเป็นผู้นำ (reconciliation process led by government) (2) การสร้างอนาคตร่วม (shared future) (3) การแบ่งปันอำนาจ (shared power) และ (4) การจัดสรรผลประโยชน์ (shared benefits) ผลวิจัยเชิงปริมาณ พบว่าปัจจัยที่จะแก้ไขความขัดแย้งได้สูงที่สุดคือ การสร้างความสามัคคีของคนในชาติ

บทที่ 3

แนวคิดสันติวิธีที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดการสร้างสันติภาพ ของ พระไพศาล วิสาโล

การสร้างสันติภาพ การสร้างความปรองดอง และการแก้ปัญหความขัดแย้งในสังคม เป็นแนวทางที่ควรเกิดขึ้นในการยุติปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ทั่วโลก ดังนั้น เมื่อมีผู้นำมาปฏิบัติจึงได้รับการกล่าวชื่นชมและมีการศึกษาเชิงลึกเพื่อสร้างเป็นต้นแบบในการนำไปปฏิบัติแก้ปัญหาเหตุการณ์ทางการเมืองและปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ งานวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวทางการแก้ความขัดแย้งด้วยสันติวิธีตามแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล ผู้วิจัยจึงได้สืบค้นแนวคิดเรื่องนี้ทั้งจากพระสงฆ์ นักวิชาการไทยและนักวิชาการต่างประเทศ ทั้งนี้ พระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในกรอบการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ซึ่งมีผู้นำคำสอนแนวคิดการปฏิบัติของท่านมาศึกษาวิจัยจำนวนมาก คือ พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺญ) พระพรหมมั่งคลาจารย์ (หลวงพ่อบุญญา นันทภิกขุ) หลวงพ่อเทียน จิตตสุโข หลวงพ่อคำเขียน มหาตมะ ด้านสายวิชาการผู้วิจัยนำงานของอาจารย์ปวย อึ้งภากรณ์, คานธี และโยฮัน กัลตุง มาประกอบการศึกษาเพื่อนำมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบและอภิปรายกับแนวคิดการสร้างสันติภาพของพระไพศาล วิสาโล ด้วยนักคิดที่ได้กล่าวมานั้นล้วนมีอิทธิพลทางความคิดและแนวปฏิบัติของพระอาจารย์ไพศาล วิสาโล ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺญ)

ประวัติสังเขป

ประวัติความเป็นมา พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺญ) จาก หนังสือ
เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา: อัตชีวประวัติของพุทธทาสภิกขุ (พุทธทาสภิกขุ, 2546) ความว่า

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปัญโญ) วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสวนโมกขพลารามเพื่อให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปัญโญ) หรือรู้จักในนามพุทธทาสภิกขุ เป็นชาวอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2559 เริ่มบวชเรียนเมื่ออายุได้ 20 ปี ที่วัดบ้านเกิดจากนั้นได้เข้ามาศึกษาพระธรรมวินัยต่อที่กรุงเทพมหานคร จนสอบได้เปรียญธรรม 3 ประโยค ท่านได้ตัดสินใจมาปฏิบัติธรรมที่อำเภอไชยา ซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิมของท่านพร้อมปวารณาตนเองเป็นพุทธทาส อันเนื่องมาจากการถวญญ์รับใช้พระพุทธศาสนาให้ถึงที่สุด

ท่านพุทธทาสภิกขุมีนามเดิมว่าเงื่อม พานิช ในสกุลของพ่อค้าที่ตลาดพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี บิดาของท่านมีเชื้อสายจีน ประกอบอาชีพหลักคือการค้าขายของชำ และนอกจากนี้บิดาของท่านยังมีความสามารถในทางบทกวี ซึ่งความสามารถด้านนี้ส่งผลและมีอิทธิพลต่อตัวท่านพุทธทาสเป็นอย่างมาก โดยที่ผลงานธรรมะของท่านส่วนหนึ่งได้ประพันธ์ไว้ในรูปร้อยกรอง ซึ่งมีความไพเราะซาบซึ้ง ทำให้เข้าใจเนื้อหาของธรรมะได้ง่ายยิ่งขึ้น ส่วนมารดาของท่านเกิดที่อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตาของท่านมีบรรดาศักดิ์เป็นขุนสิทธิสาร ปกครองหัวเมืองกระแฉะ หรืออำเภอกาญจนดิษฐ์ในปัจจุบัน ครอบครัวของตายายมีความมั่นคงในพระพุทธศาสนา และมีการปฏิบัติสมาธิภาวนากันภายในบ้านเรือน ซึ่งมีอิทธิพลต่อท่านในวัยเด็กเป็นอย่างมาก

ท่านค้นคว้าศึกษาพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง ซึ่งต่อมาได้รวบรวมหลักการและเขียนเป็นหนังสือ “ตามรอยพระอรหันต์” อีกทั้งยังได้คัดเลือกเอาพระไตรปิฎกส่วนหรือสูตรที่ควรจะเผยแพร่มาแปลลงในหนังสือพิมพ์พุทธศาสนาอีกด้วย นอกจากนี้ท่านยังได้ศึกษาปรัชญาต่าง ๆ เช่น ปรัชญาอินเดีย ปรัชญาตะวันตก เป็นต้น ท่านศึกษาค้นคว้าในศาสนาและลัทธิอื่น ๆ ทั้งศาสนาคริสต์ ลัทธิเซน มหายาน วัชรยาน โหราศาสตร์ เป็นต้น ท่านพุทธทาสเป็นผู้ใฝ่รู้และศึกษาค้นคว้าอย่างมากและมีได้หยุดอยู่หนึ่ง แต่มาในภายหลังท่านได้มุ่งศึกษาในทางคัมภีร์มากกว่าศาสตร์อื่น ๆ

แนวคิดด้านสันติภาพ

จากศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสันติภาพในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ กับ ชัยยิต กุญฺญ ของ พระครูเกษมมมงคลกิจ (กรมรัฐ เชมาสโย (จันทร์คำลอย) (2558) พบว่า ท่านพุทธทาสภิกขุได้ให้แนวคิดเรื่องสันติภาพแบ่งระดับเป็นสันติภาพระดับบุคคล ระดับสังคม และระดับโลก โดยท่านสอนย้ำว่า สันติภาพจะเกิดขึ้นมาได้จริงด้วยการส่งเสริมศีลธรรมทางศาสนาอย่างจริงจัง ในขณะที่ท่านชัยยิต กุญฺญ ได้ให้แนวคิดที่สันติภาพจะเกิดขึ้นมาได้จริงต้องเริ่มต้นจากที่ตัวบุคคลจะต้องมีสันติภาพ มีความยุติธรรม และมีศรัทธาต่อศาสนาอย่างจริงจัง ในประเด็นด้านการเปรียบเทียบ พบว่า ทั้งท่านพุทธทาสภิกขุ และท่านชัยยิต กุญฺญ ต่างเห็นว่า สันติภาพเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากต่อสรรพชีวิตเหมือนกัน ในด้านความแตกต่างนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุเน้นสันติภาพในแง่ความหมายแห่งสันติธรรม ขณะที่ท่านชัยยิต กุญฺญ ให้ความหมาย สันติภาพตามแนวคิดของศาสนาอิสลาม ท่านพุทธทาสภิกขุย้ำว่า สันติภาพจะต้องเกิดขึ้นได้ในชีวิตจริง ของมนุษย์ในปัจจุบัน แต่ท่านชัยยิต กุญฺญ กล่าวว่า พระเจ้าจะช่วยนำพามนุษย์ไปสู่วิถีชีวิตที่เต็มเปี่ยมไปด้วยสันติภาพได้โดยตรง

ส่วนวิธีการสร้างสันติภาพและสันติสุขในสังคมไทย ของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) จากการศึกษาของ ทศนี ช้อยกิตติพันธ์ เรื่อง *บทบาทของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ต่อการเสริมสร้างสันติภาพและสันติสุขในสังคมไทย* (2561) โดยวิธีการวิเคราะห์สังเคราะห์ผ่านงานเขียน และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดบ่มเพาะและได้ซึมซับวิถีแห่งพุทธทาส สามารถสรุปบทบาทของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ต่อการเสริมสร้างสันติภาพและสันติสุขในสังคมไทยไว้ 6 ประเด็น กล่าวคือ (1) บทบาทของนักค้นคว้า/เรียนรู้จากการปฏิบัติ (2) บทบาทในการสร้าง เมล็ดพันธุ์แห่งสันติภาพ (3) บทบาทของวิศวกรสันติภาพ สร้างสรรค์วัดสันติสุข (4) บทบาทของ กวี/ทูตแห่งสันติสุข (5) บทบาทในการสร้างสังคมชาวพุทธให้มีลักษณะรู้ ตื่นและเบิกบาน และ (6) บทบาทของวิศวกรสันติภาพ ผู้สร้างแรงบันดาลใจให้กับสังคม ดังนี้

1. บทบาทของนักค้นคว้า/เรียนรู้จากการปฏิบัติ สะท้อนได้จากแนวคิดเรื่อง การเป็นนักค้นคว้า นักเรียนรู้ และนักวิทยาศาสตร์ที่ต้องการพิสูจน์สัมผัสสิ่งที่เรียกว่า

ความรู้ด้วยตัวท่านเอง การออกมาตีแผ่ความจริงบางอย่างในพระไตรปิฎกกับความจริงที่ท่านปฏิบัติอาจสร้างความสงสัยให้กับหลาย ๆ คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักอนุรักษนิยมที่มีแนวคิดไม่ยอมให้ใครได้แตะต้องคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพราะถือว่าเป็นสิ่งสูงสุดที่ชาวพุทธต้องบูชา จึงเป็นที่มาของพระไตรปิฎกในตู้ การเป็นนักปฏิบัติของท่าน ทำให้กระแสของการเรียนรู้พระไตรปิฎกเริ่มเปิดกว้างมากขึ้น จึงเกิดหนังสือชุด “ธรรม-โฆณ” ซึ่งเป็นผลงานหนึ่งที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้า พระไตรปิฎกของท่าน มีกว่า 50 เล่มที่ดีพิมพ์ออกเผยแพร่ หนังสือเรื่อง “พุทธศาสนา” เป็นผลงานที่เมื่ออ่านแล้วทำให้เกิดความตื่นตัว เกิดความรักงานและความคิดที่ก้าวหน้า คิดที่จะเสียสละเพื่อพระศาสนา ท่านพุทธทาสเป็นแบบอย่างของการ “ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เย็นให้รู้สึก”

2. บทบาทในการสร้างเมล็ดพันธุ์แห่งสันติภาพ กล่าวได้ว่า พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เป็นดั่งเสมือนชาวสวนด้านงานสันติภาพที่คอยดูแลบ่มเพาะอบรมสั่งสอน ทำให้เห็นเป็นแบบอย่างความรัก ความเมตตาเพียรพยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงการรู้จักกิเลสของตนเอง ผลงานในการเผยแผ่งานพระพุทธศาสนาท่านมีวิธีการที่แยบยลหลากหลาย ขยายผลไปสู่ทุกวัย ท่านได้สร้างเมล็ดพันธุ์แห่งการภาวนาเพื่อสันติภาพ อนึ่ง พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ยังเป็นผู้ที่มองการณ์ไกลในการเปิดโลกแห่งการเรียนรู้และเผยแผ่งานพระพุทธศาสนา โดยท่านได้ผลิตพระธรรมทูตเพื่อออกไปเผยแผ่พระศาสนาอย่าง

3. บทบาทของวิศวกรสันติภาพในการสร้างสรรค์วัดสันติสุข การสร้างวัดธารน้ำไหล เป็นเสมือนหนึ่งดังการปฏิวัติการสร้างวัดที่ไม่เน้นวัตถุนิยม แต่เน้นวิถีการอยู่กับธรรมชาติ ทำให้วัดธารน้ำไหลเป็นศูนย์เรียนรู้ทางจิตวิญญาณ ที่นอกจากจะมีการกินอยู่ตามวิถีธรรมชาติแล้ว ยังมีสื่อธรรมที่สร้างความน่าสนใจ อย่างเช่น โรงมหรสพทางวิญญาณ ปรินิพพานธรรมต่าง ๆ ในวัด เป็นเหมือนแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาซึ่งหาได้ยากยิ่ง งานวิจัยของ พระวีระศักดิ์ ชยธมฺโม (พระวีระศักดิ์ ชยธมฺโม, 2558) ยังพบว่า วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) มีการจัดระบบการบริหาร และการจัดการวัดตามหลักสัปปายะ 7 ให้เหมาะสมแก่การอยู่ร่วมกันและเหมาะสมแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นแนวทางการจัดการวัดสันติสุข

4. บทบาทของกวี/ทูตสันติสุข ความเป็นผู้มีสุนทรียะในการถ่ายทอดธรรมะผ่านบทกลอนและกวีที่มีความไพเราะกินใจ ได้สร้างพลังความคิดในแง่ดีให้กับผู้ที่ได้อ่านทำให้งานของท่านมีอิทธิพลในการสร้างกระแสความเห็นถูกให้กับสังคม การปรับเปลี่ยนทัศนคติที่จะมองหาแต่ข้อเสีย ให้หันมามองข้อดีของกันและกัน เช่น บทที่ว่า “มองแต่แง่ดีเถิด” ที่ช่วยเตือนสติให้คนในสังคมในการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

5. บทบาทในการสร้างสังคมชาวพุทธ รู้ตื่น เบิกบาน โดยท่านจะมุ่งเน้นการนำธรรมะมาใช้กับหน้าที่การงาน คำสอนที่ว่า “การทำงานคือการปฏิบัติธรรม” ช่วยจุดประกายความเห็นของคนให้ตื่นและมองโลกในแง่ดีและเป็นจริง มีทัศนคติในการทำงานให้มีความสุข

6. บทบาทของวิศวกรสันติภาพผู้สร้างแรงบันดาลใจให้กับสังคม พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้มอบลมหายใจแห่งความผาสุกไว้เป็นดังสายลมที่ให้ความเย็นแก่สังคมไทย แม้ท่านจะมรณภาพไปนานแล้ว แต่ทายาททางธรรมของท่านยังคงเดินสู่ถนนแห่งปณิธานที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้วางไว้และเมล็ดพันธุ์สันติภาพของท่านได้แผ่กิ่งใบออกเป็นสาขาต่าง ๆ ในการเผยแผ่อุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนา สร้างบุคคลต้นแบบที่มีความงดงามในจิตใจ ความเสียสละทำงานและเป็นพลังเพื่อสังคมอีกมากมาย

นอกจากนี้ ประเด็นปัญหาความขัดแย้งนั้น จากการศึกษาคำสอนของท่าน พุทธทาสภิกขุ ของ พระครูสันติธรรมาภिरัต (นาควิไล) (2558) เรื่อง แนวทางการสร้างสันติภาพของพุทธทาสภิกขุ พบว่า มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับสถานการณ์สังคมไทยในปัจจุบันที่เกิดการขัดแย้งในกลุ่มต่าง ๆ ท่านพุทธภิกขุกล่าวว่า การจะทำอะไรในสาธารณะแล้วสามารถฝ่าความเสียดทานไปได้ ให้ใช้คาถา 4 คำ คือ สุทธิ คือ ความบริสุทธิ์ ความไม่โกง ถ้าโกงแล้วจะรักษาตัวได้ยากมาก การมีความบริสุทธิ์จนคนเขาเชื่อว่าคนนี้ไม่โกงจะช่วยให้ผ่านพ้นปัญหาไปได้ง่าย เรื่องใหญ่ก็กลายเป็นเรื่องเล็ก แต่ความบริสุทธิ์อย่างเดียวก็ไม่พอ ต้องใช้ปัญญา ต้องเรียนรู้ รู้เท่าทัน นอกจากนี้ยังต้องใช้ความเมตตา เพราะสิ่งที่เข้ามากระทบ สิ่งที่ต้องฝ่าความเสียดทาน หรือการที่เราคิดว่าทำดีทุกอย่างแล้วก็ยังมีคนเข้ามาโจมตีว่าในสิ่งที่เราไม่ได้ทำ มันเป็นธรรมดา จะโกรธและมีความทุกข์ได้ จึงต้องมีความเมตตา ความเมตตาจะทำให้ไม่ทุกข์ ไม่มีปฏิกิริยา

รุนแรงเกินไป แต่สามอย่างก็ยังไม่พอ ต้องมีขันติ ต้องอดทน อดทนให้เรื่องมันผ่านไป
ได้ เพราะสิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงเป็นอนิจจัง ไม่ได้คงทนอย่างนั้นตลอดไป คนที่ร้ายกับ
เรา ไม่จำเป็นต้องร้ายตลอดไป เปลี่ยนเป็นดีได้ ถ้าเราอดทน ทั้งหมดนี้เป็นคำกล่าวของ
ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุสามารถใช้กับเรื่องต่าง ๆ ได้

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

ประวัติโดยสังเขป

ข้อมูลของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จาก มหาเถรสมาคม
(2560) และอาภา จันทรสกุล (2538) กล่าวว่า ศาสตราจารย์พิเศษ สมเด็จพระพุทธ-
โฆษาจารย์ นามเดิม ประยุทธ์ อารยางกูร ฉายา ปยุตฺโต หรือที่รู้จักกันดีทั่วไปในนาม-
ปากกา “ป.อ. ปยุตฺโต” เกิดเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2481 ที่อำเภอศรีประจันต์ จังหวัด
สุพรรณบุรี ท่านได้บรรพชาเป็นสามเณรตั้งแต่อายุ 13 ปี เมื่อ ปีพ.ศ. 2494 และเข้ามาจำ
พรรษาที่วัดพระพิเรนทร์ กรุงเทพมหานคร จนสอบได้นักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม
9 ประโยค ขณะยังเป็นสามเณร นับเป็นรูปที่ 2 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และเป็นรูปที่ 4 ในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยได้รับการอุปสมบทโดย
เป็นนาคหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2504 ณ พัทธสีมาวัด
พระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปลด
กิตติโสภโณ) เป็นพระอุปัชฌาย์

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เป็นพระนักวิชาการนักคิดนักเขียนผลงานทาง
พระพุทธศาสนารุ่นใหม่ มีผลงานทางวิชาการพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ท่าน
ได้รับการยกย่องจากทั้งในและต่างประเทศ ด้วยผลงานของท่านทำให้ท่านได้รับรางวัล
และคุณูปกตาทิตติมศักดิ์จากหลายสถาบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ท่านเป็นคนไทย
คนแรกที่ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ จากยูเนสโก (UNESCO Prize for Peace
Education) นอกจากนี้ ปริญาคุณูปกตาทิตติมศักดิ์ที่ท่านได้รับรวมมีมากกว่า 15
สถาบัน ซึ่งนับว่าท่านเป็นพระภิกษุสงฆ์ไทยที่ได้รับการยกย่องให้ได้รับคุณูปกตาทิต

กิตติมศักดิ์มากที่สุดในปัจจุบัน และในปี พ.ศ. 2549 มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์

นอกจากสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ แล้ว ท่านได้รับนิมนต์ไปบรรยายในต่างประเทศ อาทิ University Museum แห่งมหาวิทยาลัย Pennsylvania และที่ Swarthmore College สหรัฐอเมริกา ท่านได้รับแต่งตั้งเป็น research fellow ณ Divinity Faculty แห่งมหาวิทยาลัย Harvard ท่านมีบทบาทด้านการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยพยายามเชื่อมโยงความรู้ทางธรรมให้เข้ากับปัญหาสังคมร่วมสมัย

แนวคิดด้านสันติภาพ

จากการศึกษาของ รัฐธรรมนูญ เทศแก้ว และพระมหามิตร จิตปญโญ (2561, หน้า 277-280) โดยวิเคราะห์ผลงานเรื่อง “ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ” ซึ่งเป็นผลงานที่ได้รับความสนใจอย่างมาก เพราะเนื้อหาเป็นสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นในประเทศไทย และท่านได้วิเคราะห์สังเคราะห์ถึงสภาพปัญหา วิฤต และแนวทางการแก้ไขปัญหามืองการปกครองของสังคมประชาธิปไตยแบบไทย ๆ ไว้อย่างละเอียดเป็นรูปธรรม โดยสรุปว่า ปัญหาเกิดจากประชาชนและผู้ปกครองหรือผู้นำใช้อำนาจธิปไตยที่เป็นไปโดยขาดหลักธรรมาธิปไตย ทางออกคือ ทั้งประชาชนและผู้ปกครองจะต้องมีการตัดสินใจในการใช้อำนาจธิปไตยและการบริหารจัดการบ้านเมืองที่เป็นไปโดยถือเอาความดีงามถูกต้องเที่ยงธรรม และเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมเป็นหลัก หรือยึดหลัก “ธรรมาธิปไตย” งานเขียนนี้ท่านได้เตือนสติว่า ในสถานการณ์บ้านเมืองที่เกิดขึ้นชาวพุทธต้องพิจารณาอยู่ 2 เรื่องใหญ่ คือ (1) ต้องรู้จริงในปัญหาที่เกิดขึ้น และ (2) ต้องหาวิธีแก้ปัญหามาให้ตรงจุด ดังนั้น “ธรรมะ” ซึ่งหมายถึงความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม ความเป็นประโยชน์เพื่อส่วนรวม ธรรมะจึงเป็นของกลาง สามารถเข้าถึง ธรรมะเป็นหน้าที่ของทุกคน ผู้มีธรรมต้องนำธรรมเข้าช่วยตัดเคืองแก้ปัญหามาโดยธรรมในการนี้คือ “ธรรมาธิปไตย” อำนาจในการปกครอง ถ้าตัดสินใจโดยเอาตัวผลประโยชน์ของตัวเองเป็นหลัก เรียกว่า “อัตตาธิปไตย” ถ้าตัดสินใจ โดยคอยแต่ฟังเสียงนิยมเป็นไปตามกระแสไม่มีหลักของตัวเอง เรียกว่า “โลกาธิปไตย” แต่ถ้า

ประชาชนได้ตัดสินใจโดยใคร่ครวญใช้สติปัญญามุ่งความจริงความดีงาม ประโยชน์เพื่อส่วนรวมเรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” ซึ่งมีความสำคัญต่อการปกครองทุกระบบ

ธรรมาธิปไตยถือเป็นแบบอย่างของการเสริมสร้างความสมานฉันท์ของบ้านเมือง ท่านได้ชี้ทางออกให้กับประเทศชาติที่กำลังมีปัญหาเรื่องขาดความเป็นธรรมและธรรมาภิบาล โดยอาศัยมิติทางสังคมที่เรียกว่า “สมานฉันท์” ซึ่งหมายถึง คนในสังคมจะต้องประกอบกิจของตนเองในทางที่ถูกต้องดีงาม เป็นธรรมและเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยรวม หรือธรรมาธิปไตยนั่นเอง

งานเรื่อง *ความคิดทางการเมือง: ประชาธิปไตย ตามแนวคิดพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)* ของ สุรพล ชะพรหม (2548) ได้ชี้ให้เห็นว่า พระธรรมปิฎกนิยามคำว่า ประชาธิปไตยไว้อย่างน่าฟังยิ่ง โดยท่านได้ยกวาทะของประธานาธิบดี ลินคอล์น ที่ว่า “ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” ท่านพระธรรมปิฎกมีความเห็นเพิ่มเติมว่า ที่ว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนนั้น เป็นการเตือนให้รู้สึกตัวด้วยว่า คุณภาพของประชาธิปไตยอยู่ที่คุณภาพของประชาชน เพราะว่า โดยปกติคุณภาพของการปกครองย่อมขึ้นต่อคุณของผู้ปกครองเป็นสำคัญ ด้วยว่าในสมัยก่อนการปกครองอยู่ในกำมือของผู้ปกครองโดยตรง คุณภาพของประชาธิปไตย ก็วัดได้จากผู้ปกครองนั่นเอง แต่ในสมัยนี้ในเมื่อประชาชนมาเป็นผู้ปกครอง บ้านเมืองจะเป็นอย่างไรประชาธิปไตยจะมีคุณภาพแค่ไหน ก็อยู่ที่คุณภาพของประชาชนเป็นสำคัญ

หลวงพ่อเทียน จิตตสุโก

ประวัติสังเขป

ข้อมูล ประวัติของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก จาก จากหนังสือ ปกติ หลวงพ่อเทียน จิตตสุโก และสิ่งที่ฝากไว้ (วัดสนามใน, 2532) ความว่า

หลวงพ่อเทียนเป็นนักแสวงบุญตั้งแต่อายุน้อย และได้เป็นผู้นำชาวบ้านทำบุญเสมอมา เหตุที่ท่านออกแสวงหาธรรมด้วยแต่ก่อนท่านไม่เข้าใจว่า “ความโกรธนี้เป็น

ความทุกข์ หนักเหมือนตกรอก” ท่านคิดว่า หากท่านยังเอาชนะความทุกข์แบบนี้ไม่ได้ ก็จะไม่เลิกละในการปฏิบัติธรรม

หลังจากที่หลวงพ่อบิณฑบาตบิณฑบาตอยู่ระยะหนึ่ง ก็เริ่มมีผู้กล่าวหาว่าหลวงพ่อก็คือเป็นคอมมิวนิสต์ เนื่องจากคำสอนของหลวงพ่อดีดแย้งกับสิ่งที่คนเหล่านั้นประพฤติปฏิบัติอยู่ หลวงพ่อก็สอนให้เลิกละธรรมเนียมต่าง ๆ ซึ่งแท้จริงแล้วมิได้เกื้อกูลต่อการสร้างบุญสร้างกุศลแต่อย่างใด เช่น การฆ่าวัวฆ่าควาย หรือการเลี้ยงสุรา เครื่องคองของเมา การเล่นการพนันในงานบุญ ท่านกล่าวว่า การกระทำความผิดกล่าวไม่ใช่นุญ แต่เป็นบาป ผู้ที่ไม่เข้าใจ จึงกล่าวหาว่าท่านลบหลู่ขนบธรรมเนียมประเพณีแต่เดิม

หลวงพ่อก็เห็นมีแนวคิดวิธีปฏิบัติที่ชัดเจน คือ ให้คุณสติรู้สึกตัว รู้เท่าทันความคิดและอารมณ์อยู่ตลอดเวลา ไม่เอาจิตเข้าไปเกี่ยวข้องกับปรุงแต่ง เห็นธรรมชาติความไม่เที่ยงของสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป หลวงพ่อก็เห็นว่า การขจัดกิเลสได้อย่างสิ้นเชิงต้องใช้ปัญญา และต้องเป็นปัญญาที่เกิดจากการรู้แจ้งเห็นธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงว่าเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ไม่เอาจิตไปปรุงแต่ง ยึดมั่นถือมั่นว่าสิ่งนั้นนั้นเป็นของเรา หลวงพ่อดอกย้ำความเป็นตัวตนหรือความต้องการที่จะต่อสู้กับกิเลสในใจ และทำให้ไม่หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น

นับเป็นเวลากว่า 30 ปีที่หลวงพ่อก็ได้มานะบากบั่นอบรมสั่งสอนธรรมแก่เพื่อนมนุษย์ โดยมิได้เห็นแก่ความเหนื่อยยากและอุปสรรคใด ๆ ปฏิปทาข้อนี้ของท่าน ย่อมเป็นที่ซาบซึ้งใจแก่บรรดาศิษยานุศิษย์เป็นอย่างดี คำสอนและแนวปฏิบัติของหลวงพ่อก็เห็นมีผลต่อแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล เป็นอย่างมาก จากบันทึกที่ท่านพระไพศาลเขียนเล่าเมื่อครั้งไปวัดสนามใน เพื่อจะได้ศึกษาพระธรรมกับหลวงพ่อก็สรุปได้ว่า (พระไพศาล วิสาโล, 2532)

หลวงพ่อก็ได้อธิบายวิธีเจริญสติ โดยท่านสอนว่าไม่ว่าจะเดินหรือสร้างจังหวะ ก็ให้ “รู้สึก” อยู่เสมอ อย่าไปสนใจความคิด รู้ตั้งแต่ที่การเคลื่อนไหวของกาย จะคิดอะไรก็แล้วแต่ พอรู้ตัวก็ให้กลับมาอยู่ที่กายนั้นแหละ และในช่วงแรก ๆ หลวงพ่อก็จะหามาสอบถามของท่านที่กุฏิทุกวัน ๆ ละ 2 ครั้ง คือ เข้ากับเย็น เป็นเหตุให้ท่านต้องตั้งใจปฏิบัติตลอดเวลา เพราะไม่รู้ว่าจะหลวงพ่อก็คือจะเดินมาหาเมื่อไร ท่านมาแต่ละครั้งก็ถามเพียงว่าเป็นอย่างไร และแนะว่าให้รู้สึกอยู่เสมอ บางวันท่านก็มาสอนวิธีกวาดพื้นอย่างมีสติ

ท่านย้ำเสมอว่าการเจริญสติมิได้อยู่ที่การเดินจงกรม หรือการปฏิบัติในรูปแบบ แต่นักปฏิบัติควรให้การกระทำทุกอย่างเป็นการเจริญสติไปในตัว ไม่ว่าจะเดิน นั่ง หรือ กวาดใบไม้ แม้เวลากระพริบตา กลืนน้ำลาย ก็ให้รู้สึกอยู่เสมอ กว่าที่จะรู้จักวิธีเจริญสติอย่างถูกต้องตามที่ท่านแนะนำก็หมดเวลาเป็นเดือน จนสามารถผ่านช่วงวิกฤตดังกล่าวไปได้ ได้เห็นอานิสงส์ของสติที่มีพลัง ว่องไว กว้างขวางซึ่งในคุณครูบาอาจารย์ที่ท่านได้เพียรพยายามชี้แนะด้วยความกรุณา

เดิมพระไพศาลท่านตั้งใจว่าจะบวชเพียง 3 เดือน ต่อมาขยายเป็น 6 เดือน ทั้งนี้หลวงพ่อเขียนเป็นพระเถระรูปหนึ่งซึ่งแนะนำท่านให้บวชนานกว่านั้น ในด้านหนึ่งก็ทำให้เห็นคุณวิเศษมากขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งก็พลอยได้เห็นขีดจำกัดของท่าน โดยเฉพาะในเรื่องการรับรู้และการเกี่ยวข้องกับโลกสมัยใหม่ ซึ่งรวมถึงเรื่องการบริหาร การจัดการ

หากกล่าวในเรื่องทางธรรมแล้ว หลวงพ่อเขียนมีวิธีการสอนที่แปลกและไม่หยุดนิ่ง แนวการสอนของหลวงพ่อแปลกออกไปจากประเพณีการปฏิบัติแต่ดั้งเดิมที่แพร่หลายในเมืองไทย อาทิ การไม่นั่งพิงรีดอง การใช้ถ้อยคำสำนวนที่มีลักษณะเฉพาะ และวิธีการอบรมที่ผิดกับสายปฏิบัติแบบวัดป่าทั่วไป ทั้งนี้ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงวิธีการเจริญสติที่เป็นแบบฉบับของท่านโดยเฉพาะ กล่าวกันว่า เมื่อแรกที่หลวงพ่อสอนธรรมแก่คนทั่วไปนั้น ท่านแทบจะไม่พูดเลย หากแต่อาศัยอากัปกิริยาบางอย่างเป็นสื่อแสดงสภาวะธรรม และกระตุ้นให้คนลูกคิดขึ้นมา แต่ในช่วงหลังท่านใช้คำพูดเป็นสื่อแสดงธรรมมากขึ้น ทั้งยังพยายามศึกษาการแสดงธรรมของอาจารย์ท่านอื่น แนวการสอนเหล่านี้ของหลวงพ่อเขียนนับว่ามีผลอย่างยิ่งต่อวิธีคิดและแนวทางการศึกษาของพระไพศาล วิสาโล ในเวลาต่อมา นอกจากนี้ยังมีพระสงฆ์อีกรูปที่มีบทบาทสำคัญต่อแนวคิดของพระไพศาล คือ หลวงพ่ocal เขียน สุวณฺโณ

หลวงพ่ocal เขียน สุวณฺโณ

ประวัติสังเขป

ข้อมูลเกี่ยวกับหลวงพ่ocal เขียน สุวณฺโณ ที่ พระไพศาล วิสาโล (2558) ได้เขียน

และตีพิมพ์ในหนังสือ รำลึกถึงหลวงพ่อดำเขียน สุวณฺโณ ความว่า ท่านเกิดปี พ.ศ. 2579 ที่จังหวัดขอนแก่น แล้วย้ายตามครอบครัวมาบุกเบิกที่ทำกินอยู่อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เมื่ออายุ 10 ขวบ โดยทำนา ทำสวน ทำไร่ และศึกษาเล่าเรียนวิชาศาสนาตามทำน้ามนต์ ปัดรังควาญ ไถ่ผี ตลอดจนรักษาคนป่วยไปด้วย จนเป็นที่เรียกขานกันในหมู่บ้านว่า ท่านเป็นหมอธรรม ต่อมาปลายปีพ.ศ. 2509 ท่านมีโอกาสดำไปศึกษาและปฏิบัติธรรมกับหลวงพ่อเทียนที่วัดป่าพุทธาน จังหวัดเลย หลวงพ่อเทียนสอนให้สร้างจังหวะและเดินจงกรม จนรู้กาย รู้ใจ มีสติสัมปชัญญะ รู้ทันต่อการเคลื่อนไหว รู้ทันต่อใจที่คิดจิตใจเปลี่ยนไปจากภาวะเดิม หมดยุคความลึกลับเล่ห์เหลี่ยม จึงละทิ้งคาถาอาคมเครื่องรางของขลังที่เคยเรียนมา

ท่านออกบวชเมื่อปี พ.ศ. 2518 บุกเบิกสร้างวัดป่าสุคะโต วัดภูเขาทอง อ.แก้งคร้อ จ. ชัยภูมิ และวัดป่ามหาวัน (ภูหลง) เป็นสำนักส่งเสริมการเจริญสติ และอนุรักษ์ป่าไม้มาอย่างต่อเนื่อง ก่อนจะมรณภาพอย่างสงบเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2557 ณ วัดป่าสุคะโต ทั้งนี้ จากบทความเรื่อง รำลึกถึงหลวงพ่อดำเขียน สุวณฺโณ ของ พระไพศาล วิสาโล (2558) ที่ได้แสดงธรรมงานละสังขารหลวงพ่อดำเขียน สุวณฺโณ วันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2557 ณ วัดภูเขาทอง ท่านกล่าวไว้ว่า

หลวงพ่อดำเขียนเป็นรูปธรรมของความเมตตาที่สัมผัสได้ ท่านต้องการนำพาผู้คนให้พบธรรมะอย่างที่ท่านได้สัมผัส ท่านมีเมตตามาก เมื่อเห็นความทุกข์ยากเดือดร้อนเกิดขึ้นท่านจะไม่นิ่งดูเฉย เช่น เมื่อท่านทราบว่าเด็กชาวบ้านตัวเล็ก ๆ ต้องตายเพราะตามพ่อแม่เข้าไปทำไร่ทำนาในป่า ท่านก็จัดทำบุญเด็กขึ้น รับเอาลูกของเขามาดูแลที่วัด โดยท่านไม่รู้เลยว่าสิ่งที่ท่านทำนั้นคือบุญเด็กแห่งแรกของจังหวัดชัยภูมิ นี่คือนี่ที่ท่านทำด้วยความเมตตา อยากจะช่วยชาวบ้านดูแลเด็กให้ปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บ ตามมาด้วยการสอนให้รู้หนังสือและรู้จักธรรมะ หลวงพ่อไม่ได้สนใจแต่ความทุกข์ยากของชุมชน แต่ยังสนใจความเดือดร้อนของธรรมชาติ ท่านสามารถอนุรักษ์ป่าไว้ได้ สำหรับหลวงพ่อดำแล้วธรรมะกับธรรมชาติแยกจากกันไม่ออก หลวงพ่อบอกว่า เมื่อท่านมาพบธรรม ท่านก็มีความรักหวงแหนในธรรมชาติมาก ทั้งนี้ เพราะความเมตตากรุณาของท่านอย่างไม่มีประมาณ ท่านใส่ใจชุมชน และเป็นห่วงใยธรรมชาติ แต่ตลอดเวลาที่ทำงาน

ช่วยเหลือชุมชนและอนุรักษ์ธรรมชาติ ท่านก็สอนธรรมะควบคู่กัน . . . ท่าน โชคดีที่ได้มารู้จักหลวงพ่อ ไม่ใช่ในฐานะนักพัฒนาและนักอนุรักษ์ธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังรู้จักหลวงพ่อในฐานะที่เป็นอาจารย์กรรมฐาน ซึ่งเป็นเหตุให้ท่านตัดสินใจมาบวชและปฏิบัติอยู่กับหลวงพ่อที่วัดป่าสุคะโตตั้งแต่พรรษาแรก . . .

ในบทความดังกล่าว พระไพศาล วิสาโล ยังได้เล่าว่าหลวงพ่อนั้นย้ำถึงความสำคัญของการเห็นสังขาร หลวงพ่อนั้นย้ำอยู่บ่อย ๆ ว่า “ไม่เป็นอะไรกับอะไร” ไม่เป็นอะไรกับอะไร มีความหมายตั้งแต่การไม่เข้าไปในความคิด ไม่เข้าไปในอารมณ์ ไม่ยึดว่ามันเป็นเราเป็นของเรา พูดอีกอย่างคือ เห็นแต่ไม่ใช่ผู้เป็น ไม่ใช่ผู้โกรธ ไม่ใช่ผู้โลภ ไม่ใช่ผู้คิด แต่เห็นความโกรธ ความโลภ และความคิดที่เกิดขึ้นในใจ ท่านจะเน้นอยู่เสมอว่า “เห็น อย่าเข้าไปเป็น” โดยใช้วิธีการที่เรียกว่าง่าย ๆ ว่า “รู้ชื่อ ๆ” คือ รู้เฉย ๆ รู้ด้วยใจเป็นกลาง ซึ่งเป็นสิ่งที่ท่านได้เรียนรู้มาจากหลวงพ่อเทียน วิชิตและการใส่ใจกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติเหล่านี้ได้ซึมซับเข้าสู่จิตใจของพระไพศาล วิสาโล และเป็นส่วนสำคัญยิ่งต่อแนวความคิดสันติวิธีของท่านในเวลาต่อมา

อาจารย์ป๋วย อึ้งภากรณ์

จากการศึกษาเรื่อง สันติวิธีของป๋วย อึ้งภากรณ์: ยุทธวิธี เป้าหมาย และความหวังของ จันจิรา สมบัติพูนศิริ (ม.ป.ป.) พบว่า อาจารย์ป๋วย อึ้งภากรณ์ เป็นบุคคลแรก ๆ ในสังคมไทยที่เสนอแนวคิดสันติวิธี โดยเห็นว่าปฏิบัติการรู้ความรุนแรงนี้จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้มี “สันติประชาธรรม” อาจารย์ป๋วยไม่ได้สร้างทฤษฎีว่าด้วยสันติวิธีแต่ความคิดและประสบการณ์ของท่านได้ถูกนำมาต่อฐานในเรื่องสันติวิธีใน 3 ลักษณะ ได้แก่ (1) สันติวิธีในฐานะกลยุทธ์ต่อต้านอำนาจเผด็จการทหาร (2) สันติวิธีในฐานะวิธีการที่สอดคล้องกับเป้าหมายเพื่อสร้างสันติภาพเชิงบวกและ (3) สันติวิธีในฐานะวิธีการสร้างสังคมอุดมคติแบบสันติประชาธรรม

แนวคิดของอาจารย์ป๋วยเกิดชัดเจนในช่วงวิกฤติความขัดแย้ง 14 ตุลาฯ 2516 ถึง 6 ตุลาฯ 2519 ด้วยท่านพยายามสร้างทางเลือกทางการเมืองนอกเหนือไปจากระบบ-

เผด็จการทหาร และแนวคิดลัทธิลี้ลับระบอบเศรษฐกิจการเมืองเดิมโดยฝ่ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งทางเลือนนี้รู้จักในนาม “สันติประชาธรรมด้วยสันติวิธี”

จากการศึกษาของ จันจิรา สมบัติพูนศิริ ยังพบว่า บุคคลที่เป็นแรงบันดาลใจในเรื่องสันติวิธีของอาจารย์ป๋วยมีที่มาจากภรรยาของท่านคือ คุณมากาเรต สมิท ซึ่งมีคุณแม่เป็นสมาชิกกลุ่มเควกเกอร์ส (quakers) ที่ร่วมต่อต้านสงครามโลกครั้งที่ 1 ทั้งนี้ คุณมากาเรตยังเป็นผู้หนึ่งที่ปฏิบัติการต่อต้านสงครามโดยไม่ยอมเป็นกองสนับสนุนให้แก่กองทัพอังกฤษที่กำลังร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยไม่เกรงกลัวโทษทางกฎหมาย ในขณะนั้น นอกจากนี้ เธอยังได้ร่วมเดินประท้วงคัดค้านการบุกอิรักของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา เมื่อปี พ.ศ. 2546

แนวคิดสันติวิธีของอาจารย์ป๋วยนั้น ท่านเห็นว่าแนวทางสันติวิธีนี้จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายในการสร้างประชาธิปไตย และความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ในงานนี้ จันจิรา อธิบายคำว่า “สันติวิธี” ว่ามีนัยยะหมายถึง ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงเหมือนกับ สันตินิยมซึ่งแบบหลัง คือ การต่อต้านความรุนแรงทุกรูปแบบ ทั้งกาย วาจา ใจ สันตินิยมพัฒนามาจากหลักศาสนาโดยเน้นหลักการไม่ฆ่า ความต่างสำคัญระหว่าง “สันติวิธี” และ “สันตินิยม” หรือปฏิบัติการไร้ความรุนแรง คือ สันติวิธีเป็นยุทธศาสตร์ทางการเมือง ผู้บุกเบิกองค์ความรู้สันติวิธี เช่น คลาเรนซ์ เคส (Clarence Case) ระบุว่า การขู่บังคับแบบไม่ใช้ความรุนแรงถือเป็นสันติวิธีเพื่อช่วยกดดันให้ผู้มีอำนาจฟังเสียงตลอดจนทำตามความต้องการของประชาชน (จันจิรา สมบัติพูนศิริ, ม.ป.ป.)

นอกจากนี้ นักทฤษฎีด้านสันติวิธี Gene Sharp (Sharp อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2539) เสนอว่า สันติวิธี คือ อาวุธที่ใช้ชิงชัยในทางการเมือง Sharp จึงเสนอว่าหากจะรบให้ได้ผลกระบวนกรต่อสู้ต้องวางแผนคำนวณกะเกณฑ์ว่าปฏิบัติการของตนมีเป้าหมายเพื่ออะไร และต้องทำอะไรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น Sharp เชื่อว่าสันติวิธีต้องไปไกลกว่าวิถีคิดทางศาสนาที่จงจำปฏิบัติการสันติวิธีไว้ในกรอบ ทั้งนี้ ทางศาสนาคิดว่า สันติวิธีเป็นทางเลือกของคนดีเท่านั้น จึงไม่สอดคล้องกับการต่อสู้ทางการเมืองใด ๆ อาจารย์ป๋วยได้ชี้ให้เห็นว่า สันติวิธีแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ วิธีระยะยาวและระยะสั้น ในระยะยาวท่านเห็นว่าต้องให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับแนวคิดสิทธิเสรีภาพและเสนอให้ประชาชนร่วมกันปกป้องรัฐธรรมนูญ และใช้สันติวิธีโดยการไม่ร่วมมือกับผู้ที่

ใช้อำนาจในการจะเลิกล้มรัฐธรรมนูญ อาจารย์กล่าวว่า การปกป้องรัฐธรรมนูญด้วยสันติวิธีอาจจะไม่สำเร็จเสมอไป ดังนั้น ผู้ใช้สันติวิธีต้องมีความพากเพียรในการชักชวน เปลี่ยนความเห็นของผู้คน อาจารย์เชื่อว่าสันติวิธีช่วยให้บรรลุเป้าหมายได้เพราะเปิดโอกาสให้ ผู้คิดต่างมีสิทธิถกเถียง ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสันติ ประชาธรรมร่วมกัน ในงานเขียนของอาจารย์ มักใช้คำว่า “ประชาธรรมโดยสันติวิธี” แทนคำว่า “สันติประชาธรรม” โคด ๆ โดยใช้ให้เห็นว่าวิธี การใช้เพื่อสร้างสังคมอันเป็น ธรรมและประชาธิปไตยไม่สอดคล้องกับเป้าหมายที่วาดไว้ นี่ก็ยากที่จะบรรลุเป้าหมาย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุต.โต), 2538)

มหาตมะ คานธี

นอกจากแนวคิดการใช้สันติวิธีของอาจารย์ป๋วยที่กล่าวมาในเบื้องต้น นักสันติวิธี ในเอเชียที่น่าสนใจยิ่งคือ มหาตมะ คานธี ผู้ใช้หลักอหิงสาและสัตยาเคราะห์ที่ต้องอาศัย ความรักในเพื่อนมนุษย์เป็นแนวทางการสร้างสันติภาพ ซึ่งเป็นแบบอย่างกับผู้นำในยุค ต่อมา จนชื่อเสียงของมหาตมะ คานธี เป็นที่กล่าวขานถึงทั่วทุกมุมโลกสมกับคำกล่าว ของอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ที่กล่าวถึงมหาตมะ คานธี ว่า “เป็นผู้นำของประชาชนโดยไม่ ต้องอาศัยอำนาจจากสิ่งภายนอก เป็นนักต่อสู้ที่ยิ่งใหญ่ ผู้ดำเนินการใช้กำลังรบ เป็น บุคคลผู้เปี่ยมไปด้วยสติปัญญาและความอ่อนน้อมถ่อมตน” แนวคิดของท่านมหาตมะ คานธีมีความน่าสนใจดังนี้ (ณัฐศิษย์ เชาพิพัฒน์กุล, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส และ พูนสุข มาศรีสังสรรค์, 2561)

มหาตมะ คานธี ผู้นำชาตินิยมอินเดียผู้ซึ่งนำประเทศอินเดียให้เป็นเอกราชจาก จักรวรรดิอังกฤษ จึงเป็นบุคคลสำคัญในฐานะนักการเมืองของโลก ความคิดของท่านมี อิทธิพลมากต่อโลกปัจจุบัน แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธี ทำให้คน ทั่วโลกรู้จักและยกย่องในความกล้าหาญ ความเสียสละ อดทนต่อสู้จนประเทศอินเดีย ได้รับเอกราชจากอังกฤษ ด้วยวิธีการไม่ใช้ความรุนแรง หรือการปฏิบัติที่ทุกคนรู้จัก คือ “อหิงสา” “หลักสัตยาเคราะห์” และ “หลักสัจจะ” โดยเริ่มต้นด้วยการไม่เห็นแก่ตัว

การอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความเสมอภาคสมถะ ถ่อมตน เรียบง่าย ดิถีดิน ไม่ทะเยอทะยาน มีความหนักแน่น จริงใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ท่านได้รับการหล่อหลอมจากการเลี้ยงดูของครอบครัว การเรียนรู้และแนวทางศาสนา ส่งผลให้มหาตมะ คานธี เป็นบุคคลผู้ซึ่งมวลชนเกิดพลังศรัทธาอย่างมากมากลายเป็นพลังของการสร้างสันติภาพ

แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธี

การสร้างสันติภาพของ มหาตมะ คานธี ใช้หลักการหลักสี่ประการใช้ความรุนแรงโดยใช้หลักอหิงสาและสัตยาเคราะห์ ที่ต้องอาศัยความรักในเพื่อนมนุษย์แม้ว่าผู้นั้นจะเป็นศัตรู วิธีการนี้เป็นการใช้ความศรัทธาความเชื่อ ความวิริยะอุตสาหะ สมานัตตปัญญา ดังนั้น แนวทางการสร้างสันติภาพของ มหาตมะ คานธี จึงเป็นแบบอย่างกับผู้นำในยุคต่อมา ชื่อเสียงของ มหาตมะ คานธี เป็นที่กล่าวขานไปทั่วโลก ดังคำกล่าวของอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ที่ว่า (ปริชา ช่อปทุมมา, 2535, หน้า 190)

...มหาตมะ คานธี เป็นผู้นำของประชาชนโดยไม่ต้องอาศัยอำนาจจากสิ่งภายนอก เป็นนักต่อสู้ที่ยิ่งใหญ่ ผู้ดำเนินการใช้กำลังรบ เป็นบุคคลผู้เปี่ยมไปด้วยสติปัญญาและความอ่อนน้อมถ่อมตน ผู้มีพลังกำลังคือความเด็ดเดี่ยวและความเสมอต้นเสมอปลายอย่างไม่เปลี่ยนแปลง เป็นบุคคลที่อุทิศกำลังทั้งหมดเพื่อยกระดับจิตใจและความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เป็นบุคคลที่เผชิญหน้ากับความก้าวร้าวโหดเหี้ยมของยุโรป ด้วยศักดิ์ศรีแห่งความเป็น มนุษย์ธรรมดาตัวเอง และทุกครั้งก็สามารถอยู่เหนือกว่า...

มหาตมะ คานธี กลายมาเป็นสัญลักษณ์ของคนสามัญที่ต่อสู้กับการปกครองอันไม่ชอบธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิของตน หลักการของอหิงสาคือเป็นแนวคิดของศาสนาฮินดู นั่น คือ การ ไม่เบียดเบียน การเว้นจากการทำร้าย ถึงแม้จะถูกทำร้ายก่อนก็ไม่ตอบโต้ด้วยความรุนแรง จากกรณีกฎหมายเกลือที่เรียกเก็บภาษีเกลือจากอินเดียโดยประเทศอังกฤษได้เก็บภาษีเกลือ ซึ่งได้สร้างภาระให้กับชาวอินเดียที่ยากจนเป็นอย่างมาก ด้วยคนยากจนบริโภคเกลือมากกว่าคนที่ร่ำรวย คานธี ได้ประกาศว่าจะยึดถือแนวทางสันติวิธีและขอให้มาเจรจาอย่างเท่าเทียมร่วมกัน แต่ถ้าข้อเรียกร้องไม่ได้ผลก็จะทำการต่อสู้แพ่งต่อกฎหมายเกลือ แต่ก็ไม่ได้มีการตอบสนองจากผู้มีอำนาจ คานธีจึงได้ละเมิด

กฎหมายที่มีบทลงโทษผู้ที่ไม่เชื่อเกลียดจากรัฐบาล ซึ่งเกลื่อนนั้นผูกขาดโดยรัฐบาล จะเห็นได้ว่า มหาตมะ คานธี มหาบุรุษของอินเดีย ผู้ที่ได้นำศาสนาและการเมืองมาปฏิบัติควบคู่กัน เพื่อใช้ในการนำสันติภาพและความยุติธรรมมอบให้กับชาวอินเดียกับการเอาชนะใจตนเองโดยไม่หวังผลตอบแทน และด้วยการต่อสู้แบบสันติวิธีที่ไร้ความรุนแรง แต่ มหาตมะ คานธี มีอาวุธที่สำคัญ คือ พลังแห่งความรัก พลังแห่งความจริง พลังแห่งจิตวิญญาณ ซึ่งเชื่อมโยงถึงความยุติธรรม ซึ่งสันติภาพกับความยุติธรรม รวมเป็นหนึ่งเดียวกัน จนอินเดียได้รับความยุติธรรมและได้รับเอกราชจากอังกฤษ (Fischer อ้างถึงใน ปรีชา ช่อปทุมมา, 2535)

สัตยาเคราะห์ เป็นหนึ่งในความคิดที่ท่านมหาตมะ คานธี ได้นำเสนอเพื่อจัดการความไม่เท่าเทียมกันในสังคม โดยมีพื้นฐานมาจากคำสอนของศาสนาฮินดู ท่านมหาตมะ คานธี ได้นำสัตยาเคราะห์มาแก้ไขปัญหาทางการเมืองด้วยการนำสัตยาเคราะห์มาปฏิบัติแทนวิธีการที่รุนแรงในการเรียกร้องความไม่เป็นธรรม และต่อต้านรัฐบาลอังกฤษที่ใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมกับประชาชนอินเดียผู้ถูกปกครอง สัตยาเคราะห์ไม่ใช่ปฏิบัติการของคนอ่อนแอ แต่เป็นปฏิบัติการที่ต่อสู้ด้วยความอดทน เพื่อให้ได้มาซึ่งความยุติธรรม ด้วยวิธีที่สงบไม่ใช่กำลังความรุนแรง มหาตมะ คานธี ได้สั่งสอนให้ประชาชนเลื่อมใสในหลักการทั่วไปนี้ และนำไปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

การใช้วิธีอหิงสาในการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งด้วยความไม่รุนแรง เรียกร้องสิ่งที่ถูกต้องอย่างสงบ โดยเชื่อว่าท้ายสุดแล้วสิ่งที่จะต้องชนะเสมอ ซึ่ง มหาตมะ คานธี ได้นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาระหว่างชาวมุสลิมกับชาวฮินดู โดยท่านเป็นผู้ชักชวนให้ชาวมุสลิมกับชาวฮินดูรักกันและเข้าใจกัน เช่นเดียวกับที่รักชนกลุ่มอื่น ๆ เพราะมีความเชื่อว่าต่างก็เป็นบุตรของพระเจ้าในดินแดนแห่งพระเจ้าด้วยกันทั้งสิ้น และด้วยการรณรงค์ตามหลักการของคานธีสามารถระงับข้อพิพาทระหว่างกลุ่มชน และได้รับการยอมรับนับถือทั้งฝ่ายคานธีและฝ่ายตรงข้ามด้วย จนทำให้สามารถเชื่อมกลุ่มคนในชาติโดยใช้หลักอหิงสา (จำนงค์ อธิวัฒน์สิทธิ์, เวลา กัลลโสภา และอลีน เกลิมชัยกิจ, 2550, หน้า 325)

การสร้างสันติภาพตามหลักพุทธศาสนา

แนวทางการสร้างสันติภาพของ มหาตมะ คานธี โดยนำหลักธรรม พละ 5 มาประยุกต์บูรณาการ โดยหลักธรรม พละ 5 เปรียบเสมือนเป็นตัวกระตุ้นให้มีพลังในการสร้างสรรค์ เป็นแรงบันดาลใจในทุกมุมมอง หลักธรรม พละ 5 หมายถึง กำลังแรง ความเข้มแข็ง ที่ทำให้เข้มขจัดได้แม้แต่กำลังแห่งมาร ทำให้สามารถดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีงาม ปลอดภัยอย่างมีความสุข บำเพ็ญกิจอย่างบริสุทธิ์และเต็มที่ ซึ่งประกอบด้วย (1) สัทธาพละกำลัง คือ ศรัทธา (2) วิริยะพละกำลัง คือ วิริยะ (3) สติพละกำลัง คือ สติ (4) สมาธิพละกำลัง คือ สมาธิ และ (5) ปัญญาพละกำลัง คือ ปัญญา ซึ่งวสิน อินทสระ (2554) อธิบายไว้ ดังนี้

สัทธา หมายถึง กำลัง คือ ศรัทธา ความเชื่อมั่น ใจที่มั่นคงอยู่กับสิ่งนั้น ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่ออันประกอบด้วยปัญญา เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ความเลื่อมใสซาบซึ่งชื่นใจสนิทใจเชื่อมั่นมีใจโน้มน้อมมุ่งเล่นไปตามไป รับคุณความดีในบุคคลหรือสิ่งนั้น ๆ ความมั่นใจในความจริง ความดีสิ่งดีงาม และในการทำความดีที่ไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก ในความหมายนี้หมายถึง ความเชื่อมั่นในสันติภาพ เชื่อว่าสภาวะที่สังคมมีความสงบสุขปราศจากความรุนแรง ผู้คนมีสิทธิและเสรีภาพ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ได้รับความเคารพ ปราศจากการเอารัดเอาเปรียบ มีความยุติธรรม มีความสมดุลทางธรรมชาติสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง ไม่มีการทำร้ายกัน เป็นสันติภาพอย่างแท้จริง

วิริยะพละ หมายถึง กำลังความพากเพียร พยายาม ความอดุสาหะ ไม่ท้อถอย เป็นกำลังที่เกิดต่อจากศรัทธา ทำให้เกิดความมั่นใจ เมื่อมั่นใจแล้วก็พยายามลงมือทำ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ พลัง ของวิริยะที่จะประสบผลสำเร็จได้นั้นต้องเป็นไปในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป มีความต่อเนื่องไม่ท้อถอย การสร้างสันติภาพ จำเป็นต้องมีความมุ่งมั่นในวิริยะ

สติพละ หมายถึง กำลัง คือ สติ ความระลึกได้ ไม่ลืมเลือน เป็นกำลังสำคัญภายในที่คอยเตือนใจให้นึกก่อนทำ นึกก่อนพูด การมีสติทำให้ไม่ผลุนผลัน การปล่อยวางสติ ถือเป็นการตั้งอยู่ในความประมาท อาจทำให้เกิดความวิบัติเสียหาย การสร้างสันติภาพก็เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างสันติภายในหรือสร้างสันติภาพในสังคม จำต้อง

สร้างสันติพละให้เกิดขึ้นในตน การมีสติคิดรอบคอบ เป็นเหตุให้มองเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง หรือสถานการณ์ที่กำลังเผชิญ ระหว่างที่กำลังสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคมอย่างปรุโปร่ง สติจะเป็นสิ่งที่คอยควบคุมให้เดินหน้าเมื่อถึงเวลา และถอยหลัง เมื่อจำเป็นในทางที่ถูกต้องเสมอ หากขาดสติเสียแล้ว อาจค้นหุ้ร่งอย่างไรรู้จุดหมายปลายทาง นอกจากสร้าง สันติภาพไม่สำเร็จแล้ว อาจยังก่อให้เกิดความขัดแย้ง เกิดหายนะในสังคมอีกด้วย

สมาธิพละ หมายถึง กำลัง ซึ่งหมายถึง ความตั้งใจมั่นเป็นกำลังภายในที่สำคัญ เพราะเป็นเหตุให้จิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหวเมื่อถูกกระทบ ไม่ท้อแท้เมื่อเจออุปสรรค ไม่หวั่นไหวไปตามกระแสต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มั่นคงกับศรัทธา มั่นคงกับวิริยะ มั่นคงกับสติ เป็นเหตุให้สิ่งที่เพียรพยายามทำอยู่ดำเนินไปได้เรื่อย ๆ จนกระทั่งสำเร็จ เมื่อจิตใจที่ขาดความมุ่งมั่นในการสร้างสันติภาพ หวั่นไหวไปตามกระแสต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ก็จะทำให้ความเชื่อ ความมุ่งมั่น และความเพียรที่มีอยู่คลายไป ใจก็บังเกิดความท้อแท้สิ้นหวัง ท้ายสุดก็จะยอมถอย และสันติภาพก็จักไม่มีวันบังเกิดขึ้นจริง

ปัญญาพละ หมายถึง กำลัง ในความหมายนี้ หมายถึง ความฉลาดรอบรู้ การพินิจพิจารณาถี่ถ้วน รู้ทุกแง่มุม ทั้งด้านที่เป็นคุณและโทษ คอยกำกับควบคุมให้ใช้พละกำลังที่มีอยู่ไปในทิศทางที่เกิดประโยชน์ถูกต้อง หากมีความฉลาดรอบรู้ ความพินิจพิจารณาถี่ถ้วน รู้ทุกแง่มุมทั้งด้านที่เป็นคุณและโทษ คอยกำกับควบคุมให้ใช้พละกำลังที่มีอยู่ไปในทิศทางที่เกิดประโยชน์ถูกต้อง หากมีความฉลาดรอบรู้แต่นำไปใช้ประโยชน์ในทางคดโกงย่อมเกิดความเสียหาย

ดังนั้น พละ 5 จึงเปรียบเสมือนพลังผลักดัน ทำให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจ ให้เกิดศรัทธาในสัมมาทิฐิ มีความเพียร ประพฤติปฏิบัติบำเพ็ญด้วยความบริสุทธิ์อย่างเต็มที่ ไม่มีกิเลส หรือความทุกข์เข้ามาบั่นทอนหรือบีบคั้นครอบงำจิตใจ และทำให้ได้สร้างสรรค์หาวิธีสร้างสันติสุข สร้างสรรค์สันติภาพ ได้อย่างเต็มที่เต็มพลัง เป็นต้น

อัญญา แก้วทองกุล (2547) ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนา ในทางการเมือง ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ และมหาตมะ คานธี ผลจากการวิจัยมีข้อสรุปที่สำคัญ คือ

1. แนวความคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ^๑นั้นมีพื้นฐานแนวความคิดอิงหลักทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทพระพุทธศาสนานิกายเซนและศาสนาอื่น ๆ เช่น คริสต์ศาสนา เป็นต้น คุณค่าการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองของท่านสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรก แนวความคิดของท่านมีคุณค่าทางด้านจิตใจ ด้วยท่านเสนอว่า ระบบการเมืองใดก็ได้ถ้าหากประกอบด้วยธรรมแล้ว ถือว่าเป็นรูปแบบการเมืองที่ดีที่สุดในทัศนะของท่าน ท่านได้เสนอแนวความคิดทางการเมืองแบบ “ธรรมิกสังคมนิยม” เราอาจนำความคิดของท่านไปเป็นระบบจริยธรรมทางการเมือง อุดมคติทางการเมืองและเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองได้ ส่วนที่สอง ด้านการบริหารจัดการปกครองนั้น ท่านเห็นว่าผู้ปกครองสามารถใช้วิธีการเผด็จการโดยธรรมได้ในคราวจำเป็น ท่านเสนอเป็นข้อเลือกของผู้ปกครองที่จะนำวิธีการนี้ในบางคราวของเหตุการณ์บ้านเมืองแต่ผู้ปกครองนั้นต้องมีธรรมกำกับจึงจะเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุด ท่านเน้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำหรับผู้ปกครองมากกว่าผู้อยู่ใต้ปกครอง ด้วยเหตุผลการประยุกต์ใช้หลักธรรมกับผู้ปกครองเพียงคนเดียวง่ายกว่าจะทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองจำนวนมากมีธรรม แนวความคิดทางการเมืองแบบ “ธรรมิกสังคมนิยม” เป็นสังคมนิยมอุดมคติ ท่านเน้นการไม่สะสมส่วนเกิน การไม่เห็นแก่ตัวทุกคนคิดถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เมตตากรุณาต่อกัน ต้องทำงานในส่วนของตนและเจียดจ่ายส่วนเกินให้แก่ผู้อื่น แม้ว่าความคิดทางการเมืองแบบนี้จะมีความแตกต่างระหว่างชนชั้นแต่ความแตกต่างระหว่างชนชั้นเต็มไปด้วยความเมตตากรุณาต่อกัน หลักธรรมที่ พุทธทาสภิกขุ นำมาประยุกต์ใช้กับ “ธรรมิกสังคมนิยม” คือ หลักทศพิธราชธรรม, มรรคมีองค์ 8, โพชฌงค์ 7, อิทธิบาท 4, ศีล สมาธิ ปัญญา และหลักเมตตาธรรม เป็นต้น

2. แนวความคิดทางการเมืองของ มหาตมะ คานธี มีพื้นฐานความคิดอิงหลักทางศาสนาฮินดู โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนาฮินดูและศาสนาอื่น ๆ เช่น พระพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา เป็นต้น คุณค่าแนวความคิดของท่านอาจแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรก คุณค่าทางด้านจิตใจ โดยท่านได้นำวิธีการแบบ “อหิงสา” มาใช้กับแนวความคิดทางการเมืองของท่าน อหิงสาเป็นผลของหลักสัตยาเคราะห์ในภาคปฏิบัติ หลักการสัตยาเคราะห์เป็นหลักการที่ท่านสร้างขึ้นเอง โดยท่านได้รับอิทธิพลจาก

การจัดเถลาทางสังคมระหว่างศาสนาต่าง ๆ การใช้วิธีต่อสู้ทางการเมืองแบบ “อหิงสา” เป็นระบบจริยธรรมของอินเดีย คือ การไม่ใช้ความรุนแรง (non-violence) และเน้นพลังแห่งความรัก พลังแห่งความดีงามมาแก้ปัญหาทางการเมือง รวมทั้งผู้ปกครองจะต้องเอื้ออำนวยต่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว ท่านเน้นหลักธรรมสำหรับผู้ที่อยู่ในสังคมทุกคน ส่วนที่สองในทางการเมือง มหาตมะ คานธี นำวิธีการ “อหิงสา” มาใช้ในการต่อต้านผู้ปกครองที่ไม่เป็นธรรมจนประสบความสำเร็จนำเอกราชมาสู่อินเดียได้ สัตยาเคราะห์เป็นทั้งหลักการบริหารจัดการและเป็นขบวนการต่อสู้ทางการเมืองแบบเฉพาะของ มหาตมะ คานธี หลักการเด่นของ “สัตยาเคราะห์” คือ การไม่ใช้ความรุนแรง (non-violence) เป็นการต่อสู้ระหว่างความดีและความชั่ว สัตยาเคราะห์ขึ้นอยู่กับหลักการ 2 อย่างคือ (1) สัจธรรมและศรัทธาในสัจธรรม (2) การดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมั่นคง และหลักการ สัตยาเคราะห์นี้จะต้องบรรลุถึงวัตถุประสงค์ตามหลักธรรม 3 ประการ คือ (1) สัจธรรม (truth) (2) อหิงสธรรม (non-violence) (3) ตปธรรม (self-torture)

3. ทั้งพุทธทาสภิกขุ และมหาตมะ คานธี มองการเมืองในแง่วิวัฒนาการทางธรรมชาติและสังคมก่อให้เกิดความจำเป็นในการที่จะต้องมีผู้ปกครองที่มีธรรมเข้ามาปกครอง โดยการเน้นคุณธรรมของผู้ปกครองและผู้นำการต่อสู้ทางการเมือง แนวความคิดทางการเมืองของท่านต่างก็เน้นการพัฒนาจิตใจ และมีพื้นฐานที่เชื่อว่าทุกคนเกิดมาไม่มีความไม่เท่าเทียมกันทั้งกำลังสติปัญญาและความสามารถ สังคมมีชั้นสูงต่ำตามหน้าที่และปกครองกันตามลำดับ ทั้งสองท่านได้เสนอแนวความคิดทางการเมืองตามทัศนะของแต่ละท่านโดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนาของตนเองและหลักศาสนาธรรมร่วมของศาสนาอื่น ๆ

ท่านพุทธทาสภิกขุ เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท วิชิตเสนอแนวความคิดทางการเมืองของท่านจำกระทำการโดยผ่านคำสอนทางศาสนา ส่วน มหาตมะ คานธี นอกจากเป็นนักการเมืองแล้ว อีกบทบาทหนึ่งท่านยังเป็นนักศาสนา นักศีลธรรม ดังนั้น แนวคิดทางการเมืองของท่านสามารถนำมาทดลองด้วยตนเองได้ อย่างไรก็ตามเมื่อจุดมุ่งหมายของทั้งสองท่านแล้วล้วนมีเป้าหมายอย่างเดียวกันคือความสันติสุขและสงบสุขของบ้านเมืองจะต่างกันอยู่แต่เพียงว่า พุทธทาสภิกขุ เน้นความสงบสุขทั้งแบบโลก (โลกียสุข) และแบบความสงบสุขที่อยู่เหนือโลก (โลกุตตรสุข) อิงตามหลักทาง

พระพุทธศาสนาเถรวาทขณะที่ มหาตมะ คานธี มุ่งเป้าหมายให้เกิดความสงบสุขและสันติสุขในสังคมการเมืองอิงตามหลักทางศาสนาฮินดู

สำหรับ พรชัย สุทธิรักษ์ (2560) ศึกษาเรื่องการใช้หลักขันติในการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธี โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาหลักขันติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษาประวัติพัฒนาการ การสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธี และ (3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การใช้หลักขันติ ในการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธี

ผลการวิจัยพบว่า

1. ขันติ เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญสำหรับเกื้อหนุนการปฏิบัติและรักษองศ์ธรรมอื่น ๆ ให้คงอยู่โดยการใช้ความอดทนอดกลั้น เป็นเครื่องเผากิเลส ลดกิเลสตัณหา โดยเฉพาะความโกรธ โทสะ อันเป็นบ่อเกิดแห่งความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรง

2. ชีวิตของคานธี ตั้งแต่วัยเด็กที่ได้รับการปลูกฝังการมีวินัย และเคร่งครัดในศาสนาฮินดู เมื่อโตขึ้นได้แต่งงานเพียงอายุ 13 ปี หลังจากนั้นได้เดินทางไปเรียนกฎหมายที่อังกฤษ เมื่อจบแล้วได้ทำงานที่แอฟริกาได้เขาได้รับการดูถูกเหยียดหยามจากคนผิวขาว จึงทำให้ เป็นจุดเริ่มต้นของการต่อสู้เพื่อสิทธิของชาวอินเดีย และสิทธิของคนผิวสีทุกคน มหาตมะ คานธี ได้ค้นพบวิธีแบบอหิงสา และเลือกใช้วิธีสัตยาเคราะห์ในการต่อต้านความไม่ยุติธรรมทั้งหลาย จนประสบความสำเร็จ ทำให้อินเดียได้รับเอกราชจากอังกฤษ และเขาได้ถูกสังหารด้วยวัย 78 ปี

3. มหาตมะ คานธี ใช้ศีลติกาขันติ ในการอดทนต่อสิ่งชั่วร้ายได้แก่ ความโกรธ ความโลภ และความหลง ใช้จิตขันติ ในการอดทนต่อความตรากตรำในการต่อสู้แบบอหิงสา และอธิวสานขันติ ในการอดทนต่อพฤติกรรมล่วงเกินถากถาง การดูหมิ่นจากฝ่ายตรงข้าม จนอินเดียได้รับอิสรภาพ เกิดสันติภาพด้วยการนำ

ติน นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh)

ติช นัท ฮันห์ (Hanh อ้างถึงใน *ลานธรรมจักร*, 2551) มีนามเดิมว่า เหงียน ซวน เป๋า (Nguyen Xuan bao) เกิดเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2469 ที่จังหวัดกวังสี ในตอนกลางของประเทศเวียดนาม ฉายาของท่านเมื่อบวชแล้วคือ ติช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh) ประวัติและแนวคิดของท่าน จากประวัติและปฏิปทา ท่าน Thich Nhat Hanh “ติช” ในเวียดนามเป็นคำเรียก พระ แปลว่า “แห่งสากยะ” คือ ผู้สืบทอดพุทธศาสนา “นัท ฮันห์” แปลว่า “สถิตอยู่กับปัจจุบันขณะ” คือ การกระทำเพียงหนึ่ง (one action) ดังนั้น “ติช นัท ฮันห์ (Thich Nhat Hanh)” จึงแปลว่า ผู้สืบทอดพุทธศาสนาอันสถิตอยู่กับปัจจุบันขณะ หมั่นฝึกหัดในทางตะวันตก เรียกท่านว่า “thay” (ไถ่) ซึ่งในภาษาเวียดนามมีความหมายว่า “ท่านอาจารย์”

ในปี พ.ศ. 2485 เมื่ออายุได้ 16 ปี ท่านได้บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดต๋อฮิว (tu hieu) เมืองเว้ วิถีชีวิตในวัดแห่งนี้เป็นรากฐานอันสำคัญต่อชีวิตนักบวชของท่าน สามเณรต้องเรียนรู้การมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันขณะ ในทุกการกระทำ อาจารย์ได้มอบหนังสือเล่มเล็ก ๆ กำชับให้ศึกษาหนังสือเล่มนั้นจนกว่าจะเข้าใจ “การนำสารัตถะแห่งพระวินัยมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน” เป็นตอนแรกของคู่มือเล่มเล็กนั้น กล่าวถึงอาภักติของพระฝึกหัดจะต้องเกิดขึ้นพร้อมไปกับสัมมาสติ หรือการกำหนดรู้ในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2492 เมื่ออายุ 23 ปี ท่านได้เข้าพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุในทางพุทธศาสนา ฝ่ายมหานิกายเช่น จากนั้นจึงเดินทางไปไต้หวันเพื่อช่วยฟื้นฟูพุทธศาสนา ท่าน Thich Nhat Hanh มีความคิดว่า พุทธศาสนาต้องรับใช้สังคม หรือพุทธศาสนาเพื่อสังคม (engaged buddhism) จะมัวเจริญสติเจริญภาวนาอยู่ในวัดอย่างเดียวไม่ได้ ท่านจึงช่วยเหลือผู้คนและสังคมด้วยวิธีแห่งสติและสันติตามแนวทางพุทธศาสนา ช่วยฟื้นฟูพุทธศาสนาให้เข้ากับยุคสมัย รวมทั้งเขียนบทความทางพุทธศาสนา แต่กลับถูกผู้นำองค์กรชาวพุทธและรัฐบาลเวียดนามต่อต้านเป็นอย่างมาก

ในปี พ.ศ. 2505 ท่านเดินทางไปศึกษาต่อด้านศาสนาเปรียบเทียบที่มหาวิทยาลัย

พริ้นซ์ตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากได้รับทุน จากนั้น 1 ปี ในราวปี พ.ศ. 2506 ท่านได้เป็นผู้บรรยายพิเศษที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย และได้รับทุนจากมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ประเทศสหรัฐอเมริกา แต่ท่านตัดสินใจกลับเวียดนาม เพื่อช่วยสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทกับมหายานในเวียดนามได้ ดำเนินการตั้งโรงเรียนยุวชนรับใช้สังคม เพื่อรักษาสังคมและช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเสียหายจากสงครามเวียดนาม พยายามสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น ด้วยการสานต่อแนวคิดเรื่องพุทธศาสนาที่ผูกสัมพันธ์กับสังคม และพัฒนางานสงฆ์ด้วยการสอนและเขียนในสถาบันพุทธศาสนาชั้นสูง เป็นการบ่งบอกถึงแนวคิดของท่านว่า การกระทำและปัญญาต้องก้าวไปด้วยกัน (action and wisdom must go together)

Thich Nhat Hanh เป็นพระนักบวชนิกายเซนชาวเวียดนาม ผู้รณรงค์กิจกรรมเพื่อสันติภาพตั้งแต่อายุ 16 ปี ในช่วงสงครามเวียดนาม โดยท่านได้พยายามไกล่เกลี่ยสามัคคีเวียดนามฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ และรณรงค์กิจกรรมเพื่อหยุดการทำสงคราม และมุ่งสร้างสันติภาพ โดยปลุกจิตสำนึกคนทั่วโลก จนกระทั่ง มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King , Jr.) เสนอให้ท่านได้รับรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพ ในปี พ.ศ. 2510

แนวคิดสันติวิธีของ Thich Nhat Hanh

แนวคิดสันติวิธี ของท่าน Thich Nhat Hanh มีดังนี้ (ติช นัท ฮันห์, 2561)

1. ความเป็นสากลของคุณค่าสันติภาพ เชื้อชาติและศาสนาไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการเกื้อกูลสันติภาพ
2. การมีสันติภาพมิใช่เพียงการบรรยายให้ความรู้ที่สันติภาพคืออะไร สันติภาพจะสร้างได้อย่างไร แต่ปาฐกถาหรือการบรรยายธรรมนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เจริญสติควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้สัมผัสบรรยากาศแห่งสันติภาพที่มาจากจิตใจอันสงบและเบิกบาน นั่นคือ การภาวนาด้านสันติภาพ คือ การเจริญสติสู่สันติเป็นวิถีแห่งสันติหรือ “ศิลปะแห่งสันติ” (the art of peace)
3. อำนาจที่แท้จริง ไม่ใช่การใช้อำนาจครอบงำคนอื่น แต่เป็นการรู้จักใช้อำนาจอย่างมีศิลปะ หรือ “ศิลปะแห่งอำนาจ” (the art of power) อันประกอบด้วย พลัง 5 หรือ

พละ 5 ได้แก่ “ความศรัทธา ความเพียร สติ สมาธิ และปัญญา” หมายถึง การมีศรัทธาที่มีต่อคำสอน และต่อการปฏิบัติ มีความเพียรอย่างไม่ลดละอันเกิดจากการเบิกบานในการทำงานร่วมกัน การเจริญสติ ความมีสมาธิ อันได้แบ่งบานเป็นปัญญาแห่งความรักและความเข้าใจที่เกิดขึ้นร่วมกัน

โยฮัน กัลป์ตุง (Johan Galtung)

โยฮัน กัลป์ตุง (Galtung อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2531) เป็นนักคิดคนสำคัญของการศึกษาสันติภาพสมัยใหม่ผู้เสนอว่า สภาวะของสังคมที่มีสันติภาพน่าจะหมายถึง สภาวะของสังคมที่ปราศจากความรุนแรง (violence) ซึ่งความหมายของความรุนแรงนี้มี 3 ลักษณะ คือ ความรุนแรงทางตรง (direct violence) ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (structural violence) และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (cultural violence)

ทฤษฎีสันติวิธีของ Johan Galtung

ศาสตราจารย์ Johan Galtung เป็นศาสตราจารย์ด้านสันติศึกษา แห่งมหาวิทยาลัยฮาวาย ได้เริ่มศึกษาสันติภาพและสันติวิธีตามแนวทางของมหาตมะ คานธี และพระพุทธเจ้า และได้นำเสนอ “ทางเลือกใหม่” ให้กับสังคม คือสิ่งที่เรียกว่า “สันติภาพเชิงโครงสร้าง” โดยมีสมมติฐาน ดังนี้ (Galtung อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2539)

1. “สันติภาพเชิงโครงสร้าง” หมายถึง สันติภาพในสังคม สันติภาพระหว่างและภายในมนุษย์และสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นสันติภาพที่ครอบคลุมทั้งธรรมชาติ มนุษย์ สังคม และโลก Galtung มองว่าทั้งหมดนี้จะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ภายใต้เงื่อนไข 2 ประการ คือ “ความหลากหลาย” และการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันและกัน

2. ความหลากหลายและพึ่งพาในธรรมชาติ ทำให้เกิดความสมดุลทางนิเวศ ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสิ่งนี้ทำให้เกิดสร้างสรรค์ทำให้เกิดสังคมนิยมพหุนิยมและทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

3. การพึ่งพากันและกันเป็นธรรมชาติการพึ่งพาในแนวนอน ไม่ใช่การพึ่งพาในแนวตั้ง ไม่ใช่การพึ่งพาของผู้อ่อนแอต่อผู้แข็งแรงกว่า ดังนี้ จึงไม่ เกิดการครอบงำของผู้แข็งแรงต่อผู้อ่อนแอกว่า

4. สันติภาพในความหมายแรก คือ การปราศจากสภาวะความรุนแรง ทั้ง ความรุนแรงโดยตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม และ สันติภาพ ในความหมายที่สอง คือ การเปลี่ยนรูปความขัดแย้ง (conflict transformation) โดยสันติวิธี ไม่มีการใช้ความรุนแรงเป็นทางออกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่าง สร้างสรรค์ (Galtung, 1996, p. 6) สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีสันติวิธีของ Johan Galtung คือ “การยอมรับในความหลากหลายและพึ่งพาอาศัยกัน” ทำให้ Galtung เป็นนักสันติวิธี ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในการศึกษาสันติศึกษาในปัจจุบัน

Galtung (อ้างถึงใน จันจิรา สมบัติพูนศิริ, ม.ป.ป.) นับได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกงานวิจัย ด้านสันติภาพ และเป็นผู้พัฒนาแนวคิดเรื่องสันติภาพเชิงบวก โดยชี้ให้เห็นความหมาย อย่างกว้างและแคบของความรุนแรงซึ่งเชื่อมโยงกับความหมายอันลึกซึ้งของสันติภาพ กล่าวคือหากเชื่อว่าความรุนแรงปรากฏเพียงมิติทางกายภาพ เช่น สงครามสันติภาพก็มีความหมายเพียงแค่การทำให้ความรุนแรงหายไป แต่สันติภาพเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่าความถึง สันติสุข Galtung จึงเห็นว่า ความรุนแรงมิใช่เรื่องของสงครามเท่านั้นแต่คือความรุนแรง ที่มองไม่เห็นไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจสิ่งแวดล้อมผู้คน เขาเสนอว่าความรุนแรงที่มอง ไม่เห็นนี้ เรียกว่าความรุนแรงเชิงโครงสร้าง หรือความอยุติธรรมทางสังคม ส่งผลให้เกิด การเอารัดเอาเปรียบ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของอาจารย์ป๋วย วิธีการของ Galtung จึง เห็นว่าการจะบรรเทาปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้างได้ต้องเปลี่ยนสมการทางอำนาจ และเปิดโอกาสให้ฝ่ายที่อาจเสียประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ร่วมก่อร่างสร้าง สังคมใหม่ โดยชี้ว่า ชนิดของการปฏิบัติการสันติวิธีที่เอื้อให้เกิดสังคมใหม่มีลักษณะ สำคัญ 4 ประการ คือ (1) การทำลายความสัมพันธ์แบบพึ่งพาระหว่างผู้กดขี่และผู้ถูกกดขี่ หากระบบความอยุติธรรมทำให้ผู้ถูกกดขี่เห็นว่าตนเองด้อยอำนาจ ปฏิบัติการสันติวิธี ต้องช่วยเปลี่ยนความคิดนี้ โดยชี้ให้เห็นว่าในความจริงแล้วระบบกดขี่ทำงานได้ดี เพราะ คนยอมรับว่าตนอยู่เบื้องล่าง การไม่ให้ความร่วมมือเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจนี้ โดยเสนอให้ผู้ถูกกดขี่ละทิ้งความร่วมมือ เช่น หยุดงาน ปิดร้าน ปิดกิจการ เป็นต้น

(2) การขยายเครือข่ายของผู้ซึ่งได้รับผลกระทบจากระบบการเมืองเศรษฐกิจ เพื่อให้สังคมรู้สึกว่าการต่อสู้กับความรุนแรงเชิงโครงสร้าง คือการต่อรองประนีประนอมเพื่อปฏิบัติการสันติวิธีถึงจุดสูงสุดซึ่งเขาเสนอว่า การใช้สันติวิธีต้องไม่มุ่งหมายเอาชนะฝ่ายตรงข้าม แต่ต้องคิดถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมหลังความขัดแย้งบรรเทาลง (3) การใช้สันติวิธีเพื่อเอาชนะยังสร้างรอยร้าวในสังคม และประการที่ (4) คือ การก้าวพ้นโครงสร้างของความขัดแย้งเดิมกล่าวได้ว่าปฏิบัติการสันติวิธีจะบรรเทาความรุนแรงเชิงโครงสร้างและก่อร่างสันติภาพเชิงบวกได้ต้องช่วยกันสร้างพลังทางสังคมของผู้คนเพื่อเปลี่ยนแปลงสถาบันทางการเมืองเศรษฐกิจให้เป็นธรรมยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ Galtung (1968, p. 171) ยังได้เสนอแนวคิดสันติในเรื่อง “การยอมรับในความหลากหลาย และการพึ่งพาอาศัยกันและกัน” นับได้ว่าเป็นนักสันติภาพที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความโดดเด่นในแง่ของ “สันติภาพแบบพหุนิยม” ซึ่งมองว่าความต้องการขั้นพื้นฐานทั้ง 4 ประการ กล่าว คือ (1) การดำรงชีวิต (2) การมีความเป็นอยู่ที่ดี (3) การมีเสรีภาพ และ (4) การมีเอกลักษณ์ และความรู้สึกมีความหมายในชีวิต เป็นตัวแปรสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคม หากมนุษย์ไม่ได้รับการตอบสนองหรือได้รับไม่เพียงพอ และยังมองว่าสันติภาพไม่ได้เพียงสันติภาพในระดับประเทศหรือรัฐชาติเท่านั้น หากหมายถึง “สันติภาพในสังคม สันติภาพระหว่างและภายในตัวมนุษย์ และสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเป็นสันติภาพที่ ครอบคลุมทั้งธรรมชาติมนุษย์ สังคม และโลก” ทั้งหมดนี้จะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ภายใต้เงื่อนไข 2 ประการ คือ (1) ความหลากหลาย (pluralism) และ (2) การพึ่งพาอาศัยกันและกัน (symbiosis)

1. ความหลากหลายและการพึ่งพาในธรรมชาตินำมาซึ่งความสมดุลทางนิเวศและทำให้เกิดการสร้างสรรคทำให้เกิดสังคมพหุนิยม และทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

2. การพึ่งพากันและกันในธรรมชาติเป็นการพึ่งพาในแนวนอนไม่ใช่การพึ่งพาในแนวตั้ง ไม่ใช่การพึ่งพาของผู้ที่อ่อนแอกว่าต่อผู้แข็งแกร่งกว่า Galtung ได้สรุปว่า ความสัมพันธ์ของสังคมในเชิงพหุนิยมในแง่การเคารพความแตกต่างและการใช้ลักษณะของความแตกต่างให้เกิดการสร้างสรรคถ้ามนุษย์มีความร่วมมือร่วมใจกันและกันและมีทัศนคติที่ดำเนินไปในทางเดียวกัน สันติก็จะเกิดขึ้นอย่างแท้จริง และจากมุมมองของนักทฤษฎีสันติภาพ และสันติวิธีมองว่า มนุษย์ไม่จำเป็นต้องต่อสู้กับความขัดแย้งทุก

ประการเพียงเพื่อระบบใดระบบหนึ่ง หากการที่มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันในโลกที่มีความแตกต่างหลากหลายเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา

ตาราง 2

อิทธิพลทางความคิดของ “พระไพศาล วิสาโล”

นักคิด	สถาน/อาชีพ	ผลงาน
1. พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺโญ) (พระพุทธทาสภิกขุ)	วัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสวนโมกขพลาราม เพื่อให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม และ เป็นสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา	1. เขียนหนังสือ “ตามรอย- พระอรหันต์” 2. สันติสุขในสังคมไทย 3. ธรรมโฆษณ์ 4. หนังสือเรื่อง “พุทธศาสนา”
2. สมเด็จพระพุทธ- โฆษาจารย์ (ประยูรค์ ปยุตฺโต)	วัดญาณเวศกวัน จังหวัดนครปฐม กรรมการมหาเถรสมาคม เปรียญธรรม 9 ประโยค เป็นพระนักวิชาการนักคิดนักเขียน เป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับรางวัล การศึกษาเพื่อสันติภาพ จากยูเนสโก	1. ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหา ประชาธิปไตยไม่เจอ 2. วิเคราะห์สังเคราะห์ถึงสภาพ ปัญหาวิกฤต และแนวทาง การแก้ไขปัญหาการเมือง การปกครองของสังคม ประชาธิปไตยแบบไทย ๆ
3. นิโคลัส เบนเนตต์	เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา ชาวอังกฤษ องค์กรยูเนสโก ส่งมาเป็นที่ปรึกษากระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2513 เป็นผู้เชี่ยวชาญ ด้านสันติวิธี	1. วารสารปาจารย์สาร 2. ศูนย์ศึกษาวิทยาการปริทัศน์ 3. การทำงานร่วมกันใกล้ชิด

ตาราง 2 (ต่อ)

นักคิด	สถาน/อาชีพ	ผลงาน
4. ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์	นักเศรษฐศาสตร์ อดีตรัฐมนตรีว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย อดีตรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สมาชิกขบวนการเสรีไทย	1. จากครรภ์มารดา ถึงเชิงตะกอน 2. สันติประชาธรรม 3. เหลียวหลังแลหน้า 4. นำแนวคิดสันติวิธีมาต่อยอด ด้วยวิธีการไม่ใช้ความรุนแรง เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม ให้มีสันติประชาธรรม 5. นำแนวคิดสันติวิธีมาต่อยอด 3 ฐานะคือ 1) ในฐานะกลยุทธ์ต่อต้าน เผด็จการ 2) ในฐานะวิธีการที่ สอดคล้องกับเป้าหมาย เพื่อสร้างสันติวิธีเชิง บวก 3) ในฐานะการสร้างสังคม อุดมคติ แบบสันติ- ประชาธรรม
5. อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์	นักวิชาการอิสระ นักคิดนักเขียนนามปากกา ศ. ศิวรักษ์ ศาสตราจารย์อัครันตูกะชาชาวไทย สมณานาม “ปัญญาชนสยาม”	1. บทความอุโฆษสาร 2. พินความหลังของพระยา- อนุমানราชชน 3. หนังสืออนุสติปาจารย์สาร ของโรงเรียนอัสสัมชัญ 4. ลายมือสยาม 5. ฝรั่งเศสอ่านไทย 6. มาพูดภาษาไทยกันดีกว่า

ตาราง 2 (ต่อ)

นักคิด	สถาน/อาชีพ	ผลงาน
6. ดิช นัท ฮันท์	พระสงฆ์มหานิกาย ชาวเวียดนาม ได้รับรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพ (ทศวรรษ 1960-1970) ผู้นำพุทธที่เรียกร้องให้ชาวเวียดนาม และชาวโลกหันมาเห็นภัยสงคราม และร่วมกันสร้างสันติภาพ โดยไม่ ฝึกฝัฟ่าย	1. จากงานเขียนในวารสาร ปาจารย์สาร เรื่อง “ปฏิบัติการแห่งความรัก” โดย ส. สิวรักษ์ นำมาเผยแพร่ใน ประเทศไทย ปี 2517
7. มหาตมะ คานธี	ชาวฮินดู ที่ศึกษากฎหมายที่ลอนดอน นักเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพของอินเดีย (เคลื่อนไหวเรียกร้องอิสรภาพของ อินเดีย จากการเป็นอาณานิคมของ อังกฤษด้วยวิธีอหิสา)	1. สันติวิธี (ประกอบกับ สัตยา (Satya), อหิงสา (Ahisa) และสัตยานุ- เคราะห์ (Satya Graha) หรือพลังแห่งสัจจะ
8. หลวงพ่อเทียน จิตตสุโก	เจ้าอาวาสวัดสนามใน จ. นนทบุรี เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม เกาะพุทธธรรม จ. เลย	1. กัมมัฏฐาน (การฝึกสติ ด้วยการสร้างจังหวะ ให้กายเคลื่อนไหว และให้ใจรู้ทันอารมณ์ที่ เกิดและดับให้เห็น ความไม่เที่ยง
9. พระครูบรรพตสุวรรณกิจ (หลวงพ่อกำเขียน สุวณฺโณ)	ลูกศิษย์หลวงพ่อเทียน จิตตสุโก ผู้บุกเบิกสร้างวัดป่าสุคะโต อำเภอแก่งศรีภูมิ จังหวัดชัยภูมิ	1. สอนกัมมัฏฐานตาม แนวทางหลวงพ่อเทียน 2. ตั้งธนาคารข้าวช่วยเหลือ ชาวบ้าน 3. จัดอบรมเยาวชนโดย ใช้วัดเป็นพื้นที่เรียนรู้ เช่น ค่ายคุณก ค่ายเรียนรู้ พืชสมุนไพร เป็นต้น 4. จัดกิจกรรมบรรพชา สามเณรภาคฤดูร้อน

ตาราง 2 (ต่อ)

นักคิด	สถาน/อาชีพ	ผลงาน
10. Johan Galtung	ศาสตราจารย์ด้านสันติศึกษา แห่งมหาวิทยาลัยฮาวาย เป็นนักคิดคนสำคัญของการศึกษา สันติภาพสมัยใหม่ เป็นผู้บุกเบิกงานวิจัยด้านสันติภาพ เป็นผู้พัฒนาแนวคิดเรื่องสันติภาพ เชิงบวก	1. สันติภาพเชิงโครงสร้าง 2. สันติภาพแบบพหุนิยม 3. การยอมรับเรื่องความ หลากหลาย และการฟัง พหุอรรถกถา และกัน

ที่มา. จากการรวบรวมข้อมูล

จากตาราง 1 จะพบว่า บุคคลที่เป็นแบบอย่างให้พระไพศาล ได้ยึดเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแบบสันติวิธี และอหิงสา มีจำนวนมาก ทั้งที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาส เริ่มตั้งแต่วัยเด็กที่ได้อ่านหนังสืออนุสติปาจารย์สารที่ห้องสมุดของโรงเรียนอัสสัมชัญ โดยมีนักเขียนที่สำคัญคือ อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นผู้ถูกประกายให้พระไพศาล วิสาโล เป็นนักอ่านและชื่นชอบการทำกิจกรรม ดิษ นัท ฮันท์ พระสงฆ์นิคมหายาน ชาวเวียดนามเป็นแรงบันดาลใจให้หันมาทำความเข้าใจสันติวิธี

มหาตมะ คานธี มหามุขผู้นำในการเรียกร้องเอกราชอินเดียจากอังกฤษ คือแบบอย่างของพระไพศาล วิสาโล ที่นำเอาหลักการอหิงสา และสันติวิธี มาใช้ในชีวิตประจำวันในฐานะบุคคลที่อยู่อย่างอยู่ในฆราวาสวิสัย ที่ต้องใช้ชีวิตในสังคมที่ปนเปื้อนโลกิยธรรม แต่ครั้งเข้ามาอาศัยอยู่ได้ชายคาผ้ากาสาพัสตร์ พระไพศาล วิสาโล จึงได้เดินบนเส้นทางสายสันติ-อหิงสา อย่างเต็มตัว โดยยึดแนวทางของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก และหลวงพ่อกำเขียน สุวรรณโณ โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบรรเทาความขัดแย้งกับกลุ่มนายทุนและชาวบ้านที่ตัดไม้ทำลายป่าเพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกมันสำปะหลัง โดยวิธีเจรจาชักชวน เปิดเวทีเสวนาให้เห็นคุณค่าของธรรมชาติแทนการใช้กฎหมายเข้ามาบังคับใช้ ให้ชาวบ้านหันมาร่วมมือในการปลูกป่า อนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และชักชวนชาวบ้านในพื้นที่มาร่วมทำพิธีบวชป่า ป้องกันไฟป่าที่จะลุกลามไหม้ป่า และพัฒนามาสู่การเดินธรรมาตราเพื่อกระตุ้นให้คนตื่นตัวหันมาช่วยกันรักป่า รักต้นน้ำ จน

ในที่สุดความสมบูรณ์ของป่ากลับมาชาวบ้านเริ่มเห็นคุณค่าของป่าเมื่อต้นไม้เติบโตให้
ได้เก็บเห็ด เก็บสมุนไพร ชาวชนมีแหล่งเรียนรู้ทั้งการจักสาน และ การจัดกิจกรรม
เรียนรู้เรื่องสมุนไพร จนทำให้บ้านกับวัดหันมาพึ่งพาอาศัยใกล้ชิด ความสุขสงบกลับมา
สู่ชุมชนอีกครั้ง อันเป็นผลสัมฤทธิ์ของการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อหิงสา
และหลักสันติวิธีของพระพุทธศาสนา วิสาโล

บทที่ 4

กำเนิดและพัฒนาการทางความคิดของ พระไพศาล วิสาโล ในการนำหลักทางพระพุทธศาสนามาบรรเทาความขัดแย้ง และสร้างความปรองดองในสังคมไทย

ตลอดระยะเวลากว่า 30 ปี นับตั้งแต่วัยก้าวเข้ามาอาศัยร่มผ้ากาสาวพัสตร์เป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เมื่อปี พ.ศ. 2526 การดำเนินชีวิตบนวิถีธรรมวิถีแห่งพุทธะก็ทอดยาวมาจนกระทั่งปัจจุบัน (พ.ศ. 2562) แต่เมื่อย้อนมองกลับไปดูเส้นทางชีวิตที่โลดแล่นบนสังคมไทยสมัยเป็นฆราวาสและบนสังคมธรรมในเพศบรรพชิต พระไพศาล วิสาโล ได้ผ่านพบเหตุการณ์ทางการเมืองมาหลายเหตุการณ์ อาทิ เหตุการณ์ยึดอำนาจทางการเมืองในปี พ.ศ. 2534 ภายใต้คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ที่นำโดย พล.อ. สุนทร คงสมพงษ์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด (ผบ.สส.) เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535, การรัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549, การทำรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 และยิ่งไปกว่านั้นในช่วงเวลาที่กำลังศึกษาทั้งในระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา พระไพศาล วิสาโล ยังได้เข้าไปรับรู้เหตุการณ์ทางการเมืองทั้งในระดับประเทศและระดับโลกอีกหลายเหตุการณ์ ไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยโดยตรง, เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ที่ล้มล้างได้ใกล้ชิด, เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ที่ได้เข้าร่วมชุมนุมด้วยตัวเอง (รุ่งมณี เมฆโสภณ, 2553, หน้า 149)

จากเหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนับเป็นสภาพแวดล้อมที่วุ่นวายและวุ่นวายอยู่ในชีวิตของพระไพศาล วิสาโล ไม่ห่างหาย ซึ่งรวมถึงปัญหาภายในครอบครัวที่มีปากเสียงทะเลาะเบาะแว้งกันอยู่เป็นนิจระหว่างมารดาและบิดา อันเนื่องมาจากสาเหตุที่บิดาประกอบอาชีพเป็นเจ้าของสถานบันเทิงจึงมีผู้หญิงเข้ามาพัวพันมากมายในชีวิต รวมทั้งบิดามีปัญหาติดการพนันอีกด้วย เด็กชายไพศาลในเวลานั้นจึงเติบโตขึ้นมา

ท่ามกลางความขัดแย้งของครอบครัว แม้ภายหลังจะสำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา เมื่อปี พ.ศ. 2523 ความรุนแรงทางการเมืองก็เบาบางลง และพระไพศาลได้เข้าทำงานตามภารกิจที่รับผิดชอบซึ่งเกี่ยวกับด้านพัฒนาสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาเด็กยากไร้ที่ขาดแคลนอาหารในชนบท แต่ก็ยังมีเหตุที่จะต้องเกิดความขัดแย้งกับเพื่อนร่วมงานอีกเช่นเคย เพียงเพราะสาเหตุจากรูปแบบและทัศนคติที่ไม่ตรงกันเท่านั้น สภาพแวดล้อมเหล่านี้ถือเป็นเหตุปัจจัยที่มีความสำคัญคอยผลักดันทำให้พระไพศาล วิสาโล ได้ใช้สันติวิธี หรืออหิงสาเป็นแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ (การไม่ใช้ความรุนแรง) ให้หมดสิ้นไป และเมื่อความเครียดมีปริมาณเพิ่มจนถึงขีดสูงสุดเขาก็ได้เลือกแนวทางดำเนินชีวิตตามรอยพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อหาทางขจัดความเครียดซึ่งเป็นทุกข์ในใจ โดยตัดสินใจอุปสมบทถือครองผ้ากาสาวพัสตร์ ศึกษาธรรมะและนำหลักธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และยังใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการต่าง ๆ ในเวลาต่อมา เช่น เขียนเป็นบันทึกลงในหนังสือ กล่าวปาฐกถา จัดรายการธรรมะทางวิทยุ มากมาย เขียนบทความลงในเว็บไซต์ฯ ซึ่งล้วนแต่เกี่ยวกับเรื่องราวที่เป็นปัญหาสังคม และพร้อมกันนั้นได้เสนอทางออกในการแก้ไขปัญหาเพื่อลดความขัดแย้ง และสร้างความปรองดอง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาให้สังคมเกิดความสันติ และพระไพศาล วิสาโล ได้มีวัตรปฏิบัติเช่นนี้มาตราบจนปัจจุบัน (กฤษกร วงศ์กรวุฒิ, 2553, หน้า 8-9)

ประวัติพระไพศาล วิสาโล

กำเนิด และสถานภาพทางครอบครัว

ประวัติความเป็นมาของพระไพศาล วิสาโล จากหนังสือ 3 ทศวรรษ พระไพศาล วิสาโล (ชมรมกัลยาณธรรม, 2556, หน้า 30-37) ความว่า ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ หรือ “อั้งยี่” ที่คนในครอบครัวเรียกขาน แต่สำหรับกลุ่มเพื่อนและบุคคลภายนอกจะเรียกขานตามรูปร่างที่บอบบางของท่านว่า “เตี้ย” แต่เมื่อเปลี่ยนมาเดินถนนสายพุทธธรรม ท่านได้ชื่อใหม่ในฐานะพุทธบุตรว่า “วิสาโล” ซึ่งเป็นฉายาที่ได้รับตามพุทธบัญญัติ ที่กุลบุตรจะต้องมีชื่อฉายาเมื่ออุปสมบทเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

พระไพศาล วิสาโล เกิดที่ย่านคลองมหานาค เขตป้อมปราบฯ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2500 ในตระกูลที่มีฐานะปานกลาง บิดาเป็นคนไทย เชื้อสายจีนชื่อนายก๊กกี แซ่ฮุย (เกิดในประเทศไทย) แต่ด้วยความคลาดเคลื่อนในการแจ้งเกิด หรือเพราะความเข้าใจผิดของหน่วยงานทางราชการ ทำให้บิดาของพระไพศาล วิสาโล กลายเป็นคนต่างด้าว ส่วนมารดา ชื่อ นางกิมวา แซ่ฮุย เป็นลูกคหบดีที่อพยพมาจากประเทศจีน แต่กระนั้นก็ต้องทำงานหนักเหมือนกับบุคคลทั่วไปโดยเฉพาะลูกผู้หญิงในครอบครัวชาวจีน ทั้งนี้เนื่องจากชาวจีนมีค่านิยมรักลูกชายมากกว่าลูกสาว เพราะถือว่าลูกผู้ชายจะเป็นผู้สืบทอดวงศ์ตระกูล แต่อย่างไรก็ตามมารดาของพระไพศาล วิสาโล ก็ยังคงได้มีโอกาสได้เล่าเรียนหนังสือจนจบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ทำให้มีความรู้และเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว และสังคมได้เป็นอย่างดี ความขยันอดทน ประหยัดและอดออมทำให้สามารถฟันฝ่า อุปสรรคและต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัวได้ และยังสามารถอบรมบ่มเพาะให้พระไพศาล วิสาโล ซึ่งเป็นสมาชิกคนที่ 4 จากจำนวนทั้งหมด 5 คนของครอบครัวให้ประสบความสำเร็จไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว “วงศ์วรวิสิทธิ์”

แนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล: ก่อนอุปสมบท

แนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล ผู้วิจัยสรุปจากหนังสือ ชมรมกัลยาณธรรม (2556) ได้ว่า ก่อนที่พระไพศาล วิสาโล หรือ ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ จะได้เข้าสู่พิธีอุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ความคิดทางการเมืองได้เข้ามาหยั่งรากลงในหัวง่ามนักตั้งแต่วัยเด็กหลายประการ โดยเริ่มมาตั้งแต่เมื่อครั้งที่เขาได้เข้าเรียนทางด้านสายวิทยาศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนอัสสัมชัญบางรัก ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีศิษย์เก่าที่มีชื่อเสียงมากมาย เช่น อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ นักคิดนักเขียนชื่อดัง อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อดีตผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย อาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ อดีตนายกรัฐมนตรื เป็นต้น ไพศาล เป็นเด็กที่มีความมุ่งมั่นในการเรียน มีผลการเรียนดี และมีความมุ่งมั่นอย่างแรงกล้าที่จะเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายทางสายวิทยาศาสตร์ในโรงเรียนเดียวกัน เพื่อที่จะได้มีโอกาสเลือกเรียนในสาขาวิศวกรรมศาสตร์ หรือทางการแพทย์ตามที่ตนเองและ

ครอบครัวได้มุ่งหวังเอาไว้ และถือว่าเป็นค่านิยมของเด็กยุคนั้น โดยคาดหวังว่าเมื่อจบการศึกษาไปแล้วจะได้นำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพตามสาขาที่เรียนมา

แต่ด้วยสถานการณ์ทางการเมืองของโลกในช่วงเวลานั้นซึ่งเป็นผลพวงจากภาวะของสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2482-2488) ประเทศไทยต้องตกอยู่ภายใต้จักรวรรดินิยมตะวันตก และญี่ปุ่น ส่งผลความอึมครึมต่อเนื่องมาเป็นสงครามเย็นของการเมืองโลก พระไพศาล ซึ่งมีความสนใจเรื่องการเมืองเป็นทุนเดิมจึงคร่ำเคร่งอยู่กับการอ่านหนังสือ ไม่ว่าจะเป็นตำราเรียน หรือหนังสือประเภททั่วไป ทำให้เข้าถึงข้อมูลจนรับรู้เรื่องราวของสถานการณ์ภาวะสงครามเย็นและผลต่อประเทศไทยได้เป็นอย่างดี และในระหว่างที่เรียนอัสสัมชัญ เขายังเข้าร่วมกิจกรรมกับชมรมค่ายอาสาพัฒนาจนกลายเป็นเด็กนักเรียนที่มักโดดเรียนไปร่วมกิจกรรมอยู่เสมอ

แต่ชีวิตของไพศาล ต้องปรับเปลี่ยนครั้งสำคัญ เมื่อเขาได้มีโอกาสอ่านข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในหนังสือที่ชื่อว่า “สังคมศาสตร์-ปริทัศน์” ฉบับภัยเหลือต่อต้านจักรวรรดินิยมญี่ปุ่น ได้เปิดประตูชีวิตบานใหม่ให้เขาตื่นขึ้นพบความรู้สึกหรือรู้สึกหนาวกับสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม เขาได้รับรู้่ว่าประเทศไทยถูกกดขี่และเอาเปรียบจากญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และการที่ญี่ปุ่นสามารถขยายฐานอำนาจและเข้ามาเอาเปรียบประเทศไทยอย่างมาก สืบเนื่องมาตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยที่ญี่ปุ่นได้รับชัยชนะจากการ เป็นประเทศที่ร่วมกับฝ่ายไตรภาคี (อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย) ในช่วงสงครามโลก (พ.ศ. 2457-2461) แต่เพราะญี่ปุ่นต้องการขยายอาณาเขตอิทธิพลทางการทหารให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2476 (ค.ศ. 1932) จึงได้แยกตัวออกจากสันนิบาตชาติเนื่องจากถูกการประณามจากนานาชาติในการครอบครองดินแดนแมนจูเรีย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2479 (ค.ศ. 1936) ญี่ปุ่นได้มีการร่วมลงนามในสนธิสัญญาต่อต้านองค์การคอมมิวนิสต์สากลกับนาซีเยอรมนี และอีก 5 ปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ได้เข้าร่วมกับฝ่ายอักษะทำให้ความต้องการในการขยายดินแดน และการทหารที่มีอยู่เดิมให้มากยิ่งขึ้นไปยังดินแดนทั่วโลกในภาคพื้นยุโรป และเอเชีย ซึ่งพระไพศาลได้มองว่าไทยเป็นประเทศหนึ่งในภูมิภาคของเอเชียอาคเนย์ที่ถูกญี่ปุ่นเอาเปรียบ แนวความคิดที่มุ่งหวังจะเรียนในสายวิทยาศาสตร์ในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ได้ก็แปรเปลี่ยนไปตามอุดมการณ์ที่เริ่มตกผลึกในจิตวิญญาณ โดยเขาได้หันมาสนใจการเมืองอย่างจริงจัง และทำกิจกรรมออกค่ายอาสาเพื่อช่วยเหลือชุมชนต่าง ๆ อยู่เป็นเนืองนิจ ประกอบกับในช่วงเวลานั้นกระแสทางการเมืองของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ยังเป็นแรงขับเคลื่อนทางการเมืองที่ทรงพลังในสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมเด็กกิจกรรมในรั้วมหาวิทยาลัย แนวความคิดทางการเมืองที่วนเวียนอยู่ในชีวิตของพระไพศาลเช่นกัน ทำให้เป้าหมายเดิมที่มุ่งเรียนทางด้านสายวิทยาศาสตร์ เพื่อจะได้เรียนสาขาวิศวกรรมศาสตร์หรือแพทยศาสตร์ถูกสลัดออกจากสมองไปพร้อมกับการย้ายแผนการเรียนสายวิทยาศาสตร์ในช่วงมัธยมศึกษาปีที่ 4 เปลี่ยนมาเป็นสายศิลป์เมื่อขึ้นเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 5 และเส้นทางสายเอ็นจิโอตามอุดมการณ์ยังชัดเจนเมื่อนายไพศาล ในยุคนั้นได้สอบคัดเลือกเพื่อเข้าสู่รั้วมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเลือกเรียนในคณะศิลปศาสตร์ วิชาเอกประวัติศาสตร์ เพราะอยากรู้ประวัติศาสตร์แนวใหม่มากกว่าประวัติศาสตร์เชิงพงศาวดาร ซึ่งจะสามารถอธิบายปรากฏการณ์ของสังคมได้ดี เขาจึงหันมาทุ่มเทให้กิจกรรมเพื่อสังคมและการเมือง พร้อมกันนั้นเขาก็เข้าร่วมกับบรรดาลูกศิษย์ของอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ทำวารสารปาจารยสาร โดยหันมาชูประเด็นอหิงสาแทนการปฏิรูปการศึกษาโดยมี พจนา จันทรสันติ เป็นบรรณาธิการ จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ชุมนุมประท้วงใหญ่ชั่วคราวของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 อีกครั้งคือ เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

พระไพศาล วิสาโล กับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519

สถานการณ์ทางการเมือง เริ่มกลับมาครุครุ่นขึ้นมาอีกครั้ง ภายหลังจากการที่พระไพศาล วิสาโล ได้เข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ไม่นานนัก เมื่อมีกระแสข่าวว่า จอมพลถนอม กิตติขจร อดีตนายกรัฐมนตรียกของไทยซึ่งขอลี้ภัยทางการเมืองไปยังประเทศสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2543, หน้า 126) ได้ขอกลับเข้ามายังประเทศไทยโดยได้บวชเป็นสามเณร มาจากประเทศสิงคโปร์ และเมื่อกลับเข้ามาในประเทศไทยก็ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดบวรนิเวศวิหาร ทันทีในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2519 โดยมีข้อฉายาทงพระพุทธรูปว่า “สุกิตติขจรโรภิกขุ” ซึ่งการกลับมายังประเทศไทยของอดีตนายกรัฐมนตรี

ครั้งนี้ได้ถูกกระแสสังคมต่อต้านอย่างมาก ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้ชุมนุมประท้วงที่ท้องสนามหลวง และมีการแสดงละครล้อเลียนเหตุการณ์กรณีที่พักงานการไฟฟ้านครปฐม 2 คนถูกฆ่าแขวนคอ เมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2519 เนื่องจากการแสดงออกถึงท่าทีเพื่อต่อต้านการกลับมาของจอมพลถนอม กิตติขจร โดยการติดโปสเตอร์ประท้วง และถูกนำศพไปแขวนคอที่ประตูทางเข้าที่คนจัดสรร ในท้องที่อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

ในสถานการณ์นั้น ไฟศาล วงศ์วรวิสูตร เด็กหนุ่มผู้มีหัวก้าวหน้าซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากครูทางความคิดหลายคน ไม่ว่าจะเป็นอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์, นิโคลัส เบเนดต์ และอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่งล้วนแต่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นอย่างมาก เขาจึงไม่พลาดที่จะเข้าร่วมชุมนุมเหตุการณ์ครั้งนั้น

ในสังคมการเมืองของนักศึกษาปัญญาชนในยุคนั้น ได้เกิดกระแสการเลือกข้างเป็น “ฝ่าย” คือ ฝ่ายที่ต้องการเห็นสังคมเปลี่ยนแปลงไปสู่ลัทธิสังคมนิยม อันเนื่องมาจากผลของการเกลียดชังจักรวรรดินิยมตะวันตก และญี่ปุ่นซึ่งอยู่ฝ่ายขวา หรือฝ่ายเสรีนิยมที่ปัญญาชนยุคนั้นมองว่าเป็นพวกกดขี่ และเอาโรคเอาเปรียบประเทศไทยมายาวนาน ไฟศาลก็ไม่ต่างจากกลุ่มคนหัวก้าวหน้าในเวลานั้นที่ต้องเลือกข้างทางการเมือง เขาได้ตัดสินใจเลือกอยู่ฝ่าย “ซ้าย” เช่นเดียวกัน เพียงแต่ฝ่ายซ้ายของเขามีลักษณะพิเศษเพราะแตกต่างไปจากฝ่ายซ้ายที่เป็นกระแสหลัก เพราะเขาเลือกเป็นซ้ายแบบ “อหิงสา” หรือ “สันติวิธี” ไม่ใช่ซ้ายจัดที่ต้องใช้กำลังอาวุธเพื่อยึดอำนาจรัฐแล้วเปลี่ยนแปลงสังคม แต่ไฟศาลและเพื่อน ๆ ที่ศรัทธาในความคิดแบบสันติวิธีของ อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ นิโคลัส เบเนดต์ และอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ที่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่ร่วมกิจกรรมกันในชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และร่วมกับเพื่อนตั้งเป็นกองบรรณาธิการวารสารปาจารยสาร ในชุมนุมนั้นเอง โดยช่วงต้นของการทำวารสาร อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ จะเน้นในแนวทางของการปฏิรูปการศึกษา แต่ภายหลังเมื่อบรรณาธิการเปลี่ยนมาเป็นพิภพ ธงไชย เนื้อหาของวารสารก็ให้ความสำคัญกับแนวคิดสันติวิธี หรืออหิงสา

การต่อสู้กับรัฐบาลของนักศึกษาในเหตุการณ์ชุมนุม ประท้วงเพื่อขับไล่จอมพลถนอม (พระถนอม สุกิตติขจร) ให้ออกนอกประเทศ ถือเป็นความขัดแย้งที่ยากจะรับ

ด้วยวิธีสันติ แต่ถึงแม้ไพศาล จะเข้าร่วมในการชุมนุมในกิจกรรมทางการเมืองครั้งนี้เป็นครั้งแรก แต่เขาและเพื่อนในกลุ่มอหิงสา อีก 4 คน เลือกใช้วิธีสันติ อหิงสา คือ การอดอาหารประท้วงที่บริเวณสนามฟุตบอลกายมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ในเวลาต่อมา กลับถูกตำรวจตระเวนชายแดนได้บุกเข้ามาจับตัวไปในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ซึ่งขณะที่จะเข้าควบคุมตัว พระไพศาล วิสาโล (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 17 พฤษภาคม 2561) ได้กล่าวว่า ตนเองได้ถูกทหารลากตัวไป และใช้กำลังรุนแรงพร้อมกับถูกเจ้าหน้าที่รัฐที่เข้ามาจับกุมเตะที่ชายโครงด้วย ระหว่างที่ไปขึ้นรถเพื่อบรรทุกที่จะนำตัวไปที่โรงเรียนพลตำรวจบางเขนจะถูกเตะถีบทุบตีโดยแถวของประชาชนผู้รักชาตินับร้อยที่ยืนขนานสองด้าน เพราะใครจะไปขึ้นรถจึงต้องวิ่งฝ่าไป และหลังจากนั้นเขาและเพื่อน ๆ ก็ถูกนำตัวไปคุมขังไว้ถึง 3 วัน ก่อนที่จะปล่อยตัวกลับบ้าน ซึ่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ได้สร้างความหวาดกลัวให้กับครอบครัวของไพศาลเป็นอย่างมาก เพราะเกรงว่าเขาจะได้รับอันตรายเช่นเดียวกับที่นักศึกษาจำนวนมากที่ถูกล้อมปราบจนต้องเสียชีวิตไปในช่วงเวลานั้น

การได้รับการปล่อยตัวในครั้งนี้กลับทำให้ชีวิตของไพศาล หันมาร่วมรู้สึกร้อนหนาวในสภาพสังคมที่มีปัญหาการเมืองภายใต้การปกครองประเทศของรัฐบาล “หอย” โดยมี นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี คนหนุ่มสาวที่เลือกแนวทางซ้ายเพื่อยึดอำนาจรัฐต่างหนีเข้าป่าเพื่อร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่ไพศาลไม่ได้เลือกเส้นทางนั้น แต่เขาเลือกสู้แบบสันติวิธี ซึ่งในเวลาต่อมาไม่นานหลังจากนั้นเขาและวีระ สมบูรณ์ เพื่อนสนิทที่เรียนกันมาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาที่โรงเรียนอัสสัมชัญ และกอดคอกันเข้าสู่รั้วมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นนักศึกษาทุน-ภูมิพล ในฐานะนักศึกษาที่สอบได้คะแนนดีเด่นเหมือนกัน เพียงแต่วีระ เลือกเรียน คณะรัฐศาสตร์ ส่วนไพศาล เดินเข้าคณะศิลปศาสตร์ วิชาเอกประวัติศาสตร์ ทั้งสองได้เดินทางไปร่วมสัมมนาประเด็นเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและ สันติวิธี ที่ประเทศสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2520 เพราะสันติวิธีเป็นแนวทางที่เขาเชื่อว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้ ซึ่งความคิดนี้เขาได้รับอิทธิพลโดยตรงจากการทำงานร่วมกับ นิโคลัส เบเนเนตต์ และจากงานเขียนของนักคิดสายสันติวิธีชื่อ ยีน ชาร์ป ผู้ซึ่งถูกขนานนามว่าเป็นแมกเกียวาลีแห่งสันติวิธี และการไปสัมมนาครั้งนั้นเขายังได้เดินทางต่อไปที่ประเทศ

อังกฤษ โดยพักอาศัยอยู่กับอาจารย์สมบุรณ์ สุขสำราญที่กำลังเรียนปริญญาเอกที่นั่นในฐานะเป็นผู้ที่ทั้งคู่ให้ความเคารพนับถืออีกด้วย และเมื่อกลับจากสัมมนา เขาก็มาทำงานกับกลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม (กศส.) เคลื่อนไหวเรื่องปล่อยตัวนักโทษ 6 ตุลาฯ (สมบุรณ์ สุขสำราญ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤศจิกายน 2561)

พระไพศาล วิสาโล บนเส้นทางสายธรรมะ

ข้อมูลจาก พระไพศาล วิสาโล (2533) สรุปความว่า ไพศาล วงศ์วรวิสุทธ์ สนใจเรื่องปัญหาสังคมและการเมือง ตั้งแต่ครั้งเรียนมัธยม ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ เขาเป็นทั้งเด็กเรียนและเด็กกิจกรรมทำชมรมค่ายอาสาพัฒนา ครั้นเมื่ออย่างก้าวเข้าสู่รั้วมหาวิทยาลัย-ธรรมศาสตร์ ชีวิตของเขาก็ยังแสวงหาคำตอบจากโจทย์ทางสังคมอย่างต่อเนื่อง เข้าทำงานกิจกรรมในชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณี นอกจากนั้นยังร่วมทำงานในกองบรรณาธิการวารสารปาจารย์สาร ซึ่งมี อาจารย์สุลักษณ์เป็นบรรณาธิการ และในเวลาต่อมาเขาก็ได้เป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลการทำวารสารฉบับนี้ในฐานะ “สาราณียกร” ที่ยึดแนวทางอหิงสา เป็นเนื้อหาของวารสารและในขณะเดียวกันเขาก็ช่วยงานที่กลุ่มศาสนาเพื่อสังคม (กศส.) ที่อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือสังคมเป็นที่รู้จักกันในฐานะกลุ่มองค์กรที่ทำงานด้านสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย ช่วยเหลือคนที่ติดคุกสมัย 16 ตุลาคม พ.ศ. 2519 นอกจากติดตามเยี่ยมผู้ต้องหา กศส. ก็เดินเรื่องขอประกันตัว รวมทั้งช่วยเหลือครอบครัวที่ประสบปัญหา เพราะผู้ที่เป็นเสาหลักของบ้านถูกจับกุม จนกระทั่งเมื่อ พล.ร.อ. สักด ชะลออยู่ยัดอำนาจนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2520 พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี และมีการนิรโทษกรรมผู้ถูกคุมขังในเวลาต่อมา ความทุ่มเททั้งแรงกายแรงใจเพื่อช่วยเหลือสังคม แม้จะได้ความสุขเป็นรางวัลตอบแทนกลับมาบ้าง แต่ก็มีเรื่องราวมากมายที่วิ่งเข้าปะทะจิตใจทำให้เกิดปัญหาความเครียดและฟุ้งซ่าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเห็นต่างกับเพื่อนในการทำงาน จนเกิดความเหนื่อยล้าทั้งทางกายและเหนื่อยอ่อนทางจิต

ในเวลาต่อมาเมื่อไพศาล จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี จากคณะศิลปศาสตร์ สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2523 ซึ่งเป็นเวลาที่สถานการณ์ทางการเมืองผ่อนคลายลงอย่างมาก ไพศาล กับเพื่อน ๆ ที่เคยร่วมทำงานทางด้าน

ประธานงานศาสนาเพื่อสังคมได้กลับเข้ามาร่วมงานกันอีกครั้ง ได้เปลี่ยนแนวคิดด้วยการหันกลับมาให้ความช่วยเหลือเด็กยากไร้ที่ขาดแคลนอาหารในชนบท และไพศาลได้เดินทางไปยังบ้านใหม่ไทยเจริญ ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งในสถานที่แห่งนี้ทำให้เขาได้พบกับหลวงพ่อดำเขียน สุวณฺโณ เจ้าอาวาสวัดป่าสุคโต ซึ่งเป็นพระสงฆ์สายสายวิปัสสนาแต่จำเป็นต้องมาเป็นพระนักพัฒนาที่ให้ความเมตตาช่วยเหลือเด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษาและขาดแคลนอาหาร

ประกายธรรมที่เคยสนใจคำสอนทางศาสนาเมื่อครั้งยังทำกิจกรรมนักศึกษาอยู่ในชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถูกพัฒนาต่อ ยอดเหมือนไฟได้เชื้อเมื่อเมื่อหนุ่มไพศาล วงศ์วิสุทธ์ ได้เดินทางไปช่วยงานชุมชนกับหลวงพ่อดำเขียน สุวณฺโณ พระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบที่มีวิธีการสอนภวนาฝึกสติด้วยการสร้างจังหวะทางกายตามแนวทางของหลวงพ่อดำเขียน จิตตสุโก เพื่อให้ใจเห็นทั้งรูปเห็นทั้งนามตามวิถีแห่งพุทธะ ประกอบกับอาการทางใจเลวร้ายเกินเยียวยา และมองไม่เห็นว่าจะมีทางใดที่จะช่วยให้พ้นไปจากทุกข์นี้ได้ แม้จะเคยลองมาหลายวิธีแล้วก็ยังไม่ช่วยให้รู้สึกดีขึ้น เขาตระหนักดีว่าหนทางเดียวที่จะช่วยเยียวยาภาวะจิตได้คือการหันหน้าเข้าวัดปฏิบัติธรรมเป็นอยู่กับความสงบเพื่อฟื้นฟูใจให้กลับคืนมาได้ สุดท้ายเขาก็ตัดสินใจอุปสมบทเพื่อใช้ร่มผ้ากาสาวพัสตร์ชำระความเศร้าหมองของจิตใจในอีก 3 ปีต่อมา

แม้ว่าเขาจะเป็นผู้ที่กลัวชีวิตที่เงียบสงบอย่างที่สุดก็ตาม แต่ในส่วนลึกที่สุดแห่งจิตวิญญาณ มนุษย์ทุกคนปรารถนา และพร้อมจะกินคู่สภาวะเช่นนั้นเสมอ เพียงแต่จะมอบโอกาสให้กับตัวเองหรือไม่เท่านั้น โดยมีกำหนดใจให้เวลาในการปฏิบัติธรรมเพื่อแสวงหาความสงบ และระงับทุกข์ทางใจไว้ 3 เดือน แต่เมื่อเวลาที่กำหนดยังไม่ทำให้บรรลุผลดังที่ตั้งใจ เวลาจึงถูกต่อและยืดยาวมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าแนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล ก่อนที่จะเข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาในปี พ.ศ. 2526 เมื่ออายุได้ 26 ปี เขาได้รับอิทธิพลความคิดทางการเมืองมาตั้งแต่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (มศ. 4) ซึ่งเป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ประเทศไทยต้องตกอยู่ภายใต้จักรวรรดินิยมตะวันตกและญี่ปุ่น ทำให้เขาเปลี่ยนจากการเรียนสายวิทยาศาสตร์ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 (มศ. 4) ตามที่ตั้งใจไว้ มาเรียนสายสังคมศาสตร์ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 (มศ. 5) ประกอบกับการได้อ่านหนังสือเกี่ยวกับ

สถานการณ์ทางการเมืองไทยในวารสาร “สังคมศาสตร์ปริทัศน์” ฉบับกึ่งเดือน
(วารสารทางวิชาการที่เริ่มเปิดตัวครั้งแรกในปี พ.ศ. 2499 และปิดตัวลงในปี พ.ศ. 2519)
ซึ่งในเนื้อหาของวารสารได้กล่าวถึงการที่ญี่ปุ่นได้เอาเปรียบไทยโดยขยายฐานอำนาจเข้า
มาในประเทศไทย การได้อ่านวารสารทางวิชาการดังกล่าว จึงเป็นวารสารวิชาการฉบับ
แรกที่มีอิทธิพลทางความคิดที่ทำให้ พระไพศาล วิสาโล ได้หันมาเข้าร่วมค่ายอาสาสมัคร
อยู่เนื่อง ๆ และเมื่อจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา (มศ. 5) จึงได้เลือกที่จะสอบแข่งขัน
เข้าศึกษาในวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพราะมองว่า
เป็นวิชาที่น่าสนใจ และมีส่วนช่วยเหลือสังคมการเมือง โดยทำให้ไทยไม่ต้องเสียเปรียบ
อย่างเช่นในอดีตที่ผ่านมา

นอกจากนั้น พระไพศาล วิสาโล ยังได้รับอิทธิพลความคิดทางการเมืองในช่วง
เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 โดยได้เข้าร่วมกับเพื่อนขับไล่ จอมพลถนอม กิตติขจร
อดีตนายกรัฐมนตรี ที่ขอลี้ภัยทางการเมืองในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งขอกลับ
เข้าประเทศไทย และที่สำคัญในช่วงปี พ.ศ. 2519 ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้มี
การแสดงละครล้อการเมือง กรณีพนักงานการไฟฟ้า นครปฐมถูกตำรวจมาแขวนคอ
เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ณ จุดนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นหรือที่มาของแนวคิด พระไพศาล
วิสาโล ในการเลือกข้างทางการเมืองฝ่ายซ้าย เช่นเดียวกับนักศึกษาคนอื่น ๆ ในยุคนั้น
แต่เป็นการเลือกฝ่ายซ้ายแบบอหิงสา หรือสันติวิธี ที่ไม่ใช่ซ้ายจัดที่ใช้กำลังอาวุธต่อสู้เพื่อ
อำนาจยึดรัฐเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม และในขณะเดียวกันพระไพศาล วิสาโล ได้เข้าร่วม
กิจกรรมชุมนุมพุทธศาสตร์และประเพณี และเข้าทำงานประจำกองบรรณาธิการปาจารย์-
สาร โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับอหิงสาและสันติวิธี เป็นแกนหลัก จนกระทั่งเมื่อจบการศึกษา
ระดับอุดมศึกษา เขาไม่ได้มีการสานต่องานทางด้านศาสนาอย่างใด แต่ได้หันมาช่วย-
เหลือเด็กยากไร้ขาดแคลนในชนบทแทน โดยกลับเข้ามาร่วมงานในมูลนิธิโกมลคีมทอง
ที่เน้นในการทำวารสารวิชาการ “ปาจารย์สาร” อีกครั้งแต่การกลับเข้ามาทำงานในครั้งนี้
พระไพศาล วิสาโล กลับมีความรู้สึกไม่ฉันทัก ด้วยความขัดแย้งทางความคิดกับเพื่อน
ร่วมงานจนเกิดภาวะเครียดอยู่เป็นเนืองนิจ

ตาราง 3

แนวคิดของพระไพศาล วิสาโล: ก่อนอุปสมบท

ช่วงเวลา/อิทธิพลทางความคิด	ประเด็น/ปัญหา	การเสนอแนวคิด
สงครามโลกครั้งที่ 2	ประเทศไทยตกอยู่ภายใต้	ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
	จักรวรรดินิยม	เปลี่ยนจากการศึกษา
	ตะวันตกและญี่ปุ่น	สายวิทยาศาสตร์ ม. 4 มาเรียน สายสังคมเมื่อขึ้นชั้น ม. 5 และหันมาสนใจการเมือง
ได้อ่านหนังสือเกี่ยวกับ	ประเทศไทยถูกญี่ปุ่นเอารัด-	ร่วมกิจกรรมค่ายอาสาอยู่เนื่อง ๆ
สถานการณ์ทางการเมืองไทย	เอาเปรียบในช่วงสงครามโลก	ในการช่วยเหลือชุมชนต่าง ๆ
กับญี่ปุ่น วารสาร	ครั้งที่ 2	เข้ามหาวิทยาลัยเลือกเรียน
“สังคมศาสตร์ปริทัศน์”	ญี่ปุ่นขยายฐานอำนาจ	คณะศิลปศาสตร์ เอกประวัติศาสตร์
ฉบับภัยเหลือ	ทหารเข้ามาบีบบังคับทางการเมือง	หันมาสนใจการเมืองโดย
เหตุการณ์	เกิดกระแสต่อต้านจอมพล	เข้าร่วมชุมนุมขับไล่พระถนอม
6 ตุลาคม พ.ศ. 2519	ถนอม กิตติขจร อดีตนายกรัฐมนตรี	เหตุการณ์ 16 ตุลาคม 2519
	ที่ขอลี้ภัยในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม	การเลือกข้างทางการเมืองของ
	พ.ศ. 2516 กลับเข้ามาประเทศไทย	พระไพศาล วิสาโล เลือกอยู่
	โดยการบรรพชาเป็นสามเณร	ฝ่ายซ้ายเช่นเดียวกับนักศึกษา
	มาจากประเทศสิงคโปร์	ส่วนใหญ่ในยุคนั้น (ฝ่ายซ้าย
	นศ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้มี	แบบอหิงสา หรือ สันติวิธี
	การแสดงละครล้อเลียนกรณี	ไม่ใช่ซ้ายจัด)
	พนักงานการไฟฟ้านครปฐม ถูก	การเข้าร่วมกิจกรรม ชุมนุม
	ตำรวจฆ่าแขวนคอ เมื่อ 4 ตุลาคม	พุทธศาสตร์ และประเพณี
	พ.ศ. 2519 เนื่องจากการแสดง	และยังประจำกองบรรณาธิการ
	ออกถึงท่าทีต่อต้านการกลับมาของ	วารสารปาจารยสาร โดยไม่เน้น
	จอมพล ถนอม กิตติขจร	แนวทางการปฏิรูป

ตาราง 3 (ต่อ)

ช่วงเวลา/อิทธิพลทางความคิด	ประเด็น/ปัญหา	การเสนอแนวคิด
หลังจากจบการศึกษา ในระดับมัธยมศึกษา ในปี พ.ศ. 2523	สถานการณ์ทางการ- เมือง เริ่มผ่อนคลายลง	ร่วมกับเพื่อนนักศึกษาต่อสู้กับ รัฐบาลเป็นครั้งแรก เนื่องจากได้ จับไล่จอมพล ถนอม กิตติขจร ออกนอกประเทศ พร้อมกับการใช้ วิธีค่ออาหารประท้วงบริเวณสนาม ฟุตบอลของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่เวลาต่อมาถูกตำรวจตระเวน ชายแดนบุกเข้ามาในมหาวิทยาลัย แล้วจับตัวไปขังไว้ 3 วันจึงปล่อย ตัวกลับบ้าน
		พระไพศาล กับเพื่อน ๆ ที่เคยทำ งานด้านการประสานงานศาสนา ได้เปลี่ยนแนวคิดด้วยการหันมา ให้ความช่วยเหลือเด็กยากไร้ที่ ขาดแคลนอาหารในชนบท และ พระไพศาลได้เดินทางไป บ้านท่ามะไฟหวาน จ. ชัยภูมิ ได้พบกับหลวงพ่อคำเขียน สุวรรณโณ ซึ่งให้ความช่วยเหลือ ในการสอนหนังสือให้กับเด็ก- ยากจน ที่ขาดโอกาส

ที่มา. จากการรวบรวมข้อมูล

จากตาราง 2 เป็นช่วงเวลาก่อนที่พระไพศาล วิสาโล จะอุปสมบทเป็นพระสงฆ์ จะเห็นว่า เขาได้ทำกิจกรรมเพื่อสังคมตั้งแต่เรียนระดับมัธยมจนถึงระดับอุดมศึกษา และได้บ่มเพาะวิธีการดำเนินชีวิตแบบสันติวิธี และอหิงสาจากคนรอบข้างที่เขาเคารพนับถือ แม้กระทั่งการชุมนุมประท้วงการกลับมาของพระถนอม สุกิตติขจร เขาก็เลือกวิธีการอดอาหารประท้วง

แนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล: หลังการอุปสมบท

หลังจาก พระไพศาล วิสาโล ได้อุปสมบทในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2526 ที่ วัดทองนพคุณ แขวงคลองสาน เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร แต่ได้มาปฏิบัติธรรมที่ วัดสนามใน ตำบลวัดชลอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี และได้เดินทางไปฝึกปฏิบัติธรรมที่วัดสนามในในระยะแรก ๆ หลังจากนั้นพระไพศาล วิสาโล เปลี่ยนที่มาปฏิบัติธรรม อยู่ที่วัดป่าสุคะโต ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ กับหลวงพ่อกำเจียน สุวณฺโณ เนื่องจากมองว่าเป็นวัดป่าสงบสุข มีพระอยู่น้อยและเมื่อมาอยู่ที่วัดป่าสุคะโต ยังได้ช่วยงานหลวงพ่อกำเจียนช่วยทำสหกรณ์ข้าวเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านอีกด้วย (วรพงษ์ เวชมาลีนนท์, 2560)

เมื่อเดินทางมาจำวัดที่วัดป่าสุคะโตกับหลวงพ่อกำเจียน สุวณฺโณ หลวงพ่อได้มีความเมตตากับพระไพศาล วิสาโล เป็นอย่างมาก แต่พระไพศาล ฝึกปฏิบัติอยู่ได้ไม่นาน เนื่องจากหลวงพ่อกำเจียนต้องการไปจำพรรษาในที่ห่างไกลมีความทุรกันดารและเกรงว่าจะไม่มีผู้ใดดูแลพระใหม่อย่างพระไพศาล หลวงพ่อเจียนจึงพาไปฝากกับหลวงพ่อเทียน วัดสนามใน จังหวัดนนทบุรี ซึ่งการปฏิบัติธรรมอยู่กับหลวงพ่อเทียน ในลักษณะเน้นการปฏิบัติที่เข้มข้น กลับทำให้พระใหม่เกิดความสับสนวุ่นวาย ความทุกข์ทางใจของพระไพศาล ยังไม่ได้เบาบางลงแม้แต่น้อยเมื่อเวลาผ่านไป 3 เดือนตามกำหนดของการอุปสมบท ดังนั้นเพื่อเป็นการต่อสู้กับสภาวะจิตใจตนเอง ทั้งที่รู้ว่าเพื่อนร่วมงานกำลังรอคอยการกลับมาร่วมงานของเขาอยู่ก็ตาม แต่เขาคัดสินใจต่อเวลาเพื่ออยู่ภายใต้ร่มเงาพุทธธรรมในการจะหาทางดับทุกข์ให้ตัวเองไปอีก 1 ปี โดยเดินทางไปจำพรรษาที่วัดป่าสุคะโต เพื่อปฏิบัติธรรมตั้งแต่พรรษาที่ 2 ของการอุปสมบท

วัดป่าสุคโต เดิมเป็นสำนักสงฆ์ที่ตั้งอยู่ในถิ่นรกรากันดาร ท่ามกลางภูเขาหัวโล้น เพราะถูกนายทุนลักลอบตัดไม้ ประกอบกับชาวบ้านก็หักร้างถางพงเพื่อขยายพื้นที่ การเพาะปลูกมันสำปะหลัง หลวงพ่อคำเขียนได้ตั้งสำนักสงฆ์เพื่อใช้เป็นที่พักสงฆ์สอน หลักการปฏิบัติธรรมตามแนวทางของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก เมื่อพ.ศ. 2512 ต่อมาจึง ได้รับอนุญาตจากกรมการศาสนาให้เปลี่ยนสถานะจากสำนักสงฆ์เป็นวัดอย่างแท้จริง

การมาปฏิบัติธรรมที่วัดป่าในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยพวงขนุนได้เข้ามา ตัดต้นไม้ทำลายป่า แม้แต่พระภิกษุจะได้บิณฑบาตห้ามปรามแต่ก็ไม่เกิดผลอย่างใด พระไพศาล วิสาโล จึงได้หารือกับพระลูกวัดด้วยกันในการเดินหน้าดูแลรักษาผืนป่า โดยได้ร่วมมือกับคณะสงฆ์วัดป่ามหาวันที่ตั้งอยู่บนภูหลงห่างออกไปราว 10 กิโลเมตร ในการร่วมดูแลปกป้องอนุรักษ์ป่าภูหลง

โดยที่พระไพศาล วิสาโล ได้ถูกหนีงหลังท่ามกลางป่าเสื่อมโทรม เพื่อในการทำ หน้าที่เป็นผู้เฝ้าดูแลรักษาป่าต้นกำเนิดของแหล่งน้ำ นอกจากนี้ ยังชักชวนชาวบ้านจัด กิจกรรมปลูกป่า เพื่อให้เป็นป่าสมบูรณ์ซึ่งจะทำให้เป็นแหล่งอาหารและแหล่งสมุนไพร ให้ชาวบ้านได้และเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ให้กับเยาวชนในท้องถิ่น ซึ่งในเวลา ต่อมาชาวบ้านได้เห็นประโยชน์ในการมีป่ามากขึ้น เพราะเมื่อป่าก็สามารถเก็บเห็ด เก็บ หน่อไม้และสมุนไพรได้ ชาวบ้านจึงให้ความร่วมมือกับวัดเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการจัด กิจกรรมเดินธรรมยาตราทุกปีเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกให้คนในพื้นที่ตื่นตัวและเกิดความรัก และหวงแหนป่าต้นน้ำ

พระไพศาล ได้พยายามสร้างปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านเพื่อหาแนวร่วมในการดูแล และอนุรักษ์ผืนป่า โดยเป็นผู้นำให้ชาวบ้าน คอยให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชาวบ้านด้วย การเทศนาอบรมสั่งสอนจนถูกเรียกขานว่าเป็นพระเอ็นจิโอนับแต่นั้นเรื่อยมา โดยใช้ วิธีการ “สันติวิธี” หรือการไม่ใช้วิธีการรุนแรงเป็นแนวทาง

อิทธิพลทางความคิดของ พระไพศาล วิสาโล

การได้รับความรู้สั่งสมมาตั้งแต่ในช่วงวัยเด็ก จนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ตลอด ช่วงชีวิตของพระไพศาล วิสาโล ได้ให้ความสนใจยืนยันหมั่นเพียรใฝ่เรียนรู้ สนใจอ่าน

หนังสือ แสวงหาค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งหนังสือประเภทประวัติศาสตร์ สารคดี วิทยาศาสตร์ รวมถึงหนังสือที่ให้การวิพากษ์ การเสนอแนวทางในการพัฒนา การแก้ไขปัญหาสังคมด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น วิธีการแบบอหิงสา สันติวิธี หรือแม้แต่ แนวคิดแบบสังคมนิยมนิสต์ ซึ่งการได้รับแนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ ท่านได้นำมาประยุกต์ ใช้กับการศึกษาธรรมะทั้งในทางปริยัติและปฏิบัติ ร่วมกับความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา ประวัติศาสตร์ในระดับอุดมศึกษาที่มีอยู่ เดิมประกอบกับการได้รับแนวคิดจาก นิโคลัส เบเนดต์ ชาวอังกฤษซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญทางด้านสันติวิธีที่ถูกส่งมาจาก ยูเนสโกให้มาเป็นที่ปรึกษากระทรวงศึกษาธิการ ในปี พ.ศ. 2513 ซึ่ง นิโคลัส เบเนดต์ เป็นผู้วิพากษ์วิจารณ์ระบบการศึกษาของประเทศไทยอย่างตรงไปตรงมา และบทความ ของเขาได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือหลายฉบับ เช่น ปรจารย์สาร ศูนย์ศึกษา วิทยาสารปริทัศน์ ผลงานดังกล่าวนี้ทำให้ได้รับการยกย่องจากนักวิชาการ และนักศึกษา ไทยในยุคนั้นเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นิโคลัส เบเนดต์ เป็นบุคคลที่ยึดแนว- ทางสันติวิธี และอหิงสาในการดำเนินชีวิตแทบทุกอย่างก้าว ซึ่งนับเป็นแบบอย่างให้กับ พระไพศาล วิสาโล เมื่อครั้งที่ยังเป็นนักศึกษาได้เป็นอย่างดี

การเผยแพร่ “หลักคำสอน” หรือ “ธรรมะ” ผ่านงานเขียน

การที่พระไพศาลมีความผูกพันใฝ่หาความรู้ในการอ่านและการเขียนทำให้มีผลงาน ออกมาเป็นที่ประจักษ์จำนวนมาก ซึ่งงานเขียนโดยทั่วไปจะมีแนวคิดธรรมะแบบสันติ- วิธีเพื่อเป็นคติเตือนใจไม่ว่าจะเป็นหนังสือธรรมะ หรือแม้แต่นิตยสารผู้หญิงโดยงาน เขียนออกมาในรูปการเขียน งานตรวจแก้ต้นฉบับ งานแปล และงานเรียบเรียงที่ถูก ตีพิมพ์เผยแพร่ทั้งในคอลัมน์วารสาร หนังสือ เว็บไซต์ หรือแม้แต่ตอบปัญหาในเฟสบุ๊ก และอีเมล งานเขียนของพระไพศาลอันเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย เช่น พุทธศาสนา ไทยในอนาคต: แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ, สุขใจในนาคร พรแห่งชีวิต, จิตแจ่มใส ดอกไม้บาน เกิดมาทั้งทีต้องมีวิชาชีวิต เป็นต้น

การใช้เวลาทุ่มเทกับงานเขียนนั้น พระไพศาลจะใช้เวลาไปกับการเขียนต้นฉบับ ประมาณวันละ 4 ชั่วโมง เพื่อตอบคำถามหรือจดหมายถึงบรรดาลูกศิษย์ หรือแม้แต่ การโพสต์ข้อความต่าง ๆ ประมาณละ 1 ชั่วโมงกับการเฉลี่ยใช้อินเทอร์เน็ต 30 ชั่วโมง

ต่อหนึ่งเดือน เมื่อมีโอกาสโดยมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่อสังคม และเผยแพร่ความรู้โดยใช้ชีวิตอยู่อย่างสงบท่ามกลางป่าเขาซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ เช่น แนวคิดที่ได้จากหนังสือ เรื่อง “เกิดมาทั้งทีต้องมีวิชาชีวิต” เป็นหนังสือที่รวบรวมบทความและที่ได้มีการตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2559 มี 8 บทความ และในปี พ.ศ. 2561 ได้เพิ่มอีก 1 บทความรวมทั้งหมด 9 บทความ ในแต่ละบทความได้เสนอแนวคิดแบบสันติวิธีที่มีมุมมองที่แตกต่างกันไป อาทิ บทความเรื่องแรกในชื่อ “เปิดใจรับความสุข” โดยกล่าวถึง ความสุขนั้นคนส่วนใหญ่มองว่าการหาความสุขนั้นต้องอยู่ห่างไกลตัว และจะต้องไปแสวงหา หรือให้คำตอบว่าเป็นสิ่งที่ตนไม่มี ซึ่ง พระไพศาล วิสาโลได้ให้แนวคิดว่าการหาความสุขของคนเรานั้น ไม่จำเป็นต้องไปแสวงที่ไหนเลยมันอยู่กับตัวเรา และรอบตัวเราถ้าหากเรารู้จักมองให้ประจักษ์ความสุขนั้นแท้จริงแล้วมันอยู่กับตัวเราตลอดเวลาแต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าความสุขนั้นจะต้องมองด้วยตา แต่การมองนั้นต้องมองด้วยใจ คือ เราต้องยอมเปิดใจที่จะยอมรับทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการรักษาสุขภาพ ปลูกนามัยสมบุรณ์แข็งแรง การมีที่อยู่อาศัย มีพ่อแม่ พี่น้อง หรือลูกหลานที่น่ารัก การมีการกินอิ่ม นอนหลับ หรือความต้องการในทุก ๆ เรื่อง ฯลฯ นี่แหละคือการเรียกว่า “ความสุข” ที่คนไม่ยอมรักหากันไว้จนกระทั่งได้สูญเสีย หรือพลัดพรากจากมันไปถึงจะโหยหาหรืออยากได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด (พระไพศาล วิสาโล, 2559, หน้า 8-12)

บทความที่สอง เรื่อง “วิชาชีวิต” พระไพศาล วิสาโล ได้เสนอแนวคิดการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข และคุณค่าของมนุษย์ที่นอกจากการศึกษาเล่าเรียนเพื่อจบการศึกษาและไปหางานทำประกอบอาชีพในการหารายได้มาเพื่อดำรงชีวิต โดยการที่คนเราได้เข้าศึกษาหาความรู้มาตั้งแต่วัยเด็กจนกระทั่งจบการศึกษา บางคนร่ำเรียนจนจบมหาวิทยาลัยระดับปริญญาตรี โท และเอก การเรียนดังกล่าวยังมีวันจบแต่สิ่งที่ไม่สามารถเรียนได้จนจบนั้น คือ วิชาชีวิตซึ่งเป็นการเรียนของมนุษย์ที่ยากแต่สามารถช่วยให้มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข มีคุณค่าและได้รับประโยชน์สูงสุดอย่างถาวรนั้นเป็นสิ่งที่ยากแต่ก็สามารถประสบผลสำเร็จได้เช่นกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถหรือศักยภาพเฉพาะตัวเท่านั้นดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อริยโลกุตตรธรรม” เป็นทรัพย์ประจำตัวบุคคล ไม่ใช่เป็นเรื่องของการเหาะเหินเดินอากาศแต่อย่างใด เป็นสิ่งที่ช่วยให้จิตใจของมนุษย์ไกลจากกิเลสและพันทุกข์ ดังนั้น เมื่อเกิดมาจะต้องตัดดวงไม่ใช่สะสมวัตถุธรรม หรือ

นามธรรม เช่น อำนาจ ชื่อเสียง ฯลฯ เพราะไม่สามารถจะเอาอะไรไปได้เลยแม้แต่้อย
ควรอ่านใจตนเอง หมั่นฝึกฝนจิต ครองสติเรียนรู้ว่าสุขหรือทุกข์อยู่ตรงไหน เกิดจาก
อะไร (พระไพศาล วิสาโล, 2559, หน้า 32-48) หรือในบทความที่ 3 เรื่อง “สร้างภูมิ-
คุ้มใจ” กล่าวถึง คนเราทุกคนต้องการพ้นทุกข์ให้มีแต่ความสุข ปราศจากปัญหาและ
อุปสรรค หรือปราศจากความเจ็บปวดในตลอดชีวิตนั้น พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวว่า
(พระไพศาล วิสาโล, 2559, หน้า 52-79)

...การที่จะมีความสุขเพียงอย่างเดียวนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย หรือแม้แต่จะ
ให้มีสุขภาพดีไม่เจ็บไม่ป่วยก็เป็นไปไม่ได้ เนื่องจากในรอบตัวเรานั้นมีแต่
เชื้อโรคที่กระจายตัวอยู่ทั่วทุกที่ถึงแม้ว่าจะหาทางปราบปรามให้สูญสิ้นไป
เชื้อโรคต่าง ๆ ก็ยังคงเกิดขึ้น ดังนั้น วิธีการแก้ไขปัญหาลงถึงแม้ว่าจะราบรื่นทุก
ประการ เช่น ปัญหาโรคติดต่อ การไม่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ ทำงานสิ่งใดไม่มีอุปสรรค
เป็นต้น ดังนั้น จึงต้องมีสติที่จะคิด มีปัญญาที่จะไตร่ตรอง มีขันติ หรือ
ความอดทนกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นการรักษาสติจึงเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนิน
ชีวิตของคนทุกคน

จากการเขียนผลงานผ่านบทความเรื่องต่าง ๆ แนวคิดในการสอนธรรมะของ
พระไพศาล วิสาโล เน้นให้ความสำคัญในประเด็นหลัก ๆ คือ การแก้ปัญห ด้วยวิธีการ
สันติวิธีด้วยการใช้ปัญญา มีความขันติ และจะต้องรักษาจิตใจเป็นหลักในการแก้ไข
ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อยหรือเรื่องใหญ่ ๆ ที่เกิดขึ้นจาก
สภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต

การแก้ไขปัญหของพระไพศาลกับวิกฤติการณ์ทางการเมือง

ด้วยภูมิหลังเมื่อครั้งเป็นนักศึกษาที่ชอบทำกิจกรรมช่วยเหลือสังคมและได้เข้าไป
เกี่ยวข้องกับการเมืองอยู่หลายครั้ง การให้แนวคิดแบบสันติวิธีจึงเป็นแนวทางอันสำคัญที่
พระไพศาลใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหภายหลังจากการเป็นพระภิกษุ เช่น
การเรียกร้องให้มีการแก้ปัญหความขัดแย้งเหตุการณ์ ปี พ.ศ. 2553 ด้วยวิธีสันติ หรือ
แม้แต่การได้รับการแต่งตั้งให้เข้าไปเป็นคณะกรรมการปฏิรูปประเทศก็ตาม ด้วยท่านมี
แนวคิดว่ (พระไพศาล วิสาโล, 2556, หน้า 12)

ในทางพระพุทธศาสนานี้พระต้องเกี่ยวข้องกับชาวบ้านอยู่แล้ว เป็นเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าในการบัญญัติวินัย คือ พระจะไปหากินเองไม่ได้ พระจะไปอยู่ในป่าในถ้ำคนเดียวไม่ได้ พระต้องบิณฑบาต ทำไม? ก็เพื่อจะได้มาเกี่ยวข้องกับชาวบ้าน นี่เป็นประเพณีที่แตกต่างจากพวกฤาษีชีไพรของพวกพราหมณ์ พวกนี้ตัดขาดจากทางโลกเลย หรือแม้แต่ักบวชในศาสนาคริสต์นี้สามารถตัดขาดจากโลกได้ เพราะสามารถหากินเองได้ ส่วนพระมีวินัยห้ามเก็บข้าวเก็บอาหาร ข้ามกิน เพราะฉะนั้นเมื่อถึงวันใหม่ก็ต้องไปหาอาหารใหม่ พระห้ามเก็บผลไม้กินเอง ก็ต้องบิณฑบาตไปหาชาวบ้านทุกเช้า เพื่อจะได้มีความสัมพันธ์กับชาวบ้าน ชาวบ้านอุปถัมภ์พระในทางวัตถุ พระก็อุปถัมภ์ชาวบ้านในทางธรรมะ เพราะฉะนั้นนอกจากจะต้องประพฤติปฏิบัติธรรมส่วนตัวแล้ว ยังต้องมีความสัมพันธ์กับชาวบ้าน นี่เรียกประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน พระที่ตั้งใจจะทำสมาธิภาวนาก็ถือว่าดี แต่ต้องเอื้อเพื่อชุมชนด้วย เอื้อเพื่ออย่างไรรู้ก็ต้องดูอีกที ท่านอาจจะบอกว่าเอื้อเพื่อของท่านคือการสอนธรรมะ แต่พระบางพวกเช่น พระในเมืองก็อาจจะมึบบทบาทในการสอนหนังสือ ซึ่งไม่ได้เป็นธรรมะล้วน ๆ แต่มีทั้งภาษาอังกฤษ สอนสุขภาพ พระสมัยก่อนมีสอนการช่าง ทำว้าว ทำเครื่องดนตรี เป็นเรื่องทางโลก ช่างดาบ ช่างมวย เป็นพระก็มี แสดงว่าโดยประเพณี พระเข้าไปช่วยชาวบ้านในเรื่องทางโลกด้วย พระในอีสานจำนวนมากก็ยังรักษาทบพาทนีอยู่ มีการนำชาวบ้านพัฒนา เป็นผู้ประสานความขัดแย้ง ซึ่งจริง ๆ แล้วก็ไม่ใช่หน้าที่โดยตรงของพระแต่โดยประเพณีก็ยอมรับกันเพราะเห็นว่าท่านเป็นผู้นำของชุมชน ท่านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ปัจจุบันสังคมมันซับซ้อน มีปัญหามากมาย บทบาทของพระในการช่วยเหลือสังคมจึงเปลี่ยนไป แทนที่จะนำชาวบ้านคบบ่ออย่างเดียวหรือทำถนนอย่างเดียว ก็ยังนำชาวบ้านรักษาป่าด้วย ถือเป็นการพัฒนากิจกรรมสงเคราะห์ชุมชนของพระ ซึ่งอาตมามคิดว่าเราควรจะรักษาความหลากหลายของพระเอาไว้ ในแง่ว่ามีพระหลายแบบ แล้วสมัยก่อนเราก็เป็นแบบนั้น มีพระในวัดเรียกว่าคามวาสี อรัญวาสี พระในป่า พระคันถธุระเน้นเรื่องปริยัติ พระวิปัสสนาธุระเน้นเรื่องกรรมฐาน แม้กระทั่งสาธุกิจของพระพุทธเจ้า สมัยก่อนก็มีเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ เช่น ยอดในการก่อสร้าง ยอดในการเทศน์

คือมีหลายแบบ เพื่อที่จะรักษาหลักคือประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน แต่ก็ต้องไม่ลืมว่าบทบาทหลักของพระคือขัดเกลาศรัทธาภายในตนและเผยแผ่แก่ผู้อื่น นอกนั้นเราอาจทำประโยชน์อย่างอื่นแก่สังคมได้ แต่ว่าอย่าเสียหลักการช่วยชาวบ้านก็ต้องมีขอบเขต

การเผยแผ่ “หลักคำสอน” หรือ “ธรรมะ” ผ่านงานเขียน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พระไพศาล วิสาโล (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 17 พฤษภาคม 2561) สรุปความได้ว่า ในสังคมยุคปัจจุบันที่โลกเปลี่ยนแปลงไปรวดเร็ว จิตใจมนุษย์มีแนวโน้มที่จะหันเหไปในทางเลื่อมมากขึ้น นั่นอาจจะเป็นผลกระทบจากสื่อต่าง ๆ ที่มีนำเสนอเนื้อหาชั่วร้ายหลายรูปแบบ ทั้งที่ผลิตขึ้นในประเทศ และหลั่งไหลตามคลื่นความถี่มาจากต่างแดนเข้ามาสู่มือผู้เสพในประเทศไทย ทั้งนี้ ผู้รับสารที่ขาดวิจารณญาณโดยยึดถือสิ่งที่เสพเป็นเรื่องที่ทันสมัยทันเหตุการณ์ จนลืมสิ่งดีงามที่คนรุ่นก่อนสั่งสอนไว้แทบหมดสิ้น ไม่ว่าจะเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม อาหาร เครื่องแต่งกาย คุณธรรมประจำศาสนา ที่บรรพบุรุษได้รักษาสืบทอดมาอย่างยาวนาน จนคนในสังคมยุคนี้จำนวนไม่น้อยที่หลงดำเนินชีวิตในทางผิด ละทิ้งวิถีความเป็นไทย หากใครก็ตามดำเนินชีวิตตามครรลองของบรรพบุรุษก็จะถูกดูหมิ่นดูแคลนว่าเป็นคนตกยุค ไม่ทันโลกโดยเฉพาะการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ต่างถือว่าเป็นหน้าที่ของคนที่สูงวัยที่ชีวิตอยู่ว่าง ๆ ไม่มีอะไรจะทำ แล่งม गया ถ้าหลังแต่ความจริงแล้วคนที่สมควรเข้าวัดปฏิบัติธรรมรักษาศีลจะต้องเป็นคนที่พร้อมที่จะช่วยพัฒนาสังคม ซึ่งหมายถึงเยาวชนคนหนุ่มสาว วัยทำงานทุกสาขาอาชีพ จึงจะสามารถพัฒนาชาติบ้านเมืองไปได้ โดยมีพระสงฆ์ผู้นำทางจิตวิญญาณคอยชี้แนะนำทางอย่างถูกต้อง

พระไพศาล วิสาโล เป็นพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่มีบทบาทโดดเด่น และได้รับการยอมรับของสังคมในส่วนของการแสดงวิสัยทัศน์ที่สะท้อนให้เกิดความสุขและเสริมสร้างให้ชาติบ้านเมืองเกิดการพัฒนาไปในทางที่ดี ถูกต้อง และยุติธรรม โดยท่านได้นำเอาสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในบริบทของสังคมปัจจุบันมาตีแผ่ในรูปแบบของการเสนอธรรมะจากข่าวที่ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ โดยได้สอดแทรกความคิดเห็น และ

เสนอแนะวิธีแก้ไขปัญหาด้วยหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาที่ไม่นิยมความรุนแรง แต่เป็นการแก้ปัญหามาในแนวทางอหิงสา คือ การแก้ปัญหาก็ไม่เบียดเบียนหรือทำลายผู้อื่น เป็นการแสดงวิสัยทัศน์ที่เกะติดสถานการณ์บ้านเมือง ซึ่งมีความคมคายล้ำค่าและความคิดชัดเจนและล้ำสมัย สามารถสะกิดใจผู้คนในสังคมให้หันกลับมาทบทวนบทบาทการพัฒนาชีวิตของตัวเอง ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตัวเองและประเทศชาติ และหลักกรรมที่พระไพศาล วิสาโล ที่เน้นย้ำ อยู่เสมอในเรื่องของ “อหิงสา” คือ การไม่เบียดเบียน หรือทำร้ายคนอื่น ซึ่งแนวทางนี้ มหาตมะ คานธี ได้เคยนำมาใช้เพื่อปลดปล่อยอินเดียให้ได้รับเอกราชจากการเป็นอาณานิคมของอังกฤษ

อหิงสา ความหมายโดยพยัญชนะ คือ ความ ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายผู้อื่น ไม่ปฏิบัติผิดต่อผู้อื่น ไม่ว่าด้วยกาย วาจา หรือใจ การไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายผู้อื่นนี้เป็นเพียงแง่ลบ คานธีเห็นว่าการมีอหิงสธรรมไม่จำเป็นต้องไป อยู่ป่าคนเดียว ถ้าคนมีอหิงสาอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ประพฤติอหิงสาได้ รวมทั้งคนอยู่ในสังคมเมืองก็ประพฤติอหิงสาได้ กล่าวคือ การมีความรักผู้อื่น รักมนุษยชาติ และสัตว์ทั้งหลาย เป็นความรักอันบริสุทธิ์ไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ เมื่อมีหลักการต้องปฏิบัติทั้งทางกาย วาจา และทางใจ มนุษย์จึงต้องฝึกหัดควบคุมตนเองโดยการตั้งปณิธานที่ดี แล้วคิด พูด และปฏิบัติตามปณิธานนั้นอย่างแน่วแน่ การปฏิบัติตนตามนัยนี้ เรียกว่า การถือความสัตย์ หรือคานธีเรียกว่า สัตยาเคราะห์ โดยคานธีนำไปใช้ในการต่อต้านความอยุติธรรมต่าง ๆ ทางสังคมและการเมืองด้วย

คานธีแยกชีวิตมนุษย์ออกเป็น 2 แบบ คือ ชีวิตของพรหมจารี คือ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ และชีวิตของโกลี คือ ผู้ที่ยังบริโภคมสุขทางโลกอยู่ เขาเห็นว่าทั้งพรหมจารี และโกลีต่างก็มีนัยน์ตาสำหรับดู โดยพรหมจารีนั้นดูพระเจ้า ส่วนโกลีดูแต่หนังและละคร ทั้งพรหมจารีและโกลีต่าง ๆ ก็มีหูสำหรับฟัง พรหมจารีฟังเพลงสวดถวายพระเจ้า โกลีนั้นฟังแต่เพลงโลกีย์ ทั้งพรหมจารีและโกลีต่างก็มีการตื่น พรหมจารีตื่นด้วยการระลึกถึงพระเจ้า ส่วนโกลีตื่นด้วยการร้องรำทำเพลง ทั้งพรหมจารีและโกลีต่างก็รับประทานอาหาร พรหมจารีรับประทานอาหารเพียงเพื่อยังชีพ ด้วยคิดว่าร่างกายเป็นนิวาสถานของพระเจ้า ส่วนโกลีหาอะไรต่อมิอะไรใส่ในท้องเพื่อความเอร็ดอร่อย แล้วก็ทำให้ท้องส่งกลิ่นบูดเน่า คานธีเห็นว่าการดำเนินชีวิตของคนทั่วไป และชีวิตที่

เรียกว่าความเจริญแบบชาวตะวันตกนั้นเป็นชีวิตอย่างโกลี เป็นชีวิตที่ไม่ประหยัด ไม่ทำให้อารมณ์สงบและบริสุทธิ์ แต่กลับทำให้พุ่งชนไปด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลง ชีวิตที่ดีไม่ใช่ชีวิตที่สนองอารมณ์ แต่เป็นชีวิตที่อดกลั้นและควบคุมอารมณ์ การควบคุม อารมณ์ได้แก่การประพฤติพรหมจรรย์

คานธี ยกย่องคนทุกคนเสมอกัน พรหมณ์ หรือศูทร ชายหรือหญิงชาวต่างชาติ หรือชาวอินเดีย ล้วนเป็นญาติมิตรกัน จึงไม่มีคนแปลกหน้าสำหรับคานธี ทุกคนได้รับความรักจากเขาเสมอกัน เขาเห็นว่ามนุษย์ควรรักกันและช่วยเหลือกันตามหลักสังฆกรรม คนเราควรรับใช้ผู้อื่นอย่างเต็มที่ ถ้าไม่มีทรัพย์สินอะไรก็ใช้กำลังกายเข้ารับใช้ และในการรับใช้นั้น ต้องไม่ยอมรับสิ่งตอบแทนใด ๆ การยอมรับสิ่งตอบแทนจะทำให้ตกเป็นเหยื่อของความโลภในที่สุด การถือความสัตย์หรือสัตยาเคราะห์ของคานธี อยู่บนพื้นฐานจะต้องมีความอดกลั้น ควบคุมตนเองได้ แน่วแน่กล้าหาญ โดยการจะมีลักษณะดังกล่าวได้ก็ด้วยการประพฤติพรหมจรรย์ คือ เป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะหากไม่เป็นผู้บริสุทธิ์ก็จะทำให้จิตใจโอนเอียงไปตามกิเลส ตัณหา หรือใช้วิธีรุนแรงต่าง ๆ อันเป็นการขัดหลักอหิงสาได้ ผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์จะต้องเชื่อมั่นในหลักการที่ว่า ที่ใดมีความสัตย์ที่นั่นย่อมสงบ ที่ใดขาดความสัตย์ที่นั่นวุ่นวาย ความสัตย์เป็นสิ่งที่ล้ำคุณค่า ไม่มีใครทำลายความสัตย์ได้ ในการยึดมั่น แสวงหา หรือเรียกร้อง ความสัตย์ ต้องกระทำด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ใช่วิธีบังคับหรือความรุนแรง มีความรัก ไม่ตรีจิตและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

คานธี ให้ความสำคัญกับศาสนามากที่สุด ถึงกับกล่าวว่าเขาอยู่โดยไม่มีศาสนา ไม่ได้แม้แต่วินาทีเดียว แม้แต่การเมืองของคานธีก็เกิดจากศาสนา ตามทัศนะของเขา ศาสนาเป็นการค้นหาความจริงที่ไม่มีวันสิ้นสุด เป็นพลังรวมคนเข้าด้วยกัน ส่งเสริมความร่วมมือและขัดความแตกแยก คานธียังเห็นว่าการทำให้มนุษย์หลุดพ้นต้องเปลี่ยน ธรรมชาติของมนุษย์ และปลูกตัวคนส่วนที่ดีของมนุษย์ให้ดีขึ้น ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวจะสำเร็จได้ด้วยความอดทน ขยัน มานะ พยายาม สำหรับการต่อสู้บนหลักอหิงสาในทัศนะ ของคานธี มีสองนัย คือ นัยลบ ได้แก่ ความไม่เบียดเบียน ไม่มุ่งร้ายต่อผู้อื่น นัยบวกได้แก่ ความรัก ความเมตตา และการให้อภัย ด้วยความเชื่อว่าศัตรูที่แท้จริงมิใช่ผู้ทำผิด ความชั่วซึ่งอยู่ในตัวเราทุกคนมากบ้างน้อยบ้าง ศัตรูภายนอกนั้นฆ่าได้ง่าย แต่

ศัตรูภายในเป็นศัตรูที่ร้ายยิ่งกว่า เมื่อคนเราเห็นศัตรูว่าเป็นเหยื่อแห่งอำนาจของความชั่ว และปฏิบัติต่อศัตรูด้วยความรัก ความเห็นใจ ขณะเดียวกันจะต่อสู้กับศัตรูภายใน ได้แก่ ความอยาก ความเกลียด อย่างกล้าหาญ เมื่อคนเราพยายามเป็นนายศัตรูภายในจะได้พบความจริงว่า การจะเปลี่ยนผู้อื่นนั้นต้องไม่ใช้ความรุนแรง หรือทำให้เจ็บปวด แต่ต้องอาศัยความสุภาพ การชักจูง ทนรับความเจ็บปวดอย่างร่าเริง และเทิดทูนมดีอำนาจที่ได้จากความประพฤติ เช่นนี้ไม่เพียงเปลี่ยนคนแต่ละคนได้เท่านั้น ยังเปลี่ยนอำนาจที่มี การจัดตั้งอย่างมีระเบียบ เช่น รัฐได้ด้วย

แม้เขาจะไม่เห็นด้วยกับการดำเนินชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย แต่เสนอให้ทุกคนอยู่อย่างกินง่าย เขาไม่ได้ปฏิเสธวัฒนธรรมตะวันตก แต่ให้รับอย่างเลือกสรรอย่างดีแล้วเท่านั้น คานธีให้ทัศนะว่าการหาประโยชน์จากแสงสว่างของชาวตะวันตกเป็นสิ่งที่ดี แต่ต้องระวังตนไม่ให้ถูกรอบงำด้วยแสงสีของตะวันตกในการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมต้องไม่รับข้างเดียว แต่ต้องเป็นฝ่ายให้ด้วย ต้องไม่เห็นวัฒนธรรมของตนเองเป็นสิ่งที่ไร้ค่า แต่ต้องทำให้วัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ของชาติอื่นกลมกลืนกับค่าและคตินิยมที่เป็นหลักของตน เขาเชื่อว่าการเติบโตของวัฒนธรรม หลักคิดของคานธีนั้นน่าสนใจมาก เขาคิดว่า คนเราไม่ควรถือว่าทุกสิ่งที่เก่าเป็นสิ่งที่ดี ทุกสิ่งที่เป็นของชาติตนต้องเป็นสิ่งที่ดี และควรจะทิ้งสิ่งที่เก่าหรือเป็นของชาติตนโดยทันทีถ้าเป็นสิ่งที่ผิด แต่การที่คนเราพากันวิ่งไปหาของใหม่ ความหิวนั้นของเก่าโดยสิ้นเชิงก็เป็นสิ่งที่น่าเสียใจเป็นอย่างยิ่ง คานธี เชื่อว่าความสามารถในการสร้างเอกภาพในความแตกต่างขึ้น กล่าวคือ คนที่มีวัฒนธรรมไม่ควรวิวาทกัน เพราะความคิดที่ต่างกัน แต่ควรหาความเหมือนกัน ในความแตกต่างนั้น คนเราควรสร้างเสรีภาพในตนขึ้นเสียก่อน ถ้าคนมีจิตใจเสรียอมรับความคิดของผู้อื่น เขาก็จะเป็นผู้รักเสรีภาพในทางการเมือง แต่ถ้าคน มีจิตใจเป็นเผด็จการ การเมืองก็จะเต็มไปด้วย การใช้อำนาจสิ่งสำคัญที่จะทำให้ความแตกต่างทางความ คติของคนเราลดลง คานธีมองว่า คือ การศึกษา เขาได้ตั้งหลักการ เรียกว่า สรร โวทย์ ขึ้นมา มีกรอบ 3 ประการ คือ

1. จงทำความดีแก่คนทั้งปวง

2. งานของช่างตัดผมและของทนายความ นั้นควรจะมีค่าเท่ากัน เพราะต่างก็มีสิทธิใน การประกอบอาชีพของตนเท่ากัน

3. ชีวิตของกรรมกรและชาวนา หรือชีวิต ของผู้ที่ใช้แรงงานนั้นเองเป็นชีวิตที่แท้จริง

หากวิเคราะห์หลักการอหิงสาของคานธี จะมีรากฐานคล้ายคลึงกับปรัชญา โดยเน้นเรื่องการค้าเงินชีวิตแบบง่าย ๆ คานธีถือว่าทุกคนมีความสามารถในการทำงานควรมีสิทธิในการทำงานเพื่อยังชีพ ประเทศด้อยพัฒนาซึ่งมีแรงงานมากและมีทุนน้อยควรจะใช้แรงงานคนให้มาก การใช้เครื่องจักรเป็นสิ่งที่ดีแต่ต้องไม่ใช้มากจนกระทั่งแย่งงานคนทำเสียหมด เขาเห็นว่าเครื่องจักรต้องช่วยคนทำงาน ไม่ใช่แย่งงาน ยิ่งรัฐส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่มากขึ้นเพียงใด ก็ยิ่งเป็นการทำลายงานของประชาชน มากขึ้นเพียงนั้น รัฐบาลที่ดีจะต้องมีหน้าที่สงเคราะห์ การสงเคราะห์ทำได้สองวิธี คือ หางานให้ทำ หรือสร้างระบบประกันสังคม ขณะเดียวกันรัฐจะต้องเข้าควบคุมไม่ให้นายทุนใช้ความร่ำรวยเพื่อประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของสังคมส่วนรวม แต่ในทางตรงข้าม ผู้ใช้แรงงานก็ต้องคำนึงถึงสิทธิและหน้าที่ของตน กล่าวคือ ต้องถือว่าค่าจ้างจะเพิ่มขึ้นก็เมื่อผลผลิตเพิ่มขึ้น คนทุกคนควรถือว่าเมื่อไม่ทำงานก็ไม่สมควรรับค่าตอบแทน คานธีเห็นว่าการเพิ่มค่าแรงโดยไม่เพิ่มผลผลิตยังทำให้เกิดปัญหาแก่สังคม ทำให้สินค้าราคาแพงขึ้น จะเห็นได้ว่าการนำคตินิยมแบบคานธีมาใช้ล้วนเป็นการดำเนินชีวิตตามแนวคิดที่พยายามสร้างความสมดุลอย่างกลมกลืนบนพื้นฐานของการเป็นมนุษย์ที่มีคุณธรรม ไม่เบียดเบียนทั้งตนเอง เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ เบียดเบียนสังคม อันจะทำให้คนทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นอหิงสาที่ยากจะหาได้ในปฏิบัติการชุมนุมของเมืองไทย ซึ่งพระไพศาล วิสาโล ได้ออกมาเรียกร้องทุกครั้งที่มีการชุมนุมทางการเมือง

ตาราง 4

แนวคิดของพระไพศาล วิสาโล: หลังอุปสมบท

ช่วงเวลา/อิทธิพลทางความคิด	ประเด็น/ปัญหา	การเสนอแนวคิด
อุปสมบท	ความขัดแย้งทางความคิดกับเพื่อน	ช่วงบวชใหม่ปฏิบัติ
5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2526	ร่วมงาน จนเกิดความเครียด	กรรมฐาน ที่วัดสนามใน
เรียนรู้การปฏิบัติกรรมฐาน		จ. นนทบุรี โดยมีหลวง
จากหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ		พ่อเทียน จิตตสุโภ
และหลวงพ่อกำเขียน สุวนฺโณ		คอยชี้แนวทาง

ตาราง 4 (ต่อ)

ช่วงเวลา/อิทธิพลทางความคิด	ประเด็น/ปัญหา	การเสนอแนวคิด
ปีพ.ศ. 2527 - ปัจจุบัน	นายทุนลอบตัดไม้ทำลายป่า ชาวบ้านขายนุกรุกป่าเพื่อ ขยายพื้นที่เพาะปลูกมันสำปะหลัง	ในพรรษาที่ 2 เดินทาง มาจำพรรษาที่วัดป่าสุคโต อ. แก้งคร้อ จ. ชัยภูมิ โดยมีหลวงพ่อดำเขียน สุวรรณ โณ คอยให้แนวทาง สันติวิธี, อหิงสา สร้างกุฏิหลังเล็กกลางป่า เพื่อปฏิบัติกรรมฐาน และ คอยดูแลผืนป่าอุทล อบรมชาวบ้านเรื่องการ อนุรักษ์ป่า และชักชวน ชาวบ้านปลูกป่า โดยใช้ รูปแบบ “สันติวิธี” หรือ การไม่ใช้ความรุนแรง แนวคิดในการเตือนสติ (การเขียนบทความ ทำหนังสือ ทำวารสาร เว็บไซต์ ตอบปัญหา ในเฟซบุ๊กส์ อีเมล)

ที่มา. จากการรวบรวมข้อมูล

จากตาราง 3 เมื่อพระไพศาล วิสาโล ได้อุปสมบทเข้ามาในพระพุทธศาสนา ท่านได้ฝึกฝนจิตโดยนำเอารูปแบบสันติวิธี มาใช้ในการชักชวนชาวบ้านมาร่วมมือการปลูกป่าและอนุรักษ์ป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำ รวมทั้งปลูกชาวบ้านให้ตื่นตัวลุกขึ้นมาปกป้องลำปะทาว ซึ่งเป็นลำน้ำที่สำคัญทั้งเพื่อการอุปโภคและบริโภค

บทที่ 5

สรุป การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง การใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา เพื่อบรรเทาความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดอง มีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการด้วยกัน คือ ประการแรก เพื่อศึกษาแนวคิด และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระไพศาล วิสาโล ประการที่สอง เพื่อศึกษาแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล ในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในการบรรเทาความขัดแย้ง และสร้างความปรองดอง และประการที่สาม เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรค ในการนำแนวคิดและหลักธรรมของพระไพศาล วิสาโล นำไปใช้แก้ไขความขัดแย้งและสร้างปรองดอง

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 3 ข้อ จากผลการศึกษาค้นคว้า และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้ผลการวิจัยตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ ดังนี้

ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาแนวคิด และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระไพศาล วิสาโล

ผลการวิจัย พบว่า แนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล เป็นวิธีการนำแนวคิดแบบ “สันติวิธี” และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ เพื่อบรรเทาความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้น โดย พระไพศาล วิสาโล (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 17 พฤษภาคม 2561) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สันติวิธี” ว่าเป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้ง หรือตอบโต้ในแต่ละสถานการณ์โดยปราศจากความรุนแรง กับผู้ที่มีความคิดเห็นตรงกันข้าม หรือกับคู่กรณีทั้งทางร่างกายและต่อชีวิต (พระไพศาล วิสาโล, 2550, หน้า 33-40) นอกจากนั้น ยังเป็นเรื่องการกระทำ การพูดคุย เกรงใจต่อรอง การเขียน การประชุม

กระบวนการทางกฎหมาย หรือกระบวนการทางศาล การตกลงแก้ไขข้อพิพาท และ การปฏิบัติการที่ปราศจากความรุนแรง อย่างมีระเบียบแบบแผน หรือเป็นเรื่องของสันติ การเผชิญหน้ากับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น แต่มิใช่เป็นความเข้าใจของคนส่วนใหญ่ที่มอง ว่าเป็นเรื่องของการยอมจำนนอย่างราบคาบ (พระไพศาล วิสาโล, 2550, หน้า 49)

ส่วน “หลักธรรม” หรือ “หลักศาสนธรรม” ของ พระไพศาล วิสาโล ที่นำมาใช้ ควบคู่ไปกับวิธีการ “สันติวิธี” นั้น เนื่องจากหลักการ หรือ แนวคิดทางพระพุทธศาสนามี ความสอดคล้องกับการจัดการความขัดแย้งของมนุษย์เพื่อสร้างสันติภาพ ประกอบกับ เหตุผลของมนุษย์โดยธรรมชาติมีความต้องการทางจิตใจที่แฝงไว้ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ซึ่ง เป็นความศรัทธาสูงสุดของมนุษย์ที่จะเชื่อ ปฏิบัติตาม เพื่อความอยู่รอดและความสงบสุข ของสังคม ดังนั้น หลักธรรมสำคัญที่นำมาบรรเทาปัญหา หรือ แก้ปัญหาความขัดแย้งจึง เป็นเรื่องของการที่ไม่อยู่เฉยต้องทำการไถ่เกลี้ยซึ่งเป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าเลือกใช้ใน การปฏิบัติจะต้องอาศัย “ไตรสิกขา” อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา” นำมาใช้เป็นเกณฑ์

นอกจากนั้น ยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับแนวคิดเชิงรับ คือ หลักขันติธรรม หลักอนัตตา และหลักอนิจตา แนวคิดเชิงรุก คือ หลักการวชิรธรรม หลักสามัคคีธรรม และแนวคิด พื้นฐานแบบคู่ขนาน คือ พรหมวิหาร 4 หลักปหานิยธรรม หลักสารณิยธรรม และ หลักสังกะวัตถุธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และความปรองดองให้เกิดขึ้นได้ ซึ่ง “ความขัดแย้ง” พระไพศาล วิสาโล ได้ให้การอธิบายว่า โดยทั่วไปนั้นมีความหมาย อยู่หลายมิติมีทั้งความหมายทั้งในทางที่ดี และไม่ดี ความหมายในทางที่ดีอาจจะเป็นเรื่อง ของความเปลี่ยนแปลงจากความเลวไปสู่ความดี หรือ การเปลี่ยนแปลงจากสิ่งเก่าไปสู่ สิ่งใหม่ ความขัดแย้งบางครั้งอาจเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น การที่จะลด ความขัดแย้งไม่ให้ขยายไปสู่ความรุนแรงที่เพิ่มขึ้นควรจะต้องรีบระงับความขัดแย้งด้วย การกำจัดรากเหง้าที่เกิดขึ้นให้หมดสิ้นไป (พระไพศาล วิสาโล, 2550, หน้า 30-31)

ความรุนแรง (violence) ในที่นี้มีทั้งความรุนแรงทางกายภาพ ซึ่งเป็นวิธีการที่ ตรงกันข้ามกับสันติ อาทิ การทำร้ายร่างกาย การทะเลาะวิวาท การต่อสู้ หรือ แม้แต่ การเบียดเบียนทรัพย์สินที่ออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ลักขโมย อาชญากรรม ปล้นสะดม หรือแม้แต่ ความรุนแรงทางจิตใจก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรง เช่น การปล่อยใจให้โดดเดี่ยว อ้างว้าง หวาดกลัว ตระหนกตกใจ เป็นต้น (พระไพศาล วิสาโล

(พระไพศาล วิสาโล, 2550, หน้า 25) ซึ่งผลของการใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาเพื่อ
บรรเทา หรือ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระไพศาล
วิสาโล คือ เพื่อสร้างความปรองดอง ซึ่งเป็นการบวนการที่นำไปสู่การลดความเกลียดชัง
แตกแยก และสร้างความไว้วางใจเพื่อฟื้นคืนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่เคยขัดแย้ง
รุนแรง โดยผ่านการแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำในอดีตการยอมรับความจริงที่
จะเกิดขึ้นการให้อภัย และการมองภาพอนาคตของสังคมส่วนรวมกันซึ่งพระไพศาล
วิสาโล ได้เสนอแนวคิดเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยการใช้วิธีการ สันติวิธี ผนวก
ร่วมกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาหลายรูปแบบ เช่น การเตือนสติด้วยการพูด การเขียน
ลงในหนังสือ บทความ วารสาร อบรม การเทศนา โดยผ่านสื่อ เช่น วิทยุ โทรทัศน์
อินเทอร์เน็ต เฟสบุ๊ก และสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ

**วัตถุประสงค์ ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล ในการนำหลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนา เข้ามาช่วยบรรเทาความขัดแย้ง และสร้างความปรองดอง**

จากผลการวิจัย แนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล เป็นแนวคิดที่ได้นำวิธีการ
“สันติวิธี” มาใช้แก้ไขปัญหาความขัดแย้งในกระบวนการทางสังคม และวิธีการแบบ
“อหิงสา” นำมาใช้ควบคู่กับหลักธรรมะเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งแนวคิดทั้งสอง
วิธีอาศัยความสงบ หรือความไม่รุนแรงในการแก้ไขปัญหา ส่วนในเรื่องที่มาของแนวคิด
ของ พระไพศาล วิสาโล (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 17 พฤษภาคม 2561) ได้นำแนวคิด
ของซีกโลกตะวันออกและซีกโลกตะวันตกเข้ามาผนวกร่วมกัน โดยนักคิดที่มีอิทธิพล
ทางความคิดของพระไพศาล วิสาโล ได้แก่ ป๋วย อึ๊งภากรณ์, สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ป.อ.
ปยุตโต, พระครูบรรพตสุวรรณกิจ, หลวงพ่อเทียน จิตตสุโข, หลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณ,
จิตร ภูมิศักดิ์, นิโคลัส เบเนนซ์, สจ๊วต มีแฮม, เซ กุวารา ฟิเดล คาสโตร, มหาตมะ
คานธี และดิช นัท ฮันท์ ซึ่งจากการศึกษาแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล ที่นำมาใช้
ในการแก้ไขปัญหา หรือบรรเทาปัญหาเพื่อสร้างความปรองดองในสังคม ผู้วิจัยได้แบ่ง
ช่วงเวลาของแนวคิดออกเป็น 2 ช่วง ช่วงแรก วิทยะว่-ก่อนอุปสมบท และช่วงที่สอง
อุปสมบท-ปัจจุบัน (พ.ศ. 2560)

ช่วงแรก: ช่วงวัยเยาว์-ก่อนอุปสมบท แนวคิดในแง่ใจความขัดแย้ง และสร้างความปรองดอง เป็นแนวคิดที่พระไพศาล วิสาโล ได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ โดยได้รับอิทธิพลทางความคิดที่ได้ประสบกับตนเองในแต่ละช่วงเวลาของชีวิต โดยเริ่มมาตั้งแต่เมื่อครั้งยังวัยเยาว์ อันเกิดขึ้นจากสภาพภายในครอบครัวที่มีปัญหาความขัดแย้งระหว่างบิดา-มารดาที่มีปากเสียงทะเลาะเบาะแว้งกันอยู่เสมอ การที่บิดาทำร้ายร่างกายมารดา หรือแม้แต่การเห็นวิธีปฏิบัติในครอบครัวของมารดาที่ไม่ให้ความเสมอภาคหรือความยุติธรรมต่อลูกสาวที่จะต้องทำงานอย่างหนักกว่าลูกชายทั้งที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน แม้จะเป็นครอบครัวที่มีฐานะค่อนข้างดี มาจากตระกูลคหบดีที่มาจากประเทศจีน การดำเนินชีวิตในวัยเด็กของพระไพศาล วิสาโล จึงค่อนข้างเก็บตัวอยู่อย่างสันโดษ ไม่มีความสนุกเร้าใจเหมือนกับเด็กคนอื่นทั่ว ๆ ไป

เมื่อเข้าศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พระไพศาล วิสาโล ได้มีโอกาสอ่านหนังสืออย่างหลากหลาย นอกจากหนังสือเรียน และด้วยการอ่านหนังสือเป็นจำนวนมาก ทำให้ได้รับทราบความเคลื่อนไหวของสถานการณ์บ้านเมืองจึงได้หันมาสนใจเรื่องของรัฐธรรมนูญ และประชาธิปไตย พร้อมกับการทำกิจกรรมออกค่ายอาสาพัฒนาพร้อมกันไปด้วย จนกระทั่งเมื่อเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แนวคิดตะวันตก อย่างเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาที่เคยมีอิทธิพลทางความคิดในสังคมไทยกลับถูกต่อต้านจากนิสิตนักศึกษาปัญญาชน โดยกระแสสังคมนิยมได้เข้ามาแทนที่ ความคิดที่เปลี่ยนแปลงจากความเชื่อในแนวทางประชาธิปไตยที่มีมาก่อนหน้านั้น ทำให้นิสิตนักศึกษามีการพูดถึงการยึดอำนาจรัฐมาเป็นของประชาชน การโค่นล้มนายทุนด้วยศักดินา หรือแม้แต่การใช้วิธีการรุนแรงด้วยการใช้กำลังอาวุธทำการปฏิวัติ การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงมัธยมศึกษาจึงเป็นปรากฏการณ์ และประสบการณ์ทางการเมืองครั้งแรกของพระไพศาล วิสาโล ที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดทางการเมือง

เหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นดังกล่าว พระไพศาล วิสาโล ไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก ท่านมองว่ากลุ่มเหล่านี้เป็นพวกหัวรุนแรง ถึงแม้จะมีนักศึกษาในมหาวิทยาลัย-ธรรมศาสตร์จำนวนหนึ่งเดินแถวนำพวงหรีดเพื่อร่วมไว้อาลัยให้กับกรปកครองระบอบ-ประชาธิปไตยที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ซึ่งอยู่บริเวณถนนราชดำเนิน แนวคิดแบบ-สันติวิธีในทางการเมืองยังไม่ได้เกิดขึ้นในความคิดของ พระไพศาลที่เป็นรูปธรรมแต่

อย่างใดเพียง แต่มีแนวคิดที่ว่า ควรหลีกเลี่ยงความวุ่นวายโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองที่มี การใช้ความรุนแรงของภาครัฐในการใช้กองกำลัง ทหาร และตำรวจเข้าปราบปรามจะมี ปลอดภัยเสียมากกว่า

จนกระทั่งหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 พระไพศาล วิสาโล ได้หันมา สนใจงานเขียนทางด้านการเมืองของบุคคลต่าง ๆ หลายท่านทำให้บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ ได้มีอิทธิพลทางความคิดต่อพระไพศาล วิสาโล ในเวลาต่อมา ไม่ว่าจะเป็นผลงานของ จิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งเป็นสารานุกรมในช่วงเวลานั้นที่มีผลงานสะท้อนสภาพของสังคม ประณามผู้เอารัดเอาเปรียบในสังคม รวมถึงบุคคลอื่น ๆ ที่มีแนวคิดเช่นเดียวกับ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้แก่ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (ส. ศิวรักษ์) พิเชล กัสโตร นักปฏิวัติ ชาวคิวบา และ เซ เกบารา นักปฏิวัติชาวอาเจนตินา ที่นำแนวคิดทางการเมืองของคาร์ล มาร์กซ์ และ เลนิน มาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ จนกระทั่งเมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อ ศึกษาต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พระไพศาล วิสาโล จึงได้เปลี่ยนแนวคิดด้าน การศึกษาของท่านเสียใหม่

จากการเรียนสายวิทยาศาสตร์ในระดับมัธยมต้น เพื่อมุ่งตรงศึกษาวิชาแพทย์ตามที่ บิดา-มารดาปรารถนาแต่พระไพศาล วิสาโล กลับได้เปลี่ยนมาเรียนทางด้านสังคมศาสตร์ ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จนกระทั่งจบการศึกษา และเมื่อก้าวเข้าสู่รั้วมหาวิทยาลัย พระไพศาล วิสาโล ยังได้คงเลือกสายสังคมศาสตร์ต่อไปโดยเลือกเรียนในวิชาประวัติ- ศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยได้มุ่งให้ความสนใจทางด้าน สังคมการเมือง เพื่อมุ่งแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ประกอบกับช่วงเวลานั้นเป็นช่วงที่พระไพศาล วิสาโล กำลังศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 2 กระแสสังคมนิยมได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทย เป็นอย่างมากประกอบกับได้เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ทำให้สถานการณ์ ทางการเมืองที่มีอยู่เดิมได้ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

พระไพศาล วิสาโล ที่มีพื้นฐานทางความคิดไม่ชอบความรุนแรงอันเป็นทุนเดิม อยู่แล้วได้ถอนตัวออกจากการต่อสู้ในกลุ่มปัญญาชนได้หันมาต่อสู้แบบสันติวิธีหรือ แบบสงบโดยไม่อาศัยความรุนแรงกับกระบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้น ซึ่งความคิดนี้นับ ได้ว่าเป็นแนวคิดเริ่มต้นทางการเมืองอย่างแท้จริง ที่พระไพศาล วิสาโล ได้ซึมซับมา

ตั้งแต่เมื่อครั้งยังเรียนอยู่ในชั้นมัธยมศึกษา โดยได้รับอิทธิพลทางความคิดจากการได้เข้าร่วมชมรมอาสาพัฒนาชนบทซึ่งเป็นกิจกรรมของทางโรงเรียนอัสสัมชัญที่พระไพศาล วิสาโล ได้ศึกษาอยู่ในขณะนั้น ซึ่ง วีระ สมบูรณ์ เพื่อนรุ่นพี่ 1 ปี ของพระไพศาล วิสาโล ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ และมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับพระไพศาล วิสาโล ในช่วงวัยเยาว์ที่ได้ศึกษาอยู่ในโรงเรียนอัสสัมชัญ โดยได้กล่าวถึงกิจกรรมที่ได้ทำร่วมกับพระไพศาล วิสาโล โดยได้กล่าว (วีระ สมบูรณ์, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤศจิกายน 2561)

...ช่วงที่เผด็จการทหารปกครองประเทศเราไม่ได้ทำกิจกรรมทางการเมืองเสียทั้งหมด แต่เรามีกิจกรรมนักเรียน นักศึกษา เพื่อพัฒนาสังคม มันไม่ใช่กิจกรรมทางการเมือง แต่เป็นการเน้นเรื่องการพัฒนาสังคมซึ่งสิ่งสำคัญตอนที่เรียนมัธยมในโรงเรียนอัสสัมชัญ ทางโรงเรียนจะมีชมรมอาสาพัฒนา ซึ่งมีครูอาจารย์โดยเฉพาะบราเดอร์ ซึ่งเป็นนักบวชที่ยังไม่เป็นบาทหลวง (ถ้าทางพุทธระดับสามเณร) บาทเจะทำหน้าที่สอนและอบรม มีบราเดอร์วิจารณ์ ทรงสิทธิ์ชัย ท่านจะพานักเรียนออกไปดูประเด็นปัญหาทางสังคมต่าง ๆ พาไปดูสถัมไปสถานที่เด็กขัดสน ยากไร้ สมัยนั้นในโรงเรียนใหญ่ ๆ และในระดับมหาวิทยาลัย มักจะมีการออกค่ายชนบท คือ ไปช่วยกันพัฒนาในชนบท...

จากการให้สัมภาษณ์ของ วีระ สมบูรณ์ (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 9 พฤศจิกายน 2561) ในฐานะเพื่อนรุ่นพี่ในโรงเรียนอัสสัมชัญ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สามารถยืนยันแนวความคิดของพระไพศาล วิสาโล ได้ว่าสันติวิธีเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เป็นแนวคิดที่ได้รับการสั่งสมมาตั้งแต่เรียนอยู่ในชั้นมัธยมศึกษา โดยพระไพศาล วิสาโล ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการออกค่ายพัฒนาชนบทโดยทางโรงเรียนจัดให้มีขึ้น โดยมีบราเดอร์วิจารณ์ ทรงสิทธิ์ชัย ซึ่งเป็นครูที่นับถือศาสนาคริสต์ได้เป็นผู้ที่พาให้นักเรียนไปทำกิจกรรมพัฒนาชนบทตามสถานที่ต่าง ๆ ทำให้ พระไพศาล วิสาโล เห็นถึงสภาพความเหลื่อมล้ำของสังคมอันเกิดจากความขัดสนยากไร้ ซึ่งได้รับการบ่มเพาะมาตั้งแต่เมื่อครั้งวัยเยาว์ ถึงแม้ว่าจะเข้าศึกษาในโรงเรียนคริสต์ แต่เนื่องจากจุดมุ่งหมายของการก่อตั้งของโรงเรียนในช่วงแรกที่ต้องการจะช่วยเหลือเด็กยากจน แต่ต่อมาถึงแม้ว่าแนวทางของโรงเรียนได้เปลี่ยนแปลงไปโดยไม่รับเฉพาะกับเด็กยากไร้เท่านั้น แต่ได้หัน

มารับนักเรียนที่มีฐานะหลากหลายก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นหลักการ หรือแนวคิดของ คริสต์ศาสนา ที่ยังคงยึดถือเป็นแนวปฏิบัติต่อไปในการอบรมสั่งสอนและใช้เป็น แนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นยังมีความสอดคล้องกับศาสนาอื่น ๆ ไม่ว่า ศาสนาอิสลาม หรือศาสนาพุทธ ซึ่งหลักคำสอนของพระเยซูคริสต์จาก “พระ- คริสต์ธรรมคัมภีร์” ที่นำมาใช้ในข้อพิพาทบาดหมางที่เกิดขึ้นในสังคมเพื่อแก้ไขปัญหา ความขัดแย้ง ได้เน้นให้ความสำคัญกับ 4 วิธีหรือ หลัก “สามหัวใจ” (สำนักงานศาล ยุติธรรม, สำนักกระงับข้อพิพาท 2559, หน้า 36-47) คือ (1) ต้องมีใจเที่ยงตรงไม่ ประนีประนอมหรือสมยอมกับใคร ต้องกล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องไม่เลือกปฏิบัติไม่เห็นแก่ ความเป็นพรรคพวกเดียวกัน (2) เปิดใจกว้าง โดยพระเยซูได้ตรัสว่า มารดาของเรา และพี่น้องของเราคือ คน ไม่ควรเลือกปฏิบัติเพราะทุกคนเป็นสายเลือดเดียวกัน เป็นพี่น้อง ญาติ ผู้มีพระคุณ ผู้มีอำนาจ (3) ใจยินยอม คือ ยอมให้มีการไกล่เกลี่ยเพื่อแก้ไขข้อพิพาท หรือหยุดทะเลาะบาดหมาง และคนที่เข้าไปพูดจาไกล่เกลี่ยจะต้องมีคุณสมบัติหรือ ลักษณะของผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน และ (4) ใจพร้อมที่จะให้อภัย โดยยอมให้สิ่ง ต่าง ๆ ที่อยู่ใจหลุดออกจากใจ คือ สิ่งที่น่ามาแก้ไขโดยให้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ต้องนำไป ออกห่างจากตัวเรา ได้แก่ ความรู้สึกขัดเคือง ความโกรธเกลียด ทะเลาะเถียงกัน และ การพูดให้ร้าย ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ที่ปรากฏในคัมภีร์ อัลกุรอาน และอัลหะดีษ สามารถใช้เป็นทางสร้างสันติภาพ (สุชาติ เศรษฐมาลินี, 2557) ซึ่งมีหลายวิธีการที่สถาปนาให้ คือ สถาปนาความยุติ ให้บังเกิดขึ้นในสังคม การกระทำ นี้เป็นการกระทำเพื่อธรรมของศาสนาอิสลาม และการใช้วิธีการแบบสันติวิธีซึ่งพระ- ไพศาล วิสาโล จะเลือกใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ การใช้แนวคิด หรือหลักธรรมทั้ง ศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม จึงเป็นแนวทางที่สามารถแก้ไขปัญหาความความขัดแย้ง ด้วยวิธีการแบบสันติวิธี และสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคมโดยปราศจาก ความรุนแรง

สำคัญยิ่งไปกว่านั้น คือ การที่พระไพศาล วิสาโล ในช่วงศึกษาอยู่ในระดับ มหาวิทยาลัย ได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมกับ “สังคมศาสตร์ปริทัศน์” สืบต่อมา และ เมื่อ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (ส. ศิวรักษ์) ได้เข้ามาเป็นสาราณียากร ได้เปลี่ยนแนวทางการทำ วารสารเพื่อพัฒนาสังคม โดยเปลี่ยนมานั้นทางด้านศาสนาด้วยการใช้แนวคิดแบบ

สันติวิธี ด้วยแล้ว ในชื่อวารสาร “ปารจารย์สาร” (เป็นวารฉบับใหม่ที่มีเพิ่มเติมจากวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์) พระไพศาล วิสาโล จึงได้เปลี่ยนแนวทางการทำวารสารพัฒนาชนบทมาให้ความสำคัญสำคัญทางด้านศาสนาแทน จนกระทั่งเมื่อจบการศึกษา ยังคงทำงานสานต่อจนกระทั่งได้เข้าอุปสมบทในพุทธศาสนา

ประกอบกับในช่วงที่เรียนมหาวิทยาลัย ได้เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 พระไพศาล วิสาโล ได้ร่วมกิจกรรมทางการเมืองด้วยวิธีการสันติวิธีด้วยวิธีการอดข้าวประท้วงกับกลุ่มเพื่อนที่มีแนวทางเดียวกัน แต่กลับได้ถูกตำรวจตระเวนชายแดนจับตัวไป แต่ก่อนที่จะถูกจับตัวไปนั้นพระไพศาล วิสาโลได้ถูกตำรวจตระเวนชายแดนทำร้ายร่างกาย ซึ่งพระไพศาล วิสาโล (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 17 พฤษภาคม 2561) “เมื่อตำรวจตระเวนชายแดนได้เข้ามาจับตัว ยังได้ “เตะ” เข้าที่บริเวณชายโครง และได้ลากตัวไปคุมขังที่โรงเรียนพลตำรวจ ชลบุรี”

การใช้วิธีการแบบสันติวิธีในการแก้ไขปัญหาจึงเป็นความล้มเหลวในการต่อสู้ทางการเมืองด้วยวิธีการรุนแรง ระหว่างตำรวจกับประชาชนเพื่อเรียกร้องความเป็นประชาธิปไตยครั้งแรกในช่วงเหตุการณ์ทางการเมือง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 อย่างไรก็ตาม แนวคิดแบบ สันติวิธี หรือวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยที่เกิดขึ้นจึงเป็นวิธีการทางทฤษฎีที่พระไพศาล วิสาโล ได้นำมาใช้ปฏิบัติเป็นครั้งแรกอย่างเป็นรูปธรรมในช่วงของการศึกษา จนกระทั่งเมื่อจบการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยของพระไพศาล วิสาโล ยังคงทำงานในที่เดิมตั้งแต่ครั้งเข้าสู่ร่วมมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ โดยเปลี่ยนหันมาทำงานทางด้านเพื่อสังคมแทนการทำงานทางด้านศาสนา ต่อให้กับวารสาร “ปารจารย์สาร” มูลนิธิ โกมลคีมทอง” โดยมีหน้าที่รับผิดชอบทางด้านการพัฒนาชนบทเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน รวมถึงการสนับสนุนโครงการอาหารกลางวันสำหรับเด็กชนบท การทำงานของพระไพศาล วิสาโล ในช่วงแรกยังคงเป็นไปด้วยความราบรื่น แต่การทำงานดังกล่าวเป็นไปได้ไม่นานนักพระไพศาล วิสาโล กลับมีความขัดแย้งกับผู้ร่วมงานเป็นเนื่องเนื่องในการเสนอแนวคิด และทัศนคติที่ไม่ตรงกัน ทำให้พระไพศาล วิสาโล มีความรู้สึกเครียดกับผู้ร่วมงาน และเพื่อปลดปล่อยกับปัญหาที่เกิดขึ้นพระไพศาล วิสาโล จึงได้แสดงความรู้สึกผ่านวารสาร “ปารจารย์สาร” มูลนิธิ-โกมลคีมทอง ที่พระไพศาลเป็นบรรณาธิการ โดยเขียนลงในบทความ ในชื่อที่ว่า

“ค้นพบตัวเองที่เกาะลันตาน้อย” โดยกล่าวถึงความรู้สึกของตนเองว่า (พระไพศาล วิสาโล, 2550, หน้า 12)

...อารมณ์ความรู้สึกเหมือนคนเสียศูนย์ เครียด และหงุดหงิดง่าย ทะเลาะกับเพื่อนร่วมงานอยู่บ่อย ๆ รู้สึกกระสับกระส่าย อยู่หนึ่ง ๆ ได้ไม่นาน ต้องหาอะไรทำ หรือไม่ก็อ่านหนังสือ แต่ยิ่งทำยิ่งเครียด แต่ถ้าไม่มีอะไรทำ ก็อึดอัด ทนอยู่กับตัวเองไม่ได้ เวลานอนก็หลับยาก พุ้งซ่านไม่หยุดหย่อน เวลาที่มีอารมณ์ใดมากระทบจะจมอยู่กับมันนาน...

จากการแสดงความรู้สึกผ่านวารสารปาจารยสารไม่นานพระไพศาล วิสาโล จึงได้หาทางอุปสมบทเพื่อลดความตึงเครียดและความขัดแย้งที่มีความแปลกแยกทางความคิด แนวคิดของพระไพศาล วิสาโล ระหว่างช่วงวัยเยาว์ จนกระทั่งก่อนอุปสมบทในพระพุทธศาสนา แนวคิดของพระไพศาล วิสาโล จึงเป็นแนวคิดที่ปะปนและเต็มไปด้วยภูมิหลังที่ได้มาจากสภาพครอบครัวที่ปะปนไปด้วยความขัดแย้งระหว่างบิดาที่ใช้ความรุนแรงกับมารดา รวมถึงการได้ศึกษาเล่าเรียน การได้อ่านหนังสือที่หลากหลายมากกว่าหนังสือเรียน โดยเฉพาะหนังสือที่มีกล่าวถึงเรื่องของ การความเหลื่อมล้ำทางสังคม การเสียเปรียบของประเทศไทยเสียในสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 การปฏิวัติโค่นล้มอำนาจด้วยการอาศัยความรุนแรง และการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการสันติวิธี ทั้งแนวคิดของประเทศในโลกตะวันออก และโลกตะวันตก ประกอบกับการที่พระไพศาล วิสาโล ในช่วงของการศึกษาเล่าเรียนไม่ว่าจะเป็นช่วงชั้นมัธยมศึกษา และเมื่อเข้าสู่รั้วมหาวิทยาลัย ได้ประสบกับสถานการณ์ทางการเมือง ในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และการได้เข้าร่วมกับกิจกรรมของพระไพศาล วิสาโล ด้วยการใช้วิธีการแบบสันติวิธี จึงเป็นแนวทางแรกของพระไพศาล วิสาโล ที่ได้เลือกใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติด้วยการอดอาหารประท้วงในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ถึงแม้ว่าแนวทางดังกล่าวจะไม่ประสบผลสำเร็จในการลดความรุนแรงของการที่รัฐบาลใช้กองกำลังของทหารและตำรวจในการปราบปรามประชาชนก็ตาม แต่ก็นับได้ว่า เป็นวิธีการของพระไพศาล วิสาโล ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ และนำมาใช้ในเวลาต่อมาโดยผนวกกับการใช้หลักธรรมในการบรรเทาความขัดแย้ง และสร้างความปรองดองให้กับประชาชนกับสิ่งแวดล้อมภายหลังเมื่อเข้ารับการอุปสมบทในพระพุทธศาสนา

ช่วงที่สอง: อุปสมบท-ปัจจุบัน หลังจบการศึกษาในระดับอุดมศึกษา พระไพศาล วิสาโล ยังคงประสานงานต่อในตำแหน่งบรรณาธิการ ของมูลนิธิโกมลคีมทอง แต่ไม่ได้ทำงานทางด้านศาสนาแต่ได้หันมาช่วยเหลือเด็กที่ยากไร้ ขาดแคลนในชนบท ในช่วงที่ทำงานร่วมกับบรรดาเพื่อน ๆ พระไพศาล วิสาโล ก็มีความขัดแย้งกับเพื่อนร่วมงานอยู่เป็นเนืองนิจทำให้เกิดความเบื่อหน่ายจึงหาวิธีทางแก้ปัญหาโดยทดลองบวชเพียง 3 เดือนที่วัดทองนพคุณ แขวงคลองสาน เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร การบวชในช่วงเวลา 3 เดือนดังกล่าวกลับไม่ได้แก้ปัญหาคความสับสนวุ่นวายในจิตใจแต่อย่างใด ประกอบกับการรอคอยเพื่อน ๆ ที่เคยทำงานร่วมกันมาจะกลับมาทำงานเพื่อช่วยสังคมต่อไปจึงได้ขยายเวลาบวชต่อไปเป็น 1 ปี แต่แล้วความตั้งใจในการลาสิกขาก็ค่อยๆ ดึงมาเป็นลำดับ ความสับสนวุ่นวายเริ่มลดน้อยลงและด้วยการไปจำวัดสลับเปลี่ยนไปมาตั้งแต่ระหว่าง วัดทองนพคุณ ในกรุงเทพฯ มาอยู่วัดสนามในจังหวัดนนทบุรี และออกมาสู่วัดที่ต่าง-จังหวัดที่ค่อนข้างกันดาร ที่วัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ แนวคิดของพระไพศาล ในเรื่องเกี่ยวกับสันติวิธี และการนำหลักธรรมมาบรรเทาความขัดแย้ง และสร้างความปรองดองของสังคมได้ปรากฏชัดแจ้งขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากการมาปฏิบัติธรรมที่วัดป่าในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยนายทุนที่เข้ามาตัดต้นไม้ทำลายป่า แม้แต่พระสงฆ์ในช่วงที่บิณฑบาตในช่วงเช้าได้มีการห้ามปรามไม่ให้มีการตัดต้นไม้ทำลายป่าแต่กลับไม่ได้ส่งผลที่ทำให้การตัดต้นไม้ทำลายป่าลดลงแต่อย่างใด พระไพศาล วิสาโล จึงหาทางด้วยการหารือกับลูกวัดในการเดินหน้ารักษาผืนป่าด้วยการไปร่วมมือกับคณะสงฆ์วัดมหาวัน ในการร่วมดูแลปกป้องอนุรักษ์ป่าการกุหลาบ โดยการที่ท่านได้สร้างกุฏิอยู่หลังหนึ่งกลางป่า และมาพำนักและทำกิจของสงฆ์ร่วมกับการเฝ้าผืนป่าซึ่งเป็นแหล่งและต้นกำเนิดของต้นน้ำ ขณะเดียวกันได้มีการเทศนาอบรมสั่งสอนด้วยการใช้แนวทางแบบสันติวิธี ร่วมกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ถึงก็มีการเรียกขานท่านว่า “พระเอ็นจิโอ”

นอกจากนั้น แนวคิดในการใช้วิธีการแบบสันติวิธี และการใช้หลักธรรม นั้น พระไพศาล วิสาโล ยังเสนอแนวคิดที่ออกมาในรูปแบบของการเผยแพร่ หลักธรรมและคำสั่งสอนผ่านงานเขียน เพื่อเป็นคติเตือนใจไม่ว่าจะเป็นหนังสือธรรมะ หรือแม้แต่ นิตยสารผู้หญิง โดยออกมาในวารสาร หนังสือ เว็บไซต์ เฟสบุ๊ก อีเมล เป็นต้น งานเขียนของพระไพศาล วิสาโล ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย เช่น เกิดมาทั้งที่ต้องมีวิชาชีวิต, พุทธ-

ศาสนาไทยในอนาคต: แนวโน้มและทางออกวิกฤติ, สุขใจในนาคร พรแห่งชีวิต,
จิตแจ่มใสดอกไม้บาน ฯลฯ

ในหนังสือ เกิดมาทั้งทีต้องมีวิชาชีวิต เป็นหนังสือที่รวบรวมบทความ โดยได้
ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2559 มีทั้งหมด 8 บทความ และในปี พ.ศ. 2561 เพิ่มอีก 1 บทความ
เป็น 9 บทความ ในแต่ละบทได้เสนอแนวคิดแบบสันติวิธีที่มีมุมมองแตกต่างกันไป เช่น
บทความเรื่องแรกในชื่อ “เปิดใจรับความสุข” โดย พระไพศาล กล่าวถึง ความสุขว่าคน
ส่วนใหญ่มองว่าการหาความสุขนั้นเป็นเรื่องอยู่ห่างไกลตัว และต้องไปแสวงหา หรือ
เป็นสิ่งที่ตนไม่มี ซึ่งพระไพศาล วิสาโล ให้แนวคิดที่ว่า ความสุขนั้นไม่จำเป็นจะต้องไป
แสวงหาที่ไหนเลยมันอยู่กับตัวเรา และรอบตัวเรา ถ้าหากเรารู้จักมองให้ประจักษ์ แท้จริง
แล้วมันอยู่กับตัวเราตลอดเวลา ทั้งนี้ไม่จำเป็นต้องใช้ตามองเห็นแต่การมองเห็นต้องมอง
ด้วยใจ คือ ยอมรับเปิดใจที่จะยอมรับ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการรักษาสุขภาพ พละนาถ
ให้สมบูรณ์แข็งแรง การมีที่อยู่อาศัย มีพ่อแม่ พี่น้องหรือลูกหลานที่น่ารัก การมีกินอืม
นอนหลับ หรือความต้องการในทุกเรื่อง สิ่งเหล่านี้พระไพศาล วิสาโล กล่าวว่า นี่คือ
ความสุขที่คนไม่ยอมรับกันไว้จนกระทั่งสูญเสีย หรือ พลัดจากมันไปจึงได้ตระหนัก
เพรียกหา หรืออยากได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

กล่าวสรุปได้ว่า แนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล ที่ใช้เป็นหลักในการบรรเทา
ความขัดแย้ง และสร้างความปรองดองในสังคม คือ การใช้แนวทางแบบสันติวิธีผนวก
กับหลักธรรม ด้วยการนำสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในบริบทสังคมในปัจจุบันมาตีแผ่
ในรูปแบบของการเสนอธรรมะโดยการแทรกความคิดเห็น และเสนอแนะวิธีการแก้-
ปัญหาด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแก้ไขปัญหาก็ไม่เบียดเบียนหรือ
ทำลายผู้อื่น เป็นการแสดงวิสัยทัศน์ที่เกียดติดสถานการณ์บ้านเมือง หลักธรรมที่เน้นย้ำ
อยู่เสมอคือเรื่องของอหิงสา หรือการไม่เบียดเบียน หรือ ทำร้ายคนอื่น ซึ่งท่านได้นำ
แนวคิดของ มหาตมะ คานธี โดยผ่าน สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (ส. ศิวรักษ์) ที่ท่านเคยร่วมงาน
ในฐานะเป็นกองบรรณาธิการปาจารยสาร รวมถึงบุคคลอื่น ๆ อาทิ ป๋วย อึ๊งภากรณ์,
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) จิตร ภูมิศักดิ์ ฟีเดล กัสโตร และเช
เกบารา เป็นต้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีแนวทางเดียวกัน คือ การลดปัญหาความขัดแย้งที่มิทั้ง
ใช้ความรุนแรง และไม่ใช้ความรุนแรง

**วัตถุประสงค์ ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาปัญหา และอุปสรรค ของการใช้หลักคำสอนของ
พระไพศาล วิสาโล ในการบรรเทาความขัดแย้งและเพื่อสร้างความปรองดอง**

งานของไพศาล วงศ์วรสิทธิ์ (2533) กล่าวถึงแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล ที่ได้ใช้แนวทางแบบ “สันติวิธี” ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง หรือบรรเทาความขัดแย้ง พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวถึง การใช้แนวทางสันติวิธีนี้โดยให้เหตุผลว่า ที่จริงแล้ว มีข้อจำกัดของการใช้วิธีการแบบสันติวิธีเป็นอย่างมากเนื่องจาก มองว่าสรรพสิ่งในโลกนี้อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ คือ ธรรมดา 3 ประการ คือ (1) อนิจจังลักษณะหรือ สามัญลักษณะ ที่ทุกสิ่งทุกอย่างมีอันต้องเปลี่ยนแปลงไป ไม่คงอยู่ ไม่เที่ยง (2) ทุกลักษณะอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ คือ ไม่สามารถอยู่ได้ในสภาพเดิม และ (3) อนัตตลักษณะ ไม่สามารถบังคับควบคุมให้เป็นไปตามต้องการได้ไม่สามารถบังคับจิตใจให้เป็นไปตามปรารถนา ดังนั้นไม่สามารถคาดหวังได้ว่า การใช้แนวทางสันติวิธีจะประสบผลสำเร็จเสมอไป ดังเช่น ช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เป็นช่วงของความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างการต่อต้านของนิสิตนักศึกษา และประชาชน กับรัฐบาล ถึงแม้พระไพศาล วิสาโล จะแก้ปัญหาด้วยวิธีการแบบสันติวิธี ด้วยการอดอาหารแต่ก็ไม่สามารถยุติการใช้อำนาจของรัฐบาลในการนำทหาร ตำรวจ ปรามปรามประชาชนได้

แต่อย่างไรก็ตาม รัฐเมื่อได้ปรามปรามประชาชนก็ไม่สามารถคงอยู่อย่างเดิมได้มีการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาสู่สถานการณ์ทางการเมือง ออกมาในรูปแบบของความขัดแย้งที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงระยะเวลา ซึ่งแนวคิดแบบสันติวิธี ได้มีทักษะของผู้ที่คุ้นเคย และมีความคิดเกี่ยวกับพระไพศาล วิสาโล ตั้งแต่ช่วงวัยเยาว์ จนกระทั่งอุปสมบท ที่แตกต่างกันไป อาทิ สมบูรณ์ สุขสำราญ, วีระ สมบูรณ์ และพระคุณฐิเมธังกูร

ความเห็นของศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ สุขสำราญ ซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ. 2561) เป็นอุปนายกประจำราชบัณฑิตสภา คณบดีสถาบันรัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยรัฐกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต และนายกสภามหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ท่านมีภูมิหลังได้รู้จักและมีความใกล้ชิดกับพระไพศาล วิสาโล มาตั้งแต่ครั้งที่พระไพศาล วิสาโล ยังเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และเมื่อเข้าสู่มหาวิทยาลัย ยังคงได้มีการติดต่อ พบปะพูดคุยกันเสมอและด้วยความใกล้ชิด ศ. ดร. สมบูรณ์ สุขสำราญ ได้แสดงถึงทักษะของ

พระไพศาล วิสาโล ว่า (สมบุญ สุขสำราญ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 2 พฤศจิกายน 2561)

...โดยทั่วไปพระไพศาล วิสาโล ท่านไม่ชอบใช้วิธีการรุนแรงในการแก้ปัญหา มาตั้งแต่ยังไม่ได้ออกบวช โดยท่านเป็นบุคคลที่มองคนที่มีอิสรภาพ เสรีภาพ และมีศักดิ์ศรีเป็นเรื่องสำคัญ และคนเมื่อมีอิสรภาพ เสรีภาพ และมีศักดิ์ศรีย่อมมีความเห็นว่า การใช้วิธีการรุนแรงแก้ไขความขัดแย้งเป็นวิธีการที่ไม่ชอบ นอกจากนั้น... ในช่วงที่พระไพศาล วิสาโล กำลังศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษา ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ขึ้น เหตุการณ์นี้เป็นความขัดแย้งของการใช้อำนาจเผด็จทหารในการปราบปรามประชาชนที่ต่อต้านการกลับมาของประเทศไทยของจอมพลถนอม กิตติขจร จากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ด้วยการเข้ามาขอบวชเป็นพระสงฆ์ ซึ่ง พระไพศาล วิสาโล ซึ่งอยู่ในสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงนี้ ท่านไม่ได้เห็นด้วยกับการต่อต้านของนักศึกษา และวิธีการของทหารในการใช้ความรุนแรงปราบปรามประชาชน และเมื่อเวลาต่อมาหลังจากจบการศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเข้าทำงานจนกระทั่งได้ออกบวชเป็นพระภิกษุ... ผลงานและภารกิจของพระไพศาล วิสาโล ท่านยังมีแนวคิดแบบ “สันติวิธี” ไม่ได้เปลี่ยนแนวคิดแต่อย่างใด เพียงแต่เปลี่ยนจากวิธีการช่วยเหลือจากในชุมชน ผู้ด้อยโอกาส มาเป็นการช่วยเหลือแก้ปัญหาสังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ขณะที่ได้ย้ายจากวัดทองนพคุณ ในกรุงเทพมหานคร และมาจำพรรษาวัดป่าสุคะโต (เอราวัณ) ตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งค้อ จังหวัดชัยภูมิ โดยมาสานต่องานของพระอาจารย์คำเขียน สุวณฺโณ ด้วยการนำแนวคิดสันติวิธีเข้ามาแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องสิ่งแวดล้อม การตัดต้นไม้ทำลายป่า ซึ่งวิธีการของพระไพศาลจะใช้วิธีการหลายวิธี เช่น การสร้างความศักดิ์สิทธิ์ของต้นไม้ ด้วยการชักชวนชาวบ้านมาทำพิธีบวชต้นไม้โดยอาจให้ความเชื่อในเหตุผล 2 ประการ คือ ถ้าต้นไม้ได้บวชแล้วจะมีสิ่งศักดิ์คุ้มครอง และอีกประการหนึ่ง เป็นการเตือนสติของผู้ที่จะมาทำลายต้นไม้

นอกจากนั้น ถ้ามองในทางการเมืองอาจดูเหมือนว่า พระไพศาล วิสาโล จะยกตนเหนือและถ้อยห่างที่จะพูด หรือแสดงความคิดเห็นทางการเมืองที่ตรงไปตรงมา ท่านจะไม่สอนตรง ๆ แต่ท่านจะสอนว่า ถ้าคนประพฤติ ปฏิบัติดีก็จะได้การเมืองที่ดี และนักการเมืองที่ดี ส่วนปัญหา และอุปสรรค ของการใช้หลักธรรมและวิธีการแบบสันติวิธีในการบรรเทาความขัดแย้ง และสร้างความปรองดอง นั้นหลักธรรมไม่ได้มีปัญหาอย่างไรวิธีการสอนของ พระไพศาล วิสาโล ท่านต้องการทำให้ง่าย แต่อย่าลืมมองว่า พุทธศาสนา มีความหมายแล้วต้องเอามาคิด ไตร่ตรอง แปลความ แต่เอาศาสนามาแก้ไขความทุกข์นั้น ปัญหาอยู่ที่คนไทย แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีคนหนุ่มและคนสาว อีกเป็นจำนวนมากที่ได้รับความคิดมากกว่า คนรุ่นเก่า และเชื่อว่า คำสอนในวันนี้ไม่มากนัก แต่ในวันหน้าบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ใหญ่ขึ้นสามารถเข้ามาแก้ไขปัญหา และติดตามการเผยแผร์หลักธรรมของ พระไพศาล วิสาโล มองว่า แนวทางของท่านที่ใช้วิธีการแบบ “สันติวิธี” ในการเผยแผร์ให้กับพุทธศาสนิกชนเพื่อบรรเทาความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดอง ในการบรรเทาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยมองว่า สาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเรื่องของการมี “กิเลส”

การอภิปรายผล

จากการศึกษา การใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา เพื่อบรรเทาความขัดแย้ง และเพื่อสร้างความปรองดอง ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบสามารถสรุปเป็นประเด็น ๆ ได้ดังนี้

ประเด็นแรก แนวคิด และหลักธรรม ของพระไพศาล วิสาโล ในการบรรเทาความขัดแย้ง และสร้างความปรองดอง

แนวคิดของพระไพศาล วิสาโล เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนักคิดหลายท่านทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ หรือ ทั้งในซีกโลกตะวันตก และซีกโลกตะวันออก ซึ่งแนวคิดเหล่านี้เป็นแนวคิดที่ พระไพศาล วิสาโล ได้นำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตโดยตรงด้วยการฝึกปฏิบัติซึ่งได้รับที่มีการสั่งสมความรู้จากการเรียนรู้

หนังสือ บทความ และงานเขียนอื่น ๆ อาทิ นิโคลัส เบเนดต์, ดิช นัท ฮันท์, สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (ส. ศิวรักษ์), พระครูบรรพสุวรรณกิจ, มหาตมะ, คานธี, จิตร ภูมิศักดิ์, สจ๊วต มีแชม, เซ กุวารา, ฟิเดล คาสโตร ฯลฯ แนวคิดเหล่านี้ พระไพศาล วิสาโล นำมาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติในแต่ละช่วงจังหวะของชีวิต โดยให้ความสำคัญในเรื่องของสันติวิธี ซึ่งเป็นแนวคิดที่ต่อต้านความรุนแรงในกระบวนการทางสังคมและการเมืองและการใช้วิธีการแบบอหิงสา ซึ่งเป็นกระบวนการต่อต้านความรุนแรงเช่นกันแต่อาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนาควบคุมกันไปในการยึดถือปฏิบัติ

แนวทางแบบสันติวิธี หรือสันติภาวะ เป็นสภาพหรือสภาวะที่สงบ ไม่มี ความรุนแรง หรือวิธีการปฏิบัติที่ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาเพื่อการดำเนินชีวิต ถ้าเป็นเรื่องของการกระทำจะใช้คำว่า “nonviolent action” แปลว่า เป็นการปฏิบัติการแบบไม่รุนแรงซึ่งคำว่า “สันติวิธี” มิใช่เป็นเรื่องความยอมจำนนต่อปัญหาแต่อย่างใด แต่เป็นการต่อสู้วิธีหนึ่ง หรือเป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้งด้วยการตอบโต้ในแต่ละสถานการณ์โดยปราศจากความรุนแรง กับผู้ที่มีความเห็นตรงข้ามที่เป็นคู่กรณีทั้งร่างกายและชีวิต (พระไพศาล วิสาโล, 2550, หน้า 33-40) นอกจากนั้น ยังเป็นเรื่องของการกระทำ การพูดคุย การประชุม การเขียน กระบวนการทางกฎหมาย หรือ กระบวนการทางศาล การตกลงแก้ไขข้อพิพาท และการปฏิบัติการที่ปราศจากความรุนแรงอย่างมีระเบียบแบบแผน หรือเป็นเรื่องของความสันติ การเผชิญหน้ากับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น (พระไพศาล วิสาโล, 2550, หน้า 49) หรือเป็นการรักษาตัวรอดเพราะมีความเสี่ยงสูง ไม่ต่างไปจากการต่อสู้ด้วยอาวุธ และสันติวิธีก็ไม่ใช่ว่าได้เฉพาะกลุ่มเล็ก ๆ หากถ้ามีคนจำนวนมากยิ่งได้ผลดี

แนวทางสันติวิธีของ พระไพศาล วิสาโล ยังตรงกับการศึกษาของ รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์ (2533) ที่ได้ให้ข้อสรุปว่า สันติวิธีแบ่งออกเป็น 2 พวก และหลัก 8 ประการ กล่าวคือ พวกแรก เป็นพวกที่นำวิธีการแบบ “สันติวิธี” มาแก้ไขปัญหความขัดแย้งด้วยการต่อต้านการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญห และพวกที่ 2 เป็นพวกที่ใช้สันติวิธีเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต คือ ต่อต้านวิถีชีวิตที่รุนแรง เช่น การเบียดเบียนอย่างไม่เป็นธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ สัตว์ พืช และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และหลักคิด 8 ประการของสันติวิธี (non-violence concepts) คือ (1) ปฏิเสธการใช้ความรุนแรงอย่างสิ้นเชิง

เนื่องจากมองว่า ความรุนแรงส่งผลที่ตามมาจะทำลายทั้งความสัมพันธ์ของกลุ่ม และ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะเปลี่ยนไปในทางลง (2) โจมตีปัญหา ไม่โจมตีตัวบุคคล ต้อง พยายามแยกปัญหาที่เกิดขึ้นไม่โจมตีตัวบุคคลเพราะจะทำให้ความสัมพันธ์ยิ่งต่ำลงและ เป็นการกั้นกำแพงหรือทางออก (3) สร้างความสัมพันธ์อันดี โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของ ความไว้วางใจต่อกันด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกลุ่ม (4) ไม่มุ่งเอาชนะ แต่ ต้องสร้างความร่วมมือในการแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่อยู่บนพื้นฐานของการเล่นเกมส์ คือ มีฝ่ายแพ้และชนะซึ่งการกระทำด้วยเกมส์จะขยายตัวและบานปลายไปสู่การหักหลัง (5) ตอบสนองความต้องการของทุกฝ่ายบนพื้นฐานของความร่วมมือ (6) มองมนุษย์ที่มี ลักษณะเหมือนกันกับตัวเรา ซึ่งมนุษย์ในแต่ละคนจะมีครอบครัว มีความรัก สุข ทุกข์ มี เจ็บ มีเสียใจ เช่นเดียวกัน (7) เน้นเหตุผล และความรู้สึก ต้องอาศัยการเจรจา และ (8) กล้า และสร้างสรรค์ ต้องยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้นเผชิญความจริงที่จะเกิดขึ้นไม่ว่าจะ เสียอำนาจ หรือผลประโยชน์

ทั้งนี้ เนื่องจากช่วงก่อนที่พระไพศาล วิสาโล ก่อนที่จะอุปสมบท และหลังจาก อุปสมบทเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบันพระไพศาล วิสาโล ได้นำวิธีการแบบสันติวิธีมาใช้ เป็นแนวทางในการปฏิบัตินั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในช่วงเวลานั้น ๆ โดยในช่วงก่อน อุปสมบทหรือในช่วงเยาว์วัยที่อาศัยอยู่ในภายในครอบครัว และเข้าศึกษาเล่าเรียน จนกระทั่งจบการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย วิธีการหรือแนวทางที่ได้ถือปฏิบัติ คือ การที่พระไพศาล วิสาโล ไม่ใช้ความรุนแรง และปฏิบัติก้าวร้าว หรือมีการแสดงออก อย่างใด วิธีการแก้ไขปัญหาคือการใช้แนวทางแบบสันติวิธี ด้วยการเก็บตัวอยู่อย่าง สันโดคในท่ามกลางความขัดแย้งภายในครอบครัวที่บิดา และมารดามีปากเสียง ทะเลาะ เบาะแว้งกันเป็นประจำ โดยบิดาได้ใช้ความรุนแรงทำร้ายมารดาในเรื่องของบิดาที่มีสตรี อื่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตอย่างมากมาย ซึ่งพระไพศาล วิสาโล ถึงกับได้มีการเขียนลงใน บทความเรื่อง “โยมแม่” โดยกล่าวว่า (ชมรมกัลป์ยาณธรรม, 2556, หน้า 153)

...ที่บ้านมีปากเสียงกันเป็นประจำ จนลุกลายเป็นความรุนแรงก็หลายครั้ง อายุ แค่ 5-6 ขวบ ข้าพเจ้าก็คุ้นกับภาพโยมแม่ร้องไห้ในห้องบางครั้งโยมแม่เคยถึงกับ จะคิดสั้นด้วยซ้ำ แต่เพราะความรักลูก โยมแม่จึงกล้ากลืนฝืนทนมาได้ในช่วง เวลานั้นจึงเป็นมีความหมั่นหม่อมต่อความวิบัติเหลือเกิน หากโยมแม่ใช้อารมณ์

ความรู้สึกของตนเองเป็นที่ตั้งดัดช่องน้อยแต่พอตัวคงจะไม่มีในวันนี้ได้...

ดังนั้น การที่พระไพศาล วิสาโล ใช้วิธีการที่ไม่ตอบโต้หรือ มีพฤติกรรมที่เป็นเด็กเกร หรืออัมพาตด้วยการวางตัวอย่างสันติวิธี หรือ การอยู่อย่างสันโดศ ซึ่งตรงกับหลัก 8 ประการ โดยเฉพาะในข้อที่ 1 ที่ปฏิเสธการใช้ความรุนแรงอย่างสิ้นเชิงเนื่องจากมองว่า ความรุนแรงจะส่งผลตามมาจะทำลายความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และข้อที่ 2 โจมตีปัญหาที่เกิดขึ้นโดยไม่โจมตีตัวบุคคล โดยการที่พระไพศาล วิสาโล พยายามแยกปัญหาที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างบิดาและมารดาออกจากกัน ถ้าตนเองยังคงสร้างปัญหาเพิ่มขึ้นภายในครอบครัวจะทำให้ความสำคัญภายในครอบครัวต่ำลง ดังนั้น การไม่ร่วมใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดปัญหาขึ้นด้วยการหันมามุ่งใฝ่ศึกษาหาความรู้โดยที่ครอบครัวยังคงให้การสนับสนุนจึงเป็นวิธีการที่ทำให้ชีวิตของพระไพศาล วิสาโล ประสบผลสำเร็จโดยได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมจนกระทั่งสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี

แต่อย่างไรก็ตามในช่วงที่ศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้มีประเด็นทางการเมืองได้เข้ามาอิทธิพลทางความคิด เนื่องจากพระไพศาล วิสาโล ได้รับรู้ถึงเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบทำให้ประเทศไทยได้รับการเสียเปรียบจากผลของสงคราม-โลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 รวมถึงได้เกิดเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ในช่วงวันที่ 13-14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ประกอบกับเกิดกระแสสังคมนิยมที่มีเงินเป็นต้นแบบได้เข้ามาแทนที่จักรวรรดินิยมอเมริกัน ทำให้นิสิต นักศึกษา และปัญญาชนตั้งข้อสงสัยมีการพูดถึงถึงการปฏิวัติด้วยกำลังอาวุธ โคนัน ลัม นายทุนศักดินา ในส่วนของรัฐบาลทหารกลับใช้วิธีการด้วยการใช้กำลัง และอาวุธในการปราบปรามประชาชนอย่างรุนแรง มีเพื่อนนิสิตนักศึกษาจำนวนมากนำพวงหรีดเพื่อไว้อาลัยกับความไม่เป็นประชาธิปไตยที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย แต่ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นแทนที่พระไพศาล วิสาโล จะร่วมใช้ความรุนแรงเพื่อร่วมต่อสู้เพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยกับบรรดาเพื่อน ๆ

พระไพศาล วิสาโล กลับเลือกที่จะใช้วิธีการแบบสันติวิธี (nonviolence) หรือ การต่อสู้อย่างสงบด้วยการรวมกลุ่มกับเพื่อน ๆ ที่มีแนวความคิดเช่นเดียวกัน โดยเชื่อว่าวิธีการดังกล่าวนี้จะส่งผลดีเป็นอย่างดี รวมถึงการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา และ

แนวทางอหิงสาเข้ามาปฏิบัติเพื่อใช้ร่วมกันในการแก้ปัญหาจากสถานการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น

การเข้ามาเกี่ยวข้องหรือรับรู้ในเหตุการณ์ทางการเมืองในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 จึงเป็นก้าวแรกในช่วงมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.ศ. 3) ของการเปลี่ยนแนวทางการศึกษาจากสายวิทยาศาสตร์ที่มุ่งสู่การเรียนวิศวกรรมศาสตร์ โดยหันมาเรียนสายสังคมศาสตร์ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ. 4) จนกระทั่งจบการศึกษาและเข้าสู่ร่วมมหาวิทยาลัย ในวิชาทางด้านประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งตั้งแต่ในช่วงมัธยมศึกษาจนกระทั่งเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย พระไพศาล วิสาโล ได้ร่วมทำกิจกรรม เมื่อเรียนที่โรงเรียนอัสสัมชัญได้เข้าร่วมกิจกรรมออกค่ายอาสาพัฒนา ประกอบกับการทำหนังสือปาจารย์สารซึ่งเป็นหนังสือที่เกิดขึ้นครั้งแรกมีจุดมุ่งหมายเน้นเรื่องการศึกษาและพัฒนาชนบท

ครูบางท่านถึงกับมองว่า พระไพศาล วิสาโลเป็นพวกหัวรุนแรงไม่ค่อยสนใจเอาแต่ทำกิจกรรม และวุ่นวายเกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ถึงอย่างไรผลการเรียนของ พระไพศาล วิสาโล กลับไม่มีผลการเรียนที่ต่ำลงไปแต่อย่างใด และที่สำคัญ พระไพศาล วิสาโล ยังหันมาสนใจบทความ หนังสือต่าง ๆ นอกจากหนังสือเรียน เช่น งานเขียนของ จิตร ภูมิศักดิ์ เชกวารา นอกจากนั้น ยังให้ความสนใจการวิพากษ์วิจารณ์สังคมการเมืองของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ (ส. ศิวรักษ์) รวมถึงการได้เข้าร่วมกลุ่มการศึกษากับ รสนา โตสิตระกูล และวิศิษฐ์ วังวิญญู ที่มีการพูดคุยกันถึงเรื่องพุทธศาสนา ลัทธิเต๋า การทำสมาธิ การภาวนา การพูดคุยเกี่ยวกับอหิงสาโดยการบรรยายของ นายเจอรี่ ไชกส์ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของรพินทรนาถ ฐากูร และมหาตมะคานธี ที่ ส. ศิวรักษ์ ได้เชิญมาบรรยายในหัวข้อเรื่องเกี่ยวกับขบวนการอหิงสาในอินเดียกับกลุ่มอหิงสาที่ร่วมเข้าฟังการบรรยาย ฯลฯ และเมื่อ พระไพศาล วิสาโล ได้ก้าวเข้าสู่ร่วมมหาวิทยาลัย ได้ศึกษาวิชาทางด้านประวัติศาสตร์ทำให้ได้มีความรู้ในสภาพสังคมการเมืองมากขึ้น เป็นลำดับ จนกระทั่งได้เกิดเหตุการณ์ทางการเมืองอีกครั้งในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

การได้รับความรู้ในช่วงการเรียนมัธยมศึกษา การได้เข้าทำกิจกรรมพัฒนาสังคม การได้รับฟังแนวคิดเกี่ยวกับสันติวิธีอหิงสธรรม และการศึกษาหลักปรัชญาเชิงพุทธ เต่า ประกอบกับการได้เข้าร่วมเป็นกองบรรณาธิการมาทำหนังสือที่เน้นทางด้านศาสนาพุทธ

และอหิงสา ในหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ที่เปิดหัวเป็นวารสารเล่มใหม่ของ ส. ศิวรักษ์ การเกิดเหตุการณ์ทางการเมืองในครั้งนี้ ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่พระไพศาล วิสาโล ได้สัมผัสโดยตรงในการใช้ความรุนแรงของทหารและตำรวจในการปราบปรามประชาชน ถึงแม้พระไพศาล วิสาโล จะใช้แนวทางแบบสันติวิธีในการอดข้าวประท้วงถึงแม้ว่าจะไม่ประสบผลสำเร็จ และที่สำคัญยังถูกทำร้ายร่างกาย และนำไปขังยังเรือนจำพลตำรวจ จังหวัดชลบุรี

การเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวจึงเป็นแนวทางครั้งแรกที่พระไพศาล วิสาโล นำมาแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง (conflict) ระหว่างความคิดและผลประโยชน์ ความเชื่อ และความต้องการของบุคคล และกลุ่มบุคคลในช่วงเวลานั้นซึ่ง พระมหาพรหมมุนี (นิธิบุญญากร) (2547, หน้า 42) ได้จัดกลุ่มสาเหตุของความขัดแย้งไว้ 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มแรก มองว่า ความขัดแย้งเกิดจากปัจจัยภายใน ซึ่งแบ่งย่อย ๆ ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มนักคิดทางศาสนา และ (2) กลุ่มนักคิดเชิงพฤติกรรมศาสตร์ กลุ่มนักคิดทางศาสนามองว่า “กิเลส” เป็นที่มาของความขัดแย้ง ส่วนนักวิชาการทางศาสนา มองว่าความอยากได้ อยากเป็นใหญ่ และใจแคบ ส่วนกลุ่มที่สอง เป็นเรื่องเชิงพฤติกรรมศาสตร์ ในแง่สัญชาตญาณ และสัณดานของมนุษย์ที่มาจากความขัดแย้ง ซึ่งนักวิชาการทางพฤติกรรมศาสตร์ มองว่าเกิดจากสัณดานมนุษย์ และสัตว์ทุกคนในสังคม

กลุ่มที่สอง มองว่าความขัดแย้งเกิดจากความต้องการทางเศรษฐกิจ และสังคมเป็นตัวแปรสำคัญ เกิดจากความแตกต่างของรายได้ ทรัพย์สินการถือครอง การมีงานทำ ส่วนตัวแปร คือ ความต้องการทางสังคม เช่น ระดับความทันสมัย และฐานะทางสังคม

ดังนั้น กล่าวได้ว่าการเกิดเหตุการณ์ทางการเมืองในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ในการที่ทหารได้ใช้วิธีการรุนแรงนั้นเป็นเรื่องของกิเลส ในการอยากได้ อยากมี อยากเป็นเพื่อรักษาผลประโยชน์โดยอ้างถึงความชอบธรรมในการปราบปรามประชาชนซึ่งถ้าจะว่าไปแล้วเป็นการแย่งชิงอำนาจของทหารในทางการเมืองเพื่อครอบครองอำนาจซึ่งพระไพศาล วิสาโล มองว่า การอดอาหารประท้วงเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ไม่รุนแรง ซึ่งสามารถตกลงเจรจาต่อรองกันได้ ซึ่งจะนำมาซึ่งความเป็นสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความคิดที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามหลังจากการที่พระไพศาล วิสาโล

จบการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย และเข้าทำงานทางด้านศาสนาความขัดแย้งยังคงปรากฏขึ้นอีกครั้งซึ่งเป็นการขัดแย้งระหว่างเพื่อนร่วมงานที่ไม่ตรงกัน พระไพศาล วิสาโล จึงได้เลือกทางแก้ปัญหาด้วยการอุปสมบท เพื่อต้องการขจัดความคิดและความไม่ลงรอยทางความคิดกับเพื่อนร่วมงาน พระไพศาล วิสาโล จึงได้มาอุปสมบทที่วัดสนามใน จังหวัดนนทบุรี โดยมีหลวงพ่อเทียนเจ้าอาวาสวัดได้เป็นผู้อุปสมบทเพื่อรอความพร้อมทางจิตใจเพื่อกลับไปทำงานใหม่ แต่ในระหว่างที่รอความสงบและลดความขุ่นมัวทางใจยังคงอยู่จึงได้บวชต่อไปแต่ได้จำวัดเพียง 1 พรรษา ก็ได้เปลี่ยนไปจำวัดที่วัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ โดยมีหลวงพ่อกำเขียน ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัด และเป็นลูกศิษย์ของ หลวงพ่อเทียน จิตตสุโก การฝึกกรรมฐานของหลวงพ่ไพศาล วิสาโล จึงไม่ได้มีการปฏิบัติที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปแต่อย่างใด ซึ่งแนวทางการปฏิบัติของหลวงพ่อกำเขียน สุวณฺโณ ที่ได้รับมาจากหลวงพ่อเทียน จิตตสุโกเป็นเรื่องของการทำจิตให้เกิดความสะอาด สว่าง สงบ ตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ ด้วยการเจริญสติแบบเคลื่อนไหวสร้างจังหวะซึ่งมีหลักการหรือวิธีการ คือ การฝึกจิตจะเป็นการดูกายเคลื่อนไหว และดูจิตใจนึกคิดซึ่งวิธีดังกล่าวนี้ไม่ใช่เป็นการเข้าไปกด หรือ ข่มอารมณ์ที่เกิดขึ้น เพียงแต่ทำความรู้สึกตัวอยู่เสมอ จนทำให้สภาพจิตเกิดญาณเข้าไปสู่สังขารมความจริงของชีวิตที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติซึ่งแนวทางในการปฏิบัตินี้ ทำให้พระไพศาล วิสาโล เมื่อมาจำพรรษาที่วัดป่าสุคะโตได้นำแนวทางการปฏิบัติควบคู่กับการปกป้องรักษาป่า และดูแลสัตว์ป่ารวมถึงการอนุรักษ์แหล่งสงเคราะห์ชุมชนในการช่วยเหลือกับชาวบ้าน โดยหลวงพ่อกำเขียน สุวณฺโณ ถือเป็นบุคคลที่ได้ริเริ่มไว้ทั้งนี้เนื่องจากได้มีทั้งนายทุนและชาวบ้านได้เข้าบุกรุกป่าลักลอบตัดไม้ทำลายป่าเพื่อธุรกิจบ้าง บ้างก็นำไม้มาสร้างบ้านเรือน ปลุกไร่ข้าวโพด หรือแม้กระทั่งจากภัยธรรมชาติทำให้เกิดไฟไหม้ป่า

งานอนุรักษ์ปกป้องรักษาป่าจึงเป็นงานที่เสี่ยงต่อชีวิตของพระทุกรูปที่อยู่ที่วัดป่าสุคะโต โดยเฉพาะเมื่อพระไพศาล วิสาโล ขึ้นมาเป็นเจ้าอาวาสและได้เข้ามาดูแลรักษาป่าแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล จึงได้ผนวกความคิดที่ได้สั่งสมความรู้จากในช่วงที่ยังคงเป็นฆราวาสผนวกกับหลักธรรมของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก และหลวงพ่อกำเขียน สุวณฺโณ ในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

การใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ พระไพศาล วิสาโล นำมาใช้เพื่อสร้าง ความปรองดองและเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติโดยให้ชาวบ้านอยู่ร่วมกันอย่าง เป็นสุขด้วยการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยให้ปัญหาต่าง ๆ ได้ทุเลาลง และ จางหายไปในที่สุด เป็นวิธีการที่ได้สั่งสมมาจากการ ได้ศึกษาเรียนรู้จากการศึกษาแนวคิด ของบุคคลต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการไม่ใช้ความรุนแรง หรือ สันติวิธีหรือหงสา ในการแก้ปัญหา หรือ วิธีการแบบสันติวิธี ผนวกกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดย เฉพาะหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เลือกเอามาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติจาก การที่วัดอยู่ร่วมกับชาวบ้าน และป่าซึ่งที่ใช้หลักสาราณิธรรมโดยการสร้างความรู้สึที่ดี ให้เกิดขึ้นจนเกิดความเป็นหนึ่งอันเดียวกัน คือ การสร้างความสามัคคี มีความเมตตา เคารพในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่เห็นแก่ตัวเอื้อเฟื้อ โดยทางวัดที่นำโดยพระ- ไพศาล วิสาโล ใช้วิธีการแบบสังคหวัตถุ หรือ วิธีการสงเคราะห์ คือ การที่ทางวัดได้ ช่วยเหลือชาวบ้านกลับครอบครัวที่มีเด็ก ๆ ที่ยากจน โดยทางวัดได้ช่วยอุปการะอบรม สั่งสอน ให้ที่อยู่อาศัยหลับนอนโดยพระไพศาล วิสาโล ไม่ได้มีการใช้คำรุนแรงอย่างไร แต่กลับพูดอย่างสุภาพอ่อนน้อมโดยวัดที่อยู่กลางป่าเต็มไปด้วยอันตรายทั้งพวคนายทุน และชาวบ้านที่ไม่พอใจแต่ด้วยการมีจิตสาธารณะที่ต้องการให้ผืนป่าที่มีทั้งสัตว์ป่าให้คง อยู่ร่วมกับคนต่าง ๆ และธรรมชาติควบคู่กันไปโดยพระไพศาล วิสาโล ได้มุ่งทำมา ตลอดจนอย่างเสมอต้นเสมอปลายโดยวางตัวอย่างเหมาะสมระหว่างพระลูกวัดและชาวบ้าน ตั้งแต่มาจำวัดที่วัดป่าสุคะโต ซึ่งจุดมุ่งหมายของพระไพศาล วิสาโล เพื่อประโยชน์ หรือ สังคหวัตถุ 4 ให้ทุก ๆ คน ได้มีความสุข มีการสมานความร่วมมือ ส่งเสริมความสัมพันธ์ ระหว่างกันและส่งเสริมศีลธรรม และความประพฤติ

หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่นำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติซึ่งสามารถช่วยให้ เกิดความปรองดองระหว่าง วัดกับ ชุมชนและธรรมชาติต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและ กัน ฉะนั้น พระไพศาลจึงได้หาวิธีการไม่ให้ความรุนแรงได้เกิดขึ้นจึงได้หาวิธีการหยุดยั้ง ลดความเกลียดชังที่จะความเครียดแค้นที่เกิดขึ้น โดยให้ชาวบ้าน หรือชุมชนที่รอบล้อม ด้วยป่า ให้คำนึงถึงที่เรียกว่า “เอาใจเขามาใส่ใจเรา” คือ สร้างความเข้าใจถึงสาเหตุถ้าป่า ได้ถูกทำลายไปซึ่งแนวทางที่พระไพศาล วิสาโล คือ ได้มีการเจรจาไกล่เกลี่ย ด้วย การพูดจาอย่างมีเหตุผล ซึ่งแนวคิดหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงไม่ได้มี

ความแตกต่างจากศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลามแต่อย่างใด

โดยในหลักพระคริสตธรรมคัมภีร์ ของศาสนาคริสต์ที่เน้นความเที่ยงตรงไม่เน้นที่รักมักที่ชัง เน้นความประนีประนอมและเมื่อมีปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นให้มีการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อหาข้อยุติ ส่วนในศาสนาอิสลามเช่นกันที่เห็นความสำคัญของความขัดแย้งโดยกล่าวถึงในคำภีร์อัลกุรอาน ที่ไม่สนับสนุนให้มีการแตกแยกแต่กลับให้ความสำคัญกับการปรองดองโดยให้ความสมัครสามัคคีกันทั้งสองฝ่ายถึงแม้ว่าจะมีการแตกแยกหรือมีการต่อสู้กันมาก่อนแต่เมื่อฝ่ายใดกลับมาร่วมมือกันให้มีความสมัครสมานระหว่างกัน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวในหลักการหรือแนวคิดของทุกศาสนาจึงให้ความสำคัญในเรื่องการแก้ความขัดแย้งและสร้างความปรองดอง เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความสมัครสมานสามัคคี และการที่พระไพศาล วิสาโล หันมาศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการปกป้องรักษาผืนป่ารักษาสถาปัตยกรรมชาติ กว่า 30 ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน (พ.ศ. 2561) แนวคิดเพื่อกลับไปใช้ชีวิตแบบฆราวาสจึงไม่ได้ปรากฏขึ้นมาแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยยังให้ข้อค้นพบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแม้เกิดขึ้นมานานถึง 2561 ปีมาแล้วก็ตาม ยังคงไม่มีความล้าหลังแต่อย่างใด หลักธรรมดังกล่าวยังนำมาใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว การแก้ไขปัญหาทางการสังคม เศรษฐกิจ การเมือง โดยนำมาใช้ร่วมกับแนวทางแบบสันติวิธี ที่ใช้แก้ปัญหาด้วยความรุนแรงด้วยการเจรจาไกล่เกลี่ย ความสงบสุข ความสามัคคีจะกลับมาและหันมาร่วมมือกันไม่มากนักน้อย

ข้อเสนอแนะ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นพุทธวจนะถูกถ่ายทอดด้วยภาษามคธมานับพันปี ทำให้คนทั่วไปที่ไม่ได้ศึกษาด้านภาษามคธจะเข้าใจได้ยาก แม้จะมีผู้แปลเอกสารเป็นภาษาไทยเพื่อสื่อให้เข้าใจ แต่ก็ยังยากที่จะเข้าใจความหมายที่แท้จริงได้อย่างลึกซึ้ง พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา” ซึ่งหมายถึง คนที่เข้าใจถึงคำสอนของพระองค์ก็จะเข้าใจในสิ่งที่พระองค์ทรงตรัสสั่งสอนในพระไตรปิฎกได้

ดังนั้น การจะทำความเข้าใจข้อสงสัยเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผู้นั้นจำเป็นจะต้องนำตัวเข้าไปสัมผัสกับสิ่งนั้นอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะคำสอนทางศาสนา ผู้นับถือคำสอนข้อใดจำเป็นจะต้องลงมือปฏิบัติตามอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยเริ่มตั้งแต่การศึกษาปริยัติ คือ ศึกษาความหมายของหลักธรรมนั้น ๆ จนจดจำขั้นตอนและวิธีการได้อย่างขึ้นใจ และนำไปสู่การลงมือปฏิบัติตามข้อธรรมนั้นด้วยตัวเองอย่างสม่ำเสมอจนเป็นวิถีชีวิตประจำ ห่อหุ้มจนข้อธรรมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต จนได้รับผลตามที่มีพุทธบัญญัติไว้ ผู้ปฏิบัติเช่นนี้จึงจะได้ชื่อว่าเข้าใจหลักธรรมที่เรียกว่าปฏิเวธ

พระไพศาล วิสาโล จึงเป็นแบบอย่างที่ชัดเจนที่นำหลักธรรมข้อที่ว่าด้วย อสังสา มาใช้จัดการความขัดแย้งในทุกประเด็นปัญหา ทั้งเรื่องปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองเมื่อครั้งที่ต่อต้านการกลับเข้ามาในประเทศของอดีตนายกรัฐมนตรี จอมพลถนอม กิตติขจร โดยการนั่งอดข้าวประท้วงอย่างสันติ แทนที่จะใช้วิธีการที่รุนแรง หรือภายหลังที่ท่านได้สละเพศสมรवासเข้ามาอยู่ในร่มผ้ากาสาวพัสตร์ ท่านก็ยังยืนหยัดในการใช้หลักธรรมข้อนี้ให้อยู่ในวิถีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการชักชวนให้ชาวบ้านที่ขอบตัดไม้ทำลายป่า เพื่อขยายพื้นที่เพาะปลูกมันสำปะหลัง ให้หันมาปลูกป่า หรือชักชวนชาวบ้านอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ โดยการบวชต้นไม้ แทนการที่ท่านจะใช้หลักกฎหมายของบ้านเมืองเข้ามาแก้ปัญหา เพราะท่านมองเห็นความขัดแย้งที่จะบานปลายมากกว่าที่จะทำให้ปัญหาหมดไป ดังนั้นท่านจึงเลือกใช้สันติวิธีมาแก้ปัญหา และคนในชุมชนก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมเรื่อง อสังสา และสันติวิธี ของพระไพศาล วิสาโล แม้จะฟังไม่ค่อยรู้ความหมาย แต่เมื่อนำมาอยู่ในชีวิตประจำวันก็จะทำให้เข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง และผู้ปฏิบัติจะได้รับผลแบบไม่จำกัดกาล

บรรณานุกรม

กฤษกร วงศ์กรวุฒิ. (2553). ความหมายแห่งทุกลมหายใจ. นิตยสาร ค. คน, 5(11), 7-15.

กรมศาสนา. (2551). *บัญญัติ 10 ประการ*. ค้นเมื่อ 17 สิงหาคม 2561, จาก <http://www>

[.openbase.in.th/http://%](http://openbase.in.th/http://%00)

กัณฑ์ ตำราทศ. (2555). พุทธสันติวิธีเพื่อสร้างความปลอดภัย. ค้นเมื่อ 10 สิงหาคม

2561, ၂၇၇ <http://kantacandidate.blogspot.com/2012/04/blog-post.html>

คำสอนของ ประธานศาสนจักร: วิลฟอร์ด วูดร็ฟฟ์ “ใจเดียวและความคิดเดียว”

(ม.ป.ป.). ค้นเมื่อ 1 กันยายน 2561, จาก [https://www.lds.org/manual/teachings-](https://www.lds.org/manual/teachings)

wilford-woodruff/chapter-23?lang=tha

จันจิรา สมบัติพูนศิริ. (ม.ป.ป.). สันติวิธีแบบการเมืองและปัญหาของวิถีธรรม. ค้นเมื่อ

1 กันยายน 2561, จาก <http://www.academia.edu/>

จำนงค์ อธิวัฒน์สิทธิ์, เวลา กัลลหโสภาก และอลีน เกลิมชัยกิจ. (2550). *วณะของ*

มหาตมะ คานธี. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

จุฬามาศ รุจิรตานนท์. (2547). การศึกษาสาเหตุของความขัดแย้งและวิธีจัดการกับ

ความขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนชั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 1-2 สังกัดสำนักงาน-

เขตพื้นที่ เขตการศึกษาสุพรรณบุรี. วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษาสุพรรณบุรี,

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.

ชมรมกัลยาณธรรม. (2556). 3 ทศวรรษ พระไพศาล วิสาโล. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์

พรินตังแอนดัพบลิชซิง.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2539). *สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้ว-

การพิมพ์.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และคมสัน หตะแพทย. (2529). *อำนาจและยุทธวิธีไร้ความ-*

รณแรง. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี. (2550). การจัดการความขัดแย้งในองค์กร. กรุงเทพมหานคร:

ออฟเซ็ทกริเอชั่น.

ณัฐศิษฐ์ เชาพิพัฒน์กุล, พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, และพูนสุข มาศรีงสรรค์.

(2561). แนวทางการสร้างสันติภาพของมหาตมะ คานธี ตามหลักพุทธสันติวิธี.

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., 6(ฉบับพิเศษ), 105-118.

ดัลลิน เอช. โอ๊คส์. (2559). ทำตามวิธีของพระเจ้า. ค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2561, จาก

<https://www.lds.org/study/liahona/2018/09/president-dallin-h-oaks-following-the-lords-ways?lang=tha>

ดิช นัท ฮันท์. (2561). สันติวิธีกับความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้.

กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี.

พัศณี ช้อยกิตติพันธ์. (2561). บทบาทของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ต่อ

การเสริมสร้างสันติภาพและสันติสุขในสังคมไทย. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., 4(ฉบับพิเศษ), 159-171.

นิเทศ สนั่นนารี, จรัสลีลา สาริกา ไสวงาม และภัทรวดี ทองนีก. (2561). การสื่อสาร

เชิงพุทธเพื่อสร้างความปรองดองในสังคม. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาฯ ขอนแก่น, 5(1), 138-147.

บุญบง ชัยเจริญวัฒน์ และเหมือนขวัญ เรณูมาศ. (2560). สันติวิธี: การจัดการความ-

ขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ปรีชา ช่อปทุมมา. (2535). คานธีในโลกหนังสือ (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร:

ทานตะวัน.

พนัส หันนาคินทร์. (2542). ประสบการณ์ในการบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรชัย สุทธิรักษ์. (2560). วิเคราะห์การใช้หลักขันติในการสร้างสันติภาพของมหาตมะ

คานธี. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร., 5(พิเศษ), 377-386.

พรนพ พุกกะพันธ์. (2542). การบริหารความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร: ว. สกุลเพ็ชร.

พระครูเกษมมมงคลกิจ (คมรัฐ เขมาสโย (จันทร์คำลอย). (2558). สันติภาพในทัศนะของ

พุทธทาสภิกขุ กับชัยยิต ภูฎบ. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูปลัดไพฑูรย์เมธีโก (มหาบุญ). (2558). อปรีหานิยธรรม 7: สันติภาพสู่สังคมไทย.

JOURNAL OF NAKHONRATCHASIMA COLLEGE, 8(2), 78-88.

พระครูสันติธรรมาภิรต (นาควิไล). (2558). แนวทางการสร้างสันติภาพของพุทธทาส-
ภิกขุ. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี*, 9(2) 104-111.

พระครูสุตพัฒน์นอม (วรเมศร์ จารุณโณ). (2561). การจัดความขัดแย้งตามแนว

โอวาทปาฏิโมกข์. ค้นเมื่อ 11 สิงหาคม 2561, จาก 2561 file:///C:/Users/USER/

Downloads /86136-Article%20Text-297562-1-10-20180316.pdf

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุต. โต). (2538). *การศึกษาเพื่อสันติภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 2).

กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุต. โต). (2542). *การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อ
สร้างผลผลิต*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุต.โต). (2540). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวล-
ธรรม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไพศาล วิสาโล. (2532). *หลวงพ่อเทียน จิตตสุโข*. ค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2561, จาก
<https://www.visalo.org/article/person14lpTien.htm>

พระไพศาล วิสาโล. (2541). *การไถ่เกลียดแบบพุทธ*. เอกสารประกอบการบรรยายใน
การประชุมปฏิบัติการเรื่อง “รัฐธรรมนูญกับการระงับความขัดแย้งในสังคมไทย”
ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล วันที่ 25 กันยายน 2541.

พระไพศาล วิสาโล. (2550). *สร้างสันติด้วยมือเรา*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย-
มหิดล, ศูนย์ศึกษา และพัฒนาสันติวิธี (ศพส.)

พระไพศาล วิสาโล. (2556). *สนทนาค้นความหมายศาสนากับพระไพศาล วิสาโล
ตอนที่ 2: พระสงฆ์กับบทบาททางสังคมและการเมือง. จดหมายข่าวพุทธิกา
เพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม*, 14(51), 10-13.

พระไพศาล วิสาโล. (2558). *รำลึกถึงหลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณ* (พิมพ์ครั้งที่ 2).

ชัยภูมิ: วัดป่าสุคะโต.

พระไพศาล วิสาโล. (2559). *สุขแท้ด้วยปัญญา*. กรุงเทพมหานคร: ชมรมกัลยาณธรรม.

- พระมหาพรหมมุนี (นิตฺยบุณยากร). (2547). รูปแบบการจัดการความขัดแย้ง
โดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่.
พุทธศาสตร์คุณูปาณิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พอฟล สุกใส. (2550). “ราชสวัสดิ์” คำสอนของวิสุทธิบัณฑิต ของข้าราชการที่สืบทอด
อยู่ในวรรณกรรมคำสอนของไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์. (2533). สร้างสันติด้วยมือเรา: คู่มือสันติวิธีสำหรับนักปฏิบัติการ
ไร้ความรุนแรง. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มประสานงานศาสนาสันติเพื่อสังคม.
- พุทธทาสภิกขุ. (2546). เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา: อดีตชีวิตประวัติดิของพุทธทาสภิกขุ.
กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ภคมล คำดี. (2539). ความขัดแย้งภายในองค์กร: ศึกษากรณีฝ่ายวิศวกรรม บริษัท
ดาต้าแมท จำกัด (มหาชน). วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัย
ธุรกิจบัณฑิต.
- มหาเถรสมาคม. (2560). สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต ป.ธ. 9) วัด
ญาณเวศกวัน. ค้นเมื่อ 7 ตุลาคม 2561, จาก [http://www.mahathera.onab
.go.th/index.php?url=maha&id=8](http://www.mahathera.onab.go.th/index.php?url=maha&id=8)
- มหาวิทยาลัยมหิดล, ศูนย์ศึกษาพัฒนาสันติวิธี. (2561). สันติวิธี. ค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2561,
จาก <http://www.peace.mahidol.ac.th/th/index.php>
- มุกิตา แซ่ซ่ง, อนุสรณ์ จันลาภา และอาภา แต้แวว. (2555). รูปแบบการจัดการและ
การส่งเสริมความสามัคคีเพื่อความปรองดอง: กรณีศึกษา สาขาเศรษฐกิจพอเพียง
คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัย-
อุบลราชธานี.
- มูลนิธิส่งเสริมสันติวิธี. (ป.ป.ป.) ค้นเมื่อ 7 ตุลาคม 2561, จาก [http://www.burmaissues
.org/Th/AboutUs.php](http://www.burmaissues.org/Th/AboutUs.php)
- มุฮัมหมัดรอฟี มุซอ. (2549). กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการ
ความขัดแย้งในชุมชนมุสลิม: ศึกษากรณีชุมชนบ้านสลาม จังหวัดปัตตานี.
วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- รัฐธรรมนูญ เทศแก้ว และพระมหามิตร จิตปญโญ. (2561). วิจารณ์หนังสือ: Book Review ธรรมาธิปไตยไม่มาจึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ (จุดบรรจบ: รัฐศาสตร์กับนิติศาสตร์). *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 18(1), 275-285.
- รัฐพล เย็นใจมา และสุรพล สุขะพรหม. (2561). ความขัดแย้งในสังคม: ทฤษฎีและแนวทางแก้ไข. *วารสาร มจร. สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(2) 224-269.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์. (2533). สันติศึกษากับสันติภาพ. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา สันติศึกษา* (หน่วยที่ 1). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รุ่งมณี เมฆโสภณ. (2553). *ประชาธิปไตยเป็นเลือดเหมือนมาไกล แต่ไปไม่ถึง: เบื้องลึก เบื้องหลัง พฤษภา 35*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บ้านพระอาทิตย์.
- ลานธรรมจักร. (2551). ค้นเมื่อ 9 สิงหาคม 2561, จาก <http://www.dhammajak.net/board/viewtopic.php?t=12642>
- วสิน อินทสระ. (2554). *ศรัทธากับปัญญาในพุทธศาสนา*. สมุทรปราการ: ชมรม-กัลยาณธรรม.
- วัดสนามใน. (2532). *ปกติ หลวงพ่อเทียน จิตตสุโข และสิ่งที่ฝากไว้*. ค้นเมื่อ 9 สิงหาคม 2561, จาก <http://www.watsanamnai.org/index.php?lay=show&ac=article&Id=539151596&Ntype=9>
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2547). ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- วุฒิสาร ดันไชย และคณะ. (2556). *รายงานการวิจัยการสร้างความปลอดภัยแห่งชาติ*. กรุงเทพมหานคร: งานคดีเฝ้าระวัง.
- ศาสนากับการเมือง: ดันกำเนิดศาสนาอีกด้าน. (2554). ค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2561, จาก <https://kokoyadi.wordpress.com/2011/>
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์, สมชาย หิรัญภิตติ และชนนวรรธ ตั้งสินทรัพย์ศิริ. (2550). *การจัดการและพฤติกรรมองค์กร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์.

สถาบันดำรงราชานุภาพ. (2551). *หลักสูตรการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการเฉพาะพื้นที่สำหรับผู้ที่เป็น/จะเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดรองผู้ว่าราชการจังหวัดและผู้บริหารของจังหวัด*. กรุงเทพมหานคร: ส่วนพัฒนาและบริหารจัดการความรู้ สถาบันดำรงราชานุภาพ.

สมเกียรติ ลำลึพันธุ์, บรรจบ บรรณรุจิ และขันทอง วัฒนะประดิษฐ์. (2560). แนวทางการประยุกต์หลักสาราณิธรรมเพื่อการจัดการความขัดแย้งระหว่างการทำเรือแห่งประเทศไทยกับพนักงาน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.*, 5(1), 443-456.

สมยศ นาวิการ. (2540). *การบริหารและพฤติกรรมองค์การ เรื่องการจูงใจ: จากแนวความคิดไปสู่การประยุกต์ใช้*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ.

สยามรัฐ. (2561). “ราชสวัสดิ์” หรือ “ราชสวัสดิ์”? คืบเมื่อ 1 ตุลาคม 2561, จาก <https://siamrath.co.th/n/55325>

สังคหวัดดู 4 หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ. (2561). คืบเมื่อ 12 สิงหาคม 2561, จาก <https://www.dmc.tv/%E0%>

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. (ม.ป.ป.). *ศาสนาคริสต์ เล่มที่ 4*. คืบเมื่อ 1 ตุลาคม 2561, จาก <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=4&chap=8&page=t4-8-infodetail05.html>

สำนักงานศาลยุติธรรม, สำนักกระบังข้อพิพาท. (2559). *หลักศาสนากับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท: ทางออกสู่การแก้ปัญหา. ใน กฎหมายกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท*. กรุงเทพมหานคร: แอคทีฟ พรินท์.

สิทธิพงศ์ สิทธิขจร. (2535). *การบริหารความขัดแย้ง*. กรุงเทพมหานคร: จงเจริญ-การพิมพ์.

สืบวงศ์ สุขะมงคล. (2557). *การบริหารจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2544-2555*. *วารสารมหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต*, 15(1), 39-55.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2540). *ความขัดแย้งการบริหารเพื่อความสำเร็จสรรค์*. กรุงเทพมหานคร: เลิฟ แอนด์ ลิฟ เพรส.

- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และกรรณิการ์ สุขเกษม. (2547). *วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยปัญหาปัจจุบันและการวิจัยอนาคตกาล*. กรุงเทพมหานคร: เพ็ญฟ้า-พรินต์ติ้ง.
- สุชาติ เศรษฐมาลินี. (2557). *การสร้างสันติภาพและสันติวิธีในวิถีอิสลาม (ตอน 3): หลักการและคุณค่า*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่, สถาบันศาสนา วัฒนธรรมและสันติภาพ.
- สุพัทธา จิตตเสถียร. (2550). *การจัดการความขัดแย้งในสถานพยาบาลของรัฐระดับ จังหวัด*. คุญฉินพนธ์ปรัชญาคุญฉินบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุพานี สฤษฏ์วานิช. (2552). *พฤติกรรมองค์การสมัยใหม่: แนวคิดและทฤษฎี (พิมพ์ครั้งที่ 7)*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรพล ยะพรหม. (2548). *ความคิดทางการเมืองหน้าประชาธิปไตย ตามแนวคิด พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)*. ค้นเมื่อ 17 ตุลาคม 2561, จาก http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php
- อรุณ รักธรรม. (2540). *การพัฒนาและฝึกอบรม: ศึกษาเชิงพฤติกรรม*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, คณะรัฐประศาสนศาสตร์.
- อัญญา แก้วทองกุล. (2547). *การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนาในทางการเมือง ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ และมหาตมะ คานธี*. ปริญญานิพนธ์พุทธศาสตร์ มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อาภรณ์ ภูวพิทยพันธุ์. (2559). *พัฒนา 8 อุปนิสัยทำงานให้นายรัก*. กรุงเทพมหานคร: เอช อาร์ เซ็นเตอร์.
- อาภา จันทรสกุล. (2538). *ชีวประวัติพระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตโต)*. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- เอกชัย กี่สุขพันธุ์. (2531). *การบริหาร: ทักษะและการปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- Bercovitch, J. (1984). *Social conflict and third parties: Strategies of conflict resolution*. Boulder, Co: Westview Press.

- Center for Peace and Good Governance. (2011). *Public participation and conflict management*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute.
- Galtung, J. (1969). Violence peace and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191.
- Galtung, J. (1996). *Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Howard, R. (2003). *Conflict sensitive journalism*. Retrived from www.mediasupport.org/wp-content/uploads/2012/11/ims-csj-handbook-2004.pdf
- Phramaha Hansa Dhammahas. (2011). *Buddhist nonviolent: Integrative the principles and instruments of conflict management*. Bangkok: 21 Century.
- Thomas, K. W., & Kilmann, R. H. (1987). *Thomas – Kilmann conflict mode interest*. New York: Xicom.
- Tomey, A. (1992). *Guide to nursing management and leadership*. New York: McMillan.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ ชื่อสกุล	นายนิมิตร พลเยี่ยม
วัน เดือน ปีเกิด	28 เมษายน 2509
สถานที่เกิด	จังหวัดร้อยเอ็ด
วุฒิการศึกษา	สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนปริยัติสามัคคีวัดไพโรจน์ศักคาราม จังหวัดเพชรบูรณ์ ปีการศึกษา 2527 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี นิติศาสตร์บัณฑิต (นบ.) จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีการศึกษา 2535 สำเร็จปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บริหารรัฐกิจและกฎหมาย (ศศ.ม.) จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีการศึกษา 2550
ตำแหน่งหน้าที่	อาจารย์ (พิเศษ) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
การทำงานปัจจุบัน	อาจารย์พิเศษ